

Kahden sisällissodan vallankumoukselliset: Suomalaisen Kommunistisen
Puolueen sotilasjärjestö Neuvosto-Venäjällä 1918–1920

Jesse Hirvelä

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Poliittinen historia

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2017

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos – Institution – Department	
Valtiotieteellinen tiedekunta		Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author			
Jesse Hirvelä			
Työn nimi – Arbetets titel – Title			
Kahden sisällissodan vallankumoukselliset: Suomalaisen Kommunistisen Puolueen sotilasjärjestö Neuvosto-Venäjällä 1918–1920			
Oppiaine – Läroämne – Subject			
Poliittinen historia			
Työn laji – Arbetets art – Level		Aika – Datum – Month and year	
Pro gradu -tutkielma		2.4.2017	
		Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages	
		137	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee Suomalaisen Kommunistisen Puolueen (SKP) alaista sotilasjärjestöä ja sen toimintaa Venäjän sisällissodassa vuosina 1918–1920. Tavoitteena tutkielmassa on selvittää, minkälaista toimintaa sotilasjärjestö kokonaisuudessaan harjoitti Neuvosto-Venäjällä, ja miten toiminta sijoittui suhteessa Venäjän sisällissotaan sekä suunnitelmiin Suomen vallankumouksen edistämiseksi. Myös näiden kahden suuntautumisen välistä suhdetta sekä niiden muutoksia käsitellään jokaisen toimintamuodon kohdalla. Tutkimusaineistona käytetään sotilasjärjestön kannalta tarkastelemattomia Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkiston SKP:ta koskevia mikrofilmikokoelmia. Tutkielmassa käytettävät Opis 2 ja Opis 3 -kokoelmat saatiin käsiteltäviksi Kansallisarkiston kautta, ja suurin osa tutkielmassa käytetystä materiaalista sisälsi kirjeenvaihtoa sekä raportointia sotilasjärjestön ja muiden sisällissodan toimijoiden välillä. Aineisto mahdollisti uuden tiedon tuomisen esiin puutteellisen tutkimuskirjallisuuden valossa, ja vaikka aikaisemmissa tutkimuksissa on jossain määrin käsitelty sotilasjärjestön toimintaa Venäjän sisällissodan aikana, ei sen toiminnallista kokonaiskuvaa oltu kunnolla kartoitettu.</p> <p>Tutkielmassa käsitellään sotilasjärjestön sijoittumista SKP:n sisällä sekä sen suhteita suomalaisiin joukko-osastoihin ja puna-armeijaan. Tämän lisäksi tarkastellaan sotilasjärjestön harjoittamaa sotilaskoulutusta, poliittista agitaatiotyötä sekä erinäistä tiedustelu- ja maanalaista toimintaa. SKP:n ja erityisesti sen sotilasjärjestön puheet maailmanvallankumouksesta omaksuttiin vahvasti bolševikkien esikuvan kautta. Sotilasjärjestö oli mukana mobilisoimassa Suomesta tulleita toimeentuloa tarvitsevia punapakolaisia puna-armeijaan bolševikkien tueksi, ja näin ratkaistiin myös osa kasvanutta pakolaisongelmaa. SKP:n sotilasjärjestö toimi puolueen keskuskomitean alaisuudessa ja oli sen alajaostoista vaikutusvaltaisin. Sotilasjärjestöllä ja varsinkin sen johdossa toimineilla Rahjan veljeksillä oli usein eräviä mielipiteitä suhteessa muuhun puolueeseen. Suomalaisia sotilaita lähetettiin punaupseerikouluun, joka toimi sotilasjärjestön alaisuudessa suhteellisen itsenäisesti sisällissodan aikana. Sotilasjärjestö oli tämän lisäksi perustamassa ja tukemassa Pietarin suomalaista lentosotakoulua, josta ei ole juurikaan tietoa aikaisemmissa tutkimuksissa. Myös suomalaisen sotilassairaalan rahoittaminen sekä lääkintämieskursien järjestäminen kuuluivat sotilasjärjestölle.</p> <p>Suomalaiset puna-armeijan joukko-osastot saivat erinäistä tukea sotilasjärjestöltä niin materiaalihankintoihin kuin yhteistyöhön puna-armeijan kanssa. Sotilasjärjestön suhde suomalaisiin joukkoihin oli läheisempi kuin mitä aikaisemmissa tutkimuksissa on väitetty. Se pyrki kurinpitotoimillaan valvomaan huonoissa oloissa taistelevia upseereita ja sotilaita, jotka toisaalta myös vastustivat määrärauksia ja kritisoivat sotilasjärjestön toimintaa. Tämän lisäksi sotilasjärjestö oli vastuussa puna-armeijan suomalaisten laajasta poliittisesta agitaatiotyöstä, jonka tarkoituksena oli lujittaa taistelumoraalia neuvostovallan puolesta. Sotilasjärjestön propagandamateriaalia lähetettiin myös Suomeen siinä toivossa, että entiset punakaartilaiset kääntyisivät upseereitaan vastaan. Sotilastiedustelun avulla sotilasjärjestö välitti tietoa puna-armeijalle ja pyrki saamaan selville sotilasasioita Suomen varuskunnista sekä rajan tuntumassa toimivista joukoista ja yksittäisistä henkilöistä. Vastavakoilunsa avulla sotilasjärjestö yritti suojella omaa maanalaista toimintaansa, ja sotilasjärjestö perusti myös oman Suomen byroon tiedustelutoimiaan varten. Aikaisemmissa tutkimuksissa on käytetty monilta osin Etsivän keskuspoliisin aineistoja sotilasjärjestön tiedustelutoiminnan kartoittamiseksi, minkä takia tutkielmassa pystytään tuomaan uutta tietoa myös tältä kannalta.</p> <p>Tutkimuksesta selviää, että sotilasjärjestön toiminta kohdistui kaikilla osa-alueilla sekä neuvostovallan puolustamiseen että vallankumouksen synnyttämiseen Suomessa. Sisällissodan ilmapiiri vaikutti sotilasjärjestön toiminnan luonteeseen ja sen ongelmiin. Aikaisemmin luultua moniulotteisemman toiminnan harjoittaminen oli suhteellisen itsenäistä sisällissodan aikana, vaikka sotilasjärjestön kansallisten intressien kehys luotiinkin bolševikkien hyväksynnän alaisuudessa. Sotilasjärjestö toimi kokonaisen suomalaisyhteisön kurinpitovelimenä suhteessa tavallisiin pakolaisiin ja sotilaihin, upseereihin sekä puolueen muihin alajaostoihin. Suomalaisista pakolaisista tuli sotilasjärjestön vallankäytön välineitä bolševikkeja tukevassa toiminnassa, ja myös laajaa yhteistyötä harjoitettiin puna-armeijan kanssa sisällissodan aikana. Sotilasjärjestön harjoittama agitaatiotyö, tiedustelu sekä joukko-osastojen kokoaminen Suomen rajalle edistivät sotilasjärjestön tavoitetta vallankumouksen syyttämiseksi Suomessa, vaikka toiminnan vähäisiin saavutuksiin vaikuttivatkin monet ongelmatekijät. Yleisenä tavoitteena oli edistää Suomessa ja sen armeijassa syntyvää kapinaa, jonka puhjettua puna-armeijan suomalaiset joukot voisivat antaa tukensa Suomen punaisille. Pääosa sotilasjärjestön toiminnasta keskittyi kuitenkin Neuvosto-Venäjän alueelle. Itsenäisintä toimintaa oli vuonna 1919, jolloin Venäjän sisällissodan ja maailmanvallankumouksen leviäminen nähtiin mahdollisimpana ennen Tarton vuoden 1920 rauhanneuvotteluita. Myös vuoden 1918 hävittyyn Suomen sisällissotaan ja vanhoihin viholliskuviin vedottiin niin sotilasjärjestön propagandassa kuin vallankumoussuunnitelmissa. Sotilasjärjestön toiminnan tarkastelu toi uutta tietoa varsinkin suomalaisten joukko-osastojen, tiedustelutoiminnan ja sotilaskoulutuksen kannalta. Riittävän venäjän kielen taidon takia suurimmaksi puutteeksi tutkielmassa jäi sotilasjärjestön ja neuvostoliiton välisen suhteen tarkempi analysointi. Tutkielman kautta pystytään avaamaan uusia näkökulmia koskien suomalaisten toimia Venäjän sisällissodassa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
kommunismi, sotilasjärjestö, sisällissota, vallankumous, pakolainen, armeija, tiedustelu, propaganda			

Sisällys

1. Johdanto	5
1.1. Tutkimuskirjallisuudesta.....	6
1.2. Tutkimuskysymykset ja rajaus.....	7
1.3. Aineisto.....	9
2. SKP, punapakolaiset ja Neuvosto-Venäjä	11
2.1. Neuvosto-Venäjä ja maailmanvallankumous.....	11
2.2. Punapakolaiset Suomesta Venäjälle.....	14
2.3. Suomalainen Kommunistinen Puolue Venäjällä.....	16
2.4. Sotilasjärjestön perustaminen ja toiminta yleisesti.....	19
2.5. Sotilasjärjestön toimijat.....	22
2.6. Suhde puolueen muihin alajaostoihin.....	26
3. Sotilaskoulutukset ja muut kurssit	31
3.1. Suomalaiset punaupseerit ja ”revolverioppositio”.....	31
3.2. Pietarin suomalainen lentosotakoulu.....	39
3.3. Muut kurssit ja sotilassairaala.....	44
4. Suhde suomalaisiin joukko-osastoihin ja puna-armeijaan	47
4.1. Suomalaiset joukko-osastot rintamalla.....	47
4.2. Suomalaisten mobilisointi puna-armeijaan.....	51
4.3. Joukko-osastojen asioiden hoitaminen.....	55
4.4. Sotilaskuri.....	61
4.5. Puna-armeija ja suomalaiset joukot.....	69
4.6. Suomalaisten joukkojen kokoaminen ja vallankumouksen edistäminen.....	74
5. Poliittinen agitointi	85
5.1. Agitaatiotyö joukkojen keskuudessa.....	86
5.2. Lentolehtisiä Suomeen.....	93
5.3. Poliittisen vaikuttamisen ongelmat.....	100
6. Tiedustelu- ja muu toiminta	105
6.1. Rajatiedustelu ja vastavakoilu.....	106
6.2. Suomeen kohdistunut tiedustelu ja maanalainen toiminta.....	115
7. Loppupäätelmät	126
7.1. Sotilasjärjestö osana sisällissotaa.....	127
7.2. Aseellinen vallankumous Suomessa?.....	130

Lyhenteet

EK: Etsivä keskuspoliisi

RU: Razvedivatel'naja Upravlenije (puna-armeijan tiedusteluhallinto)

SDP: Suomen Sosialidemokraattinen Puolue

SKP: Suomalainen Kommunistinen Puolue¹

SSTP: Suomen Sosialistinen Työväenpuolue

VKP: Venäjän Kommunistinen Puolue (bolševikit)

---

¹Nimi "Suomen Kommunistinen Puolue" otettiin käyttöön kesällä 1920. Lyhennettä "SKP" tullaan käyttämään kuitenkin yleisesti ottaen läpi tutkielman.

1. Johdanto

”En koskaan ole rakastanut lurjustelua, enkä toimettomuutta, vielä vähemmän aikana jolloin näen Suomen vankiloissa kituvien toverien katseiden kääntyvän itään päin, toivorikkaana tähystellen, koska sieltä nousisi se punainen aurinko joka on heille antava vapauden jälleen, lopettaen heidän ansaitsemattomat kärsimyksensä.”

– Rajavartio-osaston päällikkö Karjalainen, avoin kirje sotilasjärjestölle, 13.12.1918, Valkeasaari. f. 516, op. 2, d. 20, RGASPI, KA.

Tämän pro gradu –tutkielman tarkoituksena on tarkastella Suomalaisen Kommunistisen Puolueen alaisen sotilasjärjestön² toimintaa Neuvosto-Venäjällä vuosina 1918–1920, jolloin käytiin maan sisällissodan ratkaisutaisteluja. Tutkielmaa varten on ollut käytettävissä sotilasjärjestön kannalta tutkimatonta aineistoa, mikä on mahdollistanut uuden tiedon tuomisen esiin suhteessa monelta osin puutteelliseen tutkimuskirjallisuuteen. Tutkielmassa keskitytään sotilasjärjestön rooliin ja toimintaan sisällissodassa yhtenä kokonaisuutena. Sotilasjärjestön tutkimisen tarkoituksena on korjata aikaisemmassa tutkimuksessa esiin nousseita puutteita ja arvioita koskien suomalaisten toimia sekä koko SKP:n toimintaa Venäjän sisällissodan aikana.

Suomen sisällissodan seurauksena punapakolaisia virtasi Venäjälle, jossa puolestaan käytiin taisteluja valkoisten ja bolševikkien välillä. Samaan aikaan suomalaiset alkoivat rakentaa omaa kommunistista puoluettaan Neuvosto-Venäjää hallinneiden bolševikkien tukemana. Perustamisestaan lähtien SKP:n ja sen sotilasjärjestön tavoitteet käsittivät vallankumouksen puolustamisen Venäjällä ja sen ulottamisen Suomen suuntaan. Syksyllä 1918 SKP:n alajaostoksi perustetun sotilasjärjestön tehtäväksi tuli mobilisoida puna-armeijaan suomalaisia työläisiä ja pakolaisia, jotka tarvitsivat jonkinlaisen toimeentulon uudessa ympäristössä. Tämä oli myös, ainakin väliaikaisesti, bolševikkien kannalta paras tapa hoitaa suomalaisten ”pakolaisongelmaa” osana valtakamppailua maailmanvallankumouksen puolesta. Suomalaiset kommunistit samaistuivat poliittisesti bolševikkeihin, ja samanaikaisesti SKP:n johdon keskuudessa kasvoi hävityn kansalaissodan katkerien muistojen siivittämänä ajatus heidän johtamastaan sosialistisesta Suomesta. Sotilasjärjestön tavoitteet sekä Neuvosto-Venäjän puolustamiseksi että Suomen vallankumouksen edistämiseksi aiheuttivat jännitteitä sotilasjärjestön toiminnan

---

²”Sotilasjärjestö” on lähteissä useimmiten käytetty nimi, mutta myös esim. ”sotilasjaosto”, ”sotilaslinja” sekä ”sota-asiain osasto” ilmenevät aineistossa ja kirjallisuudessa.

kaikilla osa-alueilla. Seuraavaksi käydään läpi aikaisemman tutkimuksen ja tämän tutkielman välistä suhdetta sekä tutkielman tutkimuskysymyksiä.

1.1. Tutkimuskirjallisuudesta

Sotilasjärjestön toimintaa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta on tuotettu jonkin verran, mutta joidenkin toiminnallisten osa-alueiden tarkastelu on jäänyt hyvin vähäiseksi, jossain määrin jopa virheelliseksi. Tärkeimpänä kirjallisuuslähteenä tutkielmassa käytetään Markku Salomaan *Punaupseerit*-teosta, jossa käsitellään SKP:n sotilasjärjestöä aikaisemmista tutkimuksista kaikkein laajimmin. Teoksessa tarkastellaan erityisesti suomalaisten punakaartilaiden siirtymistä puna-armeijaan ja kansainväliseen sotakouluun, mutta myös sotilasjärjestön toiminnasta löytyy yksityiskohtaisia havaintoja liittyen sotilaskoulutukseen, poliittiseen agitaatioon sekä Suomeen kohdistuneeseen toimintaan. Lähdeaineistonaan Salomaa käyttää Etsivän keskuspoliisin (EK) aineistoja, neuvostoliittolaisia asiakirjoja sekä sekundäärilähteitä, kuten muistelmakirjallisuutta. Salomaa huomauttaa, että SKP:n Moskovassa säilytettäviä alkuperäisaineistoja ei yrityksistä huolimatta saatu käyttöön hänen tutkimustaan varten.³ Nämä aineistot ovat kuitenkin myöhemmin tulleet avoimeen käyttöön Kansallisarkistoon. Sotilasjärjestöllä oli paljon muutakin tärkeää toimintaa, joista Salomaa osittain mainitseekin, mutta joita hän ei käy läpi sen suuremmin.

SKP:n perustamisvaihetta ja alkuvuosien toimintaa käsitellään perusteellisesti Tauno Saarelan väitöskirjassa *Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923*. Työssä selvitetään, mistä suomalaisen kommunismin Neuvosto-Venäjällä ja Suomessa olevat haarat puhuivat vuosina 1918–1923 ja mitä he puheisiin liittyneillä teoillaan tarkoittivat.⁴ Vaikka teos ei erityisesti tarkastele pelkästään sotilasjärjestöä, sisältää se laajalti tietoa SKP:n toimista yhtenä kokonaisuutena. Teoksessa käydään myös läpi SKP:n sisäisiä ristiriitoja, jotka on otettava huomioon sotilasjärjestön toiminnan tarkastelussa. Kyseinen tutkimus antaa hyvän pohjan SKP:n toiminnan kartoittamiselle, minkä avulla sotilasjärjestön asema voidaan sijoittaa puolueen kokonaisuuteen sen alkuvuosina. Saarela tarkastelee myös SKP:n suhdetta bolsevikkeihin sekä puolueen vallankumoussuunnitelmia suhteessa Suomeen, ja myös tärkeitä havaintoja SKP:n

---

³Salomaa, Markku: *Punaupseerit. SKP:n ja puna-armeijan sotilaallinen yhteistoiminta kansalaissodasta talvisotaan 1918–1940*. WSOY, Porvoo & Helsinki 1992, 33–5.

⁴Saarela, Tauno: *Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923*. Kansan Sivistystyön Liitto, Helsinki 1996, 15.

agitaatiotyöstä sekä maanalaisesta toiminnasta tuodaan esiin. Teoksessa on käytetty myös tässä tutkielmassa hyödynnettyjä Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkiston (RGASPI) SKP:ta koskevia materiaaleja, mutta sen pääpaino on kuitenkin SKP:n keskuskomitean toiminnassa.

Mirko Harjulan teos *Suomalaiset Venäjän sisällissodassa 1917-1922* tarjoaa puolestaan yleiskuvan suomalaisten sotilaallisista toimista Neuvosto-Venäjällä. Harjula on tuonut esiin olennaista tietoa sotilasjärjestön tiedustelun kannalta sekä taustoittanut suomalaisten joukko-osastojen toimia rintamalla. Sotilasjärjestöä käsitellään teoksessa jonkin verran, ja teos antaa hyödyllistä taustatietoa sotilasjärjestön kanssa yhteistyötä tehneistä suomalaisista toimijoista. Harjula on lähteissään käyttänyt edellä mainittuja RGASPI-lähteitä jonkin verran, mutta ne koskevat lähinnä suomalaisia puna-armeijan rykmenttejä. Harjulan kattavista henkilöliitteistä on monelta osin hyötyä yksittäisten henkilöiden taustoittamisen kannalta. Myös muissa teoksissa on tuotu esiin yksittäisiä huomioita koskien SKP:n sotilasjärjestöä. Jukka Paastela on käsitellyt SKP:n sisäisiä oppositioita, kun taas Max Engmanin *Raja*-teos antaa kattavan kuvan Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisestä rajaliikenteestä ja sotilasjärjestön etappitoiminnasta. Matti Lackman on puolestaan perehtynyt SKP:n toimintaan Pohjois-Suomessa.

1.2. Tutkimuskysymykset ja rajaus

Työn tutkimusaineistoa lähestytään tutkielmassa lähdekriittisesti sekä laadullisten menetelmien avulla, ja alkuperäisaineiston yksittäisillä esimerkeillä pyritään osoittamaan koko aineistosta nousevia huomioita ja sille leimallisia piirteitä. Tutkimuskysymykset pohjautuvat aikaisemman tutkimuksen puutteisiin, sillä tutkimustraditiossa ei ole luotu kattavaa kokonaiskuvaa sotilasjärjestön alkuvuosien toiminnasta. Esimerkiksi sotilasjärjestön suhde suomalaisiin joukko-osastoihin on jäänyt tutkimuskirjallisuudessa melko vähäiseksi. Tutkielman päällimmäiseksi tutkimuskysymykseksi asettuu sotilasjärjestön toiminnallisen kokonaiskuvan hahmottaminen ja luonnehtiminen sisällissodan kontekstissa: *minkälaista toimintaa SKP:n sotilasjärjestö alkuvuosinaan harjoitti ja mitkä olivat toiminnan tavoitteet ja muutokset?*

Salomaan teoksessa sotilasjärjestön rooli sisällissodassa kiteytyi suomalaisten pakolaisten värväämiseen, mikä hänen mielestään oli itsessään merkittävämpää ja tärkeämpää kuin värväämisen varsinainen sotilaallinen tai poliittinen vaikutus. Tähän väitteeseen pyritään ottamaan kantaa sotilasjärjestön toiminnan tarkemmalla kartoittamisella. Heti perustamisestaan lähtien SKP:n yleiset tavoitteet olivat sekä neuvostovalan ja Venäjän

vallankumouksen puolustaminen että sen ulottaminen Suomeen. Tätä oletusta vasten pyritään tarkastelemaan myös sotilasjärjestön toimintaa ja sen muutoksia, jolloin mielekkäiksi jatkokysymyksiksi tutkielmassa nousevat: a) *Miten sotilasjärjestön toiminta sijoittui osana Venäjän sisällissotaa sekä bolševikkien tavoitteita?* b) *Millä tavoin ja kuinka onnistuneesti sotilasjärjestö pyrki edistämään toivottua vallankumousta Suomessa?* c) *Mikä oli Venäjän sisällissotaa sekä vallankumousvalmisteluja koskevan toiminnan välinen suhde ja miten se muuttui vuosina 1918–1920?*

Tutkimuskysymyksiä käsiteltäessä pyritään tuomaan esiin sisällissodan kontekstin tuomia muutoksia sotilasjärjestön toimintaan, jotta sotilasjärjestön suhteiden muuttuminen muihin toimijoihin tulisi selkeämmin näkyviin. Tutkimuksen ajallinen rajausta perustuu pitkälti sotilasjärjestön toimintaan Venäjän sisällissodassa, jolloin koko SKP oli vahvasti sitoutunut Neuvosto-Venäjään. Sotilasjärjestön perustamista alettiin kaavalla kesällä 1918, ja syyskuussa perustetun sotilasjärjestön toiminta alkoi loppuvuodesta muovautua virallisempaan muotoonsa. Suomalaisten puna-armeijan joukko-osastojen demobilisoiminen puolestaan aloitettiin joulukuussa 1920. Sisällissota kesti Venäjällä marraskuusta 1917 lokakuuhun 1922, mutta tärkeimmät ratkaisutaistelut oltiin jo käyty kesän 1918 ja vuoden 1920 lopun välillä erityisesti niillä alueilla, joille suomalaiset joukko-osastot olivat enimmäkseen asemoituneet. Vuoden 1920 lopulta lähtien sota ei enää ollut Neuvosto-Venäjän keskeisin ongelma, vaikka se jatkuikin Kaukasiassa, Keski-Aasiassa ja Kaukoidässä.⁵ Myös koko SKP:n toiminta alkoi ohjautua entistä enemmän kohti Suomea Tarton rauhansopimuksen astuttua voimaan, ja SKP keskitti toimintaansa uudelleen Karjalan kommuunin rakentamisen myötä. Ajallinen rajausta sisällissodan merkittävimpiin vuosiin helpottaa myös aiheellista rajausta, sillä sotilasjärjestön toiminnan luonne muuttui aktiivisen sotilastoiminnan päätyttyä.⁶ Myös lähdeaineistoa on vuosilta 1918–1920 sopivasti tutkielman kokoon nähden.

Aiemmin mainituissa teoksissa on käsitelty sotilasjärjestön sijoittumista osaksi SKP:n kokonaisuutta, punaupseerikoulun toimintaa sekä suomalaisten varsinaisia operatiivisia ja taisteluihin liittyviä seikkoja, joten näihin tullaan keskittymään tutkielmassa vähemmän. Sotilasjärjestön suhde bolševikkihallintoon ja puna-armeijaan jää tutkielmassa toissijaiseksi, sillä näitä koskeva aineistomateriaali on pääosin venäjänkielistä. Riittävän kielitaidon puutteen takia tarkastelu painottuu suomenkieliseen aineistoon, joka muodostaa kuitenkin huomattavan enemmistön mikrofilmikokoelmien asiakirjoista. Tutkielma keskittyy pääosin sotilasjärjestön ja

---

⁵Harjula, Mirko: *Suomalaiset Venäjän sisällissodassa 1917–1922*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 17, 37.

⁶Salomaa, 76–8.

suomalaisten toimijoiden välisiin suhteisiin, vaikka esimerkiksi tutkielmassa käytetyt lentosotakoulun asiakirjat ovatkin lähinnä venäjänkielisiä.⁷ Keskustelua sotilasjärjestön sisäisistä asioista tai vastakkainasetteluista on avautunut aineistolähteistä suhteellisen vähän, joten myös tämä rajautuu suurilta osin tutkimuksen ulkopuolelle.

1.3. Aineisto

Tutkielman lähdeaineiston keskeisimmän osan muodostavat Kansallisarkistoon Moskovasta saadut Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkiston (RGASPI) SKP:n asioita koskevat mikrofilmimateriaalit (Fond 516). Näistä materiaaleista tutkielmassa on käytetty Opis 2 (op. 2) ja Opis 3 (op. 3) -kokoelmia, jotka sisältävät arviolta joitain tuhansia sivuja erilaisia alkuperäislähteitä liittyen SKP:n sotilasjärjestön toimintaan. Opis 3 -materiaaleja ei ole juurikaan käytetty aikaisemmassa tutkimuksessa. Sotilasjärjestön kannalta tarkastelemattomat ja määrältään runsaat Kansallisarkistossa sijaitsevat mikrofilmikokoelmat sisältävät muun muassa sotilasjärjestön kirjeenvaihtoa, raportteja, todistuksia, lentolehtisiä, vetoamuksia, luetteloita, määräyksiä ja talouskertomuksia. Kirjeenvaihto sotilasjärjestön ja esimerkiksi SKP:n jaostojen ja suomalaisten joukkojen välillä sekä erilaiset propagandistiset aineistot ja tiedusteluraportit ovat olleet hedelmällisintä materiaalia tutkielman kannalta. Suojelupoliisin, Etsivän keskuspoliisin tai Puolustusvoimien aineistoja ei ole käytetty tässä tutkielmassa työmäärän liiallisen paisumisen takia.

SKP:ta on puolueena usein pidetty tärkeänä sotilastoiminnan organisoijana, vaikka tähän toimintaan ei ole kokonaisuutena perehdytty tarkemmin. Monissa tutkimuksissa sotilasjärjestön toimintaa sivutaan melko lyhyesti. Esimerkiksi sotilasjärjestön harjoittaman tiedustelutoiminnan tarkastelu on aikaisemmin perustunut yksipuolisesti EK:n ja muihin Suomesta saataviin tiedustelutietoihin sekä kuulustelupöytäkirjoihin, mikä oleellisesti rajoittaa sotilasjärjestön tiedustelun ymmärtämistä kokonaisuutena. Etsivä keskuspoliisi oli vielä 1920-luvun alussa heikosti perillä suomalaisten kommunistien toimista, ja EK:n tiedot rajoittuivat monesti erilaisten huhujen ja luulojen kirjaamiseen.⁸ Tässä tutkielmassa tarkempaa lähestymistä sotilasjärjestön toimintaan edesauttaa paljolti se, että tutkimusaiheesta on avautunut käyttöön

---

⁷Venäjänkieliset aineistolähteet on käännetty suomeksi tutkielman viitteissä.

⁸Lackman, Matti: *Etsivä keskuspoliisi 1919–1937*. Teoksessa Simola, Matti – Salovaara, Jukka (toim.): *Turvallisuuspoliisi 75 vuotta 1919–1994*. Sisäasianministeriön poliisiosasto, Helsinki 1994, 33; Saarela, 19.

aineistoa, jota ei ole aikaisemmin ollut saatavilla. Kansallisarkiston aineistosta osa on tullut saataville Moskovasta vasta viime vuosien aikana, eikä aiempien teosten lisäksi ole tiedossa muita pro gradu -tutkielmia, jotka olisivat kyseistä aineistoa käyttäneet ainakaan primääriaineistonaan sotilasjärjestön alkuvuosien tarkastelussa. Näin ollen pystytään tuomaan uusia näkökulmia tutkimuskohteeseen sekä laajentamaan ymmärrystä SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta tuoreen aineiston kautta, tukeutuen kuitenkin samalla jo tehtyyn tutkimukseen. Aikaisempien tutkimusten väitteitä ja yleistyksiä pyritään myös haastamaan.

Temaattisesti etenevä tutkielma on jaettu viiteen päätelukuun, jotka kuvaavat kukin yhtä osaa sotilasjärjestön toiminnasta. Johdannon jälkeen tutkielmassa esitellään tutkimusaiheen taustoja sekä sotilasjärjestön toimintaa yleisesti (luku 2). Tutkielman pääteemoista käsitellään ensin sotilasjärjestön harjoittamaa sotilaskoulutusta (luku 3) sekä sen suhdetta puna-armeijan suomalaisiin joukko-osastoihin (luku 4). Lopuksi tarkastellaan sotilasjärjestön harjoittamaa, osittain Suomeenkin suuntautunutta poliittista agitaatiota (luku 5), erilaisia tiedustelutoimia sekä muuta Suomeen kohdistunutta toimintaa (luku 6).

2. SKP, punapakolaiset ja Neuvosto-Venäjä

Sotilasjärjestön toiminnan kokonaisuuden hahmottamiseksi on nostettava esiin taustalla tapahtuvia muutoksia sekä Venäjän sisällissodan aikainen laajempi toiminnallinen kehys. Suomesta Venäjälle saapuneet pakolaiset sekä koko sisällissodan ilmapiiri, muutokset ja rajoitteet loivat omat jännitteensä sotilasjärjestön toiminnalle; nämä oikeastaan loivat ne olosuhteet, joiden sisällä koko sotilasjärjestö ja sen toiminta pääpiirteittäin muovautuivat. Kokonaiskuvan tarkastelu tulee siis ottaa huomioon, jotta sotilasjärjestön toimintaa ei tarkastella erillisenä tekijänä sen kuitenkin ollessa hyvin riippuvainen ulkoisista tekijöistä.

2.1. Neuvosto-Venäjä ja maailmanvallankumous

Bolsevikit näkivät Venäjän sisällissodan olevan osa maailmanlaajuista, luokkien välistä taistelua. Neuvosto-Venäjän laajentuminen sekä usko maailmalla tapahtuvaan vallankumoukseen antoivat toivoa myös suomalaisille toimijoille. Sotilasjärjestön perustamishetkellä syksyllä 1918 ilmapiiri oli toiveikas, ja Venäjän Kommunistisen Puolueen (VKP, bolsevikit) aseman vahvistumisen Neuvosto-Venäjällä uskottiin edistävän vallankumouksen leviämistä sen reunavaltioihin. Myönteisiin tilannearvioihin vaikuttivat Saksassa ja Itävallassa tapahtuneet vallankumoukset sekä Itävalta-Unkarin hajoaminen itsenäisiksi valtioiksi. Ympärysvaltojen johto ei uskonut Venäjän valkoisten kykenevän yksin voittamaan sotaa ja laati interventiosuunnitelman. Saksan miehittämissä Baltian maissa, Puolassa, Valko-Venäjällä ja Ukrainassa perustettiin kansalliset hallitukset, jotka Suomen mukana julistautuivat ympärysvaltojen kannattajiksi. Saksa alkoi kotiuttaa joukkojaan poliittisten levottomuuksien pelossa.⁹ Uutiset maailmanvallankumouksesta levisivät Neuvosto-Venäjän suomalaisten parissa. Entinen Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) kansanedustaja Juho Vatanen ilmoitti 164. suomalaisen rykmentin kollektiivin puolesta huhtikuussa 1919: ”Maailman vallankumous edistyy. Kommunistien alue piirit laajenevat ei ainoastaan Venäjällä vaan koko maailmassa. Viimeiset viestit olemme saaneet Unkarin ja Turkin työläisten onnistuneesta

---

⁹Wade, Rex A.: *The Bolshevik Revolution and Russian Civil War*. Greenwood Press, Westport, CT & London 2001, 63–7; Mawdsley, Evan: *The Russian Civil War*. Pegasus Books, New York 2007, 43; Harjula 2006, 27; Polvinen, Tuomo: *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920. II: Toukokuu 1918 – Joulukuu 1920*. WSOY, Porvoo 1971, 76.

vallankumouksesta. Sähköä on ilmassa kaikkialla jännitys aina kasvaa, taistelut ja ratkaisevat taistelut ovat lähellä.”¹⁰

Sodan ratkaisutaistelut käytiin vuonna 1919, ja suomalaiset ottivat niihin osaa eri rintamilla. Punaiset valtasivat helmikuun 1919 puoliväliin mennessä Valko-Venäjän ja etenivät pitkälle Baltiassa. Virosta puna-armeija lyötiin takaisin tammikuussa.¹¹ Eri puolilla maailmaa Neuvosto-Venäjää tukevaa mielialaa. Euroopassa perustettiin kommunistipuolueita ja maaliskuussa 1919 syntyi Kommunistinen internationaali. Huhtikuussa punaisten tilanne kuitenkin heikkeni, kun kansalliset armeijat kävivät hyökkäykseen Baltian suunnalta. Kun toiveet välittömästä maailmanvallankumouksesta hiipuivat, neuvostohallitus ei halunnut lisätä vihollistensa määrää asettumalla Suomea vastaan, joka saattoi muodostaa ratkaisevan uhan Pietarille. Suomen neutraali asenne Venäjän sisällissotaa kohtaan oli bolsevikeille hyödyllinen, sillä Suomen täysimittainen tuki olisi myös voinut lyödä bolsevikit Neuvosto-Venäjän luoteisosissa, jonne suurin osa Pietarin alueelle jääneistä asetettiin puolustusasemiin keväällä 1919. Lännen suurvaltojen työväestön aseellinen nousu antoi yhä odottaa itseään, ja Saksan vallankumousliike oli lyöty. Mannerheim halusi valkoisilta Pietarin valtauksen osallistumisesta itsenäisyyden tunnustamisen sekä Itä-Karjalan, Koltšakin ja Denikin suuren kevätoffensiivin menestykset herättivät ympärysvaltojen ja separatistien toiveita. Saksan romahtaminen poisti suoran toiminnan esteet Aunuksen retken suunnitelmilta, ja huhtikuussa suomalainen Aunuksen vapaaehtoinen armeija valtasi Aunuksenkaupungin punaisilta.¹²

Suomen ja Venäjän väliset rajaselkkaukset olivat aktiivisimmillaan kesäkuun 1919 alkuviikolla, jolloin venäläiset valkoiset lähestyivät Pietaria. Suomen johto vaihtui kuitenkin presidentti Ståhlbergiin, joka kielsi kahakat heinäkuussa ja jonka vaalivoiton myötä Suomesta käsin suunniteltu Pietarin valtaushanke raukesi. Kesäkuun lopulla valkoisten sotaonne myös itäisellä rintamalla kääntyi punaisten vastahyökkäyksessä Koltšakia vastaan. Suomalaisten valkoisten Aunuksen retki epäonnistui. Auttaakseen valkoisia venäläisiä britit suorittivat vielä syyskuussa hyökkäyksen Petroskoin suuntaan. Pietarista saapuivat suomalainen komissaari Eino Rahja ja Itämeren laivaston sotaneuvoston jäsen Aleksei Baranov, jotka muodostivat Muurmannin radan

---

¹⁰J. Vatasen kertomus, Petroskoi 27.4.1919. Fond (f.) 516, Opis (op.) 2, delo (d.) 268, Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkisto (RGASPI), Kansallisarkisto (KA), 3. Juho Vatanen oli toiminut punaisen Suomen Uudenmaan lääninvaltuuskunnan ylipäällikkönä ja osallistui myös SKP:n perustamiskokoukseen. Harjula 2006, 445.

¹¹Viron armeijasta parhaimmillaan kolmasosa oli suomalaisia vapaaehtoisia valkoisia. Niinistö, Jussi: *Heimosotien historia 1918–1922*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2005, 144.

¹²Harjula 2006, 28–30, 127; Mawdsley, 117; Polvinen, 85, 128, 150, 177; Ahti, Martti: *Salaliiton ääriiviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918–1919*. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta, 1987, 119.

sotaneuvoston. Punaisten suurhyökkäys alkoi 25.9.1919, ja britit jättivät rintaman valkoisille venäläisille ja poistuivat maasta Murmanskin kautta 12.10. mennessä.¹³

Tilanne oli bolsevikkien kannalta vielä heikko syksyllä 1919, ja liikehdintä Keski-Euroopassa oli jo laantunut. Neuvosto-Venäjän suhtautuminen Baltiaan ja Suomeen muuttui, sillä rauha tarjosi keinon vähentää ulkovaltojen vaikutusvaltaa, vahvisti Pietarin asemaa sekä avasi mahdollisuuden käydä kauppaa Baltian maiden ja Suomen kanssa. Trotski teki syyskuussa 1919 valmisteluja siltä varalta, että puna-armeija hyökkäisi Suomeen. Venäjän sisällissodan ratkaisu tapahtui loka-marraskuussa 1919, jolloin puna-armeija torjui valkoisten hyökkäykset Ukrainasta ja Viron rajoilta. Petsamoa havittelevalla Suomella ei ollut aikomusta auttaa venäläisiä valkoisia. Puna-armeijan Etelä- ja Kaakkoisrintamien hyökkäys jatkui. Denikinin joukot saatiin ajettua Krimin suuntaan, idässä punaiset etenivät Irkutskiin, ja sisällissota Pohjois-Venäjällä loppui helmikuussa 1920 Arkangelin seudun valkojoukkojen hajotessa. Toivon lisäksi ilmassa oli tosin myös jatkuvaa epävarmuutta, ja sisällissodan muutosten myötä myös suomalaisten oli vaikea toimia omien intressiensä mukaan. Suomen tilanne jäi monesti bolsevikkihallinnon suunnitelmissa toissijaiseksi, ja suomalaisia puna-armeijan joukkoja lähetettiin esimerkiksi Länsirintamalle hyökkäykseen puolalaisia vastaan heinäkuussa 1920. Puola teki lopulta aselevon Neuvosto-Venäjän kanssa Riikassa 12.10.1920. Kolme päivää Kiovan kukistumisen jälkeen 11.5.1920 bolsevikit esittivät Suomelle virallisen rauhantarjouksen ja rauhansopimus allekirjoitettiin 14. päivä lokakuuta. Valkoiset evakuoituivat Ranskan laivaston avulla Turkkiin marraskuussa, jolloin sisällissota Euroopan-puoleisella Venäjällä päättyi.¹⁴ Mawdsleyn mukaan tärkein tekijä bolsevikkien voittoon oli heidän onnistumisensa pitää maan resurssirikkaat keskialueet hallussaan läpi sodan samalla kasvattaen armeijansa kokoa.¹⁵

Bolsevikit olivat sisällissodassa hyväksyneet ajatuksen kansallisesta itsemääräämisoikeudesta ja tukivat sitä silloin, kun se palveli heidän etujaan. Kansalliset pyrkimykset eivät kuitenkaan saaneet häiritä puolueen keskitettyä toimintaa, ja yhdessä valtiossa kaikki kansalliset työväenluokat kuuluivat samaan puolueeseen. VKP:n 8. puoluekokouksessa maaliskuussa 1919 todettiin, että Venäjän sosialistisessa neuvostotasavallassa sai olla itsenäisiä neuvostotasavaltoja. VKP kuitenkin johti puolue työtä hallitsemallaan alueella, ja kansalliset kommunistiset puolueet olivat sen keskuskomitean alaisia. Maaliskuun alussa 1919 Moskovassa

---

¹³Wade, 67–69; Ahti, 137–146; Harjula 2006, 163–4, 180–6; Polvinen, 210, 221.

¹⁴Murphy, A. B.: *The Russian Civil War. Primary Sources*. Macmillan, London & New York 2000, 164–5; Harjula 2006, 33–8, 180–186; Harjula, Mirko: *Venäjän Karjala ja Muurmanni 1914–1922. Maailmansota, vallankumous, ulkomaiden interventio ja sisällissota*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2007, 190; Wade, 69; Polvinen, 254–5, 368–9; Niinistö, 81.

¹⁵Mawdsley, 274–5.

pidettyyn Kolmannen internationaalien kokoukseen osallistui 35 puolueen tai ryhmittymän edustajaa. Suomalaiset kommunistit Yrjö Sirola, Otto Wille Kuusinen¹⁶, Kullervo Manner sekä Jukka ja Eino Rahja olivat innokkaasti mukana synnyttämässä uutta internationaalia edistämään maailmanvallankumousta. Kansainvälistä vallankumousta puolustettiin puheissa, sillä Suomenkin työväenluokan kohtalo riippui siitä. SKP halusi näin ollen ohjata suomalaiset pakolaiset kommunismin alaisiksi.¹⁷

2.2. Punapakolaiset Suomesta Venäjälle

Paljon ennen SKP:n sotilasjärjestön perustamista suomalaisia punapakolaisia alkoi Suomen sisällissodan seurauksena siirtyä itään Neuvosto-Venäjälle, jossa sisällissota oli vasta aluillaan. Punapakolaiset olivat jättäneet taakseen valkoisten voittaman Suomen, jossa monia olisi saattanut uhata vankilatuomio tai jopa teloittaminen. Neuvosto-Venäjällä he puolestaan joutuivat pakkomobilisaation rattaisiin ja osaksi uutta sisällissotaa. Ensimmäiset punapakolaiset saapuivat Lapista jo helmikuun alussa 1918, jolloin punakaartin toimet jatkuivat Venäjän puolella Kantalahdessa. Itä-Suomen teollisuusalueilta paenneet matkasivat huhtikuun kuluessa Pietariin, kun taas pohjoisesta tulleet jäivät pääosin Vienan Karjalaan. Suurin osa pakolaisista ylitti rajan Karjalan kannaksella. Tulijoita Suomen eteläosista ohjattiin Pietariin, jonne laskettiin majoittuneen yhteensä 6000 pakolaista. Venäjälle tuli jopa 13 000 suomalaista, mutta osa palasi kotiin sotatoimien asetuttua. Harvat suomalaiset matkustivat Venäjälle enää lokakuun jälkeen. Bolševikit pelkäsivät valkosuomalaisten tulevan rajan yli ja määräsivät punapakolaiset riisuttavaksi aseista rajalla. Salomaan mukaan suomalaisista pakolaisista oli neuvostojohdolle enemmän vaivaa kuin hyötyä, sillä heidän oli ratkaistava, mitä tehdä pakolaisille ja kasvavalle pakolaisongelmalle.¹⁸

Suomen ja Venäjän välillä vallitsi 1918–1920 kolmiulotteinen pakolaisongelma. Suomessa oli venäläinen pakolaisväestö, josta Suomi olisi halunnut päästä eroon. Venäjällä oli punaisia suomalaisia, joista suuri osa ei halunnut palata valkoiseen Suomeen muuten kuin aseet kädessä. Kolmantena ryhmänä olivat ennen vallankumousta Venäjälle menneet suomalaiset, jotka

---

¹⁶O. W. Kuusinen oli entinen SDP:n puheenjohtaja ja käytti punaisessa Suomessa korkeinta valtaa yhdessä Mannerin kanssa. Harjula 2006, 430.

¹⁷Saarela, 34, 61–4, 219.

¹⁸Harjula 2006, 61; Saarela, 21, 27; Aatsinki, Ulla: *Tukkiliikkeestä kommunismiin. Lapin työväenliikkeen radikalisoituminen ennen ja jälkeen 1918*. Tampere University Press, Tampere 2008, 188–90; Salomaa, 29.

halusivat palata valkoiseen Suomeen. Suomalaisia siviilejä menehtyi tauteihin, nälkään, sotatoimiin ja punaiseen terroriin. Vuonna 1917 Venäjällä asuneista suomalaisista yli 10 000 pakeni vuosien 1918–1920 kuluessa takaisin Suomeen. Tarton rauhan seurauksena paluuhaluiset Suomen kansalaiset järjestettiin takaisin kotimaahansa. Venäläisiä karkotettiin Suomesta, suomalaisia evakuoitiin Venäjältä, sotavankeja ja muita venäläisiä palasi kotiin Länsi-Euroopasta. Vaihtokauppoja tapahtui useita kertoja muun muassa Tanskan Punaisen Ristin välityksellä. Suomen kautta vaihdettiin kaikkiaan 14 355 keskusvaltojen vankia, kun taas 29 770 venäläistä lähetettiin Venäjälle.¹⁹

Pakolaisongelma yllätti myös punaiset suomalaisjohtajat. Kustaa Mikko Evä²⁰ oli lähetetty maaliskuussa 1918 Pietariin järjestämään suomalaisten työläisten huoltotoimistoa. Suomalaisten pakolaisjohto pyrki ensin toteuttamaan neuvostohallituksen toiveen saada suomalaiset pois Pietarista. Väliaikaiseksi ratkaisuksi perustettiin huhtikuun lopulla siirtola Buihin, jossa laskettiin toukokuun puolivälissä olleen 3268 suomalaista eli yli puolet Pietarin pakolaisista.²¹ Buin vastaanottokeskuksen pakolaistulvaa haluttiin toukokuussa rajoittaa, sillä majoittuneita suomalaisia oli enemmän kuin voitiin ”käytettävissä olevilla varoilla ja voimilla elättää”.²² Pakolaiset palasivat vähitellen Pietarin seudulle tai jatkoivat maan muihin osiin. Lopulta Karjalan työkansan kommuunin perustaminen 8.6.1920 korvasi epäonnistuneita pakolaisten siirtolahankkeita, ja kommuunia pidettiin myös sopivana tukikohtana vallankumouksen viemiselle Suomeen. Kommuunin alueella asui noin 150 000 henkeä.²³

Välittömiä suomalaisten pakolaisten ongelmia sisällissodan alussa olivat kunnollisen majapaikan löytäminen sekä toimeentulon hankkiminen uusissa olosuhteissa. Venäjän kansantalous oli hävitystilassa, sadot pienenivät ja kaikesta tärkeästä käyttötavarasta sekä elintarvikkeista oli suuri pula. Bolševikit olivat vuonna 1918 joutuneet ongelmiin jopa työläisten kanssa, ja suurimmissa kaupungeissa elettiin erittäin huonoissa olosuhteissa. Kaupungeista ja teollisuuskeskuksista paettiin massoittain kriisiin myötä. Valkoisten kostotoimia pelkäävällä siviiliväestöllä ei kuitenkaan ollut muita mahdollisuuksia kuin tukea bolševikkeja.²⁴ Suomalaisten työn saanti tyrehtyi usein tuotanto- ja kieliongelmiin, ja miesten helpoimmaksi ratkaisuksi

---

¹⁹Engman, Max: *Raja. Karjalankannas 1918–1920*. WSOY, Helsinki 2007, 36–7, 180, 655; Harjula 2006, 244.

²⁰K. M. Evä oli toiminut Suomen sisällissodassa punapäällikkönä Tampereella. Hän toimi suomenkielisten puoluejärjestöjen keskuskomitean edustajana VKP(b):n Pietarin komiteassa, SKP:n ensimmäinen puoluesihteerinä (1918–21) sekä agitaatio-osaston päällikkönä. Harjula 2006, 423.

²¹Harjula 2006, 63–5; Saarela, 29.

²²Suomen punakaartin ylipäällikön [luultavasti Manner] kirje pohjoiselle rintamalle, 10.5.1918. f. 516, op. 2, d. 19, RGASPI, KA.

²³Harjula 2007, 208–13.

²⁴Mawdsley, 273; Wade, 71–4.

toimeentulon turvaamiseksi tuli liittyminen puna-armeijaan. Kokemusta sotimisesta löytyi jo Suomen sisällissodan ajalta. Punapakolaisten keskuudessa saattoi myös elää ajatus taistelukokemuksen kartuttamista Suomeen palaamista varten, sillä kärsityn tappion syynä pidettiin yleisesti ottaen puutteellista sotataittoa. Liittymistä puna-armeijaan tapahtui jo alkukesällä 1918. Monessa suhteessa puna-armeija oli ainoa toimiva organisaatio, jonka kautta pakolaisten kotouttaminen sujui ilman suurempia ongelmia. Pakolaisten integroimisessa nousi kuitenkin esiin ongelmia samaisen kielitaidottomuuden takia, minkä takia suomenkielisten toimijoiden olikin otettava vastuuta haasteellisessa tilanteessa.²⁵

2.3. Suomalainen Kommunistinen Puolue Venäjällä

Sotilasjärjestön toiminnan tarkastelussa on otettava huomioon koko SKP:n toimintamahdollisuudet ja tavoitteet Venäjän sisällissodan aikana. Poliittinen järjestäytyminen käynnistyi keväällä 1918 Pietarin suomalaisten ja Neuvosto-Venäjälle paenneiden punaisten kesken. Kullervo Manner, Otto Wille Kuusinen, Oskari Tokoi, Yrjö Sirola, Lauri Letonmäki, Juho Lumivuokko ja Rahjan veljekset saapuivat pakolaislaivoissa Viipurista Pietariin 26.4.1918. Poliittisen organisoitumisen muoto omaksuttiin pitkälti bolsevikeilta, jotka tarjosivat punaisille suomalaisille turvapaikan lisäksi esimerkin onnistuneesta vallankumouksesta. Muita kun bolsevikkeja tukeva järjestäytyminen oli ylipäätään mahdotonta, kun muita puolueita alettiin lakkauttaa heinäkuussa 1918. Myös vuosista 1905-06 muistettiin se, että Suomen vallankumouksen tulevaisuus riippui Venäjän vallankumouksellisten teoista. Bolsevikkien sotilaallinen voitto Neuvosto-Venäjällä oli siis välttämätön edellytys SKP:n olemassaololle. Kesän 1918 loppuun mennessä bolsevikkien vastustajat onnistuivat valtaamaan noin 75% Venäjästä ja Neuvosto-Venäjä jäi taistelurintamien ympäröimäksi maan keskiosiin.²⁶

Suomalaisen Kommunistisen Puolueen perustamiskokous pidettiin elokuussa 1918. Uuden salaisen järjestön muodostivat keskuskomitea ja sen asettamat alakomiteat, joihin myös sotilasjärjestö kuului. Moskovan keskuskomitean ohjelmaehdotusta olivat mukana valmistelemassa SDP:n ja kansanvaltuuskunnan keskeiset hahmot Manner, Kuusinen ja Sirola. Pietarilaisten esityksessä lakot ja mielenosoitukset jäivät aseellista toimintaa tärkeämmiksi. Jukka Rahja, josta tuli yksi sotilasjärjestön johtohenkilöistä, totesi esitysten olleen liian

---

²⁵Salomaa, 30, 70; Saarela, 28–30; Harjula 2006, 23.

²⁶Saarela, 33, 50; Harjula 2006, 26, 59; Salomaa, 53; Mawdsley, 78.

moniselitteisiä ja korosti aseellista vallankumousta, kommunismia ja kansainvälistä vallankumousta puolueen johdolla. Monet epäilivät Rahjan teesien sopivuutta Suomeen, ja poliittisen vallan keskittäminen puolueelle bolsevikkien tapaan oli muutenkin uutta suomalaisten keskuudessa. SKP päätti ottaa tavoitteekseen kommunistisen propagandan harjoittamisen aseellisen vallankumouksen ja proletariaatin diktatuurin hyväksi. Tämän lisäksi tuli perustaa suomalaisten keskuuteen kommunistisia klubeja, seuroja ja yhdistyksiä sekä saada ne harjoittamaan valistustyötä, sotilaallista opetusta sekä suomalaisten työläisten mobilisointia puna-armeijaan. Tätä ja muuta toimintaa johtamaan kokous valitsi 5. päivä syyskuuta keskuskomitean, johon täydennysten jälkeen tulivat lopulta Sirola, Kuusinen, K. M. Evä, Letonmäki, Mandi Sirola, Eino ja Jukka Rahja sekä Manner. Puolue otti käyttöönsä koko Kamenno-Ostrovskaja -kadun talon no. 26–28 ja perusti etäpesäkkeitä muualle kaupunkiin.²⁷

SKP:n perustaminen Neuvosto-Venäjällä satoi suomalaisia punapakolaisia maailmanvallankumoukseen ja auttoi näitä selviämään oman hävityn vallankumouksen aiheuttamista ongelmista. SKP:n johtajat eivät kuitenkaan tyytyneet pelkästään pakolaisten arkisista asioista huolehtimiseen. Perustavassa kokouksessa omaksuttu ulkopoliittinen linja perustui kommunistisen internationalismin periaatteeseen. Suomen kokemus ja bolsevikkien voittoa esimerkki olivat näyttäneet todellisen vallankumouksen tien, eikä esimerkiksi eduskuntatoiminnasta puhuminen ollut millään tavalla ajankohtaista Neuvosto-Venäjällä. Suhde Neuvosto-Venäjään määritteli työväenliikkeen jakautumista hyväksytyihin ja ei-hyväksytyihin, sillä jo perustamisestaan lähtien SKP:n kaksisuuntaiset tavoitteet käsittivät neuvostovallan puolustamisen Venäjällä sekä saman esikuvan ulottamisen Suomeen. Lenin edusti oikein toimimista epäonnistuneiden suomalaisten vastapainona, eivätkä suomalaiset hävityn sodan jälkeen voineet puolustautua bolsevikkien ohjeita vastaan. VKP:n suhde suomalaisiin ja yleiseen ”kansallisuuskysymykseen” asetti myös omat jännitteensä sentralismiin pyrkivän puolueen linjauksissa. SKP kutsuttiin mukaan 15.9.1918 perustettuun ”miehitettyjen alueiden kommunistiorganisaatioiden edustajakokoukseen”, jossa korostettiin aseellisen kapinan välttämättömyyttä.²⁸

SKP:n perustavan kokouksen keskeiseksi tavoitteeksi tuli sotilaallisen opetuksen järjestäminen kaikille asekuntoisille suomalaisille työläisille. Puolue agitoi suomalaisia liittymään puna-armeijaan ja taistelemaan Neuvosto-Venäjän vihollisia vastaan. SKP:sta ja sen sotilasjärjestöstä tuli välittäviä tekijöitä suomalaisten pakolaisten ja Neuvosto-Venäjän bolsevikkien välille, vaikka

---

²⁷Saarela, 39–47, 234; Harjula 2006, 90; Paastela, Jukka: *Finnish Communism under Soviet Totalitarianism*. Kikumora, Helsinki 2003, 157–8.

²⁸Saarela, 23, 37, 40, 48; Wade, 87–89; Salomaa, 62, 258; Polvinen, 64–9.

ideologisella innostuksella ei ollutkaan paljoa merkitystä nälkäisten suomalaisten värväytymisessä puna-armeijaan. Suomalaiset pakolaiset pyrittiin mobilisoimaan bolsevikkien puolelle myös siinä toivossa, että SKP saisi tilaisuuden tullen käännettyä vallankumouksen kohti Suomea. SKP rajoittui kesään 1919 asti lähes kokonaan Neuvosto-Venäjällä olevien suomenkielisten puolueeksi, sillä Suomen tapahtumien seuraamisen sijaan kommunistijohtajien päähuomion vei alkukuukausina suomalaisten pakolaisten huoltaminen, agitaatiotyön harjoittaminen sekä Neuvosto-Venäjän puolustaminen. Puolueen toiminta keskittyi erityisesti Pietarin ja Aunuksen lääneihin. Keskuskomitea jakautui poliittiseen toimistoon ja organisaatiotoimistoon, joista ensimmäisen alaisuuteen asetettiin sotilasjärjestö. Suomalaisten joukko-osastoissa ja SKP:n laitoksissa toimi myös venäläisiä.²⁹

Loppuvuodesta 1919 toiminta rajoittui, kun suomalaisten hallussa olleet hoitolaitokset luovutettiin huoltoasiain kansankomissariaatille, informaatiolaitos ulkoasiainkomissariaatille sekä sotilasjärjestölle kuulunut vastavallankumouksellisten tutkijalaitos Pietarin erikoiskomitealle. Suomalaisten joukko-osastojen valistustyö siirtyi puolestaan armeijoiden ja divisioonien poliittisten osastojen tehtäväksi. Keskuskomitea koki tärkeäksi, että suomenkielisten osastojen toimintaa keskitettäisiin VKP:n suomalaisten järjestöjen keskustoimistolle. Sen tuli muun muassa kustantaa suomenkielistä kommunistista kirjallisuutta sekä kehittää suomenkielistä järjestötoimintaa. VKP asetti joulukuussa 1919 keskustoimiston suomenkielisten järjestöjen keskuselimeksi ja käytännön työn johtajaksi. SKP:n tehtävät Neuvosto-Venäjän puolustamiseksi vähenivät ja sen toiminnan painopiste siirtyi enemmän Suomeen. ”Likvidoimismatkaisussa” SKP menetti siihen asti kertyneen toimintakenttänsä, ja yhteydet Suomeen olivat vielä vuoden 1919 aikana suhteellisen heikot. Kullervo Manner oli jopa todennut tammikuussa 1920, ettei SKP:ta muodollisesti ollut olemassa.³⁰

Jo SKP:n perustamisvaiheessa oli keskusteltu puolueen ohjelman asettamisesta VKP:n yhteyteen. Vahvimmin tätä kantaa ajoivat suomalaiset bolsevikit ja erityisesti sotilasjärjestön Rahjan veljekset, jotka olivat saaneet lisää valtaa suomalaisten siirryttyä Neuvosto-Venäjälle. Myös jonkin aikaa Neuvosto-Venäjältä pois olleet johtohenkilöt myönsivät kesällä 1920, että monet puolueen tehtävistä sotilaskoulutuksesta agitaatiotyöhön voisivat siirtyä puna-armeijalle tai VKP:n elimiin. SKP:n puoluekokous päätti elokuussa kuitenkin yksimielisesti, ettei puoluetta lakkautettaisi. Osa Suomessa olleista SKP:n jäsenistä uskoi keväällä 1920 Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisen rauhan nopeuttavan vallankumousta. Neuvostohallitus kuitenkin torjui

---

²⁹Saarela, 64–5, 106; Salomaa, 63–7; Hakalehto, Ilkka: *Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928*. WSOY, Porvoo & Helsinki, 1966, 19-21.

³⁰Saarela, 66, 76, 82–3.

suomalaisten kommunistien toiveet olla mukana Tarton rauhanneuvotteluissa, sillä se ei halunnut hankaloittaa neuvottelumahdollisuuksiaan. Varsinaisten sotien päätyttyä ja vallankumouksen Suomessa jäätyä tekemättä suomalaiset kommunistit ryhtyivät tosissaan rakentamaan suomalaisille itsehallintoa Venäjän Karjalaan. Sieltä oli tarkoitus levittää neuvostovalta Suomeen ja muualle Skandinaviaan, kuten Karjalan kommuunin vallankumouskomitean puheenjohtaja Edvard Gylling ajatteli. Suuri osa demobilisoiduista suomalaisista, jotka eivät halunneet palata Suomeen, päätyi Itä-Karjalaan. Myös Pietarin sotakoulusta valmistuneista suomalaisista osa ohjattiin suoraan Petroskoihin kommuunin käytettäviksi. Vuoden 1921 toukokuuhun mennessä SKP:lla oli noin 500 jäsentä, joista suunnilleen viidesosa asusteli Venäjällä.³¹

SKP:n suhdetta VKP:hen ei tarvinnut määrittää tarkasti maailmanvallankumousta odotellessa. Esimerkiksi suomalaisten kommunististen klubien katsottiin kuuluvan molempiin puolueisiin. SKP oli suhteellisen itsenäinen toimiessaan suomenkielisten parissa varsinkin ensimmäisenä vuotenaan, mutta VKP:n päätökset ratkaisivat sen toiminnan yleisen suunnan. Kansallisia kommunistipuolueita käytettiin osoittamaan eri kansallisuuksien työväenluokkien ryhtyneen maailmanvallankumoukseen, ja tulevien neuvostovaltioiden oli tarkoitus liittyä Neuvosto-Venäjän alaisuuteen. SKP oli vuosina 1918–1920 vahvasti kiinni Neuvosto-Venäjällä syntyneissä kysymyksissä; suomalaiset joukko-osastot taistelivat eri rintamilla neuvostohallituksen puolesta ja SKP agitoi suomenkielisiä bolševikkien kannattajiksi, huolehti pakolaisten asioista sekä pyrki hillitsemään pakolaisten parissa vallinnutta tyytymättömyyttä. Tätä toimintaa sisällissodan aikana edisti erityisesti sen alajaostoista suurin, sotilasjärjestö.³²

2.4. Sotilasjärjestön perustaminen ja toiminta yleisesti

Eino Rahja, sotilasjärjestön tuleva puheenjohtaja, kirjoitti vuoden 1918 lopulla viitaten Suomen sisällissodan kokemuksiin, että ”nyt ollaan jo opittu ja tiedetään että jos tahdotaan voittaa niin täytyy olla järjestö, ns. sotilasjärjestö, joka kykenee johtamaan joukkoja, ja tärkein on se että johtajat omaavat täydellisen joukkojen luottamuksen.”³³ Uutta järjestöä lähdettiin siis rakentamaan paremman sotilaallisen järjestäytymisen toivossa, sillä vaikka punaisilla oli

---

³¹Saarela, 62, 78, 210–3, 225; Harjula 2006, 222–4; Kangaspuro, Markku: *Russian Patriots and Red Fennomans*. Teoksessa Laine, Antti – Ylikangas, Mikko (toim.): *Rise and Fall of Soviet Karelia. People and Power*. Kikimora, Helsinki 2002, 28–9.

³²Saarela, 63, 100; Wade, 89.

³³Eino Rahjan viesti puna-armeijalaisille, 1918. f. 516, op. 2, d. 18, RGASPI, KA.

Suomen sisällissodassa ollut suurempi armeija, se oli huonosti koulutettu ja kärsi heikosta kurinpidosta. Sotilasjärjestön oman toimintakertomuksen mukaan SKP:n ohjelma ja kanta edellyttivät heti puolueen perustamisen jälkeen järjestelmällistä ”vallankumouksellissotilaallista toimintaa”. Sotilasjärjestö pääsi aloittamaan toimintansa tilanpuutteen ja muiden alkuvaikeuksien jälkeen vasta loka-marraskuun vaihteessa 1918, ja sen toiminnan oli tarkoitus kohdistua niin Venäjälle kuin Suomeenkin päin. Sotilasjärjestön tarkoituksiksi muovautui myötävaikuttaminen ”kansainvälisen vallankumouksen edistämiseksi ja kansainvälisen imperialismiin kaatamiseksi”.³⁴ Jo perustamisestaan lähtien sotilasjärjestön vihollisiksi leimattiin imperialismiin kautta kaikki valkoiset joukot ympärysvaltoja ja Suomen hallitusta myöten.

SKP:n keskuskomitea jakautui syyskuussa 1918 toimialoittain: sotilaallisista tehtävistä ja sotilaallisen toiminnan organisoimisesta huolehti sotilasjärjestö, kun taas agitaatio- ja tiedotusjaosto vastasivat poliittisista tehtävistä. Pietarin suomalainen punakaarti lakkautettiin toukokuussa 1918. Suomalaisten pakolaisten sekä Pietarin ja Inkerin suomalaisten mobilisoiminen puna-armeijaan tapahtui aluksi ilman SKP:n tukea, mutta loppuvuodesta 1918 lähtien myös SKP:n sotilasjärjestön välityksellä. Sotilasjärjestöä perustaessa vaikutteita otettiin bolševikeilta, joiden keskuskomitean sotilasjaosto hoiti kaikki VKP:n sotilaalliset asiat täysin ”konspiratiivisesti”.³⁵ SKP:n sotilasjärjestölle asetettu tilanne oli kuitenkin erilainen, koska sen tuli hoitaa sotilaallisia asioita Suomesta tulleiden pakolaisten ja muun suomalaisyhteisön keskuudessa. Suomalaiset pakolaiset järjestettiin taistelemaan aseellisesti vallankumouksen vihollisia vastaan. Sotilasjärjestön tavoitteet sotilaallisen järjestäytymisen parantamiseksi heijastelivat kevään 1918 tapahtumien muistamista, ja sen olemassaolo määräiti uutta toivoa tulevasta vallankumouksesta. Valkeasaaren rajavartioston päällikkö Karjalainen kirjoitti tosin myös hermostuneesti sotilasjärjestölle joulukuussa 1918, että ”pelkään viimetalvisten tapauksien uusiintumista, josta ainakin minulla on katkera kokemus.”³⁶

Käytännön tasolla sotilasjärjestö perustettiin suomalaisten pakolaisten kotouttamista ja mobilisoimista varten. Venäjän sisällissodan tilanne vaati sotilaallisen organisaation perustamista, vaikka samalla nähtiinkin myös mahdollisuuksia Suomen suhteen. Salomaa on teoksessaan kuvaillut sotilasjärjestön toiminnan yleispiirteitä. Suomen vallankumouksen sotilaallinen valmistelu ja toteutus annettiin sotilasjärjestön yleiseksi tehtäväksi. Sen konkreettisiksi tehtäviksi tulivat sotilaallisen yhteistoiminnan valmistelut bolševikkien

---

³⁴Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72. Suomen sisällissodasta esim. Lappalainen, Jussi: *Punakaartin sota 1*. Opetusministeriö, Punakaartin historiakomitea, Helsinki 1981, 215–6.

³⁵Salomaa, 40, 49; Saarela, 47.

³⁶Karjalaisen avoin kirje sotilasjärjestölle, 13.12.1918. f. 516, op. 2, d. 20, RGASPI, KA.

tukemiseksi, suomalaisten mobilisointi puna-armeijaan sekä sotilasagitaation hoitaminen suomalaisten keskuudessa. Sotilasjärjestön tuli valvoa suomalaisten puna-armeijaosastojen sotilaallista ja puoluekuntoa, johtaa sotilasteknillisen ja sotilasagitaatiollisen kirjallisuuden kustantamista ja levittämistä sekä järjestää ja valvoa sotilassairaala- ja lääkintähenkilöstön valmistamista. Nämä pääpiirteet on tosin tuotu esiin jo aikaisemmissa tutkimuksissa, joiden päätelmät sotilasjärjestön toiminnan luonteesta pohjautuvat suurimmilta osin EK:n aineistoihin.³⁷ Näihin tietoihin perustuen Salomaa esittää, että SKP:n sotilasjärjestön toiminta rakentui pääasiassa yhteistoimintana puna-armeijan kanssa, ja että sen merkittävimmäksi panokseksi neuvostovallan puolesta jäi nimenomaan toiminta Venäjän kansalaissodan rintamalla suhteessa myöhempisiin vuosiin.³⁸

Edellä mainittujen tehtävien lisäksi sotilasjärjestöllä oli kuitenkin myös muuta toimintaa, eikä sotilasjärjestö toiminut yksinkertaisesti vain osana puna-armeijaa. Sotilasjärjestön toimintakertomus elokuulta 1919 selostaa hyvin tärkeimmät vuosien 1918–1919 tapahtumat. Kertomuksessa raportoidaan muun muassa tärkeimmistä mobilisaatio-ohjelmista, upseerikoulusta, sotilaskirjallisuudesta, agitaatiotyöstä, sairashoidosta, sanitäärikursseista, joukko-osastojen taloudellisesta tukemisesta sekä sotilasjärjestön harjoittamasta sotasensuurista. Päävastaanottolaitos passitti Suomen vankiloista vapautettuja tai karanneita pakolaisia sotilasjärjestön käytettäväksi. Sotilasjärjestö antoi materiaalista tukea suomalaisille joukko-osastoille, pyrki pitämään yllä tiukkaa sotilaskuria ja yritti koota suomalaisia joukkoja yhteen. Tiedustelutoimintaa harjoitettiin bolševikkihallinnon tiedottamiseksi niin rajaseudulla kuin Suomessa aina sotilastiedustelusta vastavakoiluun sekä yhteydenpitoon rajavartioston kanssa. Erialaisten kurssien, kuten lennätin- ja sanitäärikurssien järjestäminen sekä suomalaisen lentosotakoulun rahoittaminen kuuluivat myös sotilasjärjestön tehtäviin.³⁹ Myöhemmin sotilasjärjestö perusti myös oman ”Suomen byroon”, joka harjoitti tiedustelua Suomessa.

Sotilasjärjestön toiminta kohdistui monelta osin suomalaisiin joukko-osastoihin ja pakolaisiin 1918–1920, jonka jälkeen se keskittyi vahvemmin Suomen suuntaan. Sotilasjärjestön toiminta kuitenkin eli aina tilanteen mukana, eikä se perustamisestaan lähtien ollut saanut tarkkoja ohjeita siitä, miten Suomen vallankumousta tulisi valmistella. SKP:n toiminnan rajoittuminen loppuvuodesta 1919 koski myös sotilasjärjestöä. Keskuskomitea ei kuitenkaan ollut täysin perillä sotilasjärjestön toiminnasta, ja se tiedustelikin elokuussa 1919 sotilasjärjestöltä tälle annettujen

---

³⁷Täysin samat toimintamuodot on annettu jo Hakalehdon teoksessa (ss. 70–1). Myös muissa tutkimuksissa käsitellään samoja toimintamuotoja. Vrt. Polvinen, 70-1.

³⁸Salomaa, 64, 364.

³⁹Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72; Raportti. f. 516, op. 2, d. 221. RGASPI, KA, 58.

varojen kohdentamisesta. Keskuskomitea pyysi sotilasjärjestöä jo toistamiseen antamaan selostuksen Suomeen lähetetyistä avustusvaroista, johon tuli kirjata jokaisen avustusta saaneiden nimet, kotipaikat, avunannon ajankohdat sekä avustussummien suuruus. Keskuskomitea uhkaili aloittavansa tarpeelliset toimenpiteet, jos selostusta ei toimitettaisi.⁴⁰ Vuodesta 1920 lähtien SKP sai käyttövaransa bolševikeilta, ja loppuvuodesta 1920 myös sotilasjärjestön toimintaa supistettiin entisestään. Sotilasjärjestön käyttövaroja ja velkoja siirrettiin keskuskomitealle, ja näihin lukeutuivat esimerkiksi lähettien käyttövarat (421 686 ruplaa), suomalainen sairaala (25 625 rpl.), suomalainen lastenkoti (140 000 rpl.), päävastaanottolaitos (979 310 rpl.), ”informatsiooniosasto” (50 000 rpl.) sekä yksittäisten toimijoiden kuten Jalo Kohosen, Mikko Kokon ja E. Rahjan velkoja. Summa käsitti yhteensä yli kymmenen miljoonaa ruplaa. Samalla myös SKP:n teollisuuskomitean velkoja siirrettiin keskuskomitealle yhteensä 1 332 403,11 ruplaa.⁴¹ Lähettien käyttövarat vaikuttavat olleen suurimpia sotilasjärjestön kuluja, mikä luultavasti selittyy sillä, että sotilasjärjestö oli yhteydessä hyvin moneen joukko-osastoon, tiedustelijaan sekä muuhun toimijaan ympäri Neuvosto-Venäjän aluetta. Sotilasjärjestön sekä koko SKP:n toiminnan ja varojen vähentäminen johtui pitkälti siitä, että puoluejohtoon kohdistuneet vihamieliset mielipiteet olivat syksyllä 1920 äityneet väkivaltaisiksi.

2.5. Sotilasjärjestön toimijat

Sotilasjärjestön toimisto sijaitsi Pietarissa Kamenno-Ostrovan kadun talossa no. 26–28, huoneistossa no. 48. Joulukuussa 1918 sotilasjärjestön palkkalistoille oli merkittynä puheenjohtaja Eino Rahja, joka toimi sotilasjärjestön johtajana koko 1918–1920 välisen ajan. Hänen lisäksi sotilasjärjestössä aloittivat sihteeri Kullervo Manner, Einon veli Jukka Rahja, pietarilainen bolševikki ja metallimies Eemeli Kalske, upseerikoulun johtaja Aleksanteri Inno⁴², Edvard Vastén, Valkeasaaren päällikkö Mikko Kokko, entinen punakaartin ylipäällikkö Eero Haapalainen, joka toimi nyt kääntäjän tehtävissä, sekä 15 muuta toimijaa. Aktiivisina toimijoina olivat aluksi myös varapuheenjohtajaksi päässyt pietarinsuomalainen Martti Kalske sekä talveen

---

⁴⁰Keskuskomitean kirje sotilasjärjestölle, 4.8.1919. f. 516, op. 2, d. 153, RGASPI, KA, 172.

⁴¹Sotilasjärjestöltä keskuskomitealle siirretyt varat, 9.10.1920. f. 516, op. 2, d. 466, RGASPI, KA, 38; Keskuskomitealle siirretyt velalliset, 11.12.1920. f. 516, op. 2, d. 466, RGASPI, KA, 39; Keskuskomitealle siirretyt velkojat, 31.12.1920. f. 516, op. 2, d. 466, RGASPI, KA, 40. SKP:n varoista ks. Saarela, 67.

⁴²Aleksanteri Inno oli Rahjojen pitkäaikainen tuttava ja yleni maailmansodan aikana Venäjän armeijan kapteeniksi. Harjula 2006, 108.

asti Rahjan adjutantina toiminut Armas Kaukonen. Keväällä 1919 Manner otti osaa sotilasjärjestön toimintaan toimiessaan 54. suomalaisen rykmentin valistustehtävissä. Samaisesti huhtikuun loppupuolella Eino Rahja siirtyi rintamalla ja otti osaa toimintaan vain tilapäisesti, jolloin puheenjohtajan tehtäviä hoiti hetkellisesti myös hänen veljensä Jukka Rahja. Myös Jalo Märssylä toimi sotilasjärjestön johtajana lyhyesti syksyllä 1920 ja siirtyi sen jälkeen vakoilijakodin apulaisjohtajaksi.⁴³ Sotilasjärjestön kirjeenvaihdosta muiden toimijoiden kanssa vastasi joko puheenjohtaja (Eino ja Jukka Rahja) tai sihteeri.

Vuoden 1919 talouskertomusten perusteella sotilasjärjestö kasvoi lähes vuoden loppuun saakka, ja henkilökuntaa lisättiin erityisesti huolto- ja tiedustelutoimiin. Palkkojen kokonaissumma nousi aina marraskuuhun asti. Tammikuun 1919 alussa palkkalistoille kuuluivat sihteeri Eemeli Kalske, Eero Haapalainen, Aleksanteri Inno, intendenttiosaston V. Koso ja A. Nissinen, erikoisosaston (eli tiedustelusta vastaavan osaston) Maikki Ruotsalainen, Ferdinand Kettunen, Edvard Vastén, Jalo Märssylä ja Topias Harju, konekirjoittajat Liisa Savolainen, I. Savolainen ja E. Juvonen, palvelijat A. Pfoe ja A. Agapova sekä juoksupojat T. Lindström, E. Pehkonen ja M. Savolainen. Esimerkiksi intendentti- ja erikoisosastojen henkilöstö saivat kukin puolelta kuukaudelta palkkaa 600 ruplaa, kun taas vähiten ansainneille juoksupojille maksettiin 275 ruplaa. Helmikuussa Nestor Tokoi, Oskari Tokoin poika, ja E. Narttu liittyivät sotilasjärjestön erikoisosastoon. Samoin tekivät maaliskuussa W. Romu, W. Ruusunen, H. Kohonen ja E. Nurmi sekä huhtikuussa Tikka ja Jalmari Kotiranta.⁴⁴ Kesäkuuhun mennessä sotilasjärjestön koko oli kasvanut jo 54 henkilöön, joiden lisäksi palkkaa maksettiin kolmelle punaupseerille. Puheenjohtaja Eino Rahja sekä luultavasti myös Jukka Rahja ja Kullervo Manner saivat palkkansa keskuskomitean kautta. Syyskuussa 1919 sotilasjärjestöllä oli yhteensä 55 henkilöä palkkalistoillaan. Keskuskomitean jäsen Jalo Kohonen⁴⁵ sai 2500 ruplaa. Lokakuun puolestavälistä marraskuun 1. päivään henkilökunnan palkkoja maksettiin yhteensä 57 510 ruplaa. Eino ja Jukka Rahjan lisäksi 26 muuta sotilasjärjestön toimijaa saivat käydä ruokailemassa

---

⁴³Luettelo SKP:n Sotilasjärjestössä toimivista henkilöistä, joulukuu 1.–15. 1918. f. 516, op. 2, d. 18, RGASPI, KA; Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72; Harjula 2006, 99, 404.

⁴⁴Kotiranta oli Helsingissä asunut veturimies ja punakaartilaispäällikkö. Suoritettuaan Frunzen akatemian Kotiranta palveli sotilasjärjestön toiminnanjohtajana Valkeasaarella, jossa hän johti etappiliikennettä, vakoilua ja materiaalien salakuljetusta. Salomaa, 233. Harjula 2006, 493.

⁴⁵Jalo Kohonen toimi sotilasjärjestön sihteerinä 1919. Hänet valittiin Rahjojen tukijana SKP:n keskuskomiteaan elokuussa 1919. Kohonen oli viipurilainen filosofian kandidaatti, toimittaja ja kansanedustaja. Harjula 2006, 93, 429.

SKP:n ruokalassa. Joulukuun ensimmäisellä puoliskolla palkkoja maksettiin yhteensä 55 410 ruplaa, ja palkkalistoilla oli 67 henkilöä: miehiä 19, naisia 30, poikia 13, tyttöjä 5.⁴⁶

Vuoden 1920 alussa sotilasjärjestön toimitsijoiden määrä laski, ja 52 henkilön seassa oli myös joitain uusia venäläisiä toimijoita. Myös Jaakko Rahja⁴⁷ esiintyi ensimmäistä kertaa sotilasjärjestön palkkalistoilla. Huhtikuussa palkkalistoille oli kirjattuna operatiivinen osasto, johon kuului sen johtaja Parviainen, sihteeri/kääntäjä Olga Repo sekä topografi E. Surkaulio. Venäjänkielisessä listassa mainitaan erikseen myös eri alueiden palkkakuluja: Mainila, Korosaari, Kronstadt, Nikuljassi, Gryzino, Korkeamäki, Lempaala sekä Kuivazi (Kuivaisi). Nämä viittaavat luultavasti kyseisten alueiden tiedustelu- ja etappimenoihin. Heinäkuussa 1920 sotilasjärjestön menoja oli karsittu jo huomattavasti, sillä se maksoi palkkoja yhteensä vain noin 30 000 ruplaa. Toimistossa toimivat edelleen Eemeli Kalske ja Liisa Savolainen, ja muihin tehtäviin lukeutuivat 7 kanslia- ja varastotyöntekijää, 5 auto- ja hevosmiestä sekä rajatoimitsijat A. Marttinen, M. Sopo, O. Säämänen ja P. Korhonen.⁴⁸

Näistä tiedoista voidaan päätellä, että sotilasjärjestön toiminta oli laajimmillaan vuoden 1919 aikana, ja että sotilasjärjestöllä oli muutenkin suhteellisen kattavat resurssit sen palkkaamien toimijoiden perusteella. Toiminnan supistumiseen vaikutti varmasti se, että loppuvuodesta 1919 suomalaisia laitoksia siirrettiin neuvostoelimille ja suomalaisten joukko-osastojen valistustyö puna-armeijan tehtäväksi. Sotilasjärjestön henkilöstö vaihtui myös hiljalleen tiedustelupainotteisemmaksi. Korkeinta palkkaa nostivat pääsääntöisesti toimistossa ja kansliassa työskennelleet, ja myös varasto- ja hevosmiehiä palkittiin paremmin kuin rajatoimitsijoita. Rajalla toimineet saivat monesti rahansa tavaroiden salakuljettamisesta. Huonointa tiliä saivat erinäiset huoltohenkilöt kuten astian- ja pyykinpesijät, lukkosepät, juoksupojat ja kirvesmiehet. Vaihtuvuus vaikuttaa olleen myös suurta sotilasjärjestön palkkalistoilla, vaikkakin keskeisimmät toimijat vaikuttivat sen toiminnassa lähes koko kahden vuoden ajan.

---

⁴⁶Sotilasjärjestön henkilökunnan palkkalista, 1.–15.1.1919. f. 516, op. 2, d. 221, RGASPI, KA, 1; Sotilasjärjestön henkilökunnan nimiluettelo, 20.6.1919. f. 516, op. 2, d. 221, RGASPI, KA, 25; Sotilasjärjestön henkilöstön palkkaluettelo, 1.–15.8.1919. f. 516, op. 2, d. 221, RGASPI, KA, 76; Sotilasjärjestön henkilöluettelo, syyskuu 1919. f. 516, op. 2, d. 221, RGASPI, KA, 56; Sotilasjärjestön henkilökunnan nimiluettelo, 16.10.1919. f. 516, op. 2, d. 222, RGASPI, KA, 109; Sotilasjärjestön jäsenluettelo, 11.12.1919. f. 516, op. 2, d. 221, RGASPI, KA, 61.

⁴⁷Eino ja Jukka Rahjan veli, joka oli muun muassa johtanut viljajunaa Siperiasta Suomeen helmimaaliskuussa 1918. Harjula 2006, 438.

⁴⁸Sotilasjärjestön henkilökunnan palkkaluettelo, 15.1.–1.2.1920. f. 516, op. 2, d. 466, RGASPI, KA, 4; Palkkalista 16.4.–30.4.1920. f. 516, op. 2, d. 221, RGASPI, KA, 16; Sotilasjärjestön henkilökunnan palkkalista, 1.–15.7.1920. f. 516, op. 2, d. 466, RGASPI, KA, 33.

Sotilasjärjestön toimintaa pyörittivät Rahjan veljekset. Eino Rahja liittyi bolsevikkeihin 1903 ja toimi myös Leninin henkivartijana. Hänet valittiin Pietarin suomalaisen punakaartin johtokuntaan marraskuussa 1917. Jukka Rahja oli veljensä tapaan bolsevikki ja mukana Pietarin suomalaisen punakaartin johtokunnassa sekä osallistui myös 29.10.1917 bolsevikkien keskuskomitean kokoukseen, jossa päätettiin vallankaappauksesta. Pitkälti Eino ja Jukka Rahjan ansiosta Pietarin punakaarti lähetti useita ase- ja ammuslähetyksiä Suomen punaisille keväällä 1918. Eino Rahja yleni Suomen punakaartin johtokolmikkoon, johon myös sotilasjärjestön ja Rahjojen tukija Aleksanteri Vastén kuului. Suomen punakaartille antamansa avustuksen takia Rahjat pitivät itseään suomalaispäälliköitä parempina vallankumouksellisina. Jukka Rahja uskoi vahvasti itsenäisyyden tavoittelun olleen syynä Suomen punaisten tappioon. Eino Rahja liittyi puna-armeijaan heinäkuussa 1918 ja sai komentajan viran. Rahjojen johdolla pietarinsuomalaiset bolsevikit perustivat 2.7.1918 pakolaisia varten suomalaisen kommunistiklubin, jossa opetettiin myös aseenkäyttöä. Eino Rahja toimi myös marraskuusta 1919 Karjalan kannaksen rintamakaistan ja siitä kootun 55. divisioonan komissaarina sekä järjesteli kapinaa Pohjois-Suomeen syksystä 1920 lähtien. Rahjat eivät usein kyenneet keskusteluihin muiden keskuskomitean jäsenten kanssa. He junailivat oman kannattajakuntansa asioita ja määrittivät itsensä todellisiksi kommunisteiksi suhteessa muihin.⁴⁹

Entinen eduskunnan puhemies ja SDP:n johtohahmo Kullervo Manner oli puolestaan nimitetty huhtikuussa 1918 punaisen Suomen sotilasdiktaattoriksi punaisten ylijohdon pitämässä kokouksessa. Manner kuului *Vapaus*-lehden toimituskuntaan ja valittiin SKP:n keskuskomitean puheenjohtajaksi elokuussa 1920. Manner ei kirjeenvaihdon perusteella toiminut aktiivisesti sotilasjärjestön toiminnassa enää kesän 1919 jälkeen, mihin saattoi vaikuttaa hänen asettumisensa Rahjoja vastaan. Eino Rahjan puolustajat vetosivat hänen osaamiseensa Suomen sisällissodan kautta. Vaikka Eino olikin riidoissa SKP:n johdon kanssa, hän oli vallankumouksen jälkeisinä vuosina ehkä kaikkein vaikutusvaltaisain suomalainen kommunisti.⁵⁰ Voisi siis sanoa, että sotilasjärjestön johto oli SKP:n sisällä ”bolsevistisin” ryhmittymä, varsinkin Rahjan veljesten kannalta. Olihan Kominternin perustavaan kokoukseen osallistuneista viidestä suomalaisesta kolme sotilasjärjestön johtohenkilöitä. Sotilasjärjestö oli pääosin entisen punaisen Suomen sotilasjohtajien paikka puolueessa. Kullervo Manner, Eino ja Jukka Rahja olivat kuitenkin mukana myös keskuskomitean toiminnassa. Päällekkäinen osallistuminen sotilasjärjestön ja keskuskomitean toimiin oli mahdollista, sillä tarkkaa linjaa ei vedetty näiden väliin SKP:n toiminnan vasta hahmottuessa sisällissodan aikana.

---

⁴⁹Saarela, 49, 86–7; Harjula 2006, 45–8, 87, 544–5; Paastela, 127; Salomaa, 47–9.

⁵⁰Harjula 2006, 435; Saarela, 63–4, 240; Salomaa, 55; Engman, 214.

2.6. Suhde puolueen muihin alajaostoihin

SKP:n sotilasjärjestö toimi keskuskomitean alaisuudessa ja se oli myös kaikista keskuskomitean alajaostoista suurin ja vaikutusvaltaisin; puolueen sisällissodan aikainen toiminta keskittyi sotilasasioihin, joten luonnollisesti sotilasjärjestö oli merkittävä koko puolueen tasolla. Sotilasjärjestö oli myös vaikutusvaltainen suhteessa puolueen muihin alajaostoihin. Se toimi yhteistyössä muun muassa syyskuussa 1918 perustetun huoltokomitean kanssa, jonka tehtävänä oli huolehtia työkyvyttömistä invalideista, naisista ja lapsista. SKP:n teollisuuskomitea puolestaan hankki isännättömiä teollisuuslaitoksia ja päätti jo syyskuun lopulla ryhtyä käynnistämään Buin lähellä sijainnutta sahalaitosta, jonka nimeksi tuli puuteollisuusliike *Salama*. Teollisuuskomitean avulla käynnistettiin myös paperitehdas *Alku* sekä kartonkitehdas, joka nimettiin *Työksi*. Muromissa olleet suomalaiset käyttöönsä valimoliikkeen, josta tuli taloustarvetehdas *Tarmo*. Yritystoimintaa lisäsivät Pietarissa tammikuussa 1919 hankitut työkalutehdas *Voima* sekä pesu- ja pukimoliike *Taisto*. Huhtikuussa liikkeiden toimintaa supistettiin, ja vain Neuvosto-Venäjän sodankäynnin tarpeista vastanneet toimijat saivat luvan jatkaa. Teollisuuskomitean johtajana toimi ammattiyhdistysmies Juho Henrik Lumivuokko, joka oli toiminut kansanvaltuuskunnan työasiain valtuutettuna. Agitaatiojaostoa puolestaan johti ensin entinen SDP:n kansanedustaja Aura Kiiskinen sekä myöhemmin K. M. Evä. Jaoston listoilla oli vuosina 1918–1919 ainakin 31 agitaattoria, joihin kuuluivat muun muassa Kalle Lepola (Inkeri), Uuno Peltola (Pohjois-Inkeri), Pekka Tietäväinen sekä Kalle Vuorio (Petroskoi).⁵¹ Samoja miehiä käytettiin myös sotilasjärjestön tiedustelutehtävissä.

SKP:n alajaostot olivat tekemisissä sotilasjärjestön kanssa työntekijöiden koordinoinnissa teollisuuslaitosten ja mobilisoinnin suhteen sekä erinäisten materiaalihankintojen yhteydessä. Suomesta rajan yli tulleista miehistä moni sijoitettiin puna-armeijaan, mutta sotilasjärjestö ohjasi pakolaisia myös muiden SKP:n alajaostojen, kuten teollisuuskomitean, palvelukseen. Sotilasjärjestö otti näin ollen vastuuta punapakolaisten työllistymisestä niin armeijaan värväämisen kuin muunkin työn kannalta. Sotilasjärjestö pyysi sotilastoiminnan alkaessa agitaatio-osastolta *Vapauksia*, *Kumouksia* ja muita kirjasia, joiden tekeminen kuului pääosin kyseiselle osastolle. Agitaatio-osasto valmisti sotilasjärjestön käyttöön erilaisia sotilaskirjasia, kuten *Ohjeita Sissisodan käynnistä*, *Sotilaan tehtävät ketjussa*, *Marssiohjeita* ja *Venäläinen kolmen linjan kivääri*, vaikka näistä olikin usein myös puutetta toiminnan alkuvaiheilla. Sotilasjärjestö lähetti painoksia eteenpäin suomalaisille joukko-osastoille ja puna-upseereille.

---

⁵¹Harjula 2006, 61, 91, 346; Saarela, 80.

Pesu- ja pukimoliike *Taisto* puolestaan pyysi keväällä 1919 sotilasjärjestöä hankkimaan sille tarpeellista materiaalia, kuten kankaita, lankoja, nappeja ja saippuaa, joita sotilasjärjestön oli ilmeisesti helpompi hankkia.⁵²

Puolueen muut osastot, erityisesti teollisuuskomitea, ilmoittivat sotilasjärjestölle heidän tehtävissään toimivista henkilöistä ja pyysivät näille vapautustodistuksia sotilaspalveluksesta.⁵³ Tällaisia tapauksia olivat muun muassa Eero Vuori⁵⁴, jolle keskuskomitea oli helmikuussa 1919 myöntänyt paikan propagandatyöhön, sekä muuan suutariliikkeen työntekijä Eskelinen, jolle pyydettiin sotilasjärjestöltä vapautusta tämän korvaamattomuuden takia. SKP:n pukimo- ja pesulaitos *Taisto* kärsi loppuvuodesta 1919 räätälien ”huutavasta pulasta” sekä yksityisten räätälien liian suurista palkoista, ja se pysyikin sotilasjärjestöä vapauttamaan räätäleitä sotilastehtävistään pukimon tehtäviin.⁵⁵ SKP:n alaiset osastot pyysivät sotilasjärjestöltä usein matkamääräyksiä yksittäisille toimihenkilöilleen.⁵⁶ Teollisuuskomitean siirtäessä työläisiä tehtaasta toiseen vaadittiin matkustusoikeuden saantia varten sotilasjärjestön myöntämät määräyspaperit. Teollisuuskomitea myös pyysi sotilasjärjestöltä yökulkulupaa niille työntekijöilleen, joiden piti tehtäviensä takia liikkua kaupungilla ilta-11 jälkeen. Sotilasjärjestö jakoikin erinäisiä todistuksia ensimmäisen vuoden aikana yhteensä 5923 kappaletta.⁵⁷

Keskuskomitean alajaostot ilmoittivat sotilasjärjestölle yksittäisistä henkilöistä, jotka olivat laiminlyöneet heille määrättyjä tehtäviään rangaistuksen uhalla. Teollisuuskomitea ilmiantoi ja listasi karanneita henkilöitä useaan kertaan. Eräässä tapauksessa 7 suomalaista oli karannut vallitöistä. Karkauksia tapahtui useaan otteeseen keväällä 1919 niin matkoilla kuin työpaikoilla, ja sotilasjärjestön tuli valvoa ja huolehtia, ettei karanneille annettaisi työtä Pietarissa tai muissa SKP:n teollisuuslaitoksissa. Sotilasjärjestölle annettiin karanneiden henkilötiedot, jotta se

---

⁵²E. Rahjan viesti agitaatio-osastolle, 19.11.1918. f. 516, op. 2, d. 19, RGASPI, KA; Aura Kiiskisen kirje sotilasjärjestölle, 26.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA; Arvo Närhen kirje sotilasjärjestölle, 12.5.1919. f. 516, op. 2, d. 212, RGASPI, KA, 62.

⁵³Teollisuuskomitean Lumivuokko oli jo Suomen sisällissodassa valvonut erikoisammattimiesten pitämistä tehtävissään. Lappalainen, 165.

⁵⁴Vuori siirtyi maaliskuussa 1919 Suomeen SKP:n maanalaiseen työhön ja jäi kiinni Helsingissä joulukuussa. Harjula 2006, 446.

⁵⁵J. Lehtosaaren kirje E. Rahjalle, 7.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 51; Jämstenin (huoltokomitea) kirje sotilasjärjestölle, 17.12.1919. f. 516, op. 2, d. 217, RGASPI, KA, 253; Teollisuuskomitean kirje sotilasjärjestölle, 4.2.1920. f. 516, op. 2, d. 448, RGASPI, KA, 66; A. Närhen kirje sotilasjärjestölle, 29.9.1919. f. 516, op. 2, d. 214, RGASPI, KA, 58.

⁵⁶Esim. Lumivuokon (teollisuuskomitea) kirje sotilasjärjestölle, 9.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA.

⁵⁷Voiman puheenjohtaja Lindqvistin kirje sotilasjärjestölle, 15.12.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 445; Lumivuokon kirje sotilasjärjestölle, 5.6.1919. f. 516, op. 2, d. 225, RGASPI, KA, 89; Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72.

ryhtyisi ”mitä ankarampiin toimenpiteisiin jotta tällainen keljuilu loppuisi”.⁵⁸ Samanlaisia toiveita esitettiin, kun myös *Salama*-tehtaalta karkasi työläisiä Pietariin, joista muuan Antti Kälvälän väitettiin varastaneen ruokaa, rahaa ja vaatetustavaraa yli 50 000 ruplan edestä.⁵⁹ Myös sairaslomalta palaamattomia ilmiannettiin sotilasjärjestölle osoitetietojen kanssa.

Sotilasjärjestöllä oli valvonnan kautta merkittävästi valtaa suomalaisiin pakolaisiin suhteessa muihin puolueen alajaostoihin. Lokakuusta 1919 lähtien vastaanottolaitokselle henkilöitä ruokailemaan ja asumaan saivat lähettää ainoastaan huoltokomitea, sotilasjärjestö sekä keskuskomitean jäsenet. Tehtävänjako ei kuitenkaan ollut aina selvillä SKP:n sisäisten osastojen kesken. K. M. Evä antoi selonteon keskuskomitean tekemästä päätöksestä, jonka mukaan vastaanottolaitokselta ei saanut suorittaa avustusrahoja Suomesta tulleille tai muillekaan. Avustusrahan pakolaisille sai antaa ainoastaan huoltokomitea ja vain niissä tapauksissa, joissa se oli saanut asiasta määräyksen joko sotilasjärjestöltä tai joltain keskuskomitean jäseneltä. Sotilasjärjestöllä oli vaikutusvaltaa siihen, miten pakolaisille tarkoitettuja varoja käytettiin.⁶⁰ Rahjat haukkuivatkin usein keskuskomiteaa rahanhaaskauksesta ja puolueen voimavarojen viemisestä sivuraiteelle.⁶¹

Sotilasjärjestöllä oli paljon määräysvaltaa muihin puoluejaostoihin, joiden toimintaa se myös omalla tavallaan valvoi heti perustamisestaan lähtien. SKP:n henkilökunnalle osoitetussa päiväkäskyssään 6.1.1919 sotilasjärjestö ilmoitti, että kunkin SKP:n jaoston oli lähetettävä luettelot näiden alaisuudessa toimivista henkilöistä ja heidän toimistaan, ja että jokainen laitos olisi vastuussa kyseisten tietojen salaamistapauksissa. Samassa yhteydessä tuli mainita henkilöiden nimenvaihdosta sekä jatkuvasti informoitava sotilasjärjestöä uusista työntekijöistä ja heidän aikaisemmista toimeentuloistaan. Päiväkäskyssään sotilasjärjestö viittasi myös ”Suomen luokkasodan aikana levitettyihin perättömiin huhuihin ja vääristettyihin kertomuksiin”, jotka tuli nyt lopettaa rangaistuksen uhalla. Sotilasasioista ”lörpöttelystä” kiinni jääneitä oli saatettava viipymättä edesvastuuseen. Tätä toimintaa tuli sotilasjärjestön mukaan jokaisen puolueen jaoston valvoa sekä ilmoittaa rikkomuksista sotilasjärjestölle ilman minkäänlaista salailua.⁶²

---

⁵⁸Evän kirje sotilasjärjestölle, 8.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA, 11; Evän kirje sotilasjärjestölle, 11.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA, 12; Teollisuuskomitean viesti sotilasjärjestölle, 9.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA, 52.

⁵⁹Teollisuuskomitean viesti sotilasjärjestölle, huhtikuu 1920. f. 516, op. 2, d. 449, RGASPI, KA, 64.

⁶⁰Keskuskomitean tiedonanto, 2.10.1919. f. 516, op. 2, d. 154, RGASPI, KA, 60; Evän tiedonanto vastaanottolaitokselle, huoltokomitealle, sotilasjärjestölle ja Hyrskymurrolle, 2.10.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 68.

⁶¹Harjula 2006, 93.

⁶²SKP:n sotilasjärjestön päiväkäsky No. 2, 6.1.1919. f. 516, op. 2, d. 204, RGASPI, KA.

Samanlaisissa kurinpidollisissa merkeissä sotilasjärjestö uhkasi ilmiantaa teollisuuskomitean SKP:n keskuskomitealle, ellei se lopettaisi työtä saamattomien suomalaisten lähettämistä takaisin sotilasjärjestöön. Eino Rahja totesi, ettei sotilasjärjestö tahtonut sekaantua teollisuuskomitean tehtäviin, mutta kehotti kuitenkin teollisuuskomiteaa toimimaan tehtäviensä mukaisesti. Hän lisäsi uhmakkaasti, että ”sotilasjärjestö ei ole mikään työnvälityslaitos eikä se voi ajanpitkään sietää sitä, että sille pakolla tungetaan vieraita tehtäviä, jotka häiritsevät sen työtä.”⁶³ Huoltokomitean alainen jalkineliike kieltäytyi priorisoimasta sotilasjärjestön tarvikeseioita ja ilmoitti, että sen tulisi ensin huolehtia sisämaahan siirrettyjen pakolaisten sekä orpokodista maaseudulle lähetettyjen lasten jalkineista. Sotilasjärjestön toimijoita pyydettiin lisäksi toimimaan arvokkaammin liikkeessä asioidessaan, mihin Eino Rahja puolestaan vastasi tympeästi: ”Täytyy muistaa että ensiksi on täytettävä Sotilasjärjestön tilaukset sillä niistä riippuu teidänkin raukkojen elämä.” Viitaten erääseen tapaukseen, jossa suomalaisten sotilaiden vaatetusta ei hoidettu, huoltokomitea halusi pahoittelevaan sävyyn kertoa, että se vastaisuudessa ilmoittaisi sotilasjärjestölle sattuneista vahinkotapauksista.⁶⁴ Sisällissota Venäjällä vahvisti yleisesti ottaen armeijassa olevien arvovaltaa, ja rintamalla taistelevilla oli taipumuksena pitää vallankumouksen puolustamista ase kädessä ainoana oikeana toimena. Jukka Rahja olikin tammikuussa 1919 syyttänyt teollisuuskomitean Lumivuokkoa vastavallankumoukselliseksi tämän korostaessa ammattiyhdistysliikkeen tärkeyttä.⁶⁵

Sotilasjärjestö piti huhtikuusta 1919 lähtien upseerikoulullaan pakollisia sotilasharjoituksia Pietarissa sijainneille puolueen muille osastoille, klubeille, yhdistyksille ja seuroille. SKP:n reservipataljoonan harjoittamista varten jäsenten tuli saapua koululle jokaisena sunnuntaina täsmälleen klo. 11 sekä jokaisena keskiviikkona ja perjantaina iltakuudelta. Järjestöjen johtokuntien tuli huolehtia, että kaikki 15–55-vuotiaat mieshenkilöt saapuivat harjoituspaikalle, elleivät he olleet estyneitä esimerkiksi sairauden vuoksi. Harjoituskäynneissä ilmeni myöhemmin epäsäännöllisyyttä, jota kritisoitiin vahvasti. Sotilasjärjestö otti vastaan myös vapaaehtoisesti rintamalle haluavia puoluejaostojen ja -laitosten alaisia, joita pyydettiin ilmoittautumaan 17.10.1919 sotilasjärjestölle Pietarin puolustustaistelujen aikaan.⁶⁶

---

⁶³Eino Rahjan kirje teollisuuskomitealle, 16.1.1919. f. 516, op. 2, d. 208, RGASPI, KA, 41.

⁶⁴Tossavaisen kirje sotilasjärjestölle 1.7.1919 ja Eino Rahjan vastaus 4.7.1919. f. 516, op. 2, d. 213, RGASPI, KA; Huoltokomitean viesti sotilasjärjestölle, 9.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA.

⁶⁵Paastela, 155.

⁶⁶Keskuskomitean ja sotilasjärjestön määräys sotilasharjoituksiin, 25.4.1919. f. 516, op. 2, d. 152, RGASPI, KA, 103; Lepolan viesti Woimatehtaalalle, Kirjapainoon, Wapauden konttoriin, Huoltokomitealle, Vastaanottolaitokselle, Sivistysneuvostolle, 28.8.1919. f. 516, op. 2, d. 163, RGASPI, KA, 26; Lepolan tiedote, 16.10.1919. f. 516, op. 2, d. 163, RGASPI, KA, 90.

Sotilasjärjestö otti siis puolueen sisäisen poliisin roolin ja pyrki pitämään tiukkaa kuria kaikkien SKP:n toimijoiden keskuudessa. Muut jaostot olivat monessa suhteessa riippuvaisia sotilasjärjestön toiminnasta ja määräyksistä. Useissa tapauksissa sotilasjärjestö nostikin itsensä muiden yläpuolelle, ja puolueen alajaostot hyväksyivät sotilasjärjestön roolin ainakin suurimmilta osin. Ristiriidat muun muassa teollisuuskomitean ja sotilasjärjestön välillä nostavat esiin puolueen sisäisiä jännitteitä. Molempien toimijoiden tavoitteena oli saada pakolaisille töitä joko armeijasta tai teollisuuden parista, mutta kummankin omat vaikeudet johtivat ristiriitojen kärjistymiseen.

3. Sotilaskoulutukset ja muut kurssit

Rahjan veljesten johtaman sotilasjärjestön perustamissa punaupseeri- ja lentosotakouluissa koulutettiin suomalaisia taistelijoita puna-armeijaan. Lennätin- ja lääkintämieskurssit tukivat myös suomalaisia joukko-osastoja, ja suomalaisia aliupseereita puolestaan koulutettiin rykmenttien palveluksessa olevista sotilaista käytännön oloissa. Molempien koulujen tapauksessa sotilasjärjestö teki yhteistyötä puna-armeijan kanssa, mutta sillä oli myös paljon omaa määräysvaltaa koskien koulujen toimintaa ja tavoitteita. Kielitaitoiset upseerit ja lentäjät toimivat pääasiassa osana puna-armeijaa Venäjän vallankumouksen puolustamiseksi, vaikka heitä tarvittiinkin myös potentiaalisessa Suomeen kohdistuvassa hyökkäyksessä sekä Neuvosto-Suomen ja oman punaisen armeijan luomisessa. Upseerikoulun yhteydessä nousivat esiin myös sotilasjärjestön ja pakolaisten väliset jännitteet.

3.1. Suomalaiset punaupseerit ja ”revolverioppositio”

Puna-armeijassa oli suuri puute pätevistä komentajista, ja bolševikkien olikin ensin pakko turvautua entisiin tsaarinarmeijan upseereihin uusien koulutusten ollessa vielä käynnissä. Kesällä 1918 puna-armeijalta puuttui kymmeniä tuhansia upseereita, ja sen olikin pakko kouluttaa oma ”luokkakantainen” punaupseeristonsa. Salomaan päätelmien mukaan suomalainen sotilasjohto oli konkreettisin muoto SKP:n ja puna-armeijan yhteistyöstä. Myös Suomen punakaarti oli kärsinyt heikosta sotilaskoulutuksesta sekä kyvykkäiden sotilasjohtajien puutteesta.⁶⁷ Puna-armeijan suomalaisille osoittamassaan viestissä, jossa Eino Rahja painotti sotilasjärjestön perustamisen tärkeyttä syksyllä 1918, hän kertoi myös ”sotilaskursseista”, joilla armeijan joukoista valitut henkilöt tuli sotilaallisesti valmistaa. Jokaisesta suomalaisesta komppaniasta oli Rahjan mukaan valittava vähintään viisi miestä, joiden tuli olla vapaaehtoisesti koulun säännöt ja sotilaskurin hyväksyviä sekä mielellään suomen ja venäjän kieltä osaavia, rehellisiä ja puolueeseen kuuluvia tovereita. Heidän oli tuotava mukanaan myös kivääri ja sotilaspukunsa.⁶⁸

---

⁶⁷Salomaa, 93, 361; Benvenuti, Francesco: *The Bolsheviks and the Red Army, 1918–1922*. Translated by Christopher Woodall. Cambridge University Press, New York & Cambridge 1988, 24–6; Lappalainen, 205–8.

⁶⁸Eino Rahjan viesti puna-armeijalaisille, 1918. f. 516, op. 2, d. 18, RGASPI, KA.

Suomalaisten kouluttaminen järjestettiin nopeasti, ja yleisvenäläinen pääesikunta antoi jo 14. lokakuuta 1918 päiväkäskyn avata ”Kolmannet neuvosto-suomalaiset jalkaväen komentajakurssit”. Heti perään määrättiin koulun johtajaksi Aleksanteri Inno sekä komissaariksi Eino Rahja. Virolaissyntyinen, entinen tsaarinarmeijan kapteeni Inno oli kurssilaisten vahvassa suosiossa. Eino Rahjan lähtiessä Aunuksen rintamalle huhtikuussa 1919 poliittisen komissaarin viran otti hetkellisesti O. W. Kuusinen. Kuusisen siirryttyä Suomeen komissaariksi nimitettiin kesäkuussa Jukka Rahja.⁶⁹ Sotakoulun tunnusmerkkiä olivat oikeutettuja kantamaan kurssien johtaja ja komissaari, puna-armeijan päälliköiksi päässeet kurssilaiset, kurssien opetushenkilökunta sekä kaikki SKP:n keskuskomitean jäsenet. Sotilasjärjestön mukaan upseerikoulu edusti ”sotilastieteellistä ja sotilasteknillistä koulutus- ja kasvatustyötä”, ja kurssit saatiin järjestettyä neuvostovallan sotilas- ja siviililaitosten avustuksella. Kurssit olivat ”muodollisesti” neuvostovallan, mutta ”asiallisesti” täysin SKP:n ja sotilasjärjestön valvonnan alaisia. Sotilasjärjestön mukaan ei voitu liiaksi painottaa sitä merkitystä, mikä näillä kursseilla tulisi olemaan ”Suomen tulevaa punaista-armeijaa luotaessa”.⁷⁰

Kurssien järjestelyt saatiin kuntoon ja 93 oppilaan tuntiopetus alkoi 9. joulukuuta 1918. Ensimmäiset punaupseerit ylennettiin jo 25.4.1919, vaikka kurssien kesto olikin virallisesti kolme vuotta. Ensimmäinen koulutuserä jaettiin kurssiopetuksen, Valkeasaaren rajavartio-osaston, Vasténin suomalaisen rykmentin, SKP:n keskuskomitean ja muiden tarvitsevien kesken. Sisällissodan aikana sotilasjärjestö määräsi suomalaisia joukko-osastoja lähettämään rintamalta sopivia miehiä täydennyksenä upseerikouluun. Esimerkiksi kesäkuussa 1919 keskuskomitea päätti sotilasjärjestön esityksestä määrätä 164. rykmentin lähettämään punaupseereja koulun opettajaupseereiksi ja muihin tarpeisiin. Tämän lisäksi rykmentistä toivottiin 50 sotilasta itse upseerikursseille. Sotilasjärjestö lähetti kursseille myös niitä Suomesta tulleita päteviä miehiä, jotka eivät halunneet palvella rintamajoukoissa. Kurssien koko kasvoi ja oli suurimmillaan vuonna 1920, jolloin kurssilaisia oli yhteensä 605. Eniten valmistuneita oli vuosina 1918–19. Punaupseereissa oli myös muutamia naisia, jotka olivat puna-armeijassa palvelleita, entisiä Suomen punakaartin naissotilaita. Vuonna 1919 avattiin venäläinen osasto, joka kuitenkin syyskuussa 1920 laajennettiin 1. jalkaväenkouluksi ja jonka yhteyteen suomalaiskurssit alistettiin.⁷¹

---

⁶⁹Salomaa, 96–99; Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72; Harjula 2006, 110; Hakalehto, 76.

⁷⁰Innon ja E. Rahjan esitys keskuskomitealle, 21.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA, 88; Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72.

⁷¹Salomaa, 97–9, 104, 119, 123; Keskuskomitean kirje Vasténille ja Mannerille, 9.6.1919. f. 516, op. 2, d. 153, RGASPI, KA, 16; Kokon kirje E. Rahjalle, 12.12.1919. f. 516, op. 2, d. 217, RGASPI, KA, 75; Harjula 2006, 110–2.

Kursseilla annettiin sotilastieteellistä opetusta, jolla suomalaisista työläisistä pyrittiin valmistamaan päteviä johtajia puna-armeijaan. Ensimmäiset sotakoulun suomalaiset rivistöohjaajat olivat saaneet koulutuksensa kesän ja syksyn 1918 aikana Moskovassa järjestetyillä venäläisillä kursseilla, mikä luonnollisesti edellytti riittävää venäjänkielentaitoa. Omatoimisia ja kielitaitoisia suomalaisia kurssilaisia opiskeli ilmeisesti Moskovan upseerikursseilla vielä tämänkin jälkeen, ja he saivat palkkansa SKP:n Moskovan toimiston kautta. Suomalaiset toimivat oppituntien tulkkeina ja harjoitusten johtajina, sillä varsinaisia kurssiopettajia olivat entiset tsaarinarmeijan everstit ja kenraalit.⁷² Kurssilaiset opiskelivat kymmenen tuntia päivässä, josta aamupäivät kuuluivat oppitunneilla ja iltpäivät harjoituksissa. Kieliointojen ja muiden yleisten oppiaineiden lisäksi varsinaisia sotilasaineita olivat taktiikka, ase- ja ampumaoppi, topografia, linnoitusoppi, ohjesäännöt, tykistöoppi, tie-, silta- ja puhelinoppi sekä matematiikka. Suomalaiset joukot esittivät sotilasjärjestölle toiveita koskien kurssien sotilaallista opetusta, ja 6. kuularuiskukomppanian päällikkö kehotti sotilasjärjestöä määräämään koulun johdolla kuularuiskuopetuksen antamista ”kuukauden tahi vähintään kahden viikon ajan”. Sotilastieteellisen iltapiirin tarkoituksena oli valmistautua sodankäyntiin myös Suomessa, joten siellä opetettiin karttojen avulla menettelytapoja eri tilanteista sekä käytiin läpi esimerkkejä kevään 1918 taisteluista.⁷³

Upseerikoulun poliittinen opetus sisälsi kommunistista talous- ja yhteiskuntaoppia 2–3 kertaa viikossa. Poliittikan oppitunteja pitivät sotakoulun omat poliittiset ohjaajat, mutta myös sotilasjärjestön edustajat kävivät pitämässä iltatilaisuuksia kurssilaisille. Poliittisia luentoja pitivät muun muassa Yrjö Sirola, Kullervo Manner ja Otto Wille Kuusinen. Iltatilaisuuksien tarkoituksena oli luoda uskoa Suomessa ”pian” tapahtuvaan vallankumoukseen sekä motivoida kurssilaisia opiskelemaan. Heitä muistutettiin vuoden 1918 kokemuksista. Oppilas Aleksander Aution mukaan Eino Rahja painotti luennoissaan useasti, että punaupseerikoulun tarkoituksena oli kasvattaa johtajia sekä Suomessa puhkeavaa vallankumousta että muita sisällissodan rintamia varten. Luentojen mukaan punaupseereita olisi lähetetty Suomeen vallankumouksen syttyessä. Koulun johto joutui kuitenkin usein selvittämään suomalaisten kurssilaisten rietastelua, eikä Suomeen haluttu päästä komennuksille muita kuin täysin raittiita punaupseereja.⁷⁴ Sotilasjärjestöä tiedotettiin useaan otteeseen kurssilaisten tyytymättömyydestä, joka joukko-osastojen tavoin kumpusi arkielämän puutteista. Kurssilaiset

---

⁷²Salomaa, 100–1; R. Heikkisen kirje sotilasjärjestölle Moskovasta, 10.5.1919. f. 516, op. 2, d. 212, RGASPI, KA, 25.

⁷³Salomaa, 103–4, 110–1; 6. kuularuiskukomppanian päällikön kirje sotilasjärjestölle. f. 516, op. 2, d. 450, RGASPI, KA, 12; Hakalehto, 76.

⁷⁴Salomaa, 108–10, 118; Harjula 2006, 108.

pyysivät sotilasjärjestöä hankkimaan heille kuukausittaista avustusta, sillä fyysinen kunto ja iltatunteihin keskittyminen eivät kestäneet ilman kunnollista muonitusta. Jotkut kurssilaiset jopa myivät omaisuuttaan ruoan saamiseksi. Kurssilaisten perheille annettiin avustusta vain sotilasjärjestön ja koulun komisarion lausunnolla. Keskeyttäneiden määrä oli suuri, ja heidän joukossaan oli kurssilta eronneita, karanneita, erotettuja sekä terveydellisistä syistä kotiutettuja.⁷⁵

Sotilaskurin edistäminen nähtiin erityisen tärkeänä tulevien punaupseerien kouluttamisessa. Kullervo Manner tosin vastusti elokuun 1919 puoluekokouksessa esitystä siitä, että kurseilla ilmennyttä tottelemattomuutta käsiteltäisiin sotilasjärjestön toimintakertomuksessa. Yhteydet kurssilaisiin heikkenivät, ja Eino Rahja kieltäytyi siirtymästä asumaan upseerikoululle. SKP:n puoluekokous asetti sotilasjärjestön läheisyydessä toimivan komitean tutkimaan kurseilla ilmennyttä kurittomuutta. Komitealla oli suomalaisten punaupseerien kurinpitotoimien kannalta suurikin merkitys, sillä se saattoi riistää sotilasarvon valmistuneelta punaupseerilta tai langettaa jopa kuolemantuomioita. Kurssien johtaja Inno ja Jukka Rahja eivät kuitenkaan vaivautuneet vastaamaan komitean tiedusteluihin.⁷⁶ Eino Rahjaa puolestaan syytettiin kurinpidon hankaloittamisesta, sillä hän oli aluksi kieltänyt komitean perustamisen.⁷⁷ Jukka Rahja syytti monia tyytymättömiä kurssilaisia vastavallankumouksellisiksi, mikä oli pahin loukkaus vallankumouksen puolesta taistelevia miehiä vastaan. Myös kurssilaisten venäjän kielen osaamattomuus aiheutti ongelmia määräysten suhteen. Huonosti motivoituneiden läsnäolo tiedostettiin vahvasti, ja opiskeluun haluttomia pyrittiin poistamaan kurseilta, sillä heidän läsnäolonsa vaikutti ”sangen vahingollisesti kurssien sisäiseen elämään”. Kurssilaisten heikko opintomenestys johti useimmiten joukkoihin siirtymiseen aliupseerina, kun taas luotettavimmat määrättiin tärkeimpiin paikkoihin Pietariin ja Suomen rajalle.⁷⁸

Kurinpito-ongelmat kulminoituivat Kuusisen klubin murhiin, joita olivat suorittamassa SKP:n ”revolverioppositioon” siirtyneet kurssilaiset. Oppositio kasvoi pakolaisyhteisön laajasta tyytymättömyydestä. Edellä mainittujen kurssien sisäisten riitojen lisäksi SKP:n puoluekokouksessa elokuussa 1919 nousi esiin muitakin vastakkainasetteluja. Punaupseeri Juho Viitasaari väitti esimerkiksi Jukka Rahjan käyttäneen puolueen rahavaroja yksityisiin tarkoituksiin. Suurin kiista syntyi uuden keskuskomitean vaalista, kun Jukka Rahja vaati

---

⁷⁵Päällikkökurssien poliittisen kollegion kirje sotilasjärjestölle, 22.1.1919. f. 516, op. 2, d. 301, RGASPI, KA, 5; Evän kirje sotilasjärjestölle, 31.3.1919. f. 516, op. 2, d. 210, RGASPI, KA, 77; Salomaa, 106, 118.

⁷⁶Saarela, 87, 92; Salomaa, 103.

⁷⁷Sotakoulun kurittomuusilmiöitä tutkimaan asetetun komitean pöytäkirja, 3.12.1919. f. 516, op. 2, d. 297, RGASPI, KA, 14.

⁷⁸Paastela, 161; Salomaa, 106, 120; Sotakoulun kollektiivin puhemiehistön kirje koulun sisäistä elämää tutkivalle komitealle, 23.9.1919. f. 516, op. 2, d. 517, RGASPI, KA, 14.

syrjäytettyjen Mandi Sirolan ja Jalo Kohosen ottamista keskuskomiteaan. Kokouksen enemmistö teki äänestyslakon, ja lopullinen keskuskomitea valittiin Rahjan kannattajien voimin. Myös Kansainvälisen sotakoulun puoluekollektiivin ehdotus korvata keskuskomitea kokonaan uudella ”Suomalaisella työ- ja sotamiesneuvostolla” sotkettiin. Rahjan veljesten mielivaltaa ja ylimielisyyttä kritisoitiin kurssilaisten puolelta, ja toisaalta jopa yleensä vihamieliseksi Eino Rahjan suhteen leimattu Kuusisen puolusteli Rahjan sotilaallista panosta Suomen sisällissodassa. Keskuskomiteaa moitittiin siitä, että sotilasjärjestön menot olivat liian suuret, valistustyö sotilaiden parissa oli ollut huonoa ja työnjakoa poliittisen ja sotilaallisen toiminnan välillä puutteellista. Jukka Rahjan haluttiin kiinnittävän enemmän huomiota kurssilaisten elämään ja kouluttamiseen, ja Rahja puolestaan uhkaili kurssilaisia teloituksilla. Viimeistään siis tässä vaiheessa oppositio oli asiallisesti syntynyt. Puolueen johto kärsi siitä, että sillä ei ollut jakamatonta auktoriteettia, ja keskeiseksi opposition tavoitteeksi nousikin keskuskomitean syrjäyttäminen.⁷⁹

Suomalaisiin punapakolaisiin oli yleisesti ottaen patoutunut tyytymättömyyttä, jonka taustalla vaikuttivat sisällissodan luomat vaikeat olosuhteet sekä vallankumousinnostuksen hiipuminen. Elintarvikepulasta kärsineet pakolaiset ja kurssilaiset väittivät, että erityisesti Eino ja Jukka Rahja viettivät etuoikeutettua elämää Suomesta salakuljetetulla tavaramalla. Kavallettujen ja salakuljetuksista saatujen rahojen määrästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta tärkeimpänä seikkana opposition kannalta olivatkin luulot Rahjojen tuhlailevasta ja korruptoituneesta elämäntyylistä. Rahjat kuluttivat paljon alkoholia, mikä Jukka Rahjan mielestä oli Venäjällä hyväksyttyä vapaa-aikana. Pietariin kuljetettiin kaikenlaista tavaraa, ja tavarasta saatu hinta kasvoi koko ajan. Pääasiallisia salakuljetustavaroita olivat elintarvikkeet, mutta myös lääkkeillä, tulitikuilla, tupakalla ja kankailla oli kysyntää. Vihjailu ja huhujen levittäminen olivat tärkeä osa opposition toiminnassa, ja opposition edustajat tekivät kanteluita venäläisille. Tyytymättömyydestä kehittyneen oppositioryhmän keskeisiksi hahmoiksi nousivat syksyllä 1919 Voitto Eloranta, August Pyy, Otto Palho ja Väinö Pukka.⁸⁰

SKP:n puoluekonferenssissa 14. maaliskuuta 1920 oli koolla 32 edustajaa, joista 27 oli oppositiolaisia. Jukka Rahja ja Pietarin erikoisosasto vangituttivat noin 20 opposition henkilöä, mutta konferenssin alettua heidät oli kuitenkin vapautettava. Myöskään kaikki 6. rykmentin kollektiivista valitut edustajat eivät saaneet komentajaltaan matkalupaa. Nämä toimet lisäsivät

---

⁷⁹Saarela, 82, 89–90; Paastela, 151, 160; Salomaa, 133–5.

⁸⁰Paastela, 162–4; Saarela, 81, 92; Salomaa, 135–6. Salakuljetuksesta ks. Engman, 262–3; Lähteenmäki, Maria: *Maailmojen rajalla. Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtumat 1911–1944*. Historiallisia Tutkimuksia 243, Helsinki 2009, 167.

epäluuloja keskuskomiteaa ja sotilasjärjestöä kohtaan. Konferenssi kuitenkin epäonnistui, mikä merkitsi Sirolan aseman heikkenemistä, kun muut keskuskomitean jäsenet esittivät Sirolan korvaamista Jukka Rahjalla. Kun Kominternin puheenjohtaja Zinovjev ei halunnut syrjäyttää Sirolaa, ehdottivat Jukka Rahja ja K. M. Evä tämän lähettämistä Skandinaviaan. Internationaalinen toimeenpaneva komitea nimitti Rahjan huhtikuussa SKP:n väliaikaiseen keskuskomiteaan. Oppositioryhmä esitti vastalauseita, ja toukokuussa keskuskomitea vastasi erottamalla SKP:n jäsenyydestä Aku Paasin, Otto Palhon, Heikki Puukon, Vilho Matikaisen ja Matti Halosen. Myöhemmin keskuskomitea erotti Väinö Pukan puolueesta ja Voitto Elorannan päällikkökursseilta. SKP:n johto pelästy myös opposition mahdollisista yhteyksistä Neuvostovenäjän tiedustelupalveluun.⁸¹

Bolsevikit eivät kunnolla ehtineet paneutua suomalaisten kiistoihin. Opposition lähetystö meni toukokuussa 1920 Zinovjevin puheille esittämään syytöksensä keskuskomiteaa vastaan ja sai todisteiden hankkimisessa apua 7. armeijan poliittisen osaston Kaarlo Tuomaiselta. Eino Rahjan ja Tuomaisen välillä vallitsi salakuljetetun tavarankilpailutilanne, ja Valkeasaaren, Jalmari Kotirannan johtama Rahjan salakuljetusetappi toimi Suomesta salakuljetettujen tavaroiden vastaanottopaikkana SKP:n keskuskomitealle. Kotiranta oli toisaalta todennut salakuljettamisesta, ettei ”putiikki” sotkeutuisi keskuskomitean miesten asioihin, sillä ”he pelaavat omalle priskilleen ja me omalle”. Seuraavassa tapaamisessa oppositio totesi Zinovjeville, että se hyväksyisi uuden keskuskomitean, jos Eino Rahja jätettäisiin siitä pois. Zinovjev lupasi tarkastaa asiapaperit ja antoi oppositiolle oikeuden jatkaa toimintaansa. Heinäkuussa keskuskomitea kuitenkin esitti vastasytöksensä, että oppositioryhmä toimi Suomen lahtarien apurina. Rahjojen kannattaja Mikko Kokko vangitutti heinäkuussa kaksi pataljoonansa punakomentajaa, jotka olivat eksyneet opposition järjestämiin iltamiin. Elokuun 26. päivänä oppositioryhmä järjestäytyi Otto Palhon asunnolle ja päätti, että ellei keskuskomitean vangitsemaa oppositiolaista Pekka Vartiaista vapautettaisi, keskuskomitean jäsenistä murhattaisiin Kullervo Manner, Väinö Jokinen, K. M. Evä sekä Eino ja Jukka Rahja. Kun Vartiaisen käsittelyä siirrettiin kuukaudella, opposition jäsenet päättivät toimia päätöksensä mukaisesti.⁸²

SKP:n kolmas puoluekokous elokuussa 1920 asetti tavoitteekseen täydellisen puhdistuksen. Aku Paasin, Otto Palhon, Matti Halosen sekä Vilho Matilaisen todettiin olevan arvottomia puna-armeijan upseerin arvoon. Paasi marssi elokuun 31. päivän illalla Halosen ja neljän muun kanssa

---

⁸¹Saarela, 92–6; Salomaa, 137–8; Paastela, 166–9.

⁸²Salomaa, 138–40; Alef Makkosen selostus sotilasjärjestölle, 24.9.1919. f. 516, op. 3, d. 25, RGASPI, KA, 78; Harjula 2006, 207.

Pietarin suomalaisen kollektiivin viikkokokoukseen aseet mukanaan. Jukka Rahja osui ryhmän eteen ensimmäisenä ja punaupseeri August Pyy ampui hänet välittömästi. Pitkään kestäneen räiskinnän tauottua kuolleina makasivat myös keskuskomitean Väinö Jokinen ja Tuomas Hyrskymurto, sotilasjärjestön toimitsijat Konstantin Lindqvist ja Ferdinand Kettunen, sotilasjärjestön kanslisti Liisa Savolainen sekä punaupseeri Juho Viitasaari ja VKP:n edustaja Juho Sainio. Keskuskomitean sihteeri K. M. Evä, komissaari J. K. Lehtinen, Jaakko Rahja sekä moni muu haavoittuivat vakavasti. Kullervo Manner ja Eino Rahja eivät sattumalta olleet kokouspaikalla. Eino Rahjan ampuminen oli jätetty Uuno Malmbergin tehtäväksi. Malmbergillä oli varmasti henkilökohtaisia kaunoja Rahjan veljeksiä vastaan, sillä Jukka Rahjan väitettiin alkuvuodesta 1919 lähettäneen Malmbergin ja muut kritiikkiä esittäneet toivottamalle tehtävälle Viron rintamalle.⁸³

Kuusisen klubin hyökkäys lähti luultavasti lopulta liikkeelle, kun Jukka Rahja oli mielivaltaisesti pidätyttänyt Vartiaisen tämän esitettyä, ettei SKP:n puoluekokous ollut edustukseltaan päätösvaltainen. Väinö Pukka oli sokeasti uskonut siihen, että puolueen sisäinen ”puhdistus” murhien avulla auttaisi ”uuden alun” löytämisessä. Opposition laajuus paljastui sittemmin käynnistetyissä tutkimuksissa. Syyskuun 9. päivään mennessä oli vangittu 93 oppositiolaista, joista 57 oli punaupseereita. Pelkästään 3. syyskuuta Valkeasaaresta tuotiin parikymmentä vangittua punaupseeria Pietariin. Voitto Eloranta saatiin nimettyä joukon johtajaksi, vaikkei hän ollut edes läsnä ampumistilanteessa. Uuno Peltola raportoi lokakuussa Mikko Koskelaisesta, joka oli eräissä häissä laulanut opposition sanoittamaa laulua: ”Oppositiiooni Pietarissa Rahjalaisten kauhu, huijai jekumia rallala lei, siitä pitää meidän tehdä pieni laulu, ranttamu rimu rimu rallalla lei, Jukka Rahja keskuslaisten parhain tähti” jne. Eino Rahjasta puolestaan laulettiin, että ”kyttyräkin Moskovahan juoksi”. Internationaalinen asettama komissio kuunteli molempien puolten selostuksia. Keskuskomitea ja oppositio syyttelivät toisiaan, ja oppositio piti edelleen yhteistyötä Eino Rahjan, Mannerin ja Evän kanssa mahdottomana. Komissio esittikin opposition vangitsemisen lisäksi keskuskomitealle, että SKP:n olisi tehostettava toimintaansa Suomessa.⁸⁴

Sotilasjärjestö oli joutunut opposition väkivallan kohteeksi. Tukholmassa vaikuttaneet Kuusinen, Lumivuokko, Sirola, ja Ojanen varoittivat laajemmasta kostosta ja kehottivat vapauttamaan syyttömät.⁸⁵ Tapahtumat järkyttivät sotilasjärjestöä sekä erityisesti sen puheenjohtajaa Eino Rahjaa, jota kiinnosti eniten veljensä murhaajien rankaiseminen. Syyskuussa oppositiolaisia

---

⁸³Salomaa, 141; Saarela, 97. Malmbergista ks. Harjula 2006, 126–7.

⁸⁴Saarela, 97–9; Salomaa, 141–4; U. Peltolan raportti sotilasjärjestölle, 31.10.1920. f. 516, op. 3, d. 16, RGASPI, KA, 30; Paastela, 180.

⁸⁵Saarela, 215–8.

pyrittiin puhdistamaan suomalaisten keskuudessa. Sotilasjärjestö tiedotti esimerkiksi Karjalan kommuunille, että punaupseeri Antti Pokkista ei saanut ottaa vastuullisiin tehtäviin, sillä hän oli toiminut opposition kannattajana Suomessa. Veljensä menettänyt ja ehkä jopa vainoharhaiseksi tullut Eino Rahja ilmoitti, että kaikki murhaajia kannattaneet ja äänestäneet oli erotettava upseerikoulusta ja määrättävä rykmenttiin rivisotilaiksi. Anton Uotinen puolestaan kertoi sotilasjärjestölle, että tapahtumat olivat järkyttäneet ”todellisten vallankumoussotilaitten” mielialaa myös rintamalla.⁸⁶ Eino Rahja kytki *Vapaus*-lehdessä julkaisemassaan artikkelissa ”revolverioopposition” synnyin VKP:n piirissä ilmenneeseen oppositioon. Tuloksena opposition murhasta SKP:n keskuskomitean saama toiminta-avustus puolittui, ja sotakoulun pääsyehtoihin tuli kahden SKP:n tai VKP:n jäsenen suositus. Jukka Rahjan kuolema muutti myös SKP:n keskuskomitean sisäistä tasapainoa.⁸⁷

Punapakolaisten ja SKP:n välisten riitojen ratkeamista helpotti eniten Tarton rauhansopimuksen solmiminen, jolloin suomalaisille tarjoutui paremmat mahdollisuudet palata Suomeen. Myös Karjalan kommuunin perustamisen helpotti keskuskomitean taakkaa. Kuusisen klubin murhat olivat kuitenkin suora hyökkäys nimenomaan sotilasjärjestöä ja Rahjan veljesten mielivaltaa vastaan. Koulun sisäistä kuria pyrittiin kaikesta huolimatta ylläpitämään vahvasti, ja sotakoululaisia tarvittiin esimerkiksi Pietarin levottomuuksien lopettamisessa. Suomalaisia sekä muita ”kansainvälisiä” kurssilaisia käytettiin erityisesti siksi, etteivät he kielitaitonsa vuoksi kyenneet keskusteluihin venäläisten lakkolaisten ja kapinallisten kanssa. Kurssilaiset saivat myöhemmin keskeisen aseman neuvostovallan puolustamisessa, kun helmikuussa 1921 taistelulaiva Petropavlovskin miehistö julkaisi Kronstadtin sotasatamassa julistuksen, jossa hyökkättiin kansankomissaarien neuvostoa vastaan. Kyseessä oli poliittisesti merkittävä konflikti koko Neuvostoliiton historiassa, ja kurssilaisten toiminta oli myös osoitus suomalaisten saavuttamasta luotetusta asemasta Venäjän sisällissodan aikana. Sotakoulu lakkautettiin lopulta vuonna 1926.⁸⁸ Sotilasjärjestö pyrki vaikuttamaan upseerien koulutukseen omien poliittisten intressiensä kautta, ja ymmärrys koulun sotilaskurin tärkeydestä kosketti laajemmin myös upseerien tulevia sijoituksia suomalaisiin puna-armeijan joukko-osastoihin. Kurssilaisten keskuudessa kasvanutta tyytymättömyyttä ei haluttu tunnustaa ennen kuin se oli liian myöhäistä. Opposition murhat vaikuttivat suoraan sotilasjärjestön toimintaan ja sen saamaan avustukseen. Sotilasjärjestö kuitenkin halusi nähdä punaupseerikoulun omana instituutionaan,

---

⁸⁶Sotilasjärjestön kirje Karjalan kommuunin puheenjohtajalle, 20.9.1920. f. 516, op. 2, d. 450, RGASPI, KA, 204; Luettelo 1.10.1920 vihittäviksi aiotuista punapäälliköistä, 24.9.1920. f. 516, op. 2, d. 450, RGASPI, KA, 199; A. Uotisen kirje E. Rahjalle ja Mannerille, 8.9.1920. f. 516, op. 2, d. 450, RGASPI, KA, 163.

⁸⁷Salomaa, 145; Paastela, 195.

⁸⁸Salomaa, 97, 107, 152–5; Saarela, 220–3.

ja olihan sillä myös merkittävä vaikutus Suomen vallankumoussuunnitelmiin; kevään 1918 tappiot eivät uusiutuisi paremman sotilaallisen osaamisen ja kurinalaisen johtamisen avulla.

3.2. Pietarin suomalainen lentosotakoulu

Sotilasjärjestön toimintakertomuksessa todettiin elokuussa 1919, että ”lähes parikymmentä suomalaista työläistoveria valmistautuvat päteviksi sotilaslentäjiksi asianomaisissa Nichni-Novgorodin ja Pietarin neuvosto-oppilaitoksissa.” Sotilasjärjestö piti yhteyttä Nižni-Novgorodin lentokoulun suomalaiseen jaokseen. Lentäjät raportoivat päässeensä lentämään koululla jonkin verran ja pyysivät sotilasjärjestöä hankkimaan heille lentolakkeja ja -hansikkaita. Tuohon aikaan lentäjän ammatti oli tavattoman arvostettu, ja heitä pidettiin aikansa sankareina.⁸⁹ Harjula mainitsee teoksessaan Pietarin suomalainen lentosotakoulu, jonka perusti vappuna 1919 Venäjän lento- ja ilmailukenttähallinnon komissaari A.G. Kuznetsov.⁹⁰ Tutkimusaineistosta käy kuitenkin ilmi, että SKP:n sotilasjärjestön keskuudessa oli puhetta koulun perustamisesta jo huhtikuun alussa 1919 ja se haluttiinkin kiireellisesti saada toimintakykyiseksi sotilasjärjestön aloitteesta. Eino Rahja kirjoitti 10. päivä huhtikuuta Mannerille aikomuksestaan perustaa suomalainen koulu lentäjiä varten, vaikka häntä oli ilmeisesti haukuttu suunnitelmistaan. Rahja koki myös hyväksi ideaksi kutsua Nižni-Novgorodin suomalaiset lentäjäoppilaat Pietariin. Manner vastasi, että lentäjiä epäilemättä tarvittiin, ja että kyseisten oppilaiden lisäksi Pietarista löytyisi vielä enemmän halukkaita. Hän totesi Rahjalle: ”Jos luulet, että opetusvoimien puolesta sekä teknillisten ja administratiiviste seikain puolesta ajatuksesi on toteutettavissa, niin ei minulla ole mitään vastaan. Täytän kehotuksesi kutsua miehet Novgorodista, jos asia sinun puolestasi jo on valmis.” Mannerin hyväksynnän jälkeen Rahja kyseli Vasténilta sopivaa miehistöä koulun oppilaiksi: ”Jos sinulla semmoisia on niin ilmoita kuinka monta ja osaavatko venäjänkieltä.”⁹¹

Petroskoihin kiireellisesti lähettämässään kirjeessä Rahja toivoi kouluun siirrettävien miesten olevan terveitä, 19-26 vuotiaita ja ilmoitti kurssien alkavan viimeistään huhtikuun 15. päivänä. Koulun johtajan, Kuznetsovin määräyksestä Pietarin lentosotakoulu järjestäytyi hieman viiveellä

---

⁸⁹Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72; Lentäjien kirje sotilasjärjestölle N.-Novgorodista, 5.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 15; Lehtimäki, Kimmo: *Verner Lehtimäki. Punapäällikkö*. Revontuli, Jyväskylä 2005, 229.

⁹⁰Harjula 2006, 115.

⁹¹E. Rahjan kirje Mannerille ja Vasténille sekä Mannerin vastaus, 10.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA, 51.

1.5.1919 saaden nimekseen ”1. suomalainen lento-osasto”, jonka perustajaksi merkittiin sotilasjärjestö.⁹² Tässä vaiheessa Eino Rahja oli saanut komennuksen Aunuksen rintamalle. Kuznetsovin tehtäväksi tuli ohjata osaston toimintaa, ja hänen alaisikseen asetettiin oppilaita, lentäjiä, ilmavalvojia, motoristeja sekä mekaanikkoja. Pietarissa, sotilasjärjestön tiloissa Kamunno-ostrovskaja 21:n toisessa kerroksessa toiminut lento-osasto kävi keskustelua sotilasjärjestön kanssa esimerkiksi koulun rahoittamisesta, ja Kuznetsov kirjoitti lentosotakoulun raportteja päivittäin. Adolf Taimi, joka oli bolsevikki, SKP:n keskeisiä toimijoita ja Aleksanteri Vasténin veli toimi toukokuusta kesäkuuhun koulun komissaarina. Ennen häntä toukokuun 25. päivään saakka komissaarina toimi V. Koso.⁹³ Sotilasjärjestö ja suomalainen lentosotakoulu perehtyivät yhdessä koulun järjestelyjen suunnitteluun, harjoitukseen, teknisiin asioihin sekä materiaalipuoleen. Koulun materiaaleista tehdyn inventaarion mukaan koulu omisti muun muassa kirjoituskoneen, toimistotarvikkeita, karttoja sekä kirjoja topografiasta, lentämisestä ja sen teoriasta.⁹⁴ Pietariin oli toukokuun 9. päivänä tarkoitus myös saapua suomalainen lentokone. Huomautuksellaan Eino Rahja saattoi haikailla omien Suomen sisällissodan ilmailukokemustensa perään. Rahja itse oli saanut hävittäjälentäjän koulutuksen Venäjällä jo ennen vuotta 1918.⁹⁵

Suom. lento-osaston leima. RGASPI, KA.

Lentosotakoulun tavoitteena oli mitä ilmeisemmin muodostaa suomalaisia lennostojoukkoja Suomenlahdelle ja Pietarin alueelle. Sotilasjärjestö määräsi kesäkuussa koulun tehtäviksi 1)

⁹²E. Rahjan kiireellinen viesti Vasténille, huhtikuu 1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA, 58; Kuznetsovin määräys, 1.5.1919. f. 516, op. 2, d. 250, RGASPI, KA, 58.

⁹³Lentosotaosaston määräys, 4.5.1919. f. 516, op. 2, d. 250, RGASPI, KA, 64; Lentosotakoulun päällikön kirje sotilasjärjestölle, 5.5.1919. f. 516, op. 2, d. 212, RGASPI, KA; Lentosotaosaston määräys. 25.5.1919. f. 516, op. 2, d. 250, RGASPI, KA, 95; Harjula 2006, 443.

⁹⁴Suositus lentäjäkoululle, toukokuu 1919. f. 516, op. 2, d. 212, RGASPI, KA, 133; Inventaario sotilasjärjestön lento-osaston omaisuudesta. f. 516, op. 2, d. 214, RGASPI, KA, 89.

⁹⁵Eino Rahjan kirje Pietarin sotakomitean Pozernille, 9.5.1919. f. 516, op. 2, d. 212, RGASPI, KA, 29; Lehtimäki, 230.

suomalaisten maa- ja merilento-osastojen perustamisen, 2) samaisten joukko-osastojen täydentämisen sekä 3) Pietarin ja Suomenlahden ilmapuolustuksen ja tiedustelutoiminnan. Sotilasjärjestö toimi päättäjänä lentokoulun raha-asioissa. Palkkoja sekä muita menoja, kuten teknisiä kuluja varten SKP:n sotilasjärjestö maksoi lentosotakoululle toukokuulta yhteensä 25 000 ruplaa.⁹⁶ Vasténin lähettämistä miehistä sotilasjärjestö otti vastaan ainakin muuan Ivan Jurenkovin, joka lähetettiin ”puolueen luo lentokouluun lähettämistä varten”. Suomalaisten lentäjien puolesta kirjeen lähettänyt Adamsson puolestaan kertoi Mannerille toukokuun lopulla, että he tulisivat suomalaiseen lentokouluun mielellään vasta kun saisivat suoritettua tutkintonsa loppuun Nižni-Novgorodissa heinäkuussa. Muussa tapauksessa siirtyminen olisi voinut ”jarruttaa heidän lentämistään”.⁹⁷ Lentosotakoulu piti päivittäin kirjaa koulun henkilömäärästä ainakin kesäkuun ajan, ja esimerkiksi 4.6.1919 koulun listoilla oli yhteensä 72 nimeä, joista paikalla oli 69 henkilöä, yksi tehtävissä ja kaksi sairaana. Harjulan mukaan kurssille otti osaa yhteensä 97 miestä.⁹⁸

Koulussa opiskeli sekä suomalaisia että venäläisiä. Jostain syystä vaikuttaa kuitenkin siltä, että oppilaita lähetettiin venäläisiin lentokouluihin ja -tukikohtiin. Harjulan mukaan kurssi hajotettiin 15.7.1919, koska kalustoa, polttoainetta sekä oppimiskykyä venäläisten opetuksella ei ollut tarpeeksi. Kurssilaiset lähetettiin maarintamalle Inkeriin, ja koulusta ehti valmistua vain kolme suomalaista, joista tunnetuin oli punapäällikkö Verner Lehtimäki.⁹⁹ Materiaali- ja opetuspuutteita koulussa varmasti olikin, mutta jo 17. kesäkuuta sotilasjärjestö määräsi lentokoulua lähettämään pois 46 henkilöä vahvistamaan työskentelyä operaatio *Gamajunin* parissa. Kuznetsov ilmoitti kesäkuun 21. päivä siirtyneensä uuteen osoitteeseen suomalaisen lento-osaston likvidointia varten. Likvidointikomitean jäseniksi ilmoitettiin 18.6.1919 Adolf Taimi, Margus Herman sekä M. Petrov, ja sotakoulun irtaimisto ja varat siirrettiin SKP:n keskuskomitealle.¹⁰⁰ Samana päivänä seuraavat kahdeksan suomalaista siirrettiin Trotskin merilentokouluun Nižni-Novgorodiin¹⁰¹: E. Valtonen, Verner Lehtimäki, K. Neronen, J. Raami, M.

---

⁹⁶Sotilasjärjestö: Lennoston ja ilmailun hallinnointi, 6.6.1919. f. 516, op. 2, d. 213, RGASPI, KA. Koulun rahoista ks. Lentosotakoulun ennakkotili no.1, 25.6.1919. f. 516, op. 2, d. 249, RGASPI, KA, 2.

⁹⁷Sotilasjärjestön kirje Vasténille, f. 516, op. 2, d. 223, RGASPI, KA, 403; Lentäjä Adamssonin kirje Mannerille, 22.5.1919. f. 516, op. 2, d. 212, RGASPI, KA, 44.

⁹⁸Lento-osaston henkilölista, 4.6.1919. f. 516, op. 2, d. 250, RGASPI, KA, 105; Harjula 2006, 115.

⁹⁹Harjula 2006, 115. Verner Lehtimäki oli lähetetty Muurmannin legioonan johtoon elokuussa 1918 aikomuksena saada legioona kapinoimaan brittejä vastaan ja siirtymään puna-armeijan riveihin. Kapinayrityksen jälkeen Lehtimäki komennettiin punaupseerikouluun, mutta keskusteli Eino Rahjan kanssa myös ilmailukiinnostuksistaan. Harjula 2006, 95. Lehtimäki, 160–9, 225–8.

¹⁰⁰Sotilasjärjestön kirje Kuznetsoville, 17.6.1919. f. 516, op. 2, d. 213, RGASPI, KA; Määräys, 18.6.1919. f. 516, op. 2, d. 250, RGASPI, KA, 119. Kuznetsovin kirje sotilasjärjestölle, 21.6.1919. f. 516, op. 2, d. 249, RGASPI, KA, 29.

¹⁰¹N.-Novgorodin Trotskin merilentokouluun lähetettiin Pietarista myös Vilho Jyränkö. Hän oli ensin toiminut Moskovassa automekaanikkona ja halunnut sitten päästä lentäjäksi. Hänen koulutuksestaan

Tynys, K. Ränkäs, A. Taskinen sekä N. Sinivaara. Aikaisempien tietojen mukaan Verner Lehtimäki olisi siirtynyt suoraan Muurmannilta Itämeren ilmavoimien lentosotakoulun kesäkurssille. Seuraavana päivänä perässä passitettiin vielä Otto Kalvitsa.¹⁰² Tässä vaiheessa lentokoulun henkilömäärä oli tippunut puoleen (34), ja ilmeisesti edellä mainittujen suomalaisten lisäksi 45 henkilöä oli siirretty Pietarin *Gamajun*-lentotukikohtaan. Henkilöiden siirtäminen pois koulusta jatkui vielä seuraavina päivinä. Lähetettyjen lentäjien listassa oli ainakin kahdeksan venäläistä sekä M. Herman, joka oli myös toiminut koulun likvidointikomiteassa.¹⁰³ On hyvin mahdollista, että koulun suomalaiset lentäjät lähetettiin muiden suomalaisten luo Nižni-Novgorodiin ja venäläinen henkilöstö puolestaan *Gamajunin* venäläiseen lentotukikohtaan. *Gamajun* määräsi syyskuussa sotilasjärjestöä ottamaan haltuunsa lentosotakoulun jäsenten henkilökortit. Vielä lokakuussa sotilasjärjestö tiedusteli neuvostoilmailun johdolta, milloin lennostokurssit alkaisivat, jotta he voisivat lähettää vielä 7–10 suomalaista kommunistia kyseisille kurseille. Loppuvuodesta SKP:n keskuskomitea pyysi sotilasjärjestöä lähettämään lentokouluun pyrkiviä takaisin rykmenttiin, kunnes tulisi tieto heidän pääsystänsä kouluun. Manner totesi kuitenkin, että asia oli sotilasjärjestön päätettävissä.¹⁰⁴

Harjulan tietojen mukaan lentäjät Vilho Ahola, Verner Lehtimäki, Alfred Taskinen ja Kalle Tähtelä valmistuivat lopulta syksyllä 1919 Oranienbaumista. Judenitšia vastaan taistelemassa Pietarissa loka-marraskuussa oli ryhmä Itämeren laivaston 1. vesilentolaivueessa palvelleita suomalaisia lentäjiä, joihin kuuluivat Valter Bergström, Otto Kalvitsa, Verner ja Jalmar Lehtimäki, Neronen, Ränkäs, Mauno Lindell, Taskinen, Tynys sekä Kalle Tähtelä. Lentokoneita ei käytetty vain tiedusteluun, vaan ne ottivat konekivääreillään osaa myös taistelutoimintaan. Verner Lehtimäki ja Lindell saivat punalipun kunniamerkit osallisuudestaan.¹⁰⁵ Jonkinlainen tarkoitus oli siis suomalaisten lentäjien koulutuksellakin ollut. Pietarin taistelujen jälkeen suomalaiset lentokurssilaiset lähetettiin marraskuussa Samaraan, jonne Nižni-Novgorodin Trotskin merilentokoulu oli siirtynyt syksyllä 1919. Samarasta valmistuivat heinäkuussa 1920 Olof ja

---

Pietarissa ei tosin ole annettu tietoja. Manninen, Pentti: *Vilho Jyränkö. Punainen sotilaslentäjä*. Suomen Ilmailuhistoriallinen lehti, 4/2015, 15.

¹⁰²Lentosotakoulun kirje sotilasjärjestölle, 18.6.1919. f. 516, op. 2, d. 213, RGASPI, KA, 66; Lentosotakoulun (johtaja Herman) kirje sotilasjärjestölle, 19.6.1919. f. 516, op. 2, d. 249, RGASPI, KA, 19. Heinäkuussa 1918 Eino Rahja ja Evert Eloranta olivat lähettäneet Otto Kalvitsan ja kolme muuta salaa Suomeen, mutta ryhmä jäi kiinni 2.8. Harjula 2006, 129. Verner Lehtimäestä: Lehtimäki, 227–8. Verner Lehtimäki toimi vuoden 1919 lopulta lähtien Itämeren ilmavoimien lentäjänä.

¹⁰³Määräys, 19.6.1919. f. 516, op. 2, d. 250, RGASPI, KA, 120; Määräys, 23.6.1919. f. 516, op. 2, d. 250, RGASPI, KA, 123; Suomalaisen lento-osaston koostumus (lista), kesä 1919. f. 516, op. 2, d. 249, RGASPI, KA, 1.

¹⁰⁴Lentosotakoulun kirje sotilasjärjestölle, 20.9.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 36; Sotilasjärjestön (Kalske, Savolainen) kirje merilennoston ja ilmailun johdolle. 6.10.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 80; Mannerin viesti sotilasjärjestölle, f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 247.

¹⁰⁵Harjula 2006, 220–1; Salomaa, 151.

Valter Bergström, Vilho Jyränkö, Otto Kalvitsa, Jalmar Lehtimäki, Mauno Lindell, Kaarlo Neronen, Kaarlo Ränkäs, Konstantin Taskinen sekä Manne Tynys. Eri lähteet antavat Lehtimäen veljesten lentäjäuran alkuvaiheista poikkeavia käsityksiä, ja heidän on väitetty taistelleen lentäjinä myöhemmin myös Puolan rintamalla.¹⁰⁶ Loppuvuodesta 1920 suomalaiset lentäjät lähettivät Oranienbaumista sotilasjärjestölle heidän kokemuksiin käsitelleen viestin, jossa he totesivat vähäisten neuvostolentokoneiden olevan huonokuntoisia. Tästä huolimatta osa kyseisistä lentäjistä kuitenkin päässyt lentämään, joskin hyvin vähän (Alfred Adamsson – 30min, Olof Bergström – 6h, Verner Lehtimäki – 30min, Mauno Lindel – 4h, Alfred Taskinen – 1h). He valittelivat myös sitä, että ”kommunistit” eivät saaneet Itämeren ilmavoimissa paljoa tukea, kun taas entiset tsaarinajan lentäjät saivat käyttöönsä parhaat välineet.¹⁰⁷

Kuznetsovin johtaman lentosotakoulun aktiivielämä oli hyvin lyhyt, tarkalleen ottaen puolitoista kuukautta, eikä se muodostamiseen ja lopettamiseen liittyneiden seikkojen hoitamisen lisäksi näyttänyt toimineen kovinkaan vakavasti. Suomalaisen lentosotakoulun tavoitteet jäivät sotilasjärjestön kannalta saavuttamatta, ja koko projekti näytti kuolleen käsiin heti alkuvaiheissa. Eino Rahjan ajatuksesta perustaa oppilaitos suomalaisia lentäjiä varten on vaikea vetää tarkkoja johtopäätelmiä, mutta hän saattoi toimia omien ilmailukiinnostuksiansa perusteella. Koulun perustamista tukee myös se, että Kimmo Lehtimäen mukaan suomalaisista punaisista tuli Itämeren laivueen ja samalla koko puna-armeijan uusien lentovoimien keskeinen ydinjoukko Rahjan ansiosta.¹⁰⁸ Aineistosta ei myöskään tarkalleen selviä, miksi lentosotakoulu päätettiin lakkauttaa, mutta SKP:n omat intressit tuskin olivat vahvasti päätöksen takana. Myöskään pelkät koulun omien resurssien puutteet eivät vaikuta olleen päätöksen takana, ja siihen liittyivätkin luultavasti SKP:n yleiset ”likvidoimisratkaisut”. Lentäjien ja henkilöstön siirtäminen neuvostolaitoksiin kertoo kuitenkin sotilasjärjestön määräysvallasta sen, että vaikka lentosotakoulun järjestäminen epäonnistui, sotilasjärjestö toimi avustajana punaisten suomalaisten taistelukyvyyn ja -osaamisen parantamiseksi. Lentosotakoulu palveli jälleen sotilasjärjestön kaksijakoista agenda, sillä suunnitelmat suomalaisten lentäjien tehtävistä Pietarin ja Suomenlahden valvomiseksi olisivat tukeneet sekä sisällissodan tavoitteita että Suomeen kohdistuvaa toimintaa. Keskuskomitea ei ollut antanut riittäviä neuvoja siihen, mihin sotilasjärjestön toiminta tulisi rajoittua, ja lentosotakoulu toimi hyvänä esimerkkinä sotilasjärjestön toimijuudesta aloitteentekijänä. Upseerikouluun verrattuna lentosotakoulun

---

¹⁰⁶Harjula 2006, 115, 303; Manninen, 15; Lehtimäen veljeksistä ks. Lehtimäki, 227–8, 234.

¹⁰⁷Lentäjien kirje sotilasjärjestölle. f. 516, op. 2, d. 451, RGASPI, KA, 109.

¹⁰⁸Lehtimäki, 230.

toiminta ei ollut kovinkaan merkittävää, mutta molemmilla kouluilla oli kuitenkin lopulta sama kohtalo; ne alistettiin osaksi neuvostojärjestelmää.

3.3. Muut kurssit ja sotilassairaala

Edellä mainittujen sotilaskoulujen lisäksi sotilasjärjestön toimintaan kuuluivat erinäiset lääkintämieskurssit eli ”sanitäärikurssit” vuosina 1918–19, lennätinteknikkojen kurssit vuoden 1919 alussa sekä sotilassairaalan rahoittaminen. Lennätinkursseja johti Johannes Koskelainen¹⁰⁹. ”Telegrafiteknikkoja” valmistui maaliskuun 1. päivänä sotilasjärjestön käytettäväksi Edvart Holopainen, Arttur Talvitie, Klaus Simolin, Jeremias Salomaa, A. Luukkonen sekä Hj. Niemi. Maaliskuun lopulla 1919 Koskelainen kertoi aikomuksistaan opettaa kursseilla ”telefonien ja telegrafien asettamista ja johtamista, aparaattien korjausta yms.” Hän kuitenkin totesi, että oppilaat eivät uskoneet kurssin olevan heille hyödyllinen, ja että he halusivat työvoiman puutteen takia ”heti mennä sinne, missä kipeästi tarvitaan työvoimaa, ja sähkölennätinalaa haluamme eteenkin päin tutkia.” Sähkölennätinkursseja suoritettiin vielä huhtikuussakin, jolloin yhdeksästä oppilaasta seitsemän oli naisia.¹¹⁰

”Sanitäärikursseilta” valmistui paljon sairaanhoitajia ja ambulanssityöntekijöitä, joista myös useimmat olivat naisia. Yksi naisten kolmikuukautinen kurssi alkoi suomalaisessa sairaalassa marraskuussa 1918 kandidaatti Jorpeksen johdolla. Talvella alkoivat myös viisikuukautiset sairaanhoitajakurssit, joilta valmistuneet liitettiin Rahjan rykmenttiin kesällä 1919. Lääkintämieskursseilta valmistuneita lähetettiin eteenpäin suomalaisiin joukko-osastoihin, joissa sairaanhoitajista olikin usein pulaa. Joulukuussa 1919 480. rykmentistä pyydettiin sotilasjärjestöä lähettämään kaksikymmentä ”nais- tai mies-sanitääriä”, sillä vakavien kulkutautiongelmien takia rykmentti oli joutunut luovuttamaan suurimman osan lääkintähenkilöstöstään sotilasjärjestön sairaalaan. Kurssilaisille hankittiin alaa koskevaa kirjallisuutta. Opetuksessa käytettiin hyväksi myös Pietarin ”ensiluokkaista” alaa koskevaa museota, jossa kurssilaiset pääsivät perehtymään terveysoppiin. Sotilasjärjestö totesi toimintakertomuksessaan olleen kuitenkin valitettavaa, että kursseihin oli ottanut osaa ”vain

---

¹⁰⁹Johannes Koskelainen oli toiminut Helsingin punakaartin teknisen osaston päällikkönä. Harjula 2006, 55.

¹¹⁰J. Koskelaisen viesti sotilasjärjestölle, 6.3.1919. f. 516, op. 2, d. 210, RGASPI, KA, 10; J. Koskelaisen ja lennätinkurssilaisten kirje sotilasjärjestölle, 21.3.1919. f. 516, op. 2, d. 210, RGASPI, KA; Sähkölennätinkurssien suorittaneiden henkilöiden palkkalista 1.4.–15.4. f. 516, op. 2, d. 221, RGASPI, KA, 14.

muutama miestoveri”. Miesten tuli olla päävastuussa joukkojen ensiavusta ”sekä ohjesääntöjen mukaan että muistakin syistä”.¹¹¹

Sotilasjärjestön miespuolisten kurssilaisten suosimista mukailivat myös suomalaiset joukko-osastot, jotka eivät usein halunneet ottaa vastaan naispuolisia lääkintäkurssilaisia. Suurin osa lääkintähenkilöstöstä kuitenkin oli naisia, ja suhtautuminen heihin oli ajalleen tyyppisesti vähättelevää ja halveksuvaa, vaikka naisia palvelikin myös sotilaina joukko-osastoissa. Mikko Kokko lähetti Fanni Pajukosken ja Rauha Rutasen Pietariin sen takia, että he olivat Kokon mielestä ”täällä tarpeeksi lihoneet” sekä pitäneet ”tavallisen suurta suuta”. Hän totesi näiden olleen taitamattomia lääkintätehtäviin ja suositteli määräämään heidät kasarmien huoltotehtäviin. Lopuksi sotilasjärjestöä pyydettiin lähettämään joukkoihin ”ainakin kolme miessanitääriä”. Myös 164. rykmentin sotilaslääkäri pyysi nimenomaan miespuolisia lääkintämiehiä ja ilmoitti lähettävänsä 20–25 kyvykästä miestä lääkintäkurseille.¹¹² Sotilasjärjestölle ilmoitettiin myös kahdesta naispuolisesta hoitajasta, joiden kerrottiin varastaneen rahaa. Heidät oli lähetetty pois rykmentistä, ja Lukka totesi, että näiden ”epärehellisten naisten paikka on oikeuden istuimella”. Toinen näistä kahdesta oli Tyyne Tolvanen, joka lähetettiin sotilasjärjestölle tutkittaviksi.¹¹³ Sotilaalliseen toimintaan osallistuneita naisia ei Venäjän sisällissodan aikana nähty tasa-arvoisina bolševikkienkaan keskuudessa, ja yleisesti ottaen sukupuoliroolien ihanteet kohdistuivat militaristisiin miehiin ja maskuliinisuuteen. Miehisuus edusti tulevaisuutta ja ”uuden ihmisen” mallia ja oletuksena oli, että naiset alkaisivat sosiaalisilta rooleiltaan ja jopa ruumiiltaan lähestyä miehistä ihannetta.¹¹⁴

Lääkintämieskurssit olivat suorassa yhteydessä sotilassairaalan toimintaan, joka perustettiin heti marraskuun lopulla 1918 sotilasjärjestön valvonnan alaisuudessa. Kuitenkin jo elokuussa 1919 keskuskomitea totesi sairaalan kuukausimenojen yltäneen puoleen miljoonaan ruplaan ja määräsi Jukka Rahjan siirtämään sen joko kokonaan Punaiselle Ristille tai hankkimaan siltä lisää varoja, sillä muuten sairaalalla oli ”pankrotti edessä”. Sairaala toimi kuitenkin heinäkuuhun 1920 asti, johon mennessä se oli antanut hoitoa 323 suomalaiselle siviilihenkilölle sekä 1296 puna-

---

¹¹¹Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72; A. R. Wäinölän kirje sotilasjärjestölle, 15.12.1919. f. 516, op. 2, d. 217, RGASPI, KA, 238; Harjula 2006, 114; Hakalehto, 73.

¹¹²Kokon kirje E. Rahjalle, 16.1.1919. f. 516, op. 2, d. 208, RGASPI, KA, 56; Evän kirje sotilasjärjestölle, 14.3.1919. f. 516, op. 2, d. 210, RGASPI, KA, 29.

¹¹³Lukan kirje Mannerille, helmikuu 1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 33; Lindrosin (keskuskomitea) kirje Mannerille, 22.3.1919. f. 516, op. 2, d. 210, RGASPI, KA, 66.

¹¹⁴Sukupuolirooleista ks. Katainen, Elina: *Vapaus, tasa-arvo, toverillinen rakkaus. Perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointi suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2013, 36, 124, 190–3.

armeijalaiselle, joista suurin osa oli suomalaisia.¹¹⁵ Sairaala toimi Kamemno-ostrovskajan kadulla tiloissa, jotka Pietarin neuvosto oli sille luovuttanut. Kevään 1918 tapahtumiin vedottiin jälleen senkin puolesta, että tyydyttävän ensiavun saanti vaati pidempiaikaisempaa valmistelua. Sairaalan perustamisen syyksi olivat jälleen nousseet kielelliset ongelmat, joita venäjää osaamattomat suomalaiset kohtasivat venäläisissä sairaaloissa. Sairaiden hoitaminen maksoi keskimäärin 1059 ruplaa henkilöä kohti. Sairaalassa toimi erinäisiä osastoja sisätautiosastosta kirurgiseen, ja sillä oli myös oma apteekki, laboratorio sekä ”ambulatorio”, joissa kaikissa toimi erikoistunutta henkilöstöä. Sairaalan avautuessa sen ylilääkärinä toimi professori suomalainen K. Villanen, mutta hänen kuoltuaan pilkkukuumeseen paikan otti Villasen apulainen J. Dtshanelidse. Sairaalassa oli ilmeisesti jatkuvasti enemmän sairaita, kuin mitä se pystyi itse hoitamaan, joten myös sairaalan laajentamiseksi tehtiin joitain suunnitelmia.¹¹⁶ Sairaita hoidettiin myös Kiovassa, jonne keväällä 1919 Eero Haapalainen, sotilasjärjestön Edvard Torniainen ja pakolaiskomissaari Henrik Paulin johtivat Pietarista 500 suomalaista invalidia. Elokuun lopulla valkoiset valtasivat Kiovan, ja sotilaita lähetettiin takaisin sotilasjärjestölle. Kiovassa perustettiin myös Siiri Markkasen johtama invalidikoti, joka toimi vielä syksyllä 1920. Suomen sisällissodan ja Venäjän sodan alun suomalaisia sotainvalideja oli Pietarissa satoja jo vuoden 1918 lopulla.¹¹⁷ Sairaala sekä lääkintä- ja lennätinkurssit nähtiin tärkeänä osana suomalaisten joukko-osastojen toimintaa, ja nämä olivat vain yksi osa sotilasjärjestön toimintatavoista hoitaa joukkojen asioita sekä ylläpitää niiden taistelukuntoa.

---

¹¹⁵Keskuskomitean viesti Jukka Rahjalle, 8.8.1919. f. 516, op. 2, d. 153, RGASPI, KA, 181; Sairaalan hoitoluvuista ks. Salomaa, 67.

¹¹⁶Sairaalan toiminnasta. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 81.

¹¹⁷Harjula 2006, 94, 239; Henrik Paulinin kirje sotilasjärjestölle, 1.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA.

4. Suhde suomalaisiin joukko-osastoihin ja puna-armeijaan

Aikaisemman tutkimuksen perusteella tiedetään, että motivaatio puna-armeijaan liittymiseen oli suomalaisille pakolaisille monesti materiaalinen ja hyvin käytännöllinen: jonkinlainen toimeentulo oli taattava työttömille pakolaisille, ja Venäjän sisällissota loi laajaa mobilisaatiota suosivan ympäristön myös Suomesta tulleille. Sotilasjärjestön välityksellä Neuvosto-Venäjän suomalaiset mobilisoitiin puna-armeijan tueksi myös Suomeen kohdistuneen toiminnan toivossa. SKP:n näkökulmasta Suomen kansalaissodan häviön tärkeimmäksi syyksi nähtiin kunnollisen sotataidon puute, joten katkerien kokemusten nojalla haluttiin korjata punaisten tekemät virheet paremmin organisoidulla sotilastoiminnalla. SKP:n ja puna-armeijan suhdetta suomalaisiin joukko-osastoihin ei kuitenkaan määritelty kovin tarkasti, kun suomalaisia punapakolaisia oli värvätty puna-armeijaan. Saarelan mukaan ”sitä ei ollut tehty kunnolla taistelujen kestäessäkään, mutta käytäntö oli kuitenkin osoittanut, kuka joukkojen sijoittamisen ratkaisi. Tilanteen muuttuessa, erilaiset ajatukset saattoivat tulla selvemmin esille.”¹¹⁸ Suhteet joukko-osastoihin määrittyivät myös yksittäin sen mukaan, missä oloissa kukin joukko-osasto kommunikoi sotilasjärjestön kanssa.

4.1. Suomalaiset joukko-osastot rintamalla

Suomalaisia joukko-osastoja perustettiin yksittäisten punakaartilaisten aktiivisuuden tuloksena, ja loppuvuodesta 1918 lähtien SKP:n sotilasjärjestön alkoi mobilisoida lisää suomalaisia jo perustettuihin joukko-osastoihin. Tarkkoja tietoja puna-armeijaan liittyneistä suomalaisista ei ole, mutta siihen kuului sisällissodan aikana arviolta 6000–10 000 Suomen kansalaista sekä mahdollisesti saman verran suomalaisia Venäjän kansalaisia. Kansainvälisiä joukko-osastoja perustettiin marraskuun 1917 ja tammikuun 1918 välillä muun muassa Pietarissa, Moskovassa, Kiovassa, Minskissä, Jekaterinoslavissa, Odessassa, Tulassa, Kazanissa, Orenburgissa, Irkutskissa, Tashkentissa sekä lukuisilla pienemmillä paikkakunnilla. Muurmannin radan suomalaisosastojen lisäksi joukkojen perustamiseen ryhdyttiin esimerkiksi Uralin Permissä.¹¹⁹ Suomalaisten pakolaisten siirtokunnassa Buissa noin sata miestä palveli paikallisen sotakomissariaatin pataljoonassa. Joukko tuhoutui punaisten Itärintamalla loppupalvesta 1919, ja viimeiset 40

---

¹¹⁸Saarela, 78.

¹¹⁹Harjula 2006, 88; Salomaa, 67. Suomalaisten lukumääristä vrt. Harjula 2006, 633; Salomaa, 77.

päätyivät huhtikuussa 1919 Pietariin punakomentajakursseille. J. Hiltunen raportoi Siperiasta kesällä 1920, että hänet oli lähetetty opettamaan paikallista 80 suomalaisen osastoa käyttämään aseita. Kyseinen joukko, johtajanaan Heikki Kaljunen¹²⁰ otti osaa esimerkiksi vankileirille sijoitettujen valkoupseerien vartiontiin. Suomalaisia palveli myös venäläisillä laivoilla, ja esimerkiksi pelastusalus Seržantin miehistöön kuului koko sisällissodan ajan 13 suomalaista. Suomalaiset punaiset eivät varustuksensa puolesta poikenneet muista puna-armeijan joukoista. Sotilasjärjestö perusti Ruotsissa ”Suomen punaisen kaartin Ruotsin pataljoonan” vuoden 1919 alussa.¹²¹

Mikko Kokko¹²² oli tiettävästi ensimmäinen, joka kokosi erillisen suomalaisen joukko-osaston. Pietarissa heinäkuussa 1918 muodostetussa joukossa oli aluksi noin 50–60 miestä. Vapaaehtoisten mobilisoiminen Eino Rahjan avustuksella kasvatti joukko-osaston pataljoonaksi, joka myöhemmin loka-marraskuun vaihteessa 1918 siirrettiin rajavartiostoksi Valkeasaarelle Suomen-vastaiselle rajalle. Pataljoonaan liitettiin myös viipurilaisen Toini Mäkelän perustama naisjoukkue. Pietarissa koottiin Suomen rajalle myös suomalainen patteri, jossa palveli Valkeasaaren lähellä Tipunassa 20 suomalaista ja 50 inkeriläistä. Kokon hyvin aseistetussa rajavartiopataljoonassa palveli syksyllä 1919 yhteensä 239 suomalaista. Kokon pataljoona liitettiin 381. rykmenttiin Pietarissa 6.3.1921, jolloin se toimi vartiossa Pietari-Paavalin linnoituksessa. Loppuvaiheessa lähes puolet Kokon osastosta oli käynyt komentajakurssit. Rajalla palvelu vaati poliittista asennetta, sillä Suomeen paluu oli helppoa, ja myös sotilaallista osaamista tarvittiin raja-alueen tiedustelutoiminnan takia. Kokko johti pataljoonaansa Eino Rahjan uskollisena kannattajana. Samaten Eino Rahjan lähimpiin miehiin lukeutunut pietarilainen mallipuuseppä Felix Ravelin kokosi kesällä 1918 Permissä pataljoonan Tšekan käyttöön ja toi sen talvella 1919 Pietariin, josta se komennettiin Samaran rintamalle.¹²³

Erinäisten hajanaisten ja pienempien joukko-osastojen lisäksi varsinaisia suomalaisia rykmenttejä oli kolme, joiden numerointia muutettiin useaan otteeseen. Rykmenttien vahvuudet vaihtelivat noin tuhannesta neljään tuhanteen mieheen.¹²⁴ Näistä merkittävin, syyskuun 20. 1918 perustettu 1. suomalainen tarkka-ampujarykmentti sai alkunsa erään panssarijunan suomalaisesta miehistöstä, jota johti punakaartilaispäällikkö Aleksanteri

---

¹²⁰Kaljunen nousi Suomen sisällissodassa punaisten Itärintaman komentajaksi. Harjula 2006, 483.

¹²¹Harjula 2006, 66–8; J. Hiltusen toimintakertomus ajastaan Siperiassa, 26.8.1920. f. 516, op. 2, d. 450, RGASPI, KA, 103. Ruotsin joukoista ks. Hakalehto, 79.

¹²²Kokko oli helsinkiläinen ammattipainija ja johti Suomen sisällissodassa Helsingin punakaartin 1. rykmentin 4. pataljoonan 4. komppaniaa. Kokko toimi myöhemmin SKP:n vakoilun johtajana 1921–22. Harjula 2006, 490.

¹²³Harjula 2006, 105, 185, 216–7; Salomaa, 55–6, 71; Engman, 214.

¹²⁴Salomaa, 71–3; Hakalehto, 71–2.

Vastén.¹²⁵ Vastén värväsi Pietarista täydennysmiehistöä Karhumäkeen, jossa koottiin hänen johtama pataljoona. Rykmentti muodostettiin syyskuun lopulla, kun pataljoonaan liitettiin kolmanneksi komppaniaksi pietarilaisia sekä yksi kiinalaispataljoona. Talveen mennessä suomalaisista koottiin hiihtokomppania. Suomalaisrykmentin tukikohtina toimivat Petroskoi ja Karhumäki. Vasténin yksiköstä tuli tammikuussa 1919 alussa puna-armeijan 19. divisioonaan kuuluva 164. suomalainen tarkka-ampujarykmentti. Rykmentin komentajaksi nimitettiin karjalaissyntyinen, entinen eversti A. P. Petrov, joten Vasténille jäivät rykmentin komissaarin tehtävät. Vuodenvaihteessa rykmentti oli rintamankaistan vahvin joukko-osasto. Rykmenttiin saapui helmikuussa 712 Pietarista lähetettyä sekä Viron retkeltä selvinnyttä suomalaista. Joukon vahvuus oli suurimmillaan maaliskuussa 1919, jolloin lähes 2000 miehen rykmentissä oli seitsemän jalkaväkikomppanian lisäksi muun muassa aliupseerikoulu, ratsutiedustelujoukkue, viestijoukkue, lääkintäjoukkue, soittokunta ja tykistöpatteri. Rykmentti sai huhtikuussa valmistuneista suomalaisista komentajakursseilaisista 67 miestä. Ensimmäisessä pataljoonassa toimi myös Valkeasaaresta siirretyistä Toini Mäkelän naisista koottu 7. komppania. Rykmentin esikunnan yhteydessä toimi Aleks Tuorilan ja Verner Lehtimäen johtama vakoiluosasto. Karjalan merkittävimpien taistelujen jälkeen rykmentti sai elokuussa 1919 nimen 6. suomalainen tarkka-ampujarykmentti. Lopulta rykmentti nimettiin 381. jalkaväkirykmentiksi maaliskuussa 1921.¹²⁶

Kokonaisuudessaan rykmentin merkitys Karjalan taistelussa oli suuri, sillä se taisteli Muurmannin rintamalla englantilaisia ja valkoisia venäläisiä vastaan sekä Petroskoin-Aunuksen -rintamalla suomalaisia vastaan. Rykmentti sai kesäkuussa 1919 lisää joukkoja etelästä, kun valkoiset etenivät itään. Petroskoi jäi kuitenkin valkoisten osalta valtaamatta kesäkuun lopulla, ja Aunuksen retki levisi käsiin heinäkuussa 1919. Viimeiset taistelut tällä suunnalla käytiin elokuun ensimmäisillä viikoilla, jonka jälkeen valkoiset painuivat Suomen puolelle. Rykmentti koottiin Suomen rajalta ja Karhumäestä Petroskoihin maaliskuussa 1920. Suomen ja Venäjän väliin kiristyneessä se siirrettiin 23. huhtikuuta Vienan Kemiin, josta rykmentti oli sodan sytyessä tarkoitus lähettää Suomea kohti muun divisioonan mukana. Huhtikuussa Vastén siirtyi Murmanskiin Kominternin etapin johtajaksi, ja toukokuun alussa joukkoon kuului 1000-1100 miestä. Rykmentti taisteli vienalaisia vastaan kesällä 1920. Suomen hallitus kielsi Tartossa alkaneiden rauhanneuvottelujen takia sissejä ylittämästä rajaa, mutta taistelut jatkuivat lokakuun alkuun asti.¹²⁷

---

¹²⁵Vastén syntyi Pietarissa, mutta työskenteli Helsingissä viilarina ja kuului Suomen punakaartin pohjoisen rintaman esikuntaan Tampereella sekä yleisesikuntaan Helsingissä. Hän oli kuullut bolševikki puolueeseen vuodesta 1907. Harjula 2006, 580.

¹²⁶Harjula 2006, 82–4, 147–9; Salomaa, 71–74.

¹²⁷Harjula 2006, 159–61, 195.

Dmitri Popovin joukoissa oli parhaimmillaan yli 1000 suomalaista, joista suurimman osan hän oli värvännyt Helsingissä vuodenvaihteessa 1917-18. Popov oli vuonna 1917 Helsingissä vaikuttanut Venäjän Itämeren laivaston matruusi. Popovin osasto saapui Helsingistä Moskovaan 1918 huhtikuun alussa 400 miehen joukolla. Suomalainen metallimies Kaarlo "Lukka" Lukander¹²⁸ oli Popovin vanha tuttu ja puoluetoveri ja nousi osaston komissaariksi ja pystyi johtamisellaan pitämään suomalaiset sotilaat tyytyväisinä. Noin 430 osaston suomalaisista palveli Kremlin hallintorakennusten vartiostossa, ja Popovin ryhmä oli myös vahvin Tšekan osasto Moskovassa. Popov lähetti 500-miehisen pataljoonan itärintamalle 14.6.1918, jota johti kasakkaupseeri Tšernov. Joukko siirtyi myöhemmin Pietariin marraskuussa. Popovin marraskuussa 1918 3. jalkaväkirykmentiksi nimetyn joukon vahvuus oli tammikuussa 1919 yhteensä 870 miestä ja punaupseeria. Rykmentin esikunta sekä molempien pataljoonien komentajat olivat venäläisiä, mutta komppanioitten päälliköt ja joukkueitten johtajat olivat suomalaisia. Yksi rykmentin komppanioista oli myös naiskomppania. Rykmentti kuului 7. armeijan 6.divisioonan alaisuuteen, ja se muodostettiin Viron rintamalle eri puolilta Neuvosto-Venäjää kootuista suomalaisista osastoista. Rykmentin päävoimat tuhoutuivat Viron rintamalla alkuvuodesta 1919, ja loput suomalaiset yhdistettiin helmikuussa Vasténin rykmenttiin.¹²⁹

Mikko Kokon tavoin myös Eino Rahja oli jo heinäkuun 1918 alussa perustanut erityistarkka-ampujaosaston pakolaisista ja paikallisista suomalaisista Pietarissa. Johtajana toimi aluksi entinen Suomen punakaartin ylipäällikkö Eero Haapalainen. Osastoon liittyi entisiä Suomen punakaartilaisia toimeentulon perässä heti 500, joista 300 lähetettiin Permiin. Syyskuussa komppanian päälliköksi tuli Uuno Malmberg¹³⁰. Venäjän pääesikunnan määräyksellä 20. maaliskuuta 1919 osasto nimitettiin Pietarin 1. tarkka-ampujadivisioonaan kuuluvaksi 1. suomalaiseksi tarkka-ampujarykmentiksi. Sen komentajaksi nimitettiin entinen tsaarinarmeijan upseeri Mihail Gusarov ja komissaariksi Eino Rahja. Kesäkuussa 1919 54. rykmentiksi nimetty osasto liitettiin Pietarissa koottuihin 800 mieheen, jolloin Rahjan rykmentissä oli jo 3512 miestä. Rykmentin komissaarina toimi suomalainen Arthur Adolfinpoika Walldén, ensimmäisen pataljoonan komentajana Johannes Heikkonen ja toisen pataljoonan komentajana entinen Saksan jääkäri Kaarlo Johannes Sipola. Pietarin sotilaspiiri päätti 10.8.1919 lähettää rykmentin itään kohti Vologdaa. Marraskuussa se nimettiin 480. suomalaiseksi rykmentiksi, ja toukokuussa

---

¹²⁸Lukka palveli myöhemmin Vasténin rykmentissä ensin lääkintäjoukkueen komissaarina ja myöhemmin koko rykmentin komissaarina. Harjula 2006, 511.

¹²⁹Harjula 2006, 74–5, 102–4. Salomaa, 71–73.

¹³⁰Malmberg oli jo Suomen sisällissodassa noussut punakaartin esikuntiin. Hän kävi ensimmäiset punaupseerikurssit ja osallistui myös Viron taisteluihin 1919. Vaikka Malmberg oli pääepäiltyjä revolverioppositiolaisia, oli hän johtamassa kurssilaispataljoonaa Kronštadin kapinallinnakkeen valtauksessa 1921. Salomaa, 192.

1920 sen koko oli Puolan rintamalla supistunut 1500 mieheen. Loput miehistöstä internottiin elokuussa 1920 Saksaan vankileirille, joilta miehet pääsivät Suomen sosiaalidemokraattien avustuksella Neuvosto-Venäjälle vasta talvella ja seuraavana keväänä. Neuvosto-Venäjälle siirtyneet suomalaiset hajotettiin venäläisiin joukkoihin, ja heitä päätyi taistelemaan esimerkiksi Taka-Kaukasiaan seuraavana talvena.¹³¹

Koska kansalaissodan ratkaisutaistelut olivat selvästi ohi vuoden 1920 lopulla, päätti neuvostojen 8. edustajakokous joulukuussa 1920 puna-armeijan demobilisoinnin aloittamisesta. Suomalaiset joukko-osastot olivat hyvin pieni osa puna-armeijaa; armeijan kokonaisvahvuus oli kasvanut vuoden 1918 lopun puolesta miljoonasta 5,5 miljoonaan mieheen. Valtion jälleenrakentaminen vaati työvoimaa ja resursseja, joten suomalaisten joukko-osastojen demobilisoiminen aloitettiin SKP:n pettymykseksi samanaikaisesti puna-armeijan kanssa. Vasténin rykmentti siirrettiin siviiliin toukokuussa 1921. Arviolta 6000–10 000 puna-armeijan suomalaisista kaatui tai kuoli haavoihinsa, nälkään, tauteihin ja onnettomuuksiin. Noin 1000–1500 katosi. Yhteensä sodassa kuoli nälkään, tauteihin, terroriin ja taisteluihin noin miljoona sotilasta.¹³² Suomalaiset punasotilaat katosivat demobilisoinnin jälkeen ympäri Neuvostoliittoa teollisuuden ja maatalouden moninaisiin tehtäviin, joten SKP:n sotilasjärjestö jatkoi toimintaansa kansalaissodan jälkeen supistetussa muodossa. Salomaan mukaan sotilasjärjestön pääasiallisiksi tehtäviksi jäivät punaupseerien koulutus, aseelliset vallankumousvalmistelut Suomessa sekä tiedustelu puna-armeijan alaisuudessa.¹³³ Tämä kuitenkin rajautuu ajallisesti tutkielman ulkopuolelle. Suomalaisten mahdollisuudet hankkia töitä ja ruokaa olivat Venäjän sisällissodan aikana huonot. Väliaikaiset ratkaisut pakolaisten auttamiseksi päättyivät sisällissodan jälkeen suomalaisten joukkojen osalta. Seuraavaksi tarkastellaan sotilasjärjestön suhdetta suomalaisiin joukko-osastoihin mobilisaation, avunannon, kurinpidon sekä määräysvallan kautta.

4.2. Suomalaisten mobilisointi puna-armeijaan

Pietarin suomalainen punakaarti perustettiin Rahjojen johdolla ja bolsevikkipuolueen Pietarin komitean ohjeiden mukaan lokakuun vallankumoustapahtumien yhteydessä. Koska Pietarissa

---

¹³¹Harjula 2006, 99–101, 153–4, 170–1, 201–5, 262; Salomaa, 72–74.

¹³²Arvioista vrt. Mawdsley, 285–7; Wade, 65; Harjula 2006, 38, 239. Suomalaisten demobilisoinnista ks. Salomaa, 76–7; Hakalehto, 74.

¹³³Salomaa, 76–8.

suomalaiseen punakaartiin oli liittynyt aluksi vain toistasataa miestä, oli Jukka Rahja vaatinut pakkomobilisoinnin toteuttamista Pietarin suomalaisten työläisten keskuudessa jo maaliskuussa 1918. Pakkomobilisointi ei siis ollut uusi ajatus suomalaisille kommunisteille, ja keino oli tuttu myös Suomen sisällissodan ajoilta. Yrjö Sirola oli esittänyt 12. huhtikuuta kansanvaltuuskunnalle, että suomalaisten punakaartilaisien paikka Venäjällä olisi armeijassa. Eino Rahja oli puolestaan yrittänyt 27. huhtikuuta Pietarissa pidetyssä kokouksessa pakottaa punakaartilaiset liittymään puna-armeijaan. Suomalaiset pakolaisjohtajat halusivat korjata kielteisen suhtautumisen yleiseen asevelvollisuuteen.¹³⁴

Punaiset suorittivat suomalaisten luona kotitarkastuksia, joihin myös Venäjän viranomaiset osallistuivat, vaikka kieltäytyivätkin sekaantumasta suomalaisten mobilisointiin. Kuten edellisessä luvussa mainittiin, jotkut suomalaisista puna alkoivat organisoida omia erillisiä osastojaan ilman keskitettyä johtoa ja liittyivät kesällä 1918 esimerkiksi Kokon ja Popovin joukkoihin. Muurmannin radan varrelle kokoontuneista, lähinnä Oulun läänistä tulleista pakolaisista muodostettiin pakolaisjohdon ja neuvostohallituksen luvalla kesäkuussa 1918 yli tuhannen miehen suomalainen legioona. Englantilaiset sitoutuivat maksamaan legioonan jäsenille palkan ja varusteet, ja legioonalaiset puolestaan sitoutuivat taistelemaan saksalaisia vastaan.¹³⁵ Suomalaisten mobilisointi puna-armeijaan voimistui vuoden erityisesti sen jälkeen, kun Eino Rahja keskusteli kesällä Leninin kanssa suomalaisista pakolaisista ja esitti ongelman ratkaisuksi suomalaisten joukko-osastojen perustamista. Leniniä hyväksyi Rahjan ajatuksen, sillä Venäjällä oli maaliskuussa ryhdytty rakentamaan miesvoimaa tarvitsevaa kansainvälistä, punaista vallankumousarmeijaa. Päätökseen vaikuttivat myös Suomen valtion mahdolliset intressit Karjalassa ja Pietarin alueella. Rahja pyysikin, että suomalaisten ydinjoukko säilytettäisiin Suomen rajan läheisyydessä Pietarin sotilaspiirissä.¹³⁶

SKP:n sotilasjärjestö perustettiin syyskuussa 1918 jatkamaan jo alkanutta suomalaisten mobilisointia puna-armeijaan. Toimeentulon perässä armeijaan hakeutuneet tai määrätyt pakolaiset joutuivat sitoutumaan tosin myös poliittisesti puna-armeijan toimintaan. Värvätyt suomalaiset allekirjoittivat palvelukseen astuessaan sopimuksen, jossa he lupasivat ”olla valmiina uhraamaan yksityisetunsa vallankumouksen ja kansainvälisyyden etujen eteen.” Heidän tuli samalla allekirjoittaa, että ”puutteet elintarpeiden saannissa samoin kuin palkkojen maksussa johtuvat siitä suuresta hajaannuksesta, jonka Neuvostovalta sai perinnöksi

---

¹³⁴Saarela, 30, 67; Salomaa, 43–8. Suomen sisällissodasta ks. Lappalainen, 164–5.

¹³⁵Legioonan vaiheista esim. Aatsinki, 199–206; Saarela, 30. Muurmannin legioona lukeutui myöhemmin bolševikkien vihollisiin, mutta sotilasjärjestö ei tutkimusaineiston perusteella pitänyt siihen yhteyttä.

¹³⁶Salomaa, 67, 95; Benvenuti, 21–25; Saarela, 31; Engman, 165.

tsaarivallalta sekä Kerenskin hallitukselta.”¹³⁷ Vasta Saksan vallankumouksen jälkeen marraskuussa 1918 sotilasjärjestö ryhtyi kunnolla mobilisoimaan suomalaisia puna-armeijaan. Toimintakertomuksen mukaan mobilisaatiota harjoitettiin paikoissa, joissa tiedettiin olevan runsaasti suomalaisia, kuten esimerkiksi Pietarissa, Buissa, Kostromassa sekä erinäisissä Aunuksen läänin paikoissa. Mobilisointi ei kuitenkaan tuottanut vahvoja tuloksia, sillä sotilasjärjestöllä ei ollut täydellistä, ”muodollista” valtaa kyseiseen toimintaan. Myös työpaikoilta annettujen todistusten nojalla oli asepalveluksesta vapautettava noin 1200 miestä. Bolševikit kuitenkin luovuttivat sotilasjärjestölle joukon mobilisoimia suomalaisia ja myötävaikuttivat uuden kokonaisen inkeriläisrykmentin muodostamiseen.¹³⁸

Kun mobilisaatioyritykset eivät tuottaneet riittävästi tulosta, kutsui SKP:n keskuskomitea marraskuun lopussa kaikki Venäjän neuvostotasavallan alueen 18–45-vuotiaat suomalaiset miehet ilmoittautumaan puna-armeijan riveihin. SKP:n keskuskomitea ja sotilasjärjestö julistivat suomalaisille pakolaisille yleisen asevelvollisuuden, vaikka pakolaiset eivät juridisesti olleetkaan Venäjän alamaisia. SKP:n keskuskomitea päätti asevelvollisuuden julistamisesta 26. marraskuuta 1918, ja sotilasjärjestö puolestaan julisti kutsunnat alkaviksi 3. joulukuuta. Sotilasjärjestön puheenjohtaja Eino Rahjan ja sihteeri Kullervo Mannerin allekirjoittamassa kutsuntakäskyssä määrättiin asevelvollisten ilmoittautumaan puna-armeijaan joulukuun 15. päivään mennessä. Ilmoittautuminen tuli suorittaa niissä paikoissa, jotka sotilasjärjestön asettamat vastaanottokomiteat kutakin läänin tai kuntaa kohden määräsivät. Esimerkiksi Aunuksessa ja Petroskoissa asevelvollinen saatettiin määrätä suoraan johonkin suomalaiseen joukko-osastoon. Pietarissa ilmoittautuneita oli 928, joista osa kuitenkin jätettiin sotilaallisesti tärkeisiin siviilitehtäviin kuten rautateille. Vuodenvaihteessa sotilasjärjestö laski Venäjän 18-45-vuotiaat suomalaismiehet ja kävi ilmi, että Pietarin lisäksi heitä oli muualla Venäjällä yhteensä tuhat henkeä.¹³⁹

Venäjän sisällissodan edetessä suomalaisia saapui edelleen Neuvosto-Venäjän puolelle, vaikkakin vähenevissä määrin. Suomesta tulleet punapakolaiset otettiin Kannaksella useimmiten ensin vastaan Valkeasaaren rajavartiostossa sen päällikön Mikko Kokon johdolla. Rajalta pakolaiset lähetettiin edelleen sotilasjärjestön käsittelyyn Pietariin, ja viestittely rajavartioston ja sotilasjärjestön välillä oli hyvin vilkasta Suomesta tulleiden tunnistamiseksi. Sotilasjärjestö pyysi useaan otteeseen rajalla toimivia joukkoja antamaan tukensa sekä

---

¹³⁷Sopimuskirja Venäjän Federatiivisen Neuvostotasavallan Puna-armeijaan liittymisestä, 1918. f. 516, op. 2, d. 16, RGASPI, KA.

¹³⁸Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72; Saarela, 72.

¹³⁹Salomaa, 67–8; Harjula 2006, 132; Hakalehto, 72; Saarela, 67.

tarvittavat todistukset niille yksittäisille pakolaisille, joiden tulosta ja luotettavuudesta sotilasjärjestö oli varmistunut. Miehistä moni sijoitettiin puna-armeijaan, mutta sotilasjärjestö ohjasi pakolaisia myös muiden SKP:n alajaostojen palvelukseen. Monet yksittäiset henkilöt pyysivät sotilasjärjestöltä mobilisaatiomääräystä liittyäkseen puna-armeijaan joko rintamalle tai upseerikouluun.¹⁴⁰ Muuan Juhana Sihvonen esimerkiksi kertoi sotilasjärjestölle, että hänellä ”olisi halu siirtyä Suomalaiseen joukko-osastoon, tahi patteriin, kuolla maamieheni rinnalla sorretun proletariaatin puolesta.”¹⁴¹

Keväällä 1919 mobilisaatiota edistettiin jälleen, kun suomalaiset valkoiset yhdessä karjalaisten ja ympärysvaltojen joukkojen kanssa aloittivat hyökkäyksensä pohjoisella rintamalla. Sotilasjärjestö laajensi suomalaisten mobilisaatiota määräämällä paikallistason kommunistisia klubeja ottamaan vastuuta uusien puna-armeijalaisten värväämisestä. Mobilisoitavaksi oli määrättävä ensisijaisesti nuoria, perheettömiä ja terveitä miehiä, joita ei välttämättä tarvittu muissa siviilitehtävissä. Lupia suomalaisten mobilisointiin pyydettiin paikallisilta neuvostoelimiltä, ja valitut tuli lähettää Pietariin sotilasjärjestön käytettäväksi. Sotilasjärjestö maksoi mobilisaatiosta koituneet matkakustannukset.¹⁴² Laajalla mobilisaatiolla oli kuitenkin monenlaisia vaikutuksia suomalaisiin yhteisöihin, kun suuri osa miehistä siirtyi työpaikoiltaan puna-armeijan tehtäviin. Suomalaisten mobilisointi rintamalle kesän ja syksyn 1919 aikana nopeutti yritysten lakkauttamista. *Voima*-tehtaan suomalaiset mobilisoitiin puna-armeijaan joulukuussa 1919.¹⁴³ Tämä vahvisti entisestään sotilasjärjestön määräysvaltaa puolueen muihin alajaostoihin. Mobilisaatiota vaikeutti tosin se, että esimerkiksi inkeriläiset olivat harjoittaneet omaa pakkomobilisaatiotaan puna-armeijaa vastaan. SKP:ta moitittiin myös suunnittelemattomuudesta ja pakolaisten huonosta sijoittelusta. Rintamalle oli arvostelijoiden mukaan lähetetty osaamattomia miehiä ja siviilialalla toimineita määrätty järjestämään sotilaallisia asioita. Pakkomobilisaatiosta väiteltiin vielä SKP:n puoluekokouksessa elokuussa 1919. Tarton rauhan jälkeen 1920 Trotski ilmoitti ulkomaalaisten palveluksen puna-armeijassa muuttuvan vapaaehtoiseksi, jolloin osa suomalaisistakin ryhtyi hakeutumaan pois.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰Esim. E. Rahjan viesti J. A. Lehtisaarelle, 4.12.1918. f. 516, op. 2, d. 20, RGASPI, KA; Sotilaiden kirje Arkangelista Rahjalle, 19.10.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA.

¹⁴¹Juhana Sihvosen kirje Rahjalle, 27.10.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA.

¹⁴²Sotilasjärjestön viesti Nižni-Novgorodin suomalaiselle kommunistiklubille. f. 516, op. 2, d. 217, RGASPI, KA, 314; Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72.

¹⁴³Saarela, 81; Harjula 2006, 93. Neuvosto-Venäjän teollisuuslaitoksien sulkeminen oli sodan aikana yleistä. Wade, 72–3.

¹⁴⁴Saarela, 82; Paastela, 148–9; Nevalainen, Pekka: *Rautaa Inkerin rajoilla. Inkerin kansalliset kamppailut ja Suomi 1918–1920*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996, 153; Harjula 2006, 217.

Mobilisaation yhteydessä sotilasjärjestö vastasi myös yleisellä tasolla suomalaisten siirtämisestä ja liikkumisesta Neuvosto-Venäjän alueella. Sotilasjärjestö kirjoitti Neuvosto-Venäjän sisäisiä matkamääräyksiä sekä rajanylityslupia runsaasti, ja lupia yksittäisten henkilöiden siirtämiseen pyydettiin ylemmiltä neuvostoelimiltä. ”Suomen maan poikia” siirrettiin venäläisistä rykmenteistä suomalaisiin joukko-osastoihin sotilasjärjestön kautta, sillä se oli parhaiten perillä suomalaisten sijoittamisesta. Joukko-osastot puolestaan raportoivat liikkeistään sotilasjärjestölle ja pysyivät sotilasjärjestöä antamaan kulkulupia sotilailleen varsinkin rajan tuntumassa.¹⁴⁵ Pyyntöjä tuli myös yksittäisiltä henkilöiltä. Esimerkiksi muuan Susanna Tolvanen pyysi Eino Rahjalta lupaa ottaa hänen alaikäinen poikansa mukaan Suomen matkalle. Suomeen toisaalta myös pakeni miehiä, jotka eivät olleet saaneet maastapoistumislupaa. Kaarlo Kaihola pyysi puolestaan tulla määrättäväksi Ruotsiin elokuussa 1919, ja perusteli siirtoaan ”yleisen tilanteen” kääntymisellä edulliseksi kommunisteille.¹⁴⁶ Sotilasjärjestön vastaanottokomitea myönsi suomalaisille pakolaisille ilmoituskortteja, joissa ilmoitettiin henkilötietojen lisäksi tiedot siitä, milloin henkilö oli velvollinen uudelleenilmoittautumiseen ja mihin kokoontumispaikkaan hänen oli ilmoitauduttava. Saapumisen laiminlyönnistä pakolaisia saatettiin rangaista ankarasti.¹⁴⁷ Yleisesti ottaen sotilasjärjestön rooli suomalaisten joukkojen ja henkilöiden liikkumisessa Neuvosto-Venäjän alueella oli merkittävä, ja se toimi organisoivana välikätenä sisällissodan sekavassa, mutta kontrolliin pyrkivässä ympäristössä. Sotilasjärjestö pyrki sisällissodan aikana olemaan mahdollisimman hyvin perillä suomalaisten liikkeistä, jolloin myös mobilisaation edistäminen olisi järjestelmällisempää.

4.3. Joukko-osastojen asioiden hoitaminen

Sotilasjärjestö oli perustamisestaan lähtien mukana organisoimassa erinäisiä suomalaisten joukko-osastojen ja muidenkin pakolaisten asioita edellä mainittujen matkamääräysten lisäksi. Salomaa toteaa lyhyesti SKP:n sotilasjärjestön suhteesta suomalaisiin joukkoihin, että palveluun määrätty suomalaiset tulivat kirjoille sotilasjärjestöön, joka myös maksoi heidän palkkansa

---

¹⁴⁵Esim. Suomalaisten sotilaiden kirje Arkangelista E. Rahjalle, 19.10.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA; Rajavartio-osaston hiihtokomppanian päällikkö Kaiholan raportti E. Rahjalle, 1.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA, 5.

¹⁴⁶Susanna Tolvasen kirje E. Rahjalle, 2.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA, 13; K. Kaiholan kirje sotilasjärjestölle, 8.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 20; Nevalainen, Pekka: *Punaisen myrskyn suomalaiset. Suomalaisten paot ja paluumuutot idästä 1917–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002, 115.

¹⁴⁷Ilmoituskortteja. passim f. 516, op. 2, d. 227, RGASPI, KA.

palveluaikana. Tämän lisäksi sotilasjärjestö hankki myös aseita ja muita sotilasvarusteita palvelukseen määrätyille.¹⁴⁸ Kuva siitä, että sotilasjärjestö olisi toiminut pelkästään välittäjänä joukko-osastojen ja puna-armeijan välillä on puutteelliseen tietoon perustuva, virheellinen päätelmä. Sotilasjärjestö toimi monelta osin suomalaisten joukkojen luottojärjestönä ja näiden käytännön asioiden hoitajana, ja siltä pyydyt materiaalit vaihtelivat sotilaallisista varusteista hyvin arkisiinkin tarpeisiin. Miten SKP pystyi määräämään suomalaisia joukko-osastoja, jotka olivat sotilaallisesti puna-armeijan alaisia? Viestiminen suomalaisten joukkojen päälliköiden ja sotilasjärjestön välillä oli hyvin runsasta, ja asioiden hoitamista nimenomaan sotilasjärjestön kautta vahvisti suomalaisten yleinen venäjän kielen osaamattomuus.

Sotilasjärjestön ensimmäisen vuoden toimintakertomuksessa todetaan, että sotilasjärjestö maksoi puna-armeijalaisten tileille 132 000 ruplaa sairaalakulujen ym. syiden takia, mutta vain niissä tapauksissa, joissa palkkojen maksu puna-armeijan toimesta ei ollut tyydyttävä. Etuanteja sotilasjärjestö antoi muita sotilaallisia menoja varten noin 147 000 kappaletta. Maaliskuun ja elokuun 1919 välisenä aikana annettiin sotilasjärjestön kautta noin 2000 henkilölle (lähinnä puna-armeijan sotilaille) ruoka- ja oleskelulippuja SKP:n vastaanottolaitokselle yhteensä 5292 päiväksi. Keskimäärin kahden päivän ruoka-annokset puolestaan jaettiin 25.3.1919 alkaen 866 sotilaille. Sotilasjärjestö kuitenkin myös otti tililleen Suomen armeijasta karanneilta sotilailta ja muuten Suomesta tulleilta pakolaisilta noin 33 000 ruplaa. Sairaslomia rahoitettiin useimmissa tapauksissa yhteisillä varoilla. Elokuun 1919 lopulta lähtien sotilasjärjestö lopetti palkkojen maksun sotilaille siinä oletuksessa, että jokaisen suomalaisen puna-armeijalaisen tuli saada palkkansa omasta rykmentistään. Avustuksien antamista sairaille ja ”tositarpeessa oleville” silti jatkettiin.¹⁴⁹ Sotilaiden avustusten tarve oli epäilemättä merkittävä juuri kevätkesällä 1919 Karjalan ja Aunuksen taistelujen aikana.

Pakolaiset eivät ilahuneet siitä, että sotilasjärjestö ja muut toimijat olivat omineet heidän Suomesta evakuoitun omaisuutensa. Ei siis ollut ihme, että suomalaiset joukot pysyivät sotilasjärjestöltä materiaalia, koska uskoivat tältä löytyvän paljonkin resursseja. Kansanvaltuuskunta oli alkanut järjestää erilaisten raaka-aineiden ja teollisuustuotteiden evakuointia Venäjälle jo maaliskuussa 1918. Marraskuussa 1918 puolestaan otettiin käyttöön sota-ajan elintarvikesäännöstely ja yksityiskauppa kiellettiin.¹⁵⁰ Tyypillisimpiä suomalaisten joukko-osastojen ongelmia olivat varusteiden puute tai huono kunto, poliittisen agitaation ja

---

¹⁴⁸Salomaa, 68.

¹⁴⁹Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72; Vasténin kirje Kalskeelle E. Rahjan puolesta, 16.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 44.

¹⁵⁰Harjula 2006, 26, 62.

materiaalin heikkous, sietämättömät hygieeniset olot sekä näistä usein johtunut yleinen sotilaallinen kurittomuus. Erityisesti vuoden 1919 lopulla suomalaisten rykmenttien johtajat valittelivat sotilasjärjestölle liian pitkään kestäneistä taisteluista ja sotilaiden taistelukunnon laskusta. Jukka Rahja oli antanut muuan T.J. Rautiolle tehtävän tutustua Petroskoin alueen suomalaisten joukkojen tilanteeseen. Raution mukaan yleisimpänä tyytymättömyyden aiheena tuntui olevan huono vaatetus; monet eivät pitkään aikaan olleet saaneet alusvaatteita, joten heidän täytyy taistella pelkissä rikkiinäisissä toppavaatteissa ”niin että iho paistaa”. Upseerit huomauttivat monista epäkohdista kuten yleisestä epäpuhtaudesta sekä pesuveden puutteesta kasarmilla.¹⁵¹ Ruoan saatavuus oli heikentynyt jo vuosia kestäneen maailmansodan ja vallankumouksen tuomien bolševikkien talousmuutosten myötä, jotka olivat muutenkin osasy syy koko sisällissodan puhkeamiseen. Ruoan saanti oli kesällä 1919 niin heikkoa, että joidenkin lähteiden mukaan punaiset söivät kaatuneita vihollisiaan. Pitkittynyt tyytymättömyys näkyi myös yksittäisten toimijoiden sotilasjärjestölle osoitetuissa pyynnöissä päästä toisenlaisiin tehtäviin pois joukko-osastoistaan. Joukkojen tilanne parani jokseenkin sitä mukaa, kun puna-armeijan uusilta vallatuilta alueilta saatiin muun muassa ruokatarvikkeita.¹⁵²

Palkanmaksun ja erilaisten tukien lisäksi sotilasjärjestö pyrki vastaamaan näihin joukko-osastojen hätähuutoihin toimimalla niiden materiaalien ja tarvikkeiden toimittajana hyvinkin monipuolisesti, mikä puolestaan vahvistaa kuvaa sotilasjärjestön ja joukko-osastojen toiminnan läheisemmästä suhteesta. Hakalehdon mukaan sotilasjärjestö osallistui sotilaalliseen varustamiseen keskittyen vaikeimmin saatavissa olevien välineiden hankintaan.¹⁵³ Hankinnat olivat kuitenkin myös hyvin arkisia, sillä joukko-osastot pyysivät sotilasjärjestöltä muun muassa venäjän kieltä taitavaa henkilöstöä, vaatetusta, jalkineita, ampuma- ja ruokatarpeita, tykistötaulukkoita, kirjoituskoneita, toimistotarvikkeita, suksia, kuvitettua ja suomeksi käännettyä sotilaskirjallisuutta, polkupyöriä, hevosia, lääkintähenkilöstöä jne.¹⁵⁴ Puna-armeija oli jossain määrin onnistunut turvaamaan sotateollisuuden tuotannon, sillä entiset tsaarin armeijan arsenaalit sijaitsivat punaisten hallitsemilla alueilla Keski-Venäjällä, ja vuonna 1919 Neuvosto-Venäjällä korjattiinkin 470 000 kivääriä ja tuotettiin noin 360 miljoonaa patruunaa.¹⁵⁵ Sotilasjärjestö hankki tarvikkeita suomalaisilta laitoksilta ja tehtailta sekä venäläisiltä toimijoilta.

---

¹⁵¹Havaintoja matkalla Petrosavdskiin, T. J. Rautio. f. 516, op. 2, d. 448, RGASPI, KA, 41.

¹⁵²Mawdsley, 71–5; Murphy, 86–96; Harjula 2006, 161; Kotirannan kirje sotilasjärjestölle, 4.11.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 236.

¹⁵³Hakalehto, 72–3.

¹⁵⁴Esim. Kokon kirje E. Rahjalle, 19.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA; Kaiholan kirje E. Rahjalle, 14.4.1919. d. 211, RGASPI, KA, 61; Juho Viitasaaren (164. rykmentti) kirje sotilasjärjestölle, 26.8.1919. d. 215, RGASPI, KA, 108.

¹⁵⁵Mawdsley, 63; Harjula 2006, 29. Punaiset olivat myös Suomen sisällissodassa olleet riippuvaisia venäläisistä aselähetyksistä. Lappalainen, 177.

Esimerkiksi Äänisen metallurgiselta tehtaalta Petroskoista, jossa työskenteli myös suomalaisia tilattiin sirpalekranaatteja, ja sotilasjärjestö maksoi puna-armeijan laivastolle neljän eri laivan varaamisesta sotilasjärjestön käytettäväksi yhteensä 26 870 ruplaa sekä miehistön palkkoja ja muita kuluja 10 012 ruplaa.¹⁵⁶ 6. suomalaisesta rykmentistä pyydettiin aseita jopa Karhumäen paikallisille asukkaille, jotka halusivat taistella ”lahtareita” vastaan. Poliittisen toiminnan parantamiseksi rykmenteissä sotilasjärjestö lähetti palkkaamiaan työntekijöitä agitoimaan puolueen sanomaa sekä välitti näille ohjeita.¹⁵⁷ Varsinaiseen agitaation harjoittamiseen palataan tuonnempana. Sotilasjärjestö auktorisoi myös suomalaisten rykmenttien venäläisille puna-armeijan edustajille lähettämiä materiaalityöntekijöitä. Kaatuneiden vastuuhenkilöiden tilalle sotilasjärjestöä pyydettiin määräämään uusia toimijoita suomalaisiin joukkoihin. Hankintoja tehtiin selkeästi eniten joulukuusta 1918 syksyyn 1919, jolloin tarve rintamalla oli myös suurinta.

Jopa hieman erikoisemmat pyynnöt olivat myös yleisiä. Sotilasjärjestö lähetti joukko-osastoille muun muassa savukkeita sopivina juhlapäivinä. Mikko Kokko kiitteli sotilasjärjestöä toimituksesta varsin sydämellisesti: ”Lähtämistänne paperosseista, punaisen-Armeijan Ensimmäisen vuosipäivän muistoksi, lähetän omasta, sekä Ensimmäisen Suomalaisen Kommunistisen Rajavartiokompanian puolesta, parhaat kiitokseni S.K.p:n Sotilasjärjestölle, sekä koko Vallankumoukselliselle proletariaatille, meille osoittamastaan lahjasta, jonka painamme kiitollisuudella mieliimme, muistaen tehtävämme arvokkuuden, koko maailman proletariaatin vallankumoustaistelussa.” Toisessa tapauksessa Manner raportoi perustaneensa 164. rykmentille avustusrahaston niillä varoilla, jotka saatiin myymällä sotilasjärjestöltä saadut 100 000 paperossia.¹⁵⁸ Vaikka joukko-osastot pyysivät sotilasjärjestöltä erinäisiä tarvikkeita ja yleistä avunantoa, ei kaikkien toimitusten kohdalla ole varmuutta niiden varsinaisesta lähettämisestä. Joissain tapauksissa sotilasjärjestö lähetti myös kielteisiä vastauksia. Rykmenteistä raportoitiin myös valtiolta saatujen tavaroiden, kenkien ja vaatteiden trokaamisesta, joka johtui palkanmaksujen viivästyisestä.¹⁵⁹ Puna-armeijan resursseista ei välttämättä riittänyt kaikille ja sisällissodassa elettiin muutenkin niukkoja aikoja, joten materiaaleja pyrittiin hankkimaan toista kautta. Ainakin edellä mainituista savukkeista, jotka saattoivat hyvinkin olla Rahjojen salakuljettamia, sotilasjärjestö sai kovasti kiitosta.

---

¹⁵⁶Todistus, Puna-armeijan pohjoinen oblasti, 12.12.1918. f. 516, op. 2, d. 18, RGASPI, KA; Maksumääräys, 31.12.1918. f. 516, op. 2, d. 18, RGASPI, KA. Jälkimmäiset maksut saattoivat koskea Viron retkelle puna-armeijan laivoilla lähetettyjä suomalaisia. Ks. Harjula 2006, 122–3.

¹⁵⁷Antti Markkasen kirje sotilasjärjestölle, 7.1.1920. f. 516, op. 2, d. 448, RGASPI, KA, 16; Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72.

¹⁵⁸Kokon kirje sotilasjärjestölle, 23.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 28; Mannerin raportti keskuskomitealle ja sotilasjärjestölle, 25.6.1919. f. 516, op. 2, d. 270, RGASPI, KA, 23.

¹⁵⁹1. rykmentin kollektiivin valistustoiminnasta, 27.3.1919. f. 516, op. 2, d. 272, RGASPI, KA, 247.

Sotilasjärjestö tuki myös satunnaista virkistystoimintaa Pietarissa. Sotilasjärjestön varoista kustannettiin virvokkeita sekä torvisoittokunta upseerikoululaisten uudenvuoden juhliin. VKP:n Pietarin suomalaisten kollektiivin huvitoimikunnan seitsemästä jäsenestä yksi oli sotilasjärjestön jäsen (Anna Vastén). Toimikunta pyysi sotilasjärjestöltä näytelmiään varten sotilasvaatetusta näyttämönsä pukuvarastoon.¹⁶⁰

Sotilasjärjestö pyrki hankkimaan puna-armeijaan sijoitettujen suomalaisten perheille työtä, ruokaa ja asuntoja. Toiminnan tarkoituksena oli helpottaa erityisesti kolmen tai useamman lapsen perheitä. Teollisuuskomitean yhteyteen perustetun aputyöosaston tarkoituksena oli hankkia puna-armeijaan otettujen miesten vaimoille hyödyllistä ansiotyötä. Ehtona perheiden avunantoon oli, että miesten tuli toimittaa todistus liittymisestään puna-armeijaan. Viikoittaiset tuet eivät myöskään saaneet nousta korkeammaksi kuin 25 ruplaa vaimoa ja 15 ruplaa alle 16 vuotta täyttänyttä lasta kohti. Myös bolshevikkien tavoitteena oli naisten siirtyminen ansiotyöhön. Tätä edistettiin rakentamalla lastentarhoja ja muita julkisia palveluja sekä asettamalla esimerkiksi lastenhuoltolakeja jo vuonna 1918.¹⁶¹ Perheavustusten lisäksi yksittäiset henkilöt pyysivät avoimesti sotilasjärjestöltä sekä rahallista tukea että yleistä apua henkilökohtaisiin järjestelyihinsä. Valkeasaaren Jalmari Kotiranta pyysi avustusta muuan toveri Halosen hautajaisiin. Hän toivoi myös jommankumman Rahjan veljeksistä saapuvan haudalle edustamaan sotilasjärjestöä. Eräs vanki kirjoitti Moskovasta Eino Rahjalle joutuneensa vangituksi pidettyään lehtimyynnistä saamansa rahat itsellään ruokaa varten. Hän pyysi kuitenkin lupaa ”päästä jälleen ase kädessä taistelemaan yhteisen aattemme hyväksi, puolustamaan kommunistisessa armeijassamme”.¹⁶² Apua pyytäneet yksityishenkilöt lähestyivät suomalaisyhteisön keskuudessa korkean auktoriteetin omaavaa sotilasjärjestöä hyvin nöyrästi, ja kirjeistä harvoin puuttui vallankumouksellisen aatteen värittämiä lausahduksia.

Materiaalisen tukemisen lisäksi sotilasjärjestö välitti tietoa ja avusti yksittäisiä henkilöitä sekä joukko-osastoja asioinnissa neuvostolaitosten kanssa. Esimerkiksi Vasténin 1. suomalainen tarkka-ampujarykmentti pyysi sotilasjärjestöä vaikuttamaan 7. armeijakunnan päätöksentekoon, ettei se muuttaisi rykmentin nimeä 164. suomalaiseksi rykmentiksi. Pyynnössä painotettiin asian tärkeyttä rykmentin suomalaisille. Rykmentin nimi kuitenkin

---

¹⁶⁰Viesti E. Pohjavörelle, 4.10.1919. f. 516, op. 2, d. 154, RGASPI, KA, 61. Pyyntö sotilasjärjestölle, 27.12.1918. f. 516, op. 2, d. 34, RGASPI, KA.

¹⁶¹Puna-armeijaan mobilisoitujen miesten perheiden avustuskysymyksestä. f. 516, op. 2, d. 217, RGASPI, KA, 286. Bolshevikkien tavoitteista ks. Katainen, 35–6, 191–3.

¹⁶²Kotirannan kirje sotilasjärjestölle, lokakuu 1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA; Valdemar Ruuskasen kirje E. Rahjalle, 27.1.1919. f. 516, op. 2, d. 208, RGASPI, KA, 64.

vaihtui puna-armeijan käytäntöjen mukaisesti. Puna-armeijassa jalkaväkeä kutsuttiin tarkka-ampujajoukoiksi, koska tällä pyrittiin tekemään ero valkojoukkojen jalkaväkeen. Armeijan traditioita kuten kantayksiköiden perinneyksiköitä ja -numeroita pidettiin porvarillisena, minkä takia punarykmentit vaihtoivat numeroitaan sen mukaan, mihin divisioonaan kulloinkin kuuluivat.¹⁶³ Tämä esimerkki rykmenttien nimien symbolisesta merkityksestä osoittaa, kuinka puna-armeijan yhteinen ”vallankumouksellisuus” ja ”suomalaisuus” nousivat vastakkaisiksi identiteeteiksi joukkojen tasolla. 20. päivä maaliskuuta 1919 1. suomalaiseksi tarkka-ampujarykmentiksi nimetyn Rahjan osaston päiväkäskyissä näkyy sotilasjärjestön avustava rooli käytännön tasolla. Pietarissa toimineen rykmentin jokaisen päiväkäskyn allekirjoitti rykmentin komentajan lisäksi sen komissaari ja alkuperäinen perustaja Eino Rahja, joka varmasti myös avusti päiväkäskyjen kääntämisessä venäjäksi suomen kielelle.¹⁶⁴ Samoin 54. rykmentin päiväkäskyjä kirjoitettiin sekä suomeksi että venäjäksi. Manner vieraili rykmentissä 22.4.–23.6.1919 harjoittamassa poliittista valistustyötä sekä ottaakseen selvää sen taisteluhengestä. Hän totesi, että venäjän kielen käyttö rykmentissä aiheutti hankaluuksia asioiden hoitamisessa.¹⁶⁵

Rahjan veljesten johtama sotilasjärjestö oli jatkuvasti vastakkain keskuskomitean kanssa, ja monesti riidat kehittyivätkin suomalaisten joukko-osastojen asioiden hoitamisesta. Sotilasjärjestön ja Rahjan veljesten tukijat joukko-osastoissa asettuivat keskuskomiteaa vastaan. Vastén kirjoitti keskuskomitealle lokakuussa 1919, että keskuskomitea oli aloittanut ”naurettavan” ja ”kalenterisocialismia” muistuttavan säästöpolitiikan, joka riiteli puna-armeijan suomalaisten joukkojen keskuudessa harjoitetun valaistus- ja puolueuetyön harjoittamisen kanssa. Vasténin mukaan keskuskomitea alkoi ”juutalaisen tavoin” tinkimään rykmentin kuukausittaisista menoista esimerkiksi nahkaliikkeen järjestämisessä ja Vastén totesi lopuksi, että sotilasjärjestön Eino Rahja ”tietää ja on minun kanssani samaa mieltä, että nahkaliikettä on kehitettävä.”¹⁶⁶ Monet hankaumista liittyivät siihen, että sotilasjärjestön mukaan keskuskomitea sotkeutui sotilaallisiin asioihin tai ei pitänyt niitä tarpeeksi merkittävinä militaristisiin Rahjan veljeksiin verrattuna.

Kaikista edellä mainituista seikoista huolimatta sotilasjärjestö ei ollut kaikkien joukkojen asioista päättävä elin, sillä puna-armeija oli lopulta päävastuussa kaikesta sotilaallisesta toiminnasta.

---

¹⁶³Vasténin kirje sotilasjärjestölle/Mannerille, 3.1.1919. f. 516, op. 2, d. 208, RGASPI, KA, 83; Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72. Rykmenttien nimeämisestä ks. Harjula 2006, 146–7.

¹⁶⁴Päiväkäsky 1:lle suomalaiselle tarkka-ampujarykmentille, 20.3.1919. f. 516, op. 2, d. 254, RGASPI, KA, 11.

¹⁶⁵Mannerin raportti keskuskomitealle ja sotilasjärjestölle, 25.6.1919. f. 516, op. 2, d. 270, RGASPI, KA, 23.

¹⁶⁶Vasténin kirje keskuskomitean kansliaan, 10.10.1919. f. 516, op. 2, d. 270, RGASPI, KA, 4.

Myös itse rykmenteissä tehtiin paljon päätöksiä, ja esimerkiksi niiden omien kollektiivien tehtävänä oli tarkkailla päällikkökunnan toimintaa ja taloudellista kontrollia, valvoa tarvikkeita, toteuttaa päiväkäskyjä, agitaatiota ja valistustyötä, vastaanottaa uusia jäseniä sekä taistella karkulaisuutta ja kurittomuutta vastaan.¹⁶⁷ Joukko-osastot olivat myös jonkin verran yhteydessä suoraan keskuskomiteaan, joten sotilasjärjestöllä ei ollut täydellistä yksinoikeutta suomalaisten joukkojen asioihin. Sotilasjärjestö toimi silti joukko-osastojen pääosaisena yhteysorganisaationa suomalaisten puna-armeijalaisten tarpeiden täyttämiseksi, ja siltä pyydettiin avunantoa monen asian suhteen. Toisaalta joukkojen asioiden hoitamista vaikeuttivat huonot viestintäyhteydet ympäri Venäjää taisteleviin suomalaisiin, joista osa sijoittui Siperiaan asti, ja jatkuvasti liikkeellä olleet joukko-osastot kertoivat saavansa liian vähän tietoa sotilasjärjestöltä. Suhde yksiköihin oli läheisempi kuin mitä aikaisempi tutkimus antaa ymmärtää, ja kielellä oli luultavasti suurikin merkitys käytännön tasolla. Joukko-osastot pyysivät sotilasjärjestöä kääntämään sotilaallista materiaalia suomeksi, sillä suomalaisilla sotilailla oli muutenkin vaikeuksia toimia venäjänkielisten upseereiden kanssa kielimuurista johtuen. Sotilasjärjestön antama tuki palveli oletetusti sen omia intressejä pitää suomalaiset joukko-osastot tiukassa kontrollissa. Avustamisen kautta sotilasjärjestö pyrki mahdollisen kapinoinnin ja vastustelun pelossa pitämään joukkojen keskuudessa kasvaneen tyytymättömyyden tiukassa kurissa.

4.4. Sotilaskuri

Kominternin mukaan keskitetyn kommunistisen puolueen riveissä tuli vallita tiukka sotilaallinen kuri. Yrjö Sirolankin mukaan salaiseen puolueeseen liittyvän oli muututtava sotilaaksi, joka totteli annettuja määräyksiä. SKP:n toiminnan keskittäminen muuttui kurinpidoksi sen takia, että puolueessa oli taipumusta nähdä ongelmien hoituvan järjestelmällisellä organisoitumisella.¹⁶⁸ Kotiranta kirjoitti Valkeasaaresta marraskuussa 1919, että hänen mielestään suurin osa vallankumoustyön tekijöistä oli ”suuria lurjuksia, vallankumousvaroilla keinottelijoita ja huolimattomia vetelehtijöitä”, ja että toiminta vaatisi ”tarmokkaan ja rajun diktaattorin.”¹⁶⁹ Vaikka sotilaskurissa ilmeni useita ongelmia, oli sen päämäärä rakennettu puolueen sisälle, ja Rahjan veljesten kaltaisten johtajien harjoittaman kurin uskottiin olevan toimivin keino vallankumouksen edistämiseksi. Punakaarti oli kärsinyt suurista kurinpidollisista

---

¹⁶⁷Toimintaohjeet puna-armeijalaisosastojen puoluekollektiiveille. f. 516, op. 2, d. 272, RGASPI, KA, 260.

¹⁶⁸Saarela, 84, 348; Salomaa, 215.

¹⁶⁹Kotirannan kirje sotilasjärjestölle, 5.11.1919. f.516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 239.

ongelmista, mikä oli tehnyt määrätietoista johtamisesta mahdotonta. Sotilasjärjestö pyrki ylläpitämään kuria suomalaisissa joukko-osastoissa niin rivisotilaiden kuin upseerien keskuudessa (luku 3.1.) osittain myös sen takia, että punakaartiajan ajan kokemukset saataisiin käännettyä uudeksi kurinalaiseksi puna-armeijaksi. Toivo Antikainen muisteli jälkepäin, että ensimmäiset valmistuneet suomalaiset punaupseerikurssilaiset saivat keväällä 1919 tiukennettua kuria Aunuksen joukoissa.¹⁷⁰

Yleisen asevelvollisuuden julistettuaan joulukuun 3. päivänä 1918 sotilasjärjestö antoi tiukkoja ohjeita kutsunnoista ja uhkasi, että kutsuntojen laiminlyöjiä pidettäisiin kansainvälisen vallankumouksen vastustajina. Koska mobilisointi ei ollut virallinen toimenpide, eivät useimmat Pietarin suomalaisista kuitenkaan noudattaneet käskyä ja pyrkivätkin ajoittain jopa sabotoimaan mobilisaatiotoimia. Myöhemmin 18. toukokuuta 1919 sotilasjärjestö julkaisi mobilisaatiota vastustavien rangaistuksia koskevan Leninin-Skljanskin julistuksen. Lenin ja vallankumouksellisen sotaneuvoston puheenjohtajan sijainen Efraim Skljanski julkaisivat nimissään työväen ja talonpoikain puolustusneuvoston uhkavaatimuksen, jonka mukaan ilmoittautumatta jättäneitä pidettiin ”työväen kavaltaajina ja vihollisina”. Pakkotyötä käytettiin rangaistuksena palveluhaluttomiin ja myös muutamia kuolemantuomioita langetettiin. Teloittamista lievempiä rangaistuksia olivat julistuksen mukaan esimerkiksi sakot, omaisuuden takavarikointi ja pakkotyö. Toisaalta Eino Rahja myös varoitti, etteivät sattumanvaraiset teloitussammunnat saisi levitä puna-armeijan keskuudessa.¹⁷¹

Mobilisaatiota vastustaneiden rankaisemisen lisäksi sotilasjärjestö korvasi esimerkiksi sotilaallisia tehtäviään laiminlyöneitä yksilöitä. Permistä Moskovaan saapuneiden suomalaisten komppanioiden asioita hoitamaan lähetetty Auvinen toimi tehtävissään sotilasjärjestön mukaan välinpitämättömästi ja laiskasti, joten jo aikaisemmin varoituksen saanut Auvinen päätettiin saattaa vastuuseen erilaisista puoluerikoksista. Toisessa tapauksessa helmikuussa 1919 Viron rintamalle sijoitettuihin suomalaisiin joukkoihin lähetetyt viisi sotilasta eivät lähteneet junalla kohteeseensa heille määrättyyn aikaan ja joutuivat pidätetyiksi ilman virallisia lomalappuja. Sotilasjärjestö määräsi yhden sotilaista, J. Jokirannan Vasténin tutkittavaksi, sillä hänen pidättämiseensä oli ilmoitettu muitakin syytä. Sotilasjärjestö oli ottanut palvelukseensa erään Lennard Walldénin, jonka Anton Uotinen raportoi syyllistyneen sotilasrikokseen jättäessään

---

¹⁷⁰Antikainen, Toivo: *Neuvosto-Karjalan puolesta. Taistelukuvauksia Pohjoiselta rintamalta*. Kustannusosuuskunta Kirja, Leningrad 1927, 26. Suomen sisällissodasta ks. Lappalainen, 215–6.

¹⁷¹Salomaa, 67–9; Paastela, 150.

vartiopaikkansa. Häntä ei kuitenkaan pidätetty Permissä, koska oli paennut paikkakunnalta.¹⁷² Sotilasjärjestö asetti sotilaille rangaistuksia muun muassa toisten puna-armeijalaisten tilien nostamisesta väärillä nimillä. Myös sotilaskarkuruudesta ilmoitettiin joissain tapauksissa suoraan sotilasjärjestölle. Eino Rahjalle ilmiannettiin henkilöitä, joilla oli aikomuksia karata Suomen puolelle. Sotilasjärjestölle ilmoitettiin myös työstään karanneista suomalaisista, ja rikoksista saatettiin rangaista jopa puolueesta erottamisella. Sotilasjärjestö ehdotti esimerkiksi SKP:n kollektiiville, että Johan Kiuru erotettaisiin hänen harjoittamansa salakuljetuksen perusteella. Kiuru yritti sotilasjärjestön saamien tietojen mukaan ansaita rahaa salakuljettamalla kokaiinia Suomeen.¹⁷³

Sotilasjärjestö muistutti sotilaallisen järjestyksen ylläpitämiseksi komissaari Vasténia, että lähettäessään miehiään Pietariin näillä tuli olla mukanaan asianmukaiset todistukset paikallisille neuvostoelimille ja sotilaslaitoksille. Ilman todistuksia lähteneet miehet ostelivat Kullervo Mannerin mukaan Pietarissa ”vapaasti mitä mieli oli tehnyt”.¹⁷⁴ Sotilasjärjestön jäsenet, kuten Eino Rahja ja Manner lähtivät rintamalle asti suomalaisten puna-armeijalaisten moraalisen taistelukunnon kohottamiseksi sekä sotilaskurinpidon edistämiseksi. Eino Rahja sai 25. päivä huhtikuuta määräyksen lähteä rykmenttinsä kanssa Aunukseseen, jossa Rahjan johdolla valkoiset saatiin vetäytymään. Tiukaksi kurinpitäjäksi osoittautunut Rahja nimitettiin koko rintamakaistan komissaariksi. Lukuisten taistelujen myötä Rahjan rykmentti ja venäläinen 50. rykmentti miehittivät valkoisten jättämän Aunuksenkaupungin toukokuussa. ”Kotiin kaipaavia” Aunuksen retkikuntalaisia pakeni Suomeen kesäkuun lopusta alkaen, kun punaiset laskivat Laatokan laivueellaan miehiä näiden selustaan. Eino Rahja oli yksi tämän operaation suunnittelijoista. Punaisten hyökkäys Petroskoin suunnassa alkoi 29. kesäkuuta, jolloin Eino Rahja ja Itämeren laivaston sotaneuvoston Aleksei Baranov saapuivat 6. rykmentin luo ja päättivät tehdä iskun vihollisen rintaman taakse. Rahja otti suoraan osaa puna-armeijan taistelutaktiikkaan ja suomalaisten sotilaiden moraalien sekä sotilaskurin kasvattamiseen. Myös 6. suomalaisen rykmentin luona vierailut sihtööri Jalo Kohonen oli helmikuussa keskustellut rykmentin kollektiivin kanssa Suomen tilanteesta ja vallankumouksesta.¹⁷⁵

---

¹⁷²SKP:n sotilasjärjestön päiväkäsky No. 1, 4.12.1918. f.516, op. 2, d. 20, RGASPI, KA, 234; Sotilasjärjestön viesti Vasténille, 19.2.1919. f. 516, op. 2, d. 223, RGASPI, KA, 294; A. Uotisen ilmoitus E. Rahjalle, 20.4.1919. f. 516, op. 3, d. 4, RGASPI, KA, 187.

¹⁷³Sotilasjärjestön kirje SKP:n kollektiiville. 23.4.1920. f. 516, op. 2, d. 449, RGASPI, KA, 37; Nimetön kirje E. Rahjalle, 9.10.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 92; Mannerin kirje 6:n suomalaisen rykmentin sota-politilliselle komisariolle. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 1.

¹⁷⁴Mannerin kirje Vasténille, 3.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 5.

¹⁷⁵Rahjan roolista ks. Harjula 2006, 154–5, 160, 174; Rahja, Eino: *Punaisten sotapolulta. Muistelmia Aunuksen retkeltä. Punikin Pääsiäinen* -lehdessä, 1929, 49–51; Antikainen, 63–5. Kohosesta ks. 6. jalkaväkirykmentin kokouspöytäkirja, 28.2.1919, f. 516, op. 2, d. 257, RGASPI, KA.

Keskuskomitea yritti jälleen tulla sotilasjärjestön ja joukko-osastojen väliin. Elokuussa 1919 keskuskomitea kielsi Jukka Rahjaa lähtemästä rintamalle veljensä perässä ja määräsi hänet sen sijaan keskittymään sotilasjärjestön sairaalan rahoittamisen siirtämiseen Punaiselle Ristille. Neljä päivää myöhemmin tuhtunut Eino Rahja kirjoitti Petroskoista keskuskomitealle, että keskuskomitean auktoriteetti sotilasasioiden suhteen oli täysin mennyttä. Hän ihmetteli myös kirjeessään, miksi ”pehmeänahkaiset” keskuskomitean jäsenet olivat antaneet *Vapaus*-lehdessä ilmoitettavan, että töitä oli kaikille haluaville, mikä puolestaan vaikutti suomalaisten puna-armeijalaisten halukkuuteen siirtyä pois sotilastehtävistä.¹⁷⁶

Sotilasjärjestö pyrki alusta alkaen olemaan mahdollisimman hyvin perillä suomalaisten joukkojen liikkeistä, varusteista, terveyden tilasta ja vahvuuksista pyytämällä joukkojen johtajilta kyseisiä tietoja ja antamalla näille määräyksiä. Sotilasjärjestö käski esimerkiksi helmikuussa 1919 Vasténia lähettämään tarkat luettelot rykmentin komppanioiden ase- ja sotajoukkolajeista sekä niiden varusteista, päälliköiden lukumääristä ja nimistä sekä aseellisten ja aseettomien sotilaiden lukumääristä ja nimistä. Sotilasjärjestö käski myös Valkeasaaren Mikko Kokkoa ilmoittamaan päiväkäskynä miehistölleen, että huolimaton rajaliikenteen vartiointi oli katsottava rikolliseksi toiminnaksi.¹⁷⁷ Pitkään jatkuneiden taistelujen jälkeen sotilasjärjestö asetti yleisen taisteluhengen ja -moraalin kartoittamiseksi rykmenteille kysymyksiä: ”Onko rykmentti kollektiivin mielestä demoralisoitunut? Ovatko rykmentin sotilaat harjoittaneet ryöstöjä karjalaiselta väestöltä? Onko kollektiivi ollut tietoinen vapaaehtoisen suomalaisen rykmentin sisäisen kunnan alenemisesta ja syyt siihen?” Lopulta demobilisaation yhteydessä Valkeasaaren komppania määrättiin laatimaan yksityiskohtainen luettelo joukon hallussa olevasta sotilasjärjestön ja keskuskomitean omaisuudesta ja sen rahallisesta arvosta.¹⁷⁸

Tietojen saaminen ei kuitenkaan ollut helppoa ainakaan alkuvuodesta 1919. Manner kirjoitti 54. rykmentissä vieraillessaan, että rykmentin toimivuuden takia päällystön tuli oppia raportoimaan toimistaan huolellisemmin ja tarkemmin. Hänen mukaansa asiantuntemattomuuteen vaikutti punaupseerien heikko teoreettinen opetus. Manner oli aikaisemmin painottanut samaa asiaa Vasténin rykmentin Aleks Tuorilalle ja totesi raportoinnin auttavan tiedonsaantia rykmentin terveydellisistä oloista kuukausittaisten sairashoidon tilastokertomusten avulla.¹⁷⁹

---

¹⁷⁶Keskuskomitean kirje Jukka Rahjalle, 8.8.1919. f. 516, op. 2, d. 153, RGASPI, KA, 175; E. Rahjan kirje Sirolalle, 12.8.1919. f. 516, op. 2, d. 153, RGASPI, KA, 178.

¹⁷⁷Mannerin kirje Vasténille, 3.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 5; Sotilasjärjestön viesti Kokolle, 6.1.1919. f. 516, op. 2, d. 208, RGASPI, KA, 17.

¹⁷⁸Jalo Kohosen kirje 6. rykmentin kollektiiville, 2.1.1920. f. 516, op. 2, d. 448, RGASPI, KA, 3; Kirje rajatoimitsijoille, 8.12.1920. f. 516, op. 2, d. 451, RGASPI, KA, 75.

¹⁷⁹Mannerin raportti keskuskomitealle ja sotilasjärjestölle, 25.6.1919. f. 516, op. 2, d. 270, RGASPI, KA, 23; Mannerin viesti Tuorilalle, 24.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 147.

Epätietoisuutta kuitenkin siis ilmeni, mikä näkyi erityisesti pienempien joukkojen kohdalla. Manner pyysi komissaari J. K. Lehtistä lähettämään tietoja Buin suomalaisista puna-armeijalaisista, heidän lukumäärästään, harjoituksistaan, järjestöaktiivisuudestaan sekä ”politillis-sotilaallisesta” kunnostaan. Manner ei ilmeisesti ollut tietoinen edes heidän päälliköidensä nimistä. Buista lähetettiin hieman myöhemmin puna-armeijan palveluksessa olevien henkilöiden luettelo sotilasjärjestölle.¹⁸⁰ Vastaavasti joukko-osastojen päälliköt pysyivät sotilasjärjestöltä avunantoa kurinpidossa. Permin 1. komppanian päällikkö Malmberg mainitsi tammikuussa 1919 komppaniaan siirtyneiden lukumäärän nousseen mittavasti vahvistuneen mobilisaation myötä. Kontrollin parantamiseksi hän pyysi sotilasjärjestöä ilmoittamaan tiedossa olevien epäiltävien suomalaisten nimiluettelon voidakseen tarkemmin havaita ”komppaniassa mahdollisesti löytyvät huonot ainekset”, sillä uusista tulokkaista suurin osa oli hänelle täysin tuntemattomia.¹⁸¹ Sotilasjärjestöllä saattoi olla tiedonkeruun taustalla monta motiivia, ja sen tuli kenties raportoida niistä eteenpäin puna-armeijalle puhtaasti sotilaallisista ja strategisista syistä. Tietojenkeruun nähtiin varmasti hyödyttävän puna-armeijaa; armeijan johdolla oli vaikeuksia ymmärtää pienistä joukoista koostuvien rintamien kokonaiskuvaa, minkä takia raportoinnilla oli suuri merkitys sodan voittamisen kannalta.¹⁸² Tietoja joukko-osastojen oloista ja kurinpidosta saatiin myös tiedustelun kautta, johon palataan työssä myöhemmin.

Mobilisoinnin yhteydessä ilmeni monenlaisia kurinpidollisia ongelmia. Sekä puna-armeijalaisten että valkoisten poliittinen innostuneisuus oli heikkoa, ja jopa kokonaiset rykmentit loikkasivat puolelta toiselle. Heinäkuun lopussa 1918 Rahjan osastosta lähti Permiin 200-miehininen joukko, joille sotilasjärjestö sai käyttöön osan Moskovon kasarmeista syyskuussa. Permin 2. komppaniasta ilmoitettiin joulukuussa sotilasjärjestölle, ettei se lähtisi takaisin Pietariin ennen kunnollista vaatetusta, aseistusta sekä matka- ja ruokarahoja. Manner vastasi, että komppanian kokous oli ensinnäkin laitton sääntörikos, sillä se pidettiin ilman asianomaisen päällikön lupaa. Tämän lisäksi hän totesi komppanian saaneen kaiken vaatetuksensa Permissä, ja että lähettäessään heidät matkaan sotilasviranomaiset tiesivät, milloin komppania tulisi aseistaa.¹⁸³ Mobilisaatiota pyrittiin välttelemään rangaistuksista ja kurinpidosta huolimatta. Kiivaimpien taistelujen aikaan vuonna 1919 Suomen puolelle palasi ainakin 4400 Suomen kansalaista.

---

¹⁸⁰Mannerin kirje J.K. Lehtiselle, huhtikuu 1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA, 87; J.K. Lehtisen lähettämä luettelo Buista, 22.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA, 81. Lehtinen toimi Buin komissaarina syyskuusta 1918.

¹⁸¹Malmbergin kirje E.Rahjalle, 2.1.1919. f. 516, op. 2, d. 208, RGASPI, KA, 8.

¹⁸²Murphy, 76–80; Mawdsley, 76–7.

¹⁸³Permin suomalaisen rykmentin 2. komppanian kokous, 13.12.1918. f. 516, op. 2, d. 20, RGASPI, KA; Moskovaan sijoitetuille Permistä tulleelle 2. komppanialle, 13.12.1918. f. 516, op. 2, d. 20, RGASPI, KA. Komppanian vaiheista ks. Harjula 2006, 100–1.

Värväystä paenneita saatiin joissain tapauksissa kiinni ja heitä lähetettiin sotilasjärjestön käsittelyyn. Sotilasjärjestön Nestori Tokoi valitteli keskuskomitealle, että puna-armeijaan komennetut suomalaiset vangit pyrkivät käyttämään erilaisia keinoja välttääkseen asepalvelukseen astumisen. Vangeille annettiin yhden kuukauden asumisoikeus Pietarissa, jonka kuluessa heidän olisi käytävä sotilasjärjestössä rekisteröitymässä mobilisaatiota varten. Näin he pystyivät välttämään armeijaan värväytymisen, sillä heille jäi aikaa etsiä itselleen muuta työtä.¹⁸⁴

Kurinpidossa ilmeni mobilisoinnin vastustamisen lisäksi monia ongelmia niin sotilaiden kuin upseerienkin tasolla. Syksyllä 1918 Permin sotilaat väittivät Eino Rahjan puhuneen bolshevikkihallintoa vastaan seuraavalla tavalla: ”Nykyinen ’bolshevikkinen’ hallitus ei ole moni päiväinen sillä se woi millä hetkellä hywänsä kukistua, että paras on liittyä englantilaisten puolelle jossa woidaan olla turwassa ja on siinä ruokajärjestelmäkin parempi.”¹⁸⁵ Eino Rahja sai kritiikkiä myös joukko-osastojen päälliköiden toimesta. Valkeasaaresta vaadittiin vihaiseen sävyyn Eino Rahjalle saapumaan paikalle. Kokko ja Karjalainen uhkailivat joulukuussa 1918 Rahjaa sillä, että Valkeasaaren miehistö oli hyvin hermostunut päiviä kestäneen ruokapulan vuoksi, ja että ilman asian korjaamista he eivät olisi vastuussa rajalla olevien joukkojensa toimista. Kokko kirjoitti jälleen uhkaavasti kuukautta myöhemmin Rahjalle, että hän lähtisi miehistönsä kanssa pakkokeinoin hankkimaan tarvitsemiaan ruoka- ja ampumatarpeita, jos sotilasjärjestö ei hoitaisi hänen komppaniansa asioita: ”Mitäs tehdään, kun kaikki menee vallan helvettiin päin.” Puna-armeijan suorittamat ruokatarvikkeiden pakko-otot maaseudulla olivat hyvin yleisiä, mikä puolestaan johti talonpoikien kapinointiin.¹⁸⁶ Kurinpito vaikeutui elintarvikepulan kasvaessa, ja pakolaiset Rahjan veljesten viettävän yllälistä elämää salakuljetetuilla elintarpeillaan. Suomalaisten punaupseerikursilaisten siirtyessä joukko-osastoihin kokemukset Rahjan veljesten tai koko keskuskomitean harjoittamasta syrjinnästä päällikkökursseilla eivät poistuneet, mikä puolestaan huononsi jo valmiiksi hankautuneita suhteita sotilasjärjestöön. T. J. Raution raportin mukaan nuoria puna-upseereita kohdeltiin Petroskoissa huonosti eikä heidän potentiaalista osaamistaan hyödynnetty.¹⁸⁷ Rahjan veljeksiin

---

¹⁸⁴Nestori Tokoin kirje keskuskomitealle, 1.10.1919 ja Evän vastaus 2.10.1919. f. 516, op. 2, d. 154, RGASPI, KA; M. Aution kirje E. Rahjalle, 30.3.1919. f. 516, op. 2, d. 210, RGASPI, KA, 84. Suomeen palanneiden määrät ks. Nevalainen 2002, 145.

¹⁸⁵Ilmoitus, 26.9.1918. f. 516, op. 2, d. 75, RGASPI, KA, 9.

¹⁸⁶Karjalaisen ja Kokon raportti E. Rahjalle, 10.12.1918. f. 516, op. 2, d. 20, RGASPI, KA; Kokon kirje E. Rahjalle, 6.1.1919, f. 516, op. 2, d. 208, RGASPI, KA, 21; Wade, 74.

¹⁸⁷Saarela, 90; Havaintoja matkalla Petrosavdskiin (T. J. Rautio). f. 516, op. 2, d. 448, RGASPI, KA, 41; Salomaa, 135–6.

kohdistunut epäluottamus ei joukko-osastoissa ollut sen harvinaisempaa kuin puolueenkaan sisällä.

Sotilaskurin ongelmiin vaikuttivat monet käytännön puutteet suomalaisissa joukko-osastoissa. Suomalaisen rykmenttien koulutus, kokemus, kuri ja varustelu olivat puutteellisia. Mielivaltaiset pidätykset ja vankeustuomiot, kulkutauteihin sairastumiset sekä ainainen nälkä riivasivat joukkoja. Varsinkin Pietarissa ja Itä-Karjalassa lähinnä metsän antimista koostunut ruokapuoli oli koko ajan puutteellista. Suomen rajan läheisyys ja Suomesta kantautuneet tiedot armahduksista saivat monet yrittämään paluuta.¹⁸⁸ Kuria oli vaikea harjoittaa myös epäpätevien sotilasjohtajien takia. Keskuskomitea ja Jukka Rahja pyysivät Kullervo Manneria antamaan selityksen, miksi Petroskoihin saapuneet ensimmäisen vuosikurssin punaupseerit oli asetettu vain osastojen päälliköiksi ja muihin apulaistehtäviin, kun puolestaan kouluttamattomat päälliköt saivat pysyä tehtävissään. Kirjoittajien käsitysten mukaan tuli sotakoulunkäyneitä punaupseereita pitää ehdottomasti pätevämpinä kuin opetusta saamattomat.¹⁸⁹ Toisaalta kyseinen vuosikurssi oli saanut opetusta vain muutaman kuukauden ajan upseerikoululla, mutta tämä ei kenties allekirjoittaneita mietityttänyt. Petroskoissa toiminut Juho Vatanen kirjoitti Mannerille miehistössä olleen kurinpidollisia ongelmia puolestaan sen takia, että parhaat sotilaat oli lähetetty pois upseerikouluun. Vasténin suomalaisrykmentti väsyi pahasti koko vuoden 1919 jatkuneesta sotimisesta, ja puolet 6. komppanian miehistä joutui Petroskoin sairaaloihin, kun talvi oli yllättänyt heidät kesävarusteissa. Mäkelän naiskomppania toimi komissaari Vasténin kuriosastona. 2. pataljoonan miehistö yritti tappaa Vasténin ja Mäkelän, ja vastaukseksi kurinpitoa lisättiin ampumisuuhkauksilla.¹⁹⁰

Myös 6. rykmentin komissaari Uotinen totesi parhaan aineksen päätyneen upseerikursseille ja lisäsi, että sotilaiden keskuudessa tuli korostaa puoluekurin tuntemusta, koska suurin osa ”kommunisteistakaan” ei vielä kukaan tuntenut puoluekurin merkitystä. Sotilaallista kurittomuutta sekä ”omavaltaisuutta” ilmeni sotilaiden keskuudessa johtuen pitkäkestoisesta taisteluputkesta, mikä johti määräysten täyttämättömyyteen, karkulaisuuteen, elintarvikkeiden takavarikoimiseen paikallisväestöltä, varkauteen sekä kaikkeen sellaiseen, ”jota ei olisi voinut odottaa suomalaisesta rykmentistä.”¹⁹¹ Kurinpidolla oli merkittävä poliittinen merkitys, sillä suomalaisten puna-armeijalaisten haluttiin luovan positiivista kuvaa itsestään ja

---

¹⁸⁸Harjula 2006, 238–9; Salomaa, 74.

¹⁸⁹Sirolan, J. Rahjan, Kuusisen ja Evän kirje Mannerille, 19.5.1919. f. 516, op. 2, d. 152, RGASPI, KA, 129.

¹⁹⁰Vatosen kirje Mannerille, 1.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA. Vasténin rykmentin oloista ks. Harjula 2006, 164, 174; Antikainen, 42.

¹⁹¹Anton Uotisen salainen selostus rykmentin sisäisestä tilanteesta, 5.8.1920. f. 516, op. 2, d. 485, RGASPI, KA, 114.

kommunisteista ylipäänsä siviiliväestön keskuudessa. Kurinpitoon vaikuttivat muiden käytännön ongelmien ohella myös suhteellisen huonot yhteydet sotilasjärjestön ja joukko-osastojen välillä. Monet rykmenttien johtajat valittelivat erityisesti sodan alkuvaiheilla, että he eivät saaneet tarpeeksi tietoa sodan kulusta tai sotilasjärjestön toiminnasta, ja että tiedonkulku oli muutenkin liian pitkäkestoista ja verukkaista. Vuonna 1919 koko kulkulaitos oli kaaoksessa ja tuhansia kilometrejä lennätinjohtoa oli tuhottu.¹⁹² Materiaalipula vaikeutti kurinpitoa vielä vuoden 1920 kesälläkin, ja sotilaitten kerrottiin katkeroituneen jo pidempään kestäneestä huonosta järjestyksestä. Vasténin rykmentin nälkiintynyt miehistö varasti paikallisilta ruokaa, ja pelkästään 1920 kesäkuun toisella viikolla Suomeen saapui rykmentistä 146 karkuria.¹⁹³

Puna-armeijalla oli kokonaisuudessaan monia käytännön ongelmia. Kuri oli heikkoa, eikä puna-armeija ollut mitenkään moraalisesti vahva. Sotilaat saattoivat käyttää tilaisuutensa hyväksi ja karata kotiin. Toisaalta esimerkiksi upseerit olivat riippuvaisia bolševikkien huoltotoimista, ja heidän perheitä saatettiin jopa pitää panttivankeina.¹⁹⁴ Sotilasjärjestön tiukka kurillinen linjaus seurasi paljolti puna-armeijan keskitettyä johtamismenetelmää. Kärsittyään talvella 1918 tappioita Saksan armeijalle bolševikit olivat oivaltaneet, että hajanaisten kaartiin sijaan tuli luoda keskitetty ja kurinalainen puna-armeija. Ensimmäisinä vuosina armeijassa käytiin kuitenkin jatkuvaa kiistaa paikallisten ja keskuselinten välisestä vallasta.¹⁹⁵ Tämä luonne on havaittavissa myös sotilasjärjestön toiminnan alkuvaiheilla. Sotilasjärjestö lähetti Kaarlo Lukalle viestin, jossa puolusteltiin neuvostovallan ja puna-armeijan asettamaa sotilaallista järjestystä. Kirjeessä annettiin selvä kuva siitä, ettei Lukan rykmentti ollut ”itsenäinen” toimija, ja että Lukan puheita koskien ”koneiston hävittämistä” ei sallittu. Kirjeessä todettiin, että:

”joukon varustus, koko sen koneisto on syntynyt Neuvosto Tasavallan toimella ja avulla, tietenkin teidän suuren uutteruutenne välityksellä. Rykmentti varustuksineen, koneistoineen on olemassa kansainvälisen vallankumouksen tarpeita ja tarkoitusperiä varten, lähinnä N. Tasavallan suojelemiseksi viholliseltaan ja N. Tasavallan kumouksellisen hyökkäys kyvyn vahvistamiseksi. Tulevan Suomen vallankumoussotaa ei siten yhtään heikennetä, sillä vakuutuksenne on, että Venäjän Neuvosto Tasavalta on hetken tullen antava apuaan, jotta suomalaisten joukkojen täällä järjestäminen, niin yhdessä kuin toisessa suhteessa, käy mahdolliseksi Suomen vallankumouksen tarpeita vastaavalla tavalla.”¹⁹⁶

Sisällissodan alkuvaiheiden sekavissa olosuhteissa suomalaiset olivat päätyneet bolševikkien silmissä negatiiviseen asemaan erinäisten selkkauksien kautta. Suomalaiset pakolaiset olivat vuoden 1918 heinäkuussa Moskovassa sotkeutuneet sosialistivallankumouksellisten kapinaan ja

¹⁹²Esim. Lukan kirje E. Rahjalle, Sisrani, 9.11.1918. f. 516, op. 2, d. 19, RGASPI, KA; Harjula 2006, 29.

¹⁹³1. tarkka-ampujadivisioonan poliittisen osaston organisaattori Mattsonin toimintakertomus, 10.6.1920. f. 516, op. 2, d. 485, RGASPI, KA, 117. Vasténin rykmentti ks. Harjula 2006, 197.

¹⁹⁴Murphy, 97; Mawdsley, 61; Salomaa, 92.

¹⁹⁵Saarela, 83.

¹⁹⁶Sotilasjärjestön kirje komissaari K. Lukalle, tammikuu 1919. f. 516, op. 2, d. 208, RGASPI, KA, 26.

heitä taisteli myös englantilaisten riveissä bolsevikkeja vastaan.¹⁹⁷ Sotilasjärjestö pyrki sisällissodan aikana vastaamaan rauhoitteluvaan sävyyn sotilaskuria koskeviin viesteihin sekä myös yleisesti ottaen puolusteli kirjeissään Neuvosto-Venäjän ja puna-armeijan toimia. Kullervo Manner lähetti Buihin kirjeen, jossa hän yritti vakuuttaa paikallisille sotilaille, että suomalaisissa joukoissa hallitsi moitteeton järjestys, ja että huhut suomalaisia puna-armeijan joukkoja häpäisevistä kirjeistä olivat vain ”juorupuheita”. Hän totesi kirjeessään: ”Mitä opetti meille kärsimämme tappio keväällä...näyttäkää muille millaisia sotilaita olette.”¹⁹⁸ Sotilasjärjestön piti sisällissodan aikana vakuuttaa bolsevikit ja puna-armeija siitä, että se pystyisi pitämään kuria yllä suomalaisten joukkojen keskuudessa. Todellisuudessa sisällissodan ympäristö oli hyvin ongelmallinen sotilasjärjestön kurinpidon tavoitteille. Hyvät suhteet puna-armeijaan sekä toimiminen sen määräysten mukaan eivät sulkeneet pois sotilasjärjestön omia intressejä Suomeen kohdistuvasta toiminnasta; kurissa pidetty armeija voittaisi sodan bolsevikkeille ja loisi mahdollisuudet Suomen vallankumoukselle.

4.5. Puna-armeija ja suomalaiset joukot

Puna-armeijan vallan keskittämistä edistettiin joulukuussa 1918, ja paikallisneuvostot korvattiin Moskovan alaisilla sotilaspiireillä. SKP ja sen sotilasjärjestö toimivat vahvasti osana bolsevikkien hallintoa ja sotilaallista järjestäytymistä, ja kaikki suomalaiset joukko-osastot kuuluivat virallisesti Pietarin sotilaspiirin vallankumouksellisen sotaneuvoston alaisuuteen. Sotilaspiirin komentajan käskyt tulivat voimaan vain, mikäli neuvoston poliittiset jäsenet allekirjoittivat ne, joten käytännössä sotaneuvostot olivat bolsevikkien vallan poliittisia välineitä. Poliittiset johtajat päättivät, mihin sotilaallista voimaa käytettiin.¹⁹⁹ Salomaan mukaan suomalaisilla joukoilla oli enemmän merkitystä Leninin poliittisen metodin välikappaleina kuin sotilaallisen strategian välineinä, koska puna-armeija pystyi julistamaan olevansa luonteeltaan ”kansainvälinen”.²⁰⁰ Suomalaiset joukot olivat kuitenkin myös sotilaallisesti merkittäviä, sillä ne osallistuivat esimerkiksi Pietarin puolustamiseen keväällä ja syksyllä 1919. Kenraali Judenitšin hyökkäystä vastaan varustettiin kurssilaisista Eino ja Jukka Rahjan johdolla iskujoukko panssarivaunujen tuhoamiseksi, ja kurssilaisten käyttämät taistelukeinot lisättiin sittemmin puna-armeijan ensimmäisiin taisteluohjesääntöihin. Monien historioitsijoiden mielestä Pietari

---

¹⁹⁷Saarela, 56.

¹⁹⁸Kirje sotilaille Buissa, 29.12.1918. f. 516, op. 2, d. 20, RGASPI, KA, 258.

¹⁹⁹Mawdsley, 59–60; Benvenuti, 52–3; Salomaa, 69–70.

²⁰⁰Salomaa, 66–70.

olisi menetetty ilman suomalaisten panosta. Pohjois-Venäjän sotaretkellään 480. suomalaisrykmentti menetti yhteensä 2200 miestä. Arkangelin valtauksessa Neuvosto-Venäjän johto jakoi punalipun kunniamerkkejä, joita 480. rykmentistä saivat 57 miestä ”ehdottomasta antaumuksesta vallankumoukselle”. Suomen valtion intressit Itä-Karjalassa olivat hyvin vahvat. Itä-Karjalassa, Kannaksella ja Pohjois-Venäjällä suomalaisilla puna-armeijan joukoilla oli aina jonkinlainen erityisrooli. Myös Eino Rahja muisteli suomalaisilla olleen Aunuksessa ratkaiseva rooli. Suomalaiset olivat rintamankaistoillaan lukumääräisesti joko vahvimpia tai iskukykyisimpiä ja saivat toimia melko itsenäisesti. Puolan rintamalla suomalaiset kuitenkin hukkuivat massa-armeijoihin.²⁰¹

Eino Rahjan rooli sotilasjärjestön johtohenkilönä vaikutti epäilemättä vahvasti sotilasjärjestön ja puna-armeijan väliseen suhteeseen. SKP:n jäsenistä ylipäätään lähimmin suhteita bolsevikkeihin hoitivat Rahjan veljekset. Jukka Rahja oli jopa VKP:n 8. edustajakokouksen maaliskuussa 1919 valitseman sota-asiainjaoston jäsen.²⁰² SKP:n suhde puna-armeijaan puolestaan kehittyi paljolti sotilasjärjestön toiminnan kautta, vaikka tietenkin keskuskomitean ja bolsevikkien välinen suhde vaikutti paljon siihen, miten suomalaiset sijoittuivat osaksi puna-armeijaa. Toisaalta esimerkiksi suomalaisten rykmenttien päiväkäskyissä sotilasjärjestön päätävävalta sotilaallisissa asioissa näkyi melko rajoitetusti yksittäisten henkilöiden lähettämisenä rykmentteihin.²⁰³ Manner käsitteli kesäkuussa 1919 SKP:n, puna-armeijan ja suomalaisten joukko-osastojen välisiä suhteita. Hänen mukaansa SKP:n auktoriteetti Rahjan rykmentissä oli varma ”niin yhtäällä kuin toisaalla,” mutta myönsi sotilaallisissa asioissa olleen myös sisäisiä hankauksia. Mannerin mukaan nämä johtuivat siitä, että rykmentti oli muodollisesti Neuvosto-Venäjän alainen ja SKP puolestaan ”itsenäinen elin”. Henkilökohtaisten vastakkainasettelujen poistamiseksi sekä SKP:n ja rykmentin suhteiden lähentämiseksi Manner kehotti ”keskeytymätöntä vuorovaikutusta” sekä harkittua menettelyä ”niin suurissa kuin pienissä asioissa, niin virallisessa kuin epävirallisessa kanssakäynnissä.”²⁰⁴

Tutkimusaineisto ei täysin myötäile puna-armeijan alamaisuuteen viittaavia tulkintoja. Tutkielman edellisessä luvussa sotilasjärjestön kerrottiin hankkineen tietoa suomalaisten rykmenttien kokoonpanoista, varustuksista ja toiminnasta. Jos tietoja ei hankittu vain sotilasjärjestöä varten, niitä saatettiin välittää eteenpäin puna-armeijalle, mikä puolestaan merkitsi sotilasjärjestön sijoittumista suomalaisten joukkojen ja puna-armeijan johdon väliin.

---

²⁰¹Harjula 2006, 178–9, 201; Salomaa, 150; Saarela, 72; Lehtimäki, 227; Antikainen, 177; Rahja, 51.

²⁰²Salomaa, 135.

²⁰³Esim. 1:n tarkka-ampujarykmentin päiväkäsky, 3.4.1919. f. 516, op. 2, d. 254, RGASPI, KA, 46.

²⁰⁴Mannerin raportti keskuskomitealle ja sotilasjärjestölle, 25.6.1919. f. 516, op. 2, d. 270, RGASPI, KA, 23.

Vaikka sotilasjärjestö puolusteli puna-armeijan toimia yleisesti ottaen, oli sotilasjärjestön toiminnassa myös havaittavissa sisäänpäin kääntynyttä suhtautumista puna-armeijaan: puna-armeijan toimet ja määräykset herättivät epäilyjä niin suomalaisissa joukko-osastoissa kuin sotilasjärjestössä. Kullervo Manner ilmoitti Vasténille rykmenttiin saapuvasta venäläisen sotilasviranomaisen tarkastuskäynnistä, mutta totesi samalla, että ”tietenkään ei sotilassalaisuuksia ole paljastettava. Muutenkin sietää tulijaa pitää silmällä, sillä mekään emme häntä tarkemmin tunne.”²⁰⁵

Tiedustelija Uuno Peltola kertoi huomanneensa venäläisen sotilasjohdon yrittävän vaikeuttaa suomalaisten rajatoimintaa.²⁰⁶ Rajapäällikkö Mikko Kokko puolestaan kirjoitti Eino Rahjalle venäläisen prikaatinkomentajan käskystä siirtää Kokon rajajoukot uuteen paikkaan, mutta totesi asian kuitenkin olevan Rahjan päätettävissä, eikä halunnut sanojensa mukaan aloittaa joukkojensa siirtämistä ennen Rahjan mielipidettä asiaan. Kokon mukaan prikaatinkomentaja pelkäsi hyökkäystä Suomesta, minkä takia hän halusi saada joukot keräytyksi yhteen paikkaan. Kokko toivoi Rahjan käyvän komentajan luona päättämässä asiasta tarkemmin, koska Rahjan antama komennus hänen joukoilleen oli edelleen voimassa. Rahja lähetti syksyllä 1919 kirjeen divisioonan johtajalle perustellen Kokon joukkojen pitämistä Valkeasaarella sillä, että siirtäminen vaikeuttaisi suomalaisten sotilaallista tiedustelutoimintaa, mistä myös ”Neuvosto-Tasavalta” kärsisi suuresti.²⁰⁷ Sotilasjärjestön omia intressejä sotilaallisen toiminnan ja Suomen suhteen puolustettiin argumentoimalla Neuvosto-Venäjän hyötyvän niiden saavuttamisesta. Jopa bolševikkien suuri kannattaja Eino Rahja kyseenalaisti puna-armeijan toimia suomalaisten joukkojen suhteen.

Käskyvaltasuhteiden epämääräisyys ja sekavuus herättivät keskustelua suomalaisten keskuudessa erityisesti vuodenvaihteessa 1918–1919 toiminnan hahmottuessa. Puna-armeijan auktoriteetista huolimatta Vastén kirjoitti toimivansa nimenomaan Mannerin käskyjen mukaan lähettäessään 360 miestä sekä Viron rintamalle että Suomen rajalle tammikuussa 1919.²⁰⁸ Pietarissa 7. armeijan johto oli havahtunut siihen, että Narva oli uhattuna, ja keksikin, että parhaiten suomalaisia valkovapaaehtoisia vastaan sosisivat ehkä suomalaiset punaiset. Jukka Rahja lähetti Narvaan Uuno Malmbergin johdolla 350 miestä, joiden ytimenä oli Permistä joulukuussa saapunut 1. komppania. Viron rintamalle lähetettiin myös 250-300 miehen suomalaisjoukko, joka perustettiin punaisessa Itämeren laivastossa. Harjulan mukaan lähteistä

---

²⁰⁵Mannerin kirje 1:lle rykmentille, 4.1.1919. f. 516, op. 2, d. 208, RGASPI, KA, 92.

²⁰⁶U. Peltolan kirje E. Rahjalle, 26.12.1919. f. 516, op. 3, d. 11, RGASPI, KA, 25.

²⁰⁷Kokon kirje E. Rahjalle, 24.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 155; Eino Rahjan kirje 18. divisioonan komentajalle, 9.9.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 10.

²⁰⁸Vasténin kirje Mannerille, 27.1.1919. f. 516, op. 2, d. 208, RGASPI, KA, 107.

ei selviä, mistä nämä matruusipataljoonan suomalaiset oli saatu kasaan.²⁰⁹ Sotilasjärjestö saattoi kuitenkin olla vastuussa tämän suomalaisjoukon palkkojen ja sen käyttämien laivojen maksamisesta.²¹⁰ Murmanskin tehdaskomitea puolestaan kyseli sotilasjärjestöltä, tuliko heidän totella paikallisen sotilaskomissaarin vai sotilasjärjestön määräyksiä viikoittaisten aseharjoitusten tuntimäärän suhteen.²¹¹ Vastauksessaan sotilasjärjestö kuitenkin totesi paikallisen neuvostolaitoksen olevan oikeutettu antamaan määräyksiä ja ohjeita kyseisistä asioista. Suomalaisten ja venäläisten sotilaiden välillä esiintyi ongelmia puna-armeijan joukko-osastoissa, mikä vaikeutti sotilasjärjestön toimijuutta puna-armeijan ja suomalaisten joukkojen välikätenä. Esimerkiksi 6. suomalaisen rykmentin venäläisten sotilaiden aloitteesta toivottiin, että rykmentin kollektiivin yhteyteen perustettaisiin ”venäläinen osasto”, johon rykmentissä olevat venäläiset sotilaat voisivat liittyä. Joissain tapauksissa venäläisten päälliköiden ja suomalaisten välinen hankaus johti myös siihen, että suomalaisia jopa erotettiin armeijasta. Kaarlo Vuorion mukaan paikallisesta venäläisestä rykmentistä erotetuille suomalaisille sotilaille annettiin tilaisuus perustaa oma osasto ja liittyä Kontiovaaran suomalaiseen joukkueeseen Petroskoissa.²¹² Suomalaisten jatkunut mobilisoiminen omiin rykmentteihinsä oli myös käytännöllinen ratkaisu pitää suomalaiset omissa oloissaan.

Joukko-osastojen päälliköiden kohdalla pohdittiin, voisiko venäläinen puna-armeijan upseeri toimia suomalaisen osaston johtajana. Jo toukokuussa 1918 Kullervo Manner oli todennut, että ”joukko-osastoina [puna-armeijaan] liittymisestä on se etu, että kukin joukko-osasto saa suomenkieliset upseerinsa.”²¹³ Puna-armeijassa kehittyi kaksinaispäällystöjärjestelmä, jolloin rykmenttejä johtivat sekä komentaja että komissaari. Entisiin tsaarinarmeijan komentajiin ei juuri luotettu hyökkävään vallankumoussodan käymisessä. Vaikka komissaarienkin alhaisesta poliittisesta motivoituneisuudesta on näyttöä, moni komentaja piti käskyvallan jakamista helpottavana. Ylemmät esikunnat nimittivät suomalaisten joukko-osastojen sotilasjohdon tehtäviinsä ja sotilasjärjestö puolestaan näiden rykmenttien ja pataljoonien komissaarit sekä komppanioiden poliittiset ohjaajat.²¹⁴ Suomalaisten joukko-osastojen tapauksessa komentajat olivat yleensä venäläisiä ja komissaarit puolestaan suomalaisia; järjestelmä jo itsessään puolusti suomalaisten päälliköiden asemaa suhteessa venäläisiin, entisiin tsaarinupseereihin. SKP:n

---

²⁰⁹Harjula 2006, 122–6. Harjulan mukaan joukot saattoivat olla inkeriläisiä, pietarinsuomalaisia, Suomen punapakolaisia, SKP:n sotilasjärjestön kokoamia, uudelleen mobilisoituja vanhan Venäjän laivaston henkilökuntaa tai muuten värvättyjä.

²¹⁰ks. luku 4.3. sivu 58.

²¹¹Muuramin tehdaskomitean kirje sotilasjärjestölle, 28.3.1919. f. 516, op. 2, d. 210, RGASPI, KA, 72.

²¹²6 JR:n kokouspöytäkirja, 26.2.1919. f. 516, op. 2, d. 257, RGASPI, KA, 5; Täydennys raporttiin no. 3, K. J. Vuorio, 10.11.1918. f. 516, op. 2, d. 19, RGASPI, KA.

²¹³Suomen punakaartin ylipäällikön kirje pohjoiselle rintamalle, 10.5.1918. f. 516, op. 2, d. 19, RGASPI, KA.

²¹⁴Salomaa, 69, 168; Mawdsley, 62.

keskuskomitean suhtautuminen joukko-osastojen venäläisiin komissaareihin asettui myöhemmin kuitenkin vastakkain sotilasjärjestön näkemysten kanssa. Keskuskomiteassa keskusteltiin siitä, pystyikö suomalaista osastoa johtaa venäläisten nimittämä venäläinen komissaari. Keskuskomiteaan vahvemmin siirtynyt Kullervo Manner hyväksyi venäläisten aloitteen, mutta tyytymättömät sotilasjärjestön edustajat, kuten Jukka Rahja pitivät valintaa vääränä. Keskuskomitean Manner ja K. M. Evä esittivät myös helmikuussa 1920, että puolueen tehtävät suomalaisten sotilasasioissa siirrettäisiin bolševikkien suomalaisten järjestöjen keskustoimistolle.²¹⁵

Sotilasjärjestön mielipiteisiin saattoi myös vaikuttaa se, että se pääsi useaan otteeseen kuulemaan suomalaisten joukko-osastojen ajatuksia venäläisistä komentajista. Jalo Kohonen tiedusteli sotilasjärjestön puolesta 6. rykmentin virkaatekevältä komissaarilta, tulisiko venäläinen komissaari toimeen vapaaehtoisesti kootun suomalaisen rykmentin miehistön kanssa. Tähän kysymykseen vastattiin usein kielteisesti. Vielä joulukuussa 1918 Valkeasaaren päällikkö Karjalainen oli sovinnollisemmin todennut, että Suomen raja-alueet tulisi antaa vartioiduksi suomalaisille osastolle suomalaisten päälliköiden valvonnan alle, jolloin venäläisten olisi myös helpompaa pitää ylintä määräysvaltaa, ja suomalainen miehistö ymmärtäisi armeijan kyvykkyyden järjestää joukkonsa kunnolla.²¹⁶ Mielipiteet muuttuivat sodan edetessä. Valkeasaaresta ja Petroskoista lähetettiin vuoden 1919 aikana sotilasjärjestölle kirjeitä, joissa haukuttiin paikallisia venäläisiä johtajia. Kokko ilmiantoi sotilasjärjestölle 170. rykmentin komissaari Krasnikin, joka hänen mielestään toimi valkoisten alaisuudessa ja oli saanut paikallisväestön vihaamaan suomalaisia puna-armeijalaisia. Jos sotilas meni inkeriläiseen taloon pyytämään maitoa, sai hän Kokon mukaan vastaukseksi: ”Syökää paskaa perkeleen punikit”. Kotiranta haukkui Valkeasaarelle sijoitettua venäläistä rykmenttiä ja kutsui sen päälliköitä ”kunnottomiksi”.²¹⁷ Vastén puolestaan totesi kyllästyneenä Eino Rahjalle venäläisistä upseereista Petroskoissa: ”Pyydän sinua koita saada minut täältä pois en voi olla toimessa tällaisien paskojen kanssa.” Hänen mukaan divisioonan päällikkö Boisakovski siirteli Vasténin rykmenttiä paikasta toiseen sanoen, että ”älkää säälikö tuota tykki lihaa.” Myös Jalo Kohonen toivoi, että Eino Rahja yrittäisi ajaa Boisakovskin pois tehtävistään Petroskoista.²¹⁸ Petroskoin

---

²¹⁵Saarela, 79.

²¹⁶Kohosen kirje 6. suomalaisen rykmentin vt. komissaari Markkaselle, 2.1.1920. f. 516, op. 2, d. 448, RGASPI, KA, 4; Karjalaisen avoin kirje sotilasjärjestölle, 13.12.1918. f. 516, op. 2, d. 20, RGASPI, KA.

²¹⁷Kokon kirje E. Rahjalle, 13.5.1919. f. 516, op. 2, d. 212, RGASPI, KA, 64; J. Kotirannan kirje sotilasjärjestölle. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 154.

²¹⁸Vasténin kirje E. Rahjalle, 11.10.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA; Kohosen kirje sotilasjärjestölle, 27.11.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 458.

suomalaisten ja ”passiivisten” venäläisten välisten erimielisyyksien muisteltiin myöhemminkin aiheuttaneen ongelmia ”taistelutoiminnan yhdenmukaistuttamiseksi”.²¹⁹

Suomesta tulleet edustajat keskustelivat suomalaisten kommunistien kanssa rajaneuvotteluissa. Eino Rahja kehui puna-armeijan kuria ja ilmoitti, että suomalaiset eivät toimineet venäläisten alaisina vaan täysin itsenäisesti, sillä bolsevismi ei ollut kansallinen vaan taloudellinen kysymys. Tämä lisäsi painoa sille väitteelle, että Rahja aikoi tulla Helsinkiin.²²⁰ Sotilasjärjestö, keskuskomitea ja puna-armeija toimivat erillisinä tekijöinä omien intressiensä kautta suhteessa suomalaisiin joukkoihin, vaikkakin lopullinen päätösvalta olikin puna-armeijalla. Vaikka suomalaiset joukot olivatkin sotilaallisesti puna-armeijan alaisia, sotilasjärjestön pienetkin vaikutusmahdollisuudet näyttäytyivät keskusteluna puna-armeijan kanssa. Varsinaisissa taistelutilanteissa puna-armeija asetti tärkeimmät määräykset sotilaallisen toiminnan kannalta, vaikka sotilasjärjestö halusikin nähdä suomalaiset sotilaat vain ”muodollisesti” puna-armeijan alaisina. Sotilasjärjestö halusi pitää suomalaiset joukot puna-armeijan alaisuudessa, mutta kuitenkin erillisinä toimijoina suomalaisine punaupseereineen. Suomalaisten joukkojen suhde puna-armeijaan saattoi vaihdella aktiivisen ja passiivisen toiminnan välillä; taistelutilanteissa käskyt tuli saada nopeasti läpi puna-armeijan tasolta joukko-osastoille, mutta joukkojen ollessa levossa otettiin etäisyyttä ja pidettiin yhteyksiä sotilasjärjestöön. Toisaalta erinäiset riidat venäläisten joukkojen kanssa myös kasvoivat taistelujen jatkuessa. Operatiivisen sodankäynnin ulkopuolella sotilasjärjestön vaikutusvalta oli vahvempaa, ja varsinkin päällikkökysymyksissä se asettui vastakkain puna-armeijan kanssa. Sotilasjärjestön määräysvallan määrittäminen nousi esiin myös suomalaisten joukkojen yhdistämisessä.

4.6. Suomalaisten joukkojen kokoaminen ja vallankumouksen edistäminen

Syksystä 1918 lähtien suomalaiset julistivat bolsevikkien tavoin maailmanvallankumouksen alkaneen. Jo SKP:n perustamisvaiheessa kommunisteiksi määriteltiin vain ne, jotka uskoivat vallankumouksen olevan lähellä, ja puhumalla maailmanvallankumouksesta suomalaiset osoittivat, etteivät he enää tarkastelleet tilannetta vain Suomen perspektiivistä.²²¹ SKP:n ja sen sotilasjärjestön tapauksessa maailmanvallankumousta tuli kuitenkin käytännössä edistää nimenomaan Suomen suhteen. Hakalehdon mukaan sotilasjärjestö ”pyrki luomaan rungon

---

²¹⁹Antikainen, 18.

²²⁰Engman, 586–7.

²²¹Saarela, 68.

armeijalle, jonka tehtävänä oli ratkaista Suomessa alkavaksi odotettu vallankumous kommunismin voitoksi.”²²² Suomalaisen joukko-osastojen kokoamisesta keskusteltiin niin keskuskomitean kuin sotilasjärjestön riveissä erityisesti vuoden 1919 loppupuolella. Eino Rahja herätteli ajatusta suomalaisten kokoamisesta jo syksyllä 1918, ja olihan hän myös pyytänyt Leniniä pitämään suomalaiset lähellä Suomen rajaa. Rahjan mukaan hajanaisina olleet suomalaiset joukot oli jo SKP:n perustamisvaiheessa päätetty järjestää siten, että ne voitaisiin aina tarpeen vaatiessa saada mahdollisimman pian kokoon. Rykmenttien yhdistämistä ehdotti myös komissaari Kaarlo Lukka kirjoittaessaan Eino Rahjalle marraskuussa 1918: ”Me ehdotamme sekä teille, sekä Keskuskomitealle tarkasti ajatella asiaa meidän sotajoukkojen järjestämisestä ja joko hyväksyy yhten kunnan rykmentin järjestämisestä, taikka heittäytyä kolmelle eri paikkaa Venäjää.” Hän vertasi järjestäytymistä kevään 1918 tapahtumiin ja Suomen valkoiisiin joukkoihin, joiden apuna toimineet saksalaiset upseerit olivat sotilaallisesti järjestäytyneempiä.²²³ Myös sotilasjärjestön toimintakertomuksessa käytiin läpi ensimmäisten kuukausien kokemuksia joukkojen keskittämisestä:

”Ensimmäisenä oli edessä sotilaallinen järjestämistyö suomalaisten ja Venäjällä vakinaisesti asuvien Suomea puhuvien keskuudessa. Tässä tarkoituksessa ryhdyttiin kokomaan ja edistämään jo koossa olevien suomalaisten joukko-osastojen keskittämistä suuremmiksi taisteluyksiköiksi. Niinpä viime syksynä ryhdyttiin toimiin eri tahoilla olevien suomalaisten puna-armeijaosastojen keräämiseksi. Niinpä saatiin aikaan, että asianomaiset venäläiset neuvostoviranomaiset siirsivät idässä olevat suomalaiset länteen. Ja keskittyivät nämä joukot sitten pääasiassa kolmeen ryhmään, saaden vihiä sieltä täältä pienemmissä ryhmissä kerätyistä ja vapaaehtoisesti tarjoutuneista suomalaisista. Talven kuluessa kuitenkin jatkettiin keskittämistä niin, että suomalaisia puna-armeijalaisia, pienempiä poikkeuksia lukuunottamatta, oli vain Muurmannin rintamalla ja Pietarin seudulla. Ensinmainitulla alueella muodostui suomalainen rykmentti. Jälkimmäisellä alueella taas suomalainen rajavartiojoukko.”²²⁴

Venäjän valkoisten johtajien suhde Suomeen pysyi pitkään määrittelemättömänä, ja he kokivat olevansa oikeutettuja varuskuntien ja sotilaallisten operaatioiden järjestämiseen Suomen alueella. Neuvosto-Venäjän sotilas- ja laivastoasiain kansankomissaari Trotski sekä puna-armeijan ylipäällikkö Vaciētis pitivät puolestaan Suomeen hyökkäämistä liian suurena riskinä. Suomalaiset kommunistit joutuivat ainakin toistaiseksi tyytymään odotteluun, vaikka valmisteluja saatiinkin tehdä.²²⁵ SKP:n keskuskomitea ja sotilasjärjestö ryhtyivätkin marrasjoulukuussa kokoamaan eri puolilla Neuvosto-Venäjää syntyneitä suomalaisia joukko-osastoja Pietariin ja Suomen rajan tuntumaan. Päiväkäslyssään 4.12.1918 sotilasjärjestö halusi saada suomalaiset joukko-osastot keskitetyksi, mutta totesi kuitenkin, ettei keskuskomitealla ollut

---

²²²Hakalehto, 73.

²²³E. Rahjan viesti Permiin, 30.9.1918. f. 516, op. 2, d. 75, RGASPI, KA, 10; Lukan kirje E. Rahjalle, Sisrani, 9.11.1918. f. 516, op. 2, d. 19, RGASPI, KA.

²²⁴Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72.

²²⁵Polvinen, 133; Harjula 2006, 132.

sotilaallista valtaa päättää puna-armeijan suomalaisten joukkojen siirtämisestä. Päiväkäskyn mukaan keskuskomitea pyysi neuvostoviranomaisilta toimenpiteitä asian suhteen ja pyrki avustamaan siirtämisessä mahdollisuuksiensa mukaan.²²⁶

Kuten aikaisemmin todettiin, puna-armeijalla oli korkein päätäntävalta suomalaisiin joukkoihin, mikä näkyi myös joukkojen sijoittumisen suhteen. Tässä vaiheessa joukkojen kokoamisella oli ehkä käytännöllisempi tavoite saada hajanaiset suomalaiset hallittavimmiksi ryhmiiksi. Varsinaisesta Suomeen hyökkäämisestä keskusteltiin vasta myöhemmin vuoden 1919 mittaan, vaikka joukkoja haluttiinkin koota alusta asti lähelle Suomen rajaa. Toisaalta puna-armeija oli yleisesti ottaen heikossa tilanteessa alkuvuodesta 1919, joten joukkoja täytyi muutenkin keskittää Pietarin alueelle mahdollisen hyökkäyksen pelossa. Myös Viron rintamalle tarvittiin joukkoja. Puna-armeijan käskystä Viron retkeen vuodenvaihteessa 1918–1919 otti osaa Pietariin marraskuun 1918 lopulla saapuneen Popovin suomalaispataljoonan sekä aiemmin mainitun punaisen Itämeren laivaston suomalaisjoukon lisäksi joulukuussa Pietariin saapunut Uno Malmbergin johtama 360-miehininen osasto. Tämä joukko liittyi Lukan ja Popovin rykmenttiin sotilasjärjestön lähettämän Jalmary Kotirannan vaatimuksesta, ja 6. divisioonan johto antoi määräyksen liittymisestä 22.1.1919. Suomalaiset eivät toisaalta halunneet alun perin lähteä Viroon, koska olivat luulleet pääsevänsä Suomeen tekemään vallankumousta.²²⁷ Viron retken suhteen sotilasjärjestöllä oli jonkin verran määräysvaltaa sekä joukkojen lähettämiseen²²⁸ että niiden keskittämiseen, vaikka taustalla vaikuttivatkin vahvasti sisällissodan realiteetit ja puna-armeijan lopullinen päätäntävalta.

Vaikka yhdistämissuunnitelmien taustalla vaikuttivat puna-armeijan päätökset, nähtiin joukko-osastojen keskittäminen Suomen rajalle sekä koko rajaseudun siirtäminen suomalaisten haltuun merkittävänä tekijänä Suomen vallankumouksen edistämisen kannalta.²²⁹ Rajalle keskittämisen uskottiin miellyttävän myös puna-armeijaa, sillä olihan Eino Rahjakin painottanut rajatoiminnan merkittävyyttä koko neuvostovallan kannalta. Optimistiset SKP:n jäsenet arvelivat, että vallankumouksen oli Suomessakin pakko puhjeta ”aivan lähiaikoina” maan heikon tilan vuoksi, vaikka Suomen sisällissodan voittajat olivatkin saaneet luotua vahvan valtiojärjestyksen. Yrjö Sirolan mukaan Suomeen lähtemistä pohdittiin ahkerasti heti Saksan keisarikunnan romahdettua ja Viron neuvostotasavallan synnyttyä.²³⁰ Hyökkäyksestä Suomeen keskusteltiin

---

²²⁶SKP:n sotilasjärjestön päiväkäsky no. 1, 4.12.1918. f. 516, op. 2, d. 20, RGASPI, KA, 234; Saarela, 67; Sirolan kirje Permiin, 13.11.1918. f. 516, op. 2, d. 75, RGASPI, KA, 16; E. Rahjan kirje Lukalle, 20.11.1918. f. 516, op. 2, d. 256, RGASPI, KA, 6.

²²⁷Mawdsley, 117; Harjula 2006, 122–3, 127.

²²⁸ks. sivut 71–2.

²²⁹Vasténin kirje sotilasjärjestölle/Mannerille, 3.1.1919. f. 516, op. 2, d. 208, RGASPI, KA, 83.

²³⁰Saarela, 69–72.

retorisessa mielessä hyvin vahvasti vielä tässä vaiheessa, mutta konkretisoituneita suunnitelmia joukkojen hyökkäyksestä ei niiden kokoamisen lisäksi noussut esiin sotilasjärjestön ja joukkojen välisissä keskusteluissa. Sotilaallinen toiminta oli aktiivista Suomen rajalla keväällä 1919. Karjalainen kirjoitti Mannerille maaliskuussa odottavansa joukkojen lähtöä Petroskoista Riihimäelle ”kuin kuuta nousevaa”. Vastaavasti 1. kevytpatterin päällikkö Eino Teler vakuutteli huhtikuussa, että Suomen taistelujen alkaessa hän lähtisi heti mukaan taistelemaan. Buisa oleskelleet alaikäiset pojatkin olivat ilmoittaneet vielä syksyllä 1919 olleensa halukkaita armeijaan, ”kun Suomeen lähdetään”.²³¹

Sotasuunnitelmia tehtiin sotilasjärjestöä konkreettisemmin syyskuussa 1918 muodostetussa SKP:n Tukholman komiteassa. Sotilasjärjestö ei siis ollut ainoa sotilaalliseen toimintaan kantaa ottanut ryhmittymä. Tukholmaan tammikuussa 1919 saapunut keskuskomitean jäsen Lauri Letonmäki antoi määräyksen Suomen sotilaallisen toiminnan järjestämisestä Tukholman vastuulle. Letonmäen kuvitelmaan maailmanvallankumouksen syttymisestä saattoi vaikuttaa hänen osallistumisensa Saksan kommunistisen puolueen perustavaan kokoukseen. Varsinaiset sotilaalliset suunnitelmat laati kuitenkin entinen nuorisoliittolaissihteeri Jussi Railo tammikuun 11. päivänä. Suunnitelman mukaan ratkaiseva vallankumoustaistelu alkaisi samanaikaisella sotilaskapinalla ja kansannousulla, jolloin punakaarteja perustettaisiin sotilaallisesti merkittäville paikkakunnille. Armeijan toimijat valtaisivat ase- ja ampumatarvikevarastot ja vangitsisivat mahdollisimman paljon upseereita. Suunnitelmaa ei kuitenkaan viety kaappauksen alkamista pitemmälle. Ruotsissa ei tarkemmin pohdittu, miten suuri organisaatio pystyttäisiin luomaan salaisesti ja miksi Suomessa olisi haluttu sellaista järjestää. Ruotsin toiminta hiipui syksyllä 1919, kun kommunismi näytti kukistuvan ehkä Venäjälläkin. Ruotsin pataljoona lopetettiin ja punapakolaiset toimitettiin myöhemmin Venäjälle.²³²

Kevätkesällä 1919 sotilasjärjestön edustajana Karjalan rintamalla toiminut Kullervo Manner oli suhtautunut suomalaisten joukko-osastojen esittämään ajatukseen myönteisesti, ja kesäkuussa hän teki varsinaisen ehdotuksen keskuskomitealle suomalaisten joukkojen kokoamisesta yhteen. Mannerin mukaan oli aika käydä toimiin, ”oikeaan vallankumousyritykseen”. Mannerin mielestä kaikki puna-armeijan suomalaiset joukot oli koottava Vasténin joukkojen luokse Karjalaan. Myös venäläisten tuli sijoittaa joukkojaan Suomen rajalle. Hän toivoikin keskuskomitean siirtävän loputkin venäläisissä joukoissa olevat suomalaiset rajalle, jolloin

---

²³¹Karjalaisen kirje Mannerille, 6.3.1919. f. 516, op. 2, d. 210, RGASPI, KA, 64; Eino Telerin kirje Mannerille, 6.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA; J. K. Lehtisen kirje sotilasjärjestölle, 23.10.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 123.

²³²Saarela, 110–2; Harjula 2006, 184.

oltaisiin saatu kasaan ”satoja eri aselajia”. Manner ehdotti määräyksen antamista suoraan Moskovasta puna-armeijan johdolle ja eteenpäin – ”jos suomalainen sotilasaines meinataan koota, niin on aika nyt.”²³³ Mannerin kohtalokkaisiin suunnitelmiin saattoi vahvasti vaikuttaa hänen oleskelunsa 54. rykmentissä huhtikuusta kesäkuun loppuun asti, jolloin hän oli kenties ehdotusta laatiessaan havainnut suomalaisten joukkojen potentiaalinen hyökkäyssotaa varten. Myös Suomen aggressiiviset toimet Aunuksessa ja rajalla huhtikuusta kesäkuuhun antoivat hyvän syyn sodan siirtämisestä Suomen puolelle. Toisaalta Manner saattoi toivoa joukkojen keskittämistä myös puhtaasti rintamatilanteen parantamiseksi. Keskuskomitea ilmoitti kuitenkin muutama viikko ehdotuksen jälkeen, että vaikka joukkojen yhdistämisessä oli jo ryhdytty toimenpiteisiin, ei sitä erikoisista syistä voitu vielä toteuttaa.²³⁴

Elokuun puoluekokouksessa Sirola oli pitänyt Mannerin suunnitelmaa hyvänä. K. M. Evä oli kuitenkin epäillyt venäläisiä haluttomiksi joukkojen kokoamiseen, koska nämä halusivat suomalaisia useille rintamille puna-armeijan esikuviksi. Manner itse merkitytti pöytäkirjaan vastustaneensa esitystä. Miksi Kullervo Manner ei enää kannattanut ehdotustaan joukkojen kokoamiseksi, eikä keskuskomitea voinut sitä heti toteuttaa? Keskuskomitea saattoi saada kielteisen määräyksen puna-armeijan tasolta, mihin puolestaan vaikutti varmasti yleinen rauhanneuvottelujen edistämisen tarve. Sotilaallisesti vielä suhteellisen heikon neuvostohallituksen oli yleisesti ottaen vältettävä konfliktia voittajasuurvaltojen ja näiden liittolaisten kanssa. Näin voitettaisiin myös aikaa eri maiden vallankumousliikkeille.²³⁵ Myös SKP:n puoluekokouksessa päätettiin rauhanaatteen korostamisesta Suomeen kohdistuneessa agitoinnissa. Mannerin mielestä tilanne saattoi näyttää kesäkuussa vielä vaaralliselta puna-armeijan suhteen, mutta taistelujen päätyttyä myös rintamatilanne rauhoittui, eikä joukkoja enää tarvittu Aunuksen puolustamiseen. Kirjeenvaihdon perusteella Manner myös lopetti aktiivisen toimintansa sotilasjärjestössä kesällä 1919. Tämän lisäksi mielipiteisiin vaikuttivat varmasti suunnanmuutosta käsitelleet Suomesta saapuneet kirjeet. O. W. Kuusinen ja Ville Ojanen olivat alkaneet epäillä vallankumouksen syttymistä Suomessa, ja myös työväestö oli Suomessa ryhtynyt elvyttämään järjestöjään.²³⁶

Elokuun puoluekokouksessa pohdittiin myös sitä, millaiseksi omin voimin tehty vallankumoussota muodostuisi. Manner arveli, että sodasta tulisi sissisota, jossa vallankumouksellisella työväellä olisi aluksi hallussaan vain joitakin hajanaisia alueita.

---

²³³K. Mannerin kirje, 2.6.1919. f. 516, op. 2, d. 212, RGASPI, KA.

²³⁴Keskuskomitean viesti Pietarin Neuvostojen kolmansien jalkaväkipäällikkökurssien Suomalaisen Komennuskunnan Poliittiselle Kollegioille, 28.6.1919. f. 516, op. 2, d. 153, RGASPI, KA, 38.

²³⁵Puoluekokouksesta ks. Saarela, 88. Rauhanneuvotteluista esim. Polvinen, 175.

²³⁶Suomen sisäisestä tilanteesta ks. Saarela, 134–5.

Puoluekokous päätti Jukka Rahjan syytöksistä huolimatta lausua äänin 15–17 toivomuksensa suomalaisten joukko-osastojen yhdistymisestä. Äänestyksen jälkeen Rahja ilmoitti, ettei kyseinen päätös sitonut häntä, koska se oli kommunismin periaatteiden vastainen. Saarelan mukaan Rahja mahdollisesti tulkitsi suomalaisten joukko-osastojen yhdistämisen asettuneen keskitetyn puna-armeijan periaatteita vastaan. Käytäntö ei kevään ja kesän 1919 aikana ollut kuitenkaan osoittanut, että suomalaiset kommunistit olisivat koonneet joukkoja hyökätäkseen Suomeen, vaikka valtaosan sijoittaminen Karjalaan saattoikin antaa sellaisen kuvan. Suomalaiset joukko-osastot palvelivat ennen muuta Neuvosto-Venäjän intressejä, sillä pääosa joukoista taisteli vielä syksyllä 1919 Muurmannilta etelään pyrkiviä englantilaisia ja Aunukseen tunkeutuvia suomalaisia vastaan.²³⁷ Joukkojen kokoamisella oli eri merkityksiä bolševikkien ja SKP:n kannalta, ja myös erilaiset näkemykset Mannerin ja Jukka Rahjan välillä osoittavat hajanaisuutta sotilasjärjestön sisäisissä tulkinnoissa. Päätös joukkojen yhdistämisestä ei kuitenkaan näyttänyt miellyttävän kumpaakaan.

SKP:n keskuskomitea palasi jälleen vallankumouskehotukseen lokakuussa, kun Suomi hylkäsi Neuvosto-Venäjän rauhantarjousneuvottelut. Puolueen vallankumouskehotukset heijastelivat myös tilanteen kiperyyttä Venäjän sisällissodassa. Joulukuussa 1919 joukkojen yhdistämistä ajettiin jälleen voimakkaasti, ja tällä kertaa aloitteen teki sotilasjärjestön senhetkinen sihteeri Jalo Kohonen. Hän esitti, että keskuskomitea ja sotilasjärjestö ryhtyisivät välittömästi neuvottelemaan Neuvosto-Venäjän sotaviranomaisten kanssa suomalaisten joukkojen keskittämisestä.²³⁸ Kohonen teki konkreettisen suunnitelman kolmen suomalaisen rykmentin, inkeriläisten ja muiden ”suomensukuisten” joukkojen yhdistämisestä vallankumouksellisen hyökkäyksen toivossa. Hän ehdotti vapaaehtoisten venäläisten lisäämistä suomalaisiin joukkoihin sekä pohjoismaiden alueilla olevien joukkojen²³⁹ keskittämistä. Kootut suomalaiset joukko-osastot tulisivat edelleen puna-armeijan johdon alaisiksi, mutta samalla oli sovittava sotilasjärjestön valtuuksien laajentamisesta. Ajatuksena oli koota vähintään 2000–3000 miehen ryhmä, jonka parhaana iskujoukkona toimisi Petroskoin 6. suomalainen rykmentti. Tämän tueksi tulisivat Arkangelin rintaman 480. rykmentti, eteläisen rintaman 16. Simbirskin rykmentti sekä Valkeasaaren joukot.²⁴⁰

---

²³⁷Saarela, 70–2, 87.

²³⁸Saarela, 76–7, 136–40.

²³⁹Suomalaisilla punaisilla oli Ruotsissa sotilasorganisaatio vuosina 1919–1921. Noin kahdensadan miehen vahvuinen ”Suomen punaisen kaartin Ruotsin pataljoona” toimi SKP:n sotilasjärjestön alaisuudessa. Lackman, Matti: *Kommunistien salainen toiminta Tornionlaaksossa 1918–1939*. Pohjoinen, Oulu 1991, 25–6; Hakalehto, 79–80.

²⁴⁰Jalo Kohosen kirje keskuskomitealle ja sotilasjärjestölle, 9.12.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 456.

Kohosella vaikutti olevan suhteellisen selvä ja konkreettinen näkemys joukkojen kokoamisesta ja vallankumouksen edistämisestä. Sodan muututtua nyt selkeästi neuvostovallan eduksi tuli Kohosen mielestä valmistautua taistelemaan yksinomaan tulevan ”Neuvosto-Suomen” puolesta. 6. rykmentti tuli asettaa tämän toiminnan keskipisteeksi. Keskuskomitean tuli heti vaatia bolševikkien ylimmältä sotilasjohdolta 6. suomalaisen rykmentin siirtämistä Petroskoista Pietariin, joka oli ”aseellisen vallankumouksemme ainoa tukikohta hyökkäyksen muodossa Suomeen”. Kohonen uskoi vallankumouksen olevan nyt ”nousukaudessaan” ja lisäsi, että kansainvälisessä mittakaavassa SKP:lla oli käsissään aloite Suomeenkin nähden. Sotilasjärjestö oli hänen mukaan saanut varmaa tietoa siitä, että Suomen ”kumouksellisissa piireissä” odotettiin SKP:n järjestämää hyökkäystä Neuvosto-Venäjältä käsin. Liiallinen odotus johtaisi toivon murenemiseen Suomessa, ja Kohosen mielestä suomalaiset kommunistit olivat jo ”pumpanneet itsensä kuiviksi agitatsioonissa rauhan aikaansaamiseksi Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä.” SKP:n tuli osoittaa Suomen kumoukselliselle luokalle, että Neuvosto-Venäjä pystyisi ”pakottamaan Suomen rauhaan” suomalaisten joukko-osastojen keskittämällä. Hän arveli Suomen armeijassa olevan vallankumouksen kannattajia noin 10–20 % (mikä sinänsä ei ollut kovinkaan epärealistinen arvio) ja toivoi näiden rohkaistuvan joukkojen keskittämisestä. Joukkojen kokoamiseksi tuli myös perustaa pienijäseninen salainen neuvottelukonferenssi, luultavasti salassa puna-armeijalta sekä suomalaisilta ”urkkijoilta”.²⁴¹

Kohonen sai puhtia esityksensä laatimiseen sisällissodan voitokkaista taisteluista. Judenitšin offensiivi lähti liikkeelle lokakuussa 1919, vaikka Suomen liikekannallepanosta luovuttiinkin itsenäisyyden vaarantumisen pelossa. Judenitšin joukkojen tappio näkyi selvästi marraskuussa, ja joulukuussa punaiset ajoivat Judenitšin viimeisiä joukkoja Viroon. Puna-armeija oli lyönyt myös Koltšakin joukot Itärintamalla. Baltian maiden kanssa alkaneiden rauhanneuvottelujen myötä nämä maat oli jo menetetty vallankumouksen suhteen, mutta Suomen tilanteessa nähtiin ehkä vielä mahdollisuuksia. Neuvosto-Venäjän sodanjohto alkoi tehdä suunnitelmia Suomen, Puolan ja Taka-Kaukasian valtaamiseksi, minkä seurauksena pohjoismaiden, Saksan ja Lähi-idän toivottiin syttyvän vallankumoukseen.²⁴² Myös SKP:n keskuskomiteaa ja Rahjoja vastustavan opposition rauhanhaluisemmat jäsenet, kuten Lumivuokko, olivat syksyn mittaa väistyneet paikoiltaan Suomeen, mikä loi otollisen tilanteen Kohoselle. Keskusteltuaan Petroskoissa olleen ja sieltä viime päivinä Suomen rajalle Aunukseen siirretyn 6. suomalaisen rykmentin edullisemmasta sijoituksesta, päätti keskuskomitea pyytää rykmentin siirtämistä Suomen

---

²⁴¹Ibid.

²⁴²Polvinen, 274, 283–93, 310–11; Harjula 2006, 32–3, 187.

rajalle. K. M. Evä pyysi sotilasjärjestöä laatimaan asianomaisen siirtopyyntöä koskevan kirjelmän, joka keskuskomitean nimessä lähetettäisiin puna-armeijalle.²⁴³

Esitys myös saattoi heijastella koko sotilasjärjestön käsityksiä, mutta se ei kuitenkaan noussut vallitsevaksi suunnaksi keskuskomiteassa. Keskuskomiteassa keskusteltiin kiivaasti vuodenvaihteessa 1919-1920 mahdollisuudesta vapauttaa suomalaiset joukko-osastot Neuvosto-Venäjän puolustamisesta ja valmistaa niitä taisteluun tulevaa Neuvosto-Suomea varten.²⁴⁴ Kohosen suunnitelmien keskipisteeksi noussut 6. rykmentti haluttiin keskuskomitean määräyksestä siirtää Suomen rajalla, mutta joukkoja ei koottu Kohosen toiveiden mukaisesti Pietariin. Toisaalta on mielenkiintoista huomata, että Kohonen halusi lisätä sotilasjärjestön valtuuksia Suomen hyökkäyksen suhteen, ja hän oli myös vakuuttunut Suomen punaisten motivoituneisuudesta. Rauha haluttiin sotilasjärjestön kannalta kenties luoda Suomen kanssa uhkailevalla joukkojen keskittämisellä, joka lisäisi myös Suomen sisäistä vallankumouksellista potentiaalia. Tässä sotilasjärjestö asettui vastakkain keskuskomitean linjauksen kanssa, jonka mukaan SKP:n ei pitänyt ajatellakaan hyökkäävänsä Suomeen. Tämän sijaan sen oli ennen muuta siirrettävä sotilaalliset asiat bolsevikkeille ja edistettävä rauhaa Suomen kanssa, jolloin Suomessa nouseva vasemmistopuolue voisi kehittää kansanliikkeen. Sotilasjärjestö korosti muita selvemmin Neuvosto-Venäjällä olevien suomalaisten joukkojen merkitystä ja katsoi Suomen vallankumouksen tarvitsevan niiden ja venäläisten apua. Venäläisille tehdyt esitykset vaikuttivat lopulta siihen, että 6. suomalainen rykmentti siirrettiin vartioimaan Suomen rajaa, tosin Laatokan pohjoispuolelle. Keväällä 1920 rykmentti taisteli edelleen suomalaisia valkoisia vastaan ja myötävaikutti alueen saamiseen Neuvosto-Venäjän haltuun, mikä puolestaan paransi maan asemaa rauhanneuvotteluissa.²⁴⁵

SKP oli Venäjän sisällissodan päättymisen häämöttäessä ottanut rauhan edistämisen mukaan agendaansa syksyllä 1919, mikä heijasteli myös bolsevikkien pyrkimyksiä. Vuoden 1919 joulukuussa alkaneet neuvottelut Viron ja Neuvosto-Venäjän välillä päättyivät rauhansopimukseen helmikuun alussa 1920. Suomi puolestaan suostui aseleponeuvotteluihin, joita käytiin Rajajoella huhtikuussa 1920. Valkeasaarella oleskelleet Jalmari Kotiranta ja Verner Lehtimäki uskoivat Suomen ja Neuvosto-Venäjän rauhan solmimisen viivyttävän Suomen vallankumouksen syttymistä ja halusivat lähettää suomalaisen komppanian Aunuksesta Pohjois-Suomeen. Saksan tapahtumat ja Suomen hallituksen haluttomuus solmia rauhaa Neuvosto-Venäjän kanssa saivat puolestaan Kuusisen kehottamaan venäläisiä pitämään joukkoja valmiina

---

²⁴³Evän kirje sotilasjärjestölle, 15.12.1919. f. 516, op. 2, d. 154, RGASPI, KA, 148.

²⁴⁴Saarela, 77.

²⁴⁵Keskuskomiteasta ks. Saarela, 77–8.

Pietarissa tai Karjalassa.²⁴⁶ Suomen kanssa aloitetut rajajoen neuvottelut epäonnistuivat ja katkesivat 24.4.1920, jolloin sotatila jäi vielä voimaan. Moskovassa mietittiin hyökkäämistä Suomeen, ja SKP:n sotilasjärjestö kehotti Suomen työläisiä lakkoon. Neuvottelujen aikana puna-armeija oli tuonut Aunukseen, Muurmannin radalle, Pietariin, Länsi-Inkeriin ja Karjalan kannakselle runsaasti joukkoja. Rajajoella neuvoteltiin myös suomalaisten pakolaisten ja venäläisten sotavankien vaihdoista toukokuun 12.–15. päivinä hermostuneessa ja kireässä ilmapiirissä. Suomalaisia joukkoja ilmaantui sillalle uhkaillen lähtevänsä kuukauden sisällä Suomeen tekemään vallankumousta.²⁴⁷

Suomalaisten joukko-osastojen aseman määrittämisestä noussut kiista keskuskomitean ja sotilasjärjestön välillä paisui helmi-maaliskuun vaihteessa 1920 Eino Rahjan väittäessä, että keskuskomitea oli ottanut väärän suunnan. Samalla hän ja Kohonen ilmoittivat eroavansa keskuskomiteasta, Jukka Rahja puolestaan päällikkökurssien komissaarin tehtävistä. Näkemyserot olivat osa puolueessa vallinnutta bolševikkien ja vanhojen sosiaalidemokraattien välistä kiistaa, joka oli määritelty jo puoluetta perustettaessa sen jakautuessa poliittiseen ja sotilaalliseen osaan. Sotilasjärjestön toimista jättäytynyt Kullervo Manner jopa pelkäsi talvella 1920, että sotilasjärjestö yrittäisi kaapata haltuunsa koko keskuskomitean. Pienen, salaisen konferenssin järjestäminen, jota myös Kohonen oli suunnitelmissaan ehdottanut, sekä Rahjojen halu nolata Sirola julkisesti antoivat siihen hänen mielestään hyvät mahdollisuudet. Jukka Rahja halusi maaliskuussa 1920 keskustella ”tyhjentävästi” keskuskomitean Yrjö Sirolan kanssa siitä, ”kuka kukin on...missä kukin, ja minä toisiamme pidämme” uskoen myös, ettei Sirola pitänyt häntä edes kommunistina. Rahja syytti Sirolaa petoksesta ja halusi täydellisesti poistaa tämän luottamuksen puolueen sisällä.²⁴⁸ Kitka kahden toimielimen välillä perustui monesti Rahjan veljesten eriäviin näkemyksiin muiden keskuskomitean jäsenten kanssa.

Ajatusta joukkojen kokoamisesta heräteltiin kuitenkin vielä toukokuussa 1920, kun Omskissa oleva suomalainen joukko-osasto pyysi sotilasjärjestöltä määräystä tulla siirrettäväksi muiden suomalaisten joukkojen yhteyteen Pietariin.²⁴⁹ Suomen sisällissodan entisen punapäällikön Heikki Kaljusen joukko oli hajonnut keväällä 1919 valkoisten suurhyökkäyksen myötä, ja Kaljunen yritti koota suomalaisista vielä ratsuväkirykmenttiä. Kaikki idässä taistelleet suomalaiset joukot koottiin kuitenkin Omskiin, jossa heidät kaiketi demobilisoitiin. Kaljusen suomalaisen ryhmä matkusti kesällä 1920 Omskista Pietariin tarkoituksenaan osallistua

---

²⁴⁶Saarela, 75–7, 156.

²⁴⁷Harjula 2007, 190, 206; Engman, 444–54.

²⁴⁸Saarela, 94; J. Rahjan kirje Sirolalle, 21.3.1919. f. 516, op. 2, d. 449, RGASPI, KA, 1; Paastela, 175.

²⁴⁹Kaljusen viesti sotilasjärjestölle, 10.5.1920. f. 516, op. 2, d. 449, RGASPI, KA, 86.

sotaretkeen Suomeen, joka se jäi kuitenkin tapahtumatta.²⁵⁰ Kesällä 1920 hyökkäyshaluja saattoivat tukea uutiset vallankumouksen etenemisestä. Toisaalta se, että suomalaisia joukkoja oli vielä vuonna 1920 ympäri Neuvosto-Venäjää kertoo myös joukkojen yhdistämisen todellisuudesta. Paikallisilla puna-armeijan toimijoilla saattoi olla heille parempaa käyttöä.

Kuudennen rykmentin sijoittuminen Laatokan pohjoispuolelle osoitti, ettei SKP:lla ja sen sotilasjärjestöllä ollut tarpeeksi sananvaltaa suomalaisten joukko-osastojen sijoittamisessa. Vielä selvemmin tämä näkyi toukokuussa 1920, kun hanke Suomeen hyökkäämisestä haudattiin ja Pietarin joukot lähetettiin liikkeelle Puolan suuntaan, jonne myös Arkangelissa sijainnut 480. suomalainen tarkka-ampujarykmentti sai lähtökäskyn. Puolan hyökkäystä pidettiin uuden neuvostovastaisen sotaretken alkuna, joten bolševikit luopuivat Suomen valtaamisen ajatuksesta ainakin toistaiseksi. Lenin kuitenkin kiinnostui Edvard Gyllingin suunnitelmasta perustaa Karjalan autonominen kommuuni. SKP:n johtajilla oli omat intressinsä perustaa kommunistinen ihanneyhteisö, jossa itäkarjalaiset voisivat suomalaisten kommunistien johdolla valmistella vallankumousta Suomessa ja koko Skandinaviassa. Kommuunin perustaminen yhdistettiin osaksi ”Pohjoista sotasuunnitelmaa” eli ajatusta Pohjois-Suomeen hyökkäämisestä. Karjala olikin Gyllingin mielestä osa Skandinaviata. Myös akuutti vaara neuvostovallalle poistuisi, kun Itä-Karjala olisi vapaa valkoisista suomalaisista. Vallankumouskehotukset olivat kuitenkin SKP:n ainoa keino puuttua Suomen yhteiskuntaelämään, sillä se ei voinut bolševikkien tapaan edetä diplomatian keinoin.²⁵¹

Suurista odotuksista huolimatta SKP ei onnistunut kääntämään Neuvosto-Venäjän kansalaissotaa Suomeen, sillä neuvostojohdon odotukset vallankumouksen leviämisestä suuntautuivat muualle Eurooppaan joukkojen siirtyessä pois Pietarin ympäristöstä ja Itä-Karjalasta. Moskova tarvitsi rauhaa Suomen kanssa, ja toukokuussa esitetty rauhantarjous muuttui Tarton rauhansopimukseksi Suomen ja Neuvosto-Venäjän välille 14.10.1920. Sopimuksen mukaan valtioiden välinen sotatila tuli lakkauttaa. Samaan aikaan alettiin kuitenkin organisoida kansallista joukko-osastoa Karjalaan, vaikka suomalaisia joukkoja demobilisoitiin puna-armeijan rintamapalveluksesta. Toisaalta Suomella ei voinut olla mitään tätä vastaan, koska se oli vaatinut Karjalalle autonomiaa aseleponeuvotteluissa huhtikuussa 1920. Karjalan kommuunin Gylling tosin korosti, että punaisten voittaessa Suomen ja Itä-Karjalan välinen raja poistuisi, ja näin muodostettaisiin punainen ”Suur-Suomi”.²⁵² SKP:ssa Tarton rauha nähtiinkin

---

²⁵⁰Harjula 2006, 104–5.

²⁵¹Saarela, 74, 79; Polvinen, 336; Harjula 2006, 201. Karjalan kommuunista vrt. Kangaspuro, 29–31; Lackman 1991, 52–4; Harjula 2007, 207.

²⁵²Salomaa, 88, 269; Vihavainen, Timo: *Itäraja häviää. Venäjän ja Suomen kaksi vuosisataa*. Otava, Helsinki 2010, 122; Harjula 2007, 205; Harjula 2006, 193.

väliaikaisena etappina vallankumoukselle, sillä päästyään valtaan Suomen proletariaatti solmisi Neuvosto-Venäjän kanssa uuden sopimuksen. Puna-armeijan toimenpiteet syksyllä 1920 eivät kuitenkaan tukeneet suomalaisten kumousaikeita. Kokon suomalainen rajavartiopataljoona vedettiin Suomen rajalta Muurinan kasarmeille. Vienassa vartiota pitävän 6. suomalaisrykmentin yli 35-vuotiaat demobilisoitiin, eikä rykmentin miehistökään katsonut palvelusta Tarton rauhan jälkeen enää mielekkääksi. Myös puna-armeijan tasolla haluttiin nyt päästä eroon vuosina 1918–20 kehittyneestä äärimmäisen keskitetystä järjestelmästä.²⁵³

Sotilasjärjestön suunnitelmat Suomen hyökkäykselle mukailivat sisällissodan tapahtumia ja muutoksia rintamalla. Joukkojen kokoamista edistettiin sotilasjärjestön suunnitelmissa useaan otteeseen, vaikkakin lopulliset päätökset joukkojen sijoittumisesta teki puna-armeija. Hyökkäyksen toteuttamista oli vaikeuttanut jo se, että Neuvosto-Venäjä sitoutui Brest-Litovskin rauhansopimuksessa luopumaan Suomen vallankumouksen avustamisesta.²⁵⁴ Toisaalta esimerkiksi Kokon joukko-osaston siirtämisistä vuoden 1919 aikana keskusteltiin niin Kokon, Eino Rahjan kuin puna-armeijan välillä. Suomalaisten joukkojen keskittäminen ja muutenkin sotilasjärjestön ja joukkojen välinen suhde osoittivat hyvin Neuvosto-Venäjän ja SKP:n intressien välisiä jännitteitä. Suomalaisia joukkoja käytettiin osana neuvostovallan puolustamista, uhkakuvana Suomen päättäjille sekä innoittajana Suomessa oleville punaisille. Sotilasjärjestön omat suunnitelmat Neuvosto-Suomen syntymisestä olivat vahvasti kiinni joukko-osastojen keskittämisessä, ja Kohonen ajatteli suunnitelmassaan keskittämisen auttavan Suomen painostamista rauhaan agitoinnin sijaan. Toisaalta joukkojen keskittämistä ei varmasti olisi tapahtunut, elleivät bolševikit olisi tarvinneet niitä muutenkin luoteisella rintamalla. Mannerkin saattoi haluta vain lisää joukkoja suomalaisten tueksi rintamalle. Saarelan mukaan suomalaiset uskoivat vahvasti kesällä 1919 vallankumouksen syttyvän Suomessa lähiaikoina, vaikkakin sen sytykkeeksi kaivattiin koko ajan ulkoista sysäystä. Neuvosto-Venäjällä harjoitettujen sotilaallisten keinojen lisäksi vallankumousta valmisteltiin myös Suomessa jaetuilla lentolehtisillä.²⁵⁵

---

²⁵³Harjula 2006, 216; Salomaa, 280; Polvinen, 370.

²⁵⁴Saarela, 28.

²⁵⁵Saarela, 73.

5. Poliittinen agitointi

Suomalainen pakolaisjohto ymmärsi jo Venäjän sisällissodan alkuvaiheilla, että venäjän kieltä taitamattomat suomalaiset tarvitsisivat oman kanavan. Parantamisen varaa oli tässäkin suhteessa, sillä poliittinen agitaatio oli Suomen punakaartin kilpaillut sotilaiden jatkuvasti huononevan mielialan kanssa. *Vapaus*-lehti alkoi ilmestyä toukokuussa 1918, ja sitä tehtiin ensisijaisesti Venäjällä oleville pakolaisille sekä Inkerin ja Aunuksen suomenkieliselle väestölle, joiden parissa myös agitaatiojaosto harjoitti valistustyötään. Agitaatiojaosto pyrki neutralisoimaan epäluuloja bolševikkeja vastaan lähettämällä agitaattoria kiertämään Inkerinmaata sekä järjestämään kursseja ja juhlatilaisuuksia. *Vapaus*- ja *Kumous*-lehtien lisäksi puolue perusti sarjajulkaisun, johon käännettiin bolševikkien kommunismin periaatteita sekä liitettiin kirjoituksia suomalaisten kääntymisestä kommunisteiksi. SKP:n Neuvosto-Venäjällä ja Suomessa tuottama materiaali koski Neuvosto-Venäjän puolustamista, ja Suomen sotilaita kehoitettiin olemaan sekaantumatta suomalaisten ja muiden hyökkäyksiin Neuvosto-Venäjälle. Sitä palvelivat myös maahan tulleille annetut neuvot laatia tilannekatsauksia työväen mielialoista ja sotilaitten liikehdinnöistä sekä levittää kunnan tietoa Neuvostovallasta. Ruotsissa julkaistiin *Viesti*-lehteä, jota suunnattiin pääosin Pohjois-Suomeen. Propagandaa kirjoitettiin postilloina, pamfletteina, julistuksina sekä lentolehtisinä ja sitä toimitettiin myös salaa Suomeen Rahjojen järjestämiä etappireittejä pitkin. Kohderyhmiä olivat suomalaisten lisäksi Suomessa olevat saksalaiset ja Pohjois-Venäjää miehittävät ympärysvalltojen joukot.²⁵⁶

Sotilasjärjestön poliittisen propagandan levittäminen kohdistui pääosin Suomeen ja suomalaisiin sotilaisiin, mutta myös Venäjän puolella sotilasjärjestö jakoi joukoilleen lehtiä sekä kirjoja, joiden tekemisestä agitaatiojaosto oli pääosin vastuussa. Poliittisen valistustyön ja propagandansa avulla sotilasjärjestö pyrki kasvattamaan jäsenissään ja joukko-osastoissaan lujaa bolševikkien määrittämää kommunistista tietoisuutta. Lentolehtisillä luotiin uusia ja vahvistettiin vanhoja viholliskuvia niin Suomessa asuvien kuin Neuvosto-Venäjällä taistelleiden keskuudessa aina tilanteen mukaan. Sotilasjärjestö oli vastuussa kirjallisuuden hankkimisesta ja levittämisestä, jolla pyrittiin yllyttämään Suomen armeijassa palvelevia kapinaan kommunistisen valistamisen keinoin. Sotilasjärjestö julkaisi esimerkiksi kesän 1919 aikana 20 kappaletta eri joukoille suunnattua lentolehtistä. Osa lentolehdistä julkaistiin myös venäjän ja karjalan kielellä, ja ensimmäisen vuoden aikana painetut 156 300 lentolehtistä ja *Punasotilas-*

---

²⁵⁶Saarela, 31, 65, 133; Hakalehto, 135–6; Harjula 2006, 92; Lackman 1991, 38–40. Suomen sisällissodasta ks. Lappalainen, 213.

lehteä levisivät Suomen lisäksi muun muassa Muurmannin, Aunuksen ja Viron rintamille. Yksittäisten aineistosta löytyneiden sotilasjärjestön lentolehtisten painomäärät vaihtelivat 5000 ja 50 000 välillä, ja suurinta osaa lentolehtisistä painettiin kymmenen tuhannen kappaleen verran. Vuoden 1919 lopulla informaatiolaitos luovutettiin ulkoasiainkomissariaatille, ja suomalaisten joukko-osastojen puolue- ja muu valistustyö siirtyi puolestaan kyseisten armeijoiden ja divisioonien poliittisten osastojen tehtäväksi. Suomeen kohdistunutta agitaatiota kuitenkin jatkettiin vielä vuonna 1920. Propagandan levittämisessä oli omat ongelmansa, mutta se palveli sotilasjärjestön asettamia tavoitteita niin Suomen kuin Venäjän sisällissodan suhteen. Jukka Rahja väitti SKP:n kolmannessa puoluekokouksessa elokuussa 1920, että SKP oli kahdessa vuodessa saanut käännettyä Suomen laajat proletaarijoukot tietoisiksi kommunismin sekä Kommunistisen internationaalin kannattajiksi.²⁵⁷

5.1. Agitaatiotyö joukkojen keskuudessa

Kuten aikaisemmin todettiin, oli sotilasjärjestön suhde suomalaisiin yksiköihin läheisempi kuin aikaisempi tutkimus antaa ymmärtää. Kielellä oli varsinkin agitaatiotyön tapauksessa suuri merkitys käytännön tasolla, ja venäjää taitamattomat suomalaiset joukko-osastot pysyivät sotilasjärjestöä kääntämään niiden toiminnan kannalta tärkeää sotilaallista materiaalia. Sotilaallista kirjallisuutta hankittiin ja kustannettiin myös päällikkökurseja varten. Sotilasjärjestö toimitti ensimmäisenä vuotenaan 18 eri oppikirjaa ja tarpeellista opasta puna-armeijan päälliköille ja sotilaille. Esimerkiksi taktiikan oppikirja laadittiin erityisesti suomalaisten joukkojen tarpeiden mukaan. Suurimpia kirjallisuuden kuluttajia olivat kuitenkin puna-armeijan suomalaiset joukko-osastot. Sotilasjärjestö oli tämän lisäksi vastuussa suomenkielisten julkaisujen sensuurista, joka oli määrätty toimeenpantavaksi syksyllä 1918 sota-asiankomissariaatin määräyksestä.²⁵⁸ Suomalaisiin joukko-osastoihin kohdistuneella agitoinnilla oli varmasti monia tavoitteita, joista tärkeimpänä oli sisällissodan voittaminen ja Venäjän vallankumouksen vahvistaminen poliittisesti motivoituneella armeijalla. Samalla pyrittiin vahvistamaan yleistä poliittista valvontaa sekä minimoimaan sotilaskarkuruutta joukkojen keskuudessa. Suomalaiset pakolaiset muodostivat bolsevikeille ongelman, mutta toisaalta heidän ei haluttu palaavan puna-armeijasta Suomeen. Olivatko SKP:n ja bolsevikkien intressit

---

²⁵⁷Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA. 72; Saarela, 82, 212–4.

²⁵⁸Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72.

pakolaissotilaiden suhteen eriäviä, vai oliko pakolaisista muodostettu kommunistinen sotilaallinen voima sittenkin tärkeämpi tavoite pakolaisongelman ratkaisemiseksi? Sotilaita agitoitiin jäämään Venäjän puolelle puna-armeijaan ainakin sisällissodan ajaksi.

SKP ja sen sotilasjärjestö yrittivät tuoda suomalaisia sotilaita lähemmäs bolševikkeja ja puna-armeijaa poliittisen agitaatiotyönsä kautta. Ne halusivat painottaa yhteyttä Venäjän vallankumoukseen tavoitteenaan tehdä suomalaisista pakolaisista aatteellisesti kommunisteja bolševikkien ”esikuvan” avulla. Bolševikkien utopistinen ohjelma pyrki poistamaan vanhoja poliittisia kahleita niin uskonnon, perheen kuin sotilasarvojen suhteen. Puna-armeijan yhteisiksi valistustyön lähtökohdiksi asetettiin internationalismin henki, nurkkakuntaisuuden poistaminen sekä taistelu talonpoikaista taantumusta vastaan. Sotilaiden kommunistisen tietoisuuden ja puna-armeijan sotilaskurin välillä nähtiin myös selkeä yhteys. Vuoden 1918 aikana kaikille puna-armeijalaisille tuli käyttöön yhteinen punainen rintamerkki.²⁵⁹ 164. rykmentin kollektiivi päätti maaliskuussa 1919 liittyä Venäjän Kommunistiseen Puolueeseen SKP:n keskuskomitean kautta. Komissaari Vastén puolsi tätä ehdotusta, koska näin kaikki hajallaan olleet suomalaiset järjestöt saataisiin koottua yhteen, minkä jälkeen suomalaisia pystyttäisiin ”avustaa” paremmin valistustyössä. Rykmentin 1714 hengen henkilökunnasta vain 60 kuului keväällä kommunistiseen puolueeseen.²⁶⁰

Suomalaisten perustamien puna-armeijan joukko-osastojen poliittinen valvonta kuului SKP:n sotilasjärjestölle, vaikka ne olivatkin sotilaallisesti alistettuja puna-armeijan ylemmälle johdolle. Esikunnat nimittivät suomalaisten joukko-osastojen sotilasjohdon tehtäviinsä, kun taas sotilasjärjestö nimitti rykmenttien ja pataljoonien komissaarit sekä komppanioiden poliittiset ohjaajat. Poliittisia ohjaajia koulutettiin helmikuussa 1919 SKP:n sotilasjärjestön improvisoimalla tilapäiskursseilla. Poliittiset ohjaajat toimivat komppanianpäälliköiden sijaisina, mutta heidän roolinsa oli monesti näkyvämpi miehistön parissa.²⁶¹ Agitaatiotyö suomalaisten joukkojen keskuudessa oli hyvin monipuolista, ja joukko-osastot olivat alusta alkaen myös itse vastuussa toiminnan toteuttamisesta. Rykmenttien kollektiivien sisällä käytiin paljon keskustelua agitoinnista. Rykmenttien poliittiset ohjaajat raportoivat agitoinnista poliittisille komissaareille päivittäin, ja rykmenttien sisäistä agitaatiomenestystä valvottiin muutenkin tarkasti. Yksiköiden porrastetun valistustoiminnan tärkeimmistä linjauksista päätti kuitenkin sotilasjärjestö. 381. rykmentin suomalaisen erikoispataljoonan poliittinen komissaari Santeri Mäkelä neuvoi

---

²⁵⁹Wade, 78; Benvenuti, 21; Saarela, 33; Salomaa, 37, 74, 171.

²⁶⁰164. rykmentin kollektiivin pöytäkirja, 6.3.1919. f. 516, op. 2, d. 268, RGASPI, KA, 14. Rykmentin jäsenistä: Harjula 2006, 150. VKP:n jäsenmäärä oli yleisesti ottaen hyvin matala vielä alkuvuodesta 1919 (n. 350 000). Mawdsley, 79.

²⁶¹Mawdsley, 62; Hakalehto, 72; Salomaa, 69, 168.

poliittista ohjaajaa pitämään päivittäin poliittisia oppitunteja jokaisessa komppaniassa ja komennuskunnassa. Oppituntien aiheina olivat muun muassa ”Kapitalismi”, ”Kommunismi”, ”Helmikuun ja lokakuun vallankumoukset”, ”Armeija Neuvostovallassa” sekä ”Kirkko ja koulu Neuvostovallassa”. Sivistys- ja valistustoimikuntia perustettiin suomalaisten sotilaiden ”henkisten tarpeiden tyydyttämistä varten”, ja niitä ohjasivat ja valvoivat rykmenttien kommunistiset kollektiivit sekä agitaatio-osastot. Toimikuntia tuli perustaa jokaiseen komppanian kokoiseen tai suurempaan joukko-osastoon.²⁶²

Suomalaisia kommunistisia klubeja oli elokuuhun 1919 mennessä perustettu yhteensä 24 erityisesti Inkerin suomenkielisten keskuuteen, joukko-osastoihin sekä niille paikkakunnille, joilla suomalaisia työskenteli eniten.²⁶³ Puna-armeijan suomalaisille klubeille annettiin tehtäväksi toimia sotilaiden ”yhteisenä pesänä”, jossa harjoitettaisiin sivistystyötä agitaatiojaoston johdolla. Sivistys- ja valistustyön päämääränä oli ”puhtaasti proletaariseen kollektivismiin taipuvan maailmankatsomuksen” sekä luokkatietoisuuden kehittäminen. Klubien kulttuuritoiminnan oikeaoppisuus oli hyvin tarkkaa, sillä pelkästään vallankumouksellisten kappaleiden, kuten Gorkin *Poroporvarit*, esittäminen oli sallittua – ”mitään renkukuksia ja tansseja” ei saanut järjestää. Sotilasjärjestölle kollektiivien toiminta oli poliittisesti merkityksellistä, ja esimerkiksi helmikuussa 1919 sotilasjärjestön puheenjohtaja Eino Rahja otti osaa Lukan rykmentin kollektiivin perustamiseen. Rykmentti pyysi sotilasjärjestöä lähettämään puolueen jäsen- ja rekisteröintikortteja. 6. rykmentin vuoden 1920 suomenkielisen kirjallisuuden lainauskirjan mukaan kirjoja lainattiin runsaasti, sillä lainauksia kertyi yhteensä 1432.²⁶⁴ Suomenkielinen kirjallisuus oli Venäjällä varmasti harvinaista, mutta myös hyvää ajanvietettä lukutaitoisille sotilaille. Venäjän kieltä taitamattomat suomalaiset saivat tukea rykmenteiltä kirjallisuusharrastuksiinsa, vaikka sen sisältö määrittyikin vahvasti ideologisten perusteiden pohjalta sekä sotilasjärjestön sensuurin alaisena. Myös Rahjan rykmentin kollektiivi ilmoitti valistustoimintansa edistyneen. Sen kirjasto oli aktiivisessa käytössä niteiden huonosta kunnosta huolimatta, ja puolen kuukauden aikana kirjastolle oli merkitty 250 lainausta. Kollektiivin viikoittaisissa iltamissa laulettiin sekä lausuttiin puheita ja runoja. Kollektiivi pyysi sotilasjärjestöä lähettämään kaksi luennoitsijaa muutaman viikon ajaksi rykmenttiin opettamaan suomalaisille sotilaille kommunismia, sillä ”he tuskin tietävät siitä yhtään mitään”.

---

²⁶²Ohjeita pataljoonan poliittiselle ohjaajalle. f. 516, op. 2, d. 631, RGASPI, KA, 217; Määräys Pietarin Sotilaspiirille no. 21, 20.1.1919. f. 516, op. 2, d. 205, RGASPI, KA.

²⁶³Saarela, 65–6.

²⁶⁴Ohjeita sivistys- ja valistustyöstä puna-armeijassa, 20.1.1919. f. 516, op. 2, d. 205, RGASPI, KA; Lukan kirje Mannerille, 4.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 12; 6. rykmentin kirjallisuuden lainauskirja v. 1920. f. 516, op. 2, d. 488, RGASPI, KA.

Erityistoiveena puhujiksi olivat Kuusinen, Manner tai Sirola.²⁶⁵ Kommunismi oli ideologiana siis jotain täysin uutta ainakin sodan alkuvaiheilla, ja sen oppimiseen tarvittiin ammattilaisten ohjausta.

Materiaalisen tuen ja agitaattoreiden lisäksi sotilasjärjestö lähetti suomalaisille joukoille poliittisesti motivoivia viestejä. Rajavartio-osastolle lähettämässään kirjeessä lokakuun vallankumouksen vuosipäivänä 1919 sotilasjärjestö halusi muistuttaa suomalaisia ”sotureita” heidän toimintansa merkityksestä:

”Samalla aikaa kuin toiset toverimme vuodattivat vertaan Suomenlahden eteläpuolella maailmanvallankumouksen pääkaupungin Pietarin puolustamiseksi ja vihollisen perinpohjaisesti tuhoamiseksi, te seisotte uljaana rajavartioina valmiina vastaanottamaan Suomen lahtarien hyökkäykset Pietarin kimppuun Rajajoen takaa...Lahtari-Suomen yllä Damokleen miekkana riippuu yhtä Punaisen Suomen kostava ja uutta Suomea luova säilä. Toverit. Ottakaa vastaan Tervehdyksemme maailman proletariaatin suurena päivänä ja täyttäkää edelleen se kunniakas rajavartiopaikka, jonka köyhälistön Internatsionale on teille osoittanut, ja olkaa siinä siksi kunnes kohtalomme viisari on tullut siihen hetkeen, jolloin punaiset suomalaiset rykmentit marssivat Rajajoen yli omaan Työläis-Suomeensa.”²⁶⁶

Kyseisessä viestissä Venäjän vallankumous, Venäjän sisällissodan taistelut Judenitšia vastaan sekä punaisen Suomen tulevaisuus kietoutuivat yhtenäiseksi aseelliseksi vallankumoukseksi. Alkuvuonna 1919 Viron rintamalla taistelleille suomalaisille joukko-osastoille kirjoitetussa päiväkäskyssä puolestaan syytettiin saksalaisen imperialismin murtaneen työväenvallan sekä Suomessa että Virossa. Sotilasjärjestö määrätti Viron taistelun olevan osa kamppailua kansainvälisen vallankumouksen ja kansainvälisen imperialismin välillä sekä määräsi suomalaisia antamaan ”veljen auttavan käden Viron köyhälistölle”.²⁶⁷

Kirjeessään 1. suomalaisen rykmentin komissaarille Manner kyseli rykmentin agitaatiomateriaalin tarpeista helmikuussa 1919. Hän halusi rykmentiltä luettelon kaikista saamistaan sotilasjärjestön julkaisuista sekä lukumäärät rykmentin tarvitsemista julkaisunumeroista ja vasta ilmestyvistä kirjasista. Sotilaskirjallisuuden lähettämiseksi vaadittiin perusteena rykmentin päälliköiden lukumäärä. Sanomalehdet kulkivat sekä lähettien että postin kautta, mutta postitse lähetettyjen materiaalien suhteen rykmentin tuli itse olla vastuussa sen noutamisesta ja jakamisesta Petroskoissa, eikä sallia lehtien ”makoilla nurkassa, niin kuin Karhunmäessä toisinaan oli asian laita.” Tarvittavien lehtien määrästä tuli ilmoittaa päivittäin ja myös venäjänkielisen materiaalin tarpeesta piti informoida sotilasjärjestöä. Rykmentin tuli vastaisuudessa säännöllisesti ilmoittaa tarpeensa kirjallisuuden ja agitaattoreiden suhteen

²⁶⁵1. rykmentin kollektiivin valistustoiminnasta, 27.3.1919. f. 516, op. 2, d. 272, RGASPI, KA, 247.

²⁶⁶Sotilasjärjestön kirje suomalaiselle rajavartioujoukolle, 6.11.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 463.

²⁶⁷Sotilasjärjestön päiväkäsky No. 3. f. 516, op. 2, d. 217, RGASPI, KA, 386.

”politillisen kuntoisuuden edistämiseksi”.²⁶⁸ Jaettujen lehtien joukossa oli muun muassa suomalaisten päällikkökurssien oma *Punatähti*-niminen julkaisu, joka sisälsi aatteellisia runoja, kertomuksia ja muistelmia rintamalta, karttoja ja tietoa joukkojen etenemisestä, kertomuksia sekä kevyempiä urheiluaiheisia juttuja. Sisällöltään lehti keskittyi lähinnä Neuvosto-Venäjällä olevien suomalaisten sotilaiden elämään, ja sen tuotantotaso oli melko alkukantainen käsin piirrettyine kuvineen. Elokuussa 1920 sotilasjärjestöltä pyydettiin materiaalia *Punatähden* ”juhlanumeron” julkaisemiseen koulun merkkipäivän kunniaksi. Sen oli tarkoitus käsitellä punaupseerikoulun syntymistä ja toimintaa kuluneen kahden vuoden aikana. Sotilasjärjestöä pyydettiin painattamaan julkaisua ja auttamaan sen levittämisessä. Suomeen hyökkäämistä käsiteltiin kurssilaisten keskuudessa vielä vuonna 1920 ilmestyneessä marssilaulussa nimeltään *Pojat lähtee Helsinkiin*.²⁶⁹ Salomaan mukaan agitaation vaikutus näkyi kurssilaisten ja punaupseerien kirjeissä, joissa nousi esiin kostonhalu Suomen valkoisille sekä usko neuvostovallan ylivoimaisuuteen.²⁷⁰

Puna-tähti 1/1920. RGASPI, KA.

Näiden materiaalien lisäksi sotilasjärjestö levitti lentolehtisiä suomalaisten sotilaiden keskuudessa. Kesän 1919 lentolehtisiä osoitettiin monilta osin Neuvosto-Venäjällä asuville inkeriläisille, joita kannustettiin olemaan uskomatta ajatukseen ”itsenäisestä Inkerinmaasta”

²⁶⁸Mannerin viesti Tuorilalle, 24.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 147.

²⁶⁹Onni Kakkosen (toimituksen sihteeri) kirje sotilasjärjestölle, 11.8.1920. f. 516, op. 2, d. 450, RGASPI, KA, 107; *Punatähti*, no. 3/1920. f. 516, op. 2, d. 519, RGASPI, KA.

²⁷⁰Salomaa, 126.

sekä ilmiantamaan Suomesta tulleita tiedustelijoita neuvostoviranomaisille. Lentolehtiset pyrkivät vaikuttamaan siihen, että inkeriläiset kieltäytyisivät Judenitšin tarjoamasta autonomisesta valtiosta, jota tämä tarjosi vastapalveluksena inkeriläisten tuesta Pietarin valtaamisessa. Inkeriläisille osoitetuissa lentolehtisissä pyrittiin luomaan selkeää viholliskuvaa valkoisista suomalaisista, jotka pyrkivät vaikuttamaan inkeriläisiin puheillaan itsenäisyystaistelusta. Pällikkö Elfvengreniä²⁷¹ haukuttiin ”suurlahtariksi”, joka oli maailmansodan aikana palvellut ”Niku Veristä”. Suomalaisen valkoisten väitettiin myös tappavan vangittuja puna-armeijalaisia kiduttamalla.²⁷² Lentolehtisten mukaan suomalaiset lahtarit olivat huijanneet inkeriläisiä talonpoikia muodostamaan oman rykmenttinsä. Inkeriläisiä sotilaita kuitenkin uhkailtiin varmalla tappiolla, jos he aikoisivat hyökätä Pietariin, sillä ”todelliset inkeriläiset” halusivat Neuvosto-Venäjän tavoin solmia rauhan Suomen kanssa. Huhtikuussa 1920 julkaistussa lentolehtisessä todettiin valkoisten jo hävinneen sodan, mutta tästä huolimatta Neuvosto-Venäjä oli valmis antamaan inkeriläisten ”synnit” anteeksi.²⁷³ Inkeriläisiin vaikuttaminen oli hyvin ajankohtaista. Inkeriläisten edustajakokous päätti heinäkuussa 1919 pyrkiä saavuttamaan Inkerille autonomian liittovaltiossa, jonka muodostaisivat myös Suomi, Viro ja Itä-Karjala. Keväällä 1919 Pietarin valtausyrkimyksissään Suomen aktivistit organisoivat inkeriläisten avustuksella aseiden salakuljetuksia rajan yli sekä sabotaasitekoja Pietarissa. Pietarin kuvernementti vastasi toukokuussa 1919 inkeriläisten pakkomobilisoinnilla. Kevään pakolaisliike Suomeen keskittyi entistä enemmän inkeriläisten keskuuteen. Kesäkuun alussa muodostettiin inkeriläinen suojeluskunta, jolle Suomen armeija antoi käyttöön aseita ja ampumatarvikkeita.²⁷⁴

Puna-armeijan suomalaisia sotilaita pyrittiin kesällä 1919 kannustamaan kirjoituksilla bolševikkien voitokkaista taisteluista sekä valkoisten joukkojen vetäytymisestä Suomeen. Pietaria puolustavia sotilaita motivoitiin sillä, että heidän pistimiensä avulla luotaisiin sosialistinen Neuvosto-Suomi. Suomen asema ja sen yhteys Neuvosto-Venäjän puolustamiseen nostettiin esiin siis myös poliittisen agitaation kautta. Suomalaisia joukko-osastoja varoitettiin myös ”urkkijoista”. Paikallisasukkaille ei saanut antaa mitään sotilastietoja rintamalta, ja

---

²⁷¹Tammikuussa 1919 perustettiin majuri Georg Elfvengrenin johtama Rajamaan Suojeluskuntien Lentävä Osasto, joka avusti Suomen rajakomendanttia. Myöhemmin 26.7.1919 Elfvengrenin johtama inkeriläinen pataljoona lähti hyökkäykseen rajan yli ”vapauttaakseen Inkerin bolševismistaan”. Elfvengren oli tunnettu anti-bolševismistaan. Ahti, 200; Engman, 199.

²⁷²SKP:n lentolehtinen: Inkerinmaan Suomalaiset työläiset ja talonpojat, 15.6.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Inkeriläiselle työkansalle ja rehellisille Neuvosto-Inkerin kannattajille! 1.8.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Inkerin talonpojat! Oletteko te ”ihmissyöjäheimolaisia”? 9.7.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA, 17.

²⁷³Sotilasjärjestön lentolehtinen: Mikä on Inkerin rykmentin kohtalo Suomessa? 19.4.1920. f. 516, op. 2, d. 469, RGASPI, KA, 2.

²⁷⁴Ahti, 116–7; Nevalainen 2002, 121; Nevalainen 1996, 52–4; Engman, 189, 202–3.

joukkojen sijoituksista tai lukumääristä kyselevät epäilyttävät henkilöt oli määrä pidättää.²⁷⁵ Eräässä lentolehtisessä Pietarin läänin sotilaita varoitettiin karkulaisuudesta koituvista rangaistuksista, jotka vaihtelivat teloittamisesta omaisuuden takavarikointiin sekä karkulaisten perheiden pakkotyöllistämiseen. Jopa kokonaisia pitäjiä uhattiin sakottaa armeijasta karanteeniin piilottelusta. Sotilasjärjestö kertoi myös Suomen rajan yli ”ryöstön ja murhan tarkoituksessa” hyökänneistä valkoisista, jotka muun muassa ryöstivät 150 000 ruplaa Suomen kaatuneiden punakaartilaisten perheiden avustamiseksi tarkoitetuista sotilasjärjestön varoista.²⁷⁶

Viholliskuvien luomista varmasti helpotti sisällissodan raakuus. Aunuksessa sota kehittyi raaemmaksi kuin pohjoisessa, ja Suomesta tulleet heimosoturit surmasivat kiinni saadut punaiset yleensä välittömästi. Toisaalta myöskään kiinni jääneitä valkoisia ei sen suuremmin säällitty.²⁷⁷ Sotilasjärjestö valvoi joukko-osastojen valistustyötä erinäisten ohjeiden ja poliittisten ohjaajien kautta. Sotilasjärjestön lentolehtisissä rauhasta ja Suomeen hyökkäämisestä ei puhuttu samoissa määrin kuin Suomeen kohdistetuissa lentolehtisissä, sillä niiden pääpaino oli Neuvosto-Venäjän sisäisissä tapahtumissa ja kamppailuissa erityisesti suhteessa inkeriläisiin ja muuhun paikallisväestöön. Lentolehtisissä keskityttiin viholliskuvien vahvistamiseen sekä inkeriläisten käännäyttämiseen, sillä suurin osa suomalaisista joukoista oli jo puna-armeijan alaisia. Taistelujen rauhoituttua oli kenties enemmän aikaa perehtyä kommunismiin viholliskuvien sijaan. Heidän aatteellista valistustyötä harjoitettiin kuitenkin rykmenttien sisällä eri muodoissa. Kurinpito ja kommunistinen oikeaoppisuus olivat tärkeitä teemoja valistustyössä. Vaikka sotilasjärjestö pyrki agitoimaan suomalaisia sotilaita puna-armeijan yhteisen poliittisen toiminnan kautta, korostui sotilasjärjestön viesteissä myös erityisesti suomalaisille osoitettuja huomioita, ja niissä luodut viholliskuvat keskittyivät suomalaisten valkoisten mustamaalaamiseen. Myös kansalaissodan muistaminen nostettiin esiin joissain yhteyksissä, jolloin suhde kotimaahan ja siellä vaikuttaneisiin tekijöihin tehtiin hyvin selväksi sotilaallisen toiminnan jatkuvuuden kannalta. Suomen tilanne ja kevään 1918 tapahtumat nousivat tosin vahvemmin esiin Suomeen lähetetyissä lentolehtisissä.

---

²⁷⁵Sotilasjärjestön lentolehtinen: Pietaria puolustavat suomalaiset joukot! 8.7.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA, 15; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Varokaa urkkijoita, 28.6.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA.

²⁷⁶Sotilasjärjestön lentolehtinen: Pietarin läänin karkulaisuutta vastaan taistelevan komitean julistus, 18.6.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA, 10; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Lahterien konnuudet rajalla, 20.11.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA, 52.

²⁷⁷Harjula 2007, 149.

5.2. Lentolehtisiä Suomeen

Suomalaisten joukko-osastojen yhdistämisen (luku 4.6.) lisäksi vallankumousta edistettiin Suomeen kohdistetulla propagandalla. Saarelan mukaan SKP syyttikin Suomen vallankumousta nimenomaan lentolehtisten avulla, joissa vain harvoin luvattiin ulkoista apua. Sotilasjärjestön Jukka Rahjakin uskoi alkuvuodesta 1919 Suomen talouden olevan romahdustilassa ja työläisten tarttuvan tilaisuuteen. Suomi noudatti vuoden 1919 aikana ympärysvaltojen politiikkaa pidättäytyessään virallisista yhteyksistä bolševikkeihin, vaikka vuoden 1920 alussa Neuvosto-Venäjän saarto alkoikin rakoilla. Vuoden 1919 lopussa maaherra Hackzell kertoi rajalla olleen niin vähän sotajoukkoja, ”että raja monesta paikasta tuntuu olevan vallan auki.”²⁷⁸ Suomeen salareittejä pitkin levitettyjen sotilasjärjestön lentolehtisten tavoitteena oli poliittisesti motivoida ”punamielisiä” suomalaisia sotilaita liittymään SKP:n ja Neuvosto-Venäjän puolelle. Suomeen lähetettyjä sotilasjärjestön lentolehtisiä kohdistettiin monille eri sotilasaloille ja ryhmittymille, kuten merivoimille, jääkäri- ja tankkirykmenteille sekä myös valkoisille sotilaille. Rajalla toimineet joukot toimittivat salaa Suomeen sotilaskirjallisuutta, jonka uskottiin edistävän vallankumouksellissotilaallista valistustyötä.²⁷⁹

Salomaan tekemän analyysin mukaan sotilasjärjestön materiaalit marraskuusta 1918 elokuuhun 1939 korostivat eniten vallankumouksellisuutta muihin jaostoihin verrattuna, ja varsinkin ”Neuvosto-Suomi” esiintyi selvästi useimmin sotilasjärjestön agitaatiotyössä. Sen sijaan Neuvostoliiton puolustamisen tarve oli näkyvimmin esillä muilla jaostoilla. Yleisin menettelytapa oli samanaikaisesti agitoida vallankumouksen, Neuvosto-Suomen sekä Neuvostoliiton puolesta.²⁸⁰ Nämä tulokset heijastavat SKP:n vuosien 1918–1939 poliittista retoriikkaa, mutta ne tulevat myös jossain määrin esiin Venäjän sisällissodan ajan lentolehtisissä. Neuvosto-Suomesta ja vallankumouksesta saarnattiin useimmissa sotilasjärjestön lentolehtisissä, mutta Venäjän sisällissodan konteksti pakotti sotilasjärjestön myös agitoimaan rauhanneuvottelujen puolesta sekä kehittämään viholliskuviaan Suomen valkoisista ja ympärysvalloista. Suomen kansan agitointi ei rajoittunut pelkästään sotilasjärjestön toimintaan, sillä myös esimerkiksi keskuskomitean nimissä lähetettiin lentolehtisiä suomalaisille sotilaille ja työläisille. Näiden teemat myötäilivät sotilasjärjestön sanomaa rauhasta, lahtareiden viholliskuvista ja vallankumouksesta.

---

²⁷⁸Saarela, 72; Paastela, 155. Rajatilanteesta ks. Engman, 57, 200.

²⁷⁹Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72.

²⁸⁰Salomaa, 259–61.

Useimmiten SKP:n kirjallisuutta lähetettiin postitse sukulaisille ja ystäville sekä Venäjältä saatujen listojen tai työväenjärjestöjen jäsenluetteloiden perusteella. Syksyllä 1918 ”myyrien” oli saatava kosketus henkilöihin, jotka ottivat vastaan kirjallisuutta, lentolehtisiä ja muuta postia sekä levittivät sitä maksusta tai aatteesta. SKP:n Helsingin ryhmä järjesti maaliskuun alussa 1919 neuvottelukokouksen, jossa toiminnan etusijan saivat kommunistisen materiaalin levittäminen ja sotilastoimista puhuminen tai niihin liittyvä tiedustelu. Venäjältä tuotiin Suomeen *Vapaus-* ja *Kumous-*lehtiä, suomalaisten kommunistien kirjasarjan tuotteita sekä puolueen lentolehtisiä. Myöhemmin vuonna 1919 materiaalin levittämistä helpotti se, että Suomeen tuodut painokoneet alkoivat tuottaa lentolehtisiä. Maahan salaa tuodut SKP:n kirjat käsittelivät lähes yksinomaan Neuvosto-Venäjää ja bolševikkien näkemyksiä työväenliikkeen luonteesta. Trotskin *Terrorismi ja kommunismi* -kirjassa yritettiin soveltaa sotakokemuksia talouteen ja puhuttiin sen militarisoinnista. SKP:n kääntämät kommunistiset teokset sekä vaaliliput vaikuttivat työväenliikkeen sisäisiin väittelyihin, ja pitemmällä aikavälillä kirjat loivat rakenteen, joka tuki Neuvosto-Venäjän etuasemaa. Myös Heikki Repo oli laatinut Ruotsissa koulutettaville sotilaille kaksi sotilaskäsikirjaa SKP:n sotilasjärjestön julkaisemien ohjekirjasten pohjalta.²⁸¹

Suomen armeijan keskuudessa levitettiin sotilasjärjestön viikoittaista *Punasotilas-*lehteä, jonka ensimmäinen numero julkaistiin heinäkuun 20. päivänä 1919. Lehteä levitettiin erityisesti Suomen rajaseudulla toimineissa yksiköissä. Sotilasjärjestön oman tulkinnan mukaan Suomeen levitettyjen julkaisujen vaikutus ei ollut mitätön, sillä upseerit, sotilaat ja ”koko lahtarivalta” olivat kiinnostuneet heidän materiaalistaan. Jalo Kohonen oli päävastuussa lentolehtisten ja *Punasotilaan* julkaisemisesta, ja *Punasotilaan* vastaavana julkaisijana toimi Jukka Rahja. Kohonen oli toimittanut myös *Kumous-*lehteä jo kesällä 1918.²⁸² Kesällä 1919 Suomen armeijan sotilaiden haluttiin jakavan *Punasotilasta* vastapainoksi *Suomen Sotilas* -lehdelle sekä järjestävän asiamiehiä ja kirjeenvaihtajia ympäri varuskuntia. *Punasotilalle* asetettiin kovat odotukset, sillä sen oli tulevaisuudessa tarkoitus toimia ”Suomen Puna-Armeijan äänitorvena”. Lehtien ja kirjallisuuden levittämisen lisäksi Suomen ”punikkien” tuli järjestäytyä salaisesti omiin järjestöihinsä, jolloin sotilasjärjestölle selviäisi Suomen rykmenttien ”punaisuus”. Myöhemmin vuonna 1920 Suomen varuskunnissa toimineet SKP:n solut levittivätkin *Punasotilasta* kädestä käteen. Sotilasjärjestön agitaatiom sanoma riippui myös osittain siitä, kenelle ne oli osoitettu. Sotilasjärjestön *Punasotilas-*lehti pyrki erityisesti puhuttelemaan suomalaisia sotilasosastoja ja innostamaan niitä tottelemattomuuteen. Rajalla olevien suomalaisten joukkojen kanssa

---

²⁸¹Saarela, 114–6, 140–1, 199–200; Hyvönen, Antti: *Suomen kommunistinen puolue 1918–1924*. Kansankulttuuri, Helsinki 1968, 57, 75–8; Lackman 1991, 29.

²⁸²Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72; Saarela, 37.

yritettiin veljeillä kehottaen näitä liittymään puna-armeijaan.²⁸³

Suomessa levitettyissä sotilasjärjestön lentolehtisissä haluttiin luoda kuva Suomessa ja Neuvosto-Venäjällä yhdessä taistelevista punaisista suomalaisista, jotka taistelisivat suomalaisia lahtareita vastaan sekä loisivat Neuvosto-Suomea yhteisvoimin. Vapautuminen valkoisen valtiiovallan kahleista johtaisi myöhemmin ”työläisten ja talonpoikain vapaan Sosialistisen Neuvosto-Suomen” muodostumiseen, ja sen turvaamiseksi tuli luoda ”voimakas ja itsetietoinen suomalaisen työkansan Puna-armeija”. Sotilaiden haluttiin muodostavan omia neuvostojaan sekä asettumaan upseeristoaan vastaan.²⁸⁴ Sotilasjärjestön toiveissa entiset suomalaiset punakaartilaiset olisivat lentolehtisten avulla innostuneet ottamaan vallankumouksen omiin käsiinsä, ja sotilasjärjestö tarjosi sotilaille lähinnä toimintakeinoja tämän saavuttamiseksi. Valkoisille sotilaille annettiin puolestaan mahdollisuus ”pelastua” kaikkia ”keisarikauden kultapolettisia roikaleita” kohtaavalta tuomiolta. Joissain tapauksissa lentolehtisissä toivottiin sotilaiden siirtyvän suoraan puna-armeijan puolelle. Suomen puolella asuvia inkeriläisiä, aunukselaisia ja karjalaisia kutsuttiin punaisten puolelle luomaan vakaita olosuhteita ”työtätekeville suomensukuisille” Neuvosto-Venäjän kanssa. Vaikka tosiasiaa Suomesta rajan yli tulleita suomalaisia motivoi eniten pelko Suomeen jäämisestä, painotettiin sotilasjärjestön lentolehtisissä, että Suomesta Neuvosto-Venäjän puolelle siirtyneet sotilaat olivat lähteneet vapaaehtoisesti.²⁸⁵

Suomen sotilaiden kannustaminen armeijan sisäiseen kapinointiin edellytti viholliskuvien vahvistamista niin upseereiden kuin koko Suomen hallituksen kohdalla. Suomeen syksyllä 1919 lähetetyissä lentolehtisissä painotettiin ”lahtarien” asettamia epäoikeudenmukaisia oloja Suomen sotilaille ja työläisille, heidän harjoittamaa imperialistista ja sortavaa politiikkaa sekä valkoisten joukkojen tekemiä hyökkäyksiä Neuvosto-Venäjän puolelle. Vallankumouksen puolustamisen lisäksi lentolehtiset väittivät, että valkoiset kävivät ”suursuomalaista” imperialistista sotaa Aunuksessa, Inkerissä ja Virossa. Tämä sodankäynti tuli sotilasjärjestön toiveissa muuttaa kansalaissodaksi. Nämä viestit olivat hyvin ajankohtaisia, kun Suomen ja

---

²⁸³Sotilasjärjestön lentolehtinen: Toveri! 29.7.1919. f. 516, op. 2, d. 226, RGASPI, KA, 57; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Onko Pohjois-Savon rykmentissä ”punikkeja”? 18.10.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA; Saarela, 76; Salomaa, 236–7.

²⁸⁴Sotilasjärjestön lentolehtinen Suomen punaiselle armeijalle. f. 516, op. 2, d. 226, RGASPI, KA, 7; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Suomalaisille työläis- ja talonpoikaissotilaille, 15.7.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA, 20; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Suomalaisilla merisotilaille, 25.6.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA, 6.

²⁸⁵Sotilasjärjestön lentolehtinen: Valkoisille, 8.7.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Älkää uskoko valhetta ja petosta! 24.9.1919. f. 516, op. 2, d. 226, RGASPI, KA, 31; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Rykmenttiemme sotilaille, 5.7.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA, 16.

Judenitšin hyökkäystä pelättiin maan luoteisosissa.²⁸⁶ Suomalaisen valkoisten hyökkäykset vuonna 1919 tarjosivat muutenkin mahdollisuuden propagoida sodan muuttamista kansalaissodaksi siinä uskossa, että armeijat saisivat bolsevismi-tartunnan hyökätessään Neuvosto-Venäjää vastaan.²⁸⁷ Eräissä lentolehtisissä kyseenalaistettiin Suomen armeijan, juuri perustetun hyökkäysvaunurykmentin panssarivaunujen käyttötarkoitus; ne oli otettu käyttöön maan ”sisäisiä vihollisia” eli Suomen vallankumouksellisia työläisiä ja sotilaita varten. Suomalaisen valkoisten lisäksi uusia viholliskuvia luotiin ympärysvallasta. Vuonna 1919 ilmestynyt *Suur-Suomi Petos* sitoi yhteen Suur-Suomi -aatteen ja Englannin sodankäynnin intressit Neuvosto-Venäjää vastaan, ja teoksessa väitettiin Suomen toimivan Saksan ja Englannin ”komennettavana nautana”. Sotilasjärjestön retoriikassa Suomen valkoiset asettuivat imperialismiin kanssa yhdeksi rintamaksi sodassa työläisten vallankumousta vastaan. Lentolehtiset hyökkäsivät Suomen porvarillisissa lehdissä ilmestyneitä kirjoituksia vastaan, jotka kannustivat Aunuksen auttamiseen ja Suur-Suomen luomiseen.²⁸⁸

Viholliskuvien rakentamiseksi sekä vallankumouksen edistämiseksi lentolehtisissä vedottiin monesti kevään 1918 tapahtumiin, jolloin vanhat vallankumouksen vastustajat nousivat jälleen ajankohtaisiksi. Saarelan mukaan vuosista 1917-1918 painotettiin sitä, mikä oli jäänyt tekemättä. Aseellinen vallankumous korostui itsekritiikin kautta myös siksi, että SKP:n entiset sosiaalidemokraatit olivat bolsevikkien painostuksesta huolimatta epäröineet ryhtyä aseelliseen toimintaan.²⁸⁹ Vuodentakaisia tapahtumia peilattiin toiveikkaasti nykytilanteeseen:

”Harjaantumattomat, sotakuriin tottumattomat työväen joukot eivät voineet sotilaallista sivistystä saamattomain päälliköittensä johdolla kestää tuollaisen ylivoiman edessä. – – Lahtarihyeenain takaa-ajamina onnistui meidän muutamain punakaartilaiden pelastua surman suusta Neuvosto-Venäjän alueelle. Avosylin meidät otettiin vastaan. Haavamme parannettiin, vammamme lääkittiin. – – Päälliköt olivat taitamattomia, miehistö harjaantumaton ja kuriton. Nyt kun on edessämme Suomen uusi vallankumous, kun porvaristo aiotaan vetää lopullisesti tilinteolle töistä, eivät asiat saa näin olla. Meidän täytyy hankkia ammattitaitoinen, nykyaikaiseen sodankäyntiin perusteellisesti perehtynyt päällikkökunta, punainen upseeristo, joka on täysin pätevä hetken tullen Suomen vallankumouksellista työväkeä harjoittamaan ja tulevassa taistelussa johtamaan.”²⁹⁰

Aivan kuten SKP:n ja suomalaisten pakolaisten sisäisissä keskusteluissa, Suomen sisällissodan häviöstä syytettiin sotilaallista osaamattomuutta ja kurittomuutta. Neuvosto-Venäjän

---

²⁸⁶Esim. Sotilasjärjestön lentolehtinen Suomen armeijan nuorille sotilaille, 5.10.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA, 45.

²⁸⁷Saarela, 73.

²⁸⁸Sotilasjärjestön lentolehtinen suomalaiselle hyökkäysvaunurykmentille, 3.11.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA; *Suur-Suomi Petos*, Myllerin kirjapaino, Riika, 1919. f. 516, op. 2, d. 226, RGASPI, KA, 114. Suomen lehdistöstä ks. Niinistö, 148.

²⁸⁹Saarela, 49.

²⁹⁰Sotilasjärjestön lentolehtinen suomalaisilta upseerikoululaisilta, 15.2.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA, 1.

avunantoa kiiteltiin ja Suomen työläisiä pyrittiin motivoimaan nyt kehittyneemmän sotakoneiston retoriikalla. Vallankumouksen lyöneiden ”lahtareiden ja Suomen lahtarihallituksen” viholliskuvia vahvistettiin vedoten edellisvuoden tapahtumiin, ja Suomen työläissotilaita kehoitettiin nyt yhteistyöhön ”rajan tällä puolella” olevien suomalaisten ja venäläisten kanssa.²⁹¹ Suomen punaisia kannustettiin uudelleen kapinaan vallanpitäjiä vastaan, jotka olivat vakiinnuttaneet valkoisen hallinnon Suomeen työläisten kustannuksella:

”Mitä te olette saaneet tänä aikana, Suomen työläiset ja talonpojat? Olettekohan saaneet vapauden ja rauhan; onkohan hallituksenne kansan valitsema ja onko riippumaton vapaa Suomi? Muistakaa kansalaissotaa vuonna 1918! Muistakaa, kuinka petturien hallitus, jonka johdossa oli upseerihetaleinen pyöveli Mannerheim, Saksan imperialismiin pistimen avulla hukutti veriin Helsingin, Viipurin ja Tampereen korttelit. – – Sadoittain punaisia merimiehiä kaatui taistelussa Proletaarisen Suomen lippujen alla. – – *Vaatikaa petturien ja kavaltajien vallastaluopumista, kukistakaa heidät! Vapauttakaa vankiloissa nääntymässä olevat tuhannet punaiset urhot! Nostakaa uudelleen ylös kapinan punaiset liput!*”²⁹²

Vallankumouspuheista huolimatta lentolehtisissä painotettiin vuoden 1919 elokuusta lähtien rauhan solmimista Suomen ja Neuvosto-Venäjän välille sekä puna-armeijan yleistä rauhanomaista toimintaa. Pietarissa oli tajuttu jo helmikuussa 1919, että Suomi saattaisi halutessaan vallata Pietarin. SKP:n keskuskomitea antoikin julkilausuman, jossa Suomen työväkeä kehoitettiin lakkoon ja armeijaa kapinaan, jos valtionhoitaja Mannerheim johtaisi sen hyökkäämään Pietariin. Rauhallisemmat äänenpainot vahvistuivat suomalaisten retkeillä Aunuksessa heinä-kesäkuussa 1919, Suomeen paenneiden inkeriläisten hyökätessä rajan yli heinäkuun lopulla ja Pietariin suuntautuvien hyökkäyssuunnitelmien lisääntyessä Suomessa.²⁹³ Sotilasjärjestön lentolehtisissä kerrottiin Suomen ”porvarislehtien” pelottelevan suomalaisia, että rauhaan pyrkivä Neuvosto-Venäjä aikoi hyökätä joukoillaan Helsinkiin. Lentolehtisten mukaan hyökkäystä ei tarvittu, sillä suomalaiset työläiset pääsisivät itse eroon sortajistaan Mannerheimin tullessa ”seivästetyksi mobilisoimiensa työläisten ja talonpoikain pistimiin”. Suomen sotilaiden haluttiin vaativan, ettei Suomen puolelta ammuttaisi laukaustakaan Neuvosto-Venäjän puolelle. Näin rauha ja kauppasuhteet menestyisivät, ja Suomen armeijan sotilaat itse suorittaisivat vallankumouksen.²⁹⁴ Vastuu vihamielisistä toimista Venäjän ja Suomen välillä asetettiin Suomen hallitukselle. Kansainväliseen tilanteeseen ja rauhanneuvotteluihin vedottiin kuitenkin syksyllä 1919 myös hyökkäävämpään äänensävyyn. Viron kanssa aloitetut rauhanneuvottelut olivat sotilasjärjestön mukaan merkki Englannin ”Neuvosto-Venäjän

---

²⁹¹Sotilasjärjestön lentolehtinen Karjalan kaartille, 9.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA.

²⁹²Sotilasjärjestön lentolehtinen: Suomen työtätekeville kerroksille, 3.11.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA.

²⁹³Saarela, 73; Harjula 2006, 135; Hyvönen, 81–2.

²⁹⁴Sotilasjärjestön lentolehtinen: Ei yhtään laukausta...9.8.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Suomalaiset työläis- ja talonpoikaissoturit! 9.8.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA.

ympärille kutoman verkon” murtumisesta, joten rykmenteissä tuli odottaa sitä hetkeä, kun ”Rajajoki väliltämme häviää”. Keskuskomiteakin palasi vallankumouskehotukseen, kun Suomen eduskunta oli lokakuussa hylännyt rauhantarjousneuvottelut.²⁹⁵

Syksyn 1919 propagointi rauhan puolesta heijasteli bolsevikkien yleisiä tavoitteita rauhan edistämiseksi. Neuvosto-Venäjän todettiin lentolehtisissä pyrkivän rauhaan sen takia, että Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisessä sodassa kärsisivät vain työläiset ja talonpojat, ”sillä suomalaiset herrat kauniisti jäisivät selkäpuolelle, kuten vuoden 1918 luokkasodassa.” Suomen armeijan sotilaat olivat jo osoittaneet ”rauhanrakkauttaan” kesällä 1919, kun he eivät totelleet upseeristonsa määräyksiä hyökkäysyrityksessä Neuvosto-Venäjälle. Vastaavasti yksikään puna-armeijalainen ei ampuisi laukaustakaan tietäen, että hänellä oli vastassaan suomalainen ”työläis- ja talonpoikaissoturi”. Lentolehtisessä uhkailtiin vielä sillä, että jos Ståhlberg, pääministeri Vennola sekä armeijan ylipäällikkö Vilkkama eivät pyrkisi rauhansopimukseen, solmisivat Suomen armeija ja puna-armeija yhdessä rauhan marssimalla Rajajoen yli ”lahtariherroja” vastaan.²⁹⁶ Rauhanneuvottelut nousivat ajankohtaisiksi jälleen keväällä 1920 Rajajoen neuvottelujen yhteydessä. Viron, Liettuan ja Latvian työväestön kerrottiin pakottaneet maittensa hallitukset rauhaan Neuvosto-Venäjän kanssa. Suomen työläisiä kehoitettiin rauhan edistämiseksi ja eduskunnan painostamiseksi järjestämään lakkoja ja mielenosoituksia jokaisessa tehtaassa, työpaikalla ja järjestössä. Eräässä lentolehtisessä jopa väitettiin ”riistävän Ruotsi-Suomen herrasluokan” päättäneen Suomen kohtalosta rauhan suhteen Venäjän kanssa vuosina 1323–1809.²⁹⁷ Rauhan ehdot tuli siis määrittää työläisten yhteisellä toiminnalla vallanpitäjiä vastaan, ja suomalaiset pystyivät tarpeen mukaan vaikuttamaan rauhanomaisten suhteiden edistämiseen erilaisin heille tarjotuin keinoin. Suomen hallitus painostettaisiin rauhan sopimiseen tai se solmittaisiin sotilaiden toimesta vallankumouksen tapahduttua.

SKP oli kevästä 1920 alkaen järjestänyt parin kuukauden mittaisia poliittisia kursseja, joilta jotkut lähtivät kesällä ja syksyllä 1920 Suomeenkin esimerkiksi Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen (SSTP) palvelukseen. Keskuskomitea oli myös lähettänyt miehiä vuoden 1920 lopulla Pohjois-Suomen jokivarsien tukkityömaille järjestämään agitaatiotyötä tukkityöläisten

---

²⁹⁵Sotilasjärjestön lentolehtinen: Neuvosto-Venäjä tarjoaa uudelleen rauhaa, 13.9.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Bolshevikit kestävät, 10.9.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA; Saarela, 76.

²⁹⁶Sotilasjärjestön lentolehtinen: Rauha Neuvosto-Venäjän ja Suomen välille, 18.9.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA.

²⁹⁷Sotilasjärjestön lentolehtinen: Suomen armeijan sotilaille ja työläisille, 13.10.1919. f. 516, op. 2, d. 166, RGASPI, KA. Sotilasjärjestön lentolehtinen: Rauha, 22.4.1920. f. 516, op. 2, d. 469, RGASPI, KA, 3; Sotilasjärjestön lentolehtinen: Proletaarinen rauha, 20.5.1920. f. 516, op. 2, d. 469, RGASPI, KA, 7.

parissa.²⁹⁸ Suomen varuskuntiin lähetetyille agitaattoreille annettiin ohjeiksi hankkia kontakteja kasarmeilta sekä tietoa sotilaiden elinoloista, kurista, koulutuksesta ja päällystöstä. Sotilaille tuli korostaa sitä, että heidät oli aseistettu ja koottu työväestöä vastaan, ja että heidät pakotettaisiin taistelemaan työläisiä vastaan vallankumouksen syttyessä. Kommunistisen ideologian levittämistä radikaalimpi ohje agitaattoreille oli sotilaskurin ja -järjestyksen rikkomisen edistäminen, jonka toivottiin rappeuttavan koko armeijan. Mitä suurempia sotilasjoukkoja saataisiin käännytettyä, sitä vaikeampaa upseeriston olisi langettaa rangaistuksia suomalaisille sotilaille. Tämän uskottiin johtavan uuden työläisarmeijan syntyyn. Agitaation toivottiin etenevän edustajien mukana rykmenttien esikunnista divisioonan yhteiseen taisteluesikuntaan, jotka vuorostaan loisivat yhteyden toisten divisioonien kanssa ja saisivat näin keskitettyä koko armeijan yhteisen toiminnan.²⁹⁹

Kapinalliset ajatukset kytivät Suomen vankileireillä ja muualla, joten suomalaiset kommunistit elättelivät suuria toiveita työväestöstä täytyneen armeijan vallankumouksellisuudesta. Varsinkin vapautetut punakaartilaiset, joita vieroksuttiin työmarkkinoilla, uskoivat SKP:n propagandapuhetta mielellään. Jukka Rahja ilmoitti elokuussa 1919 ”varmoin tietoihin” perustuen, että punaisia oli 75 prosenttia. Kuvauksia teloituksista ja vankileireiltä ilmestyi sanomalehdissä, ja punaisten näkökulmasta sota tarkastelleet kirjat levisivät yhdistysten kautta ja tulivat tunnetuiksi niiden näyttämöillä. Suomalaisen yhteiskunnan ”kypsyydestä” ja armeijan ”punaisuudesta” huolimatta Suomen tilannetta ei pidetty välittömästi vallankumouksellisena, ja myös keskustelua riittävästä armeijan koosta käytiin keskustelua ulkoisen sysäyksen antamiseksi. Suomen armeijassakin tehtiin arvioita joukkojen luotettavuudesta. Kenraali Gough arvioi keväällä 1919, tosin liioitellen, 50–70 % miehistä olevan ”punaisia”.³⁰⁰ SKP sai tietoa Suomen armeijan sotilaallisista asioista sekä motivoituneisuudesta myös sotilasjärjestön tiedustelun kautta, johon palataan seuraavassa pääluvussa.

Suomeen saapuneet agitaattorit kykenivät jakamaan lentolehtisiä ja kirjallisuutta sekä keskustelemaan kommunismista tuttaviansa kanssa. Lentolehtiset ja kirjaset vaikuttivat maan porvarillisten ryhmien kannanottoihin, sillä ne vahvistivat luuloa uuden kapinan välittömyydestä.³⁰¹ Sotilasjärjestön materiaalilla yritettiin pelotella Suomen vallanpitäjiä ja suojata tällä tavoin Neuvosto-Venäjää. Yleisesti ottaen suomalaisia sotilaita ei niinkään yritetty saada lähtemään mukaan puna-armeijaan, mikä itsessään oli myös rajakontrollin takia hankalaa,

---

²⁹⁸Saarela, 201, 253.

²⁹⁹Ohjeita järjestö- ja agitatsioonityölle sotaväen keskuudessa, 1920. f. 516, op. 2, d. 477, RGASPI, KA, 93.

³⁰⁰Saarela, 70, 179–83. Suomen armeijasta ks. Ahti, 145.

³⁰¹Saarela, 359.

vaan heitä kannustettiin muun muassa agitaatiomateriaalin levittämiseen, lakkoiluun sekä salaisten järjestöjen muodostamiseen Suomen armeijan sisällä. Samalla luotiin ja kehitettiin valkoisten viholliskuvia yhdeksi imperialismiin kanssa vastakkainasettelun edistämiseksi. Taktiikkana oli pitää kiinni Suomen vuoden 1918 rintamalinjoista ja viholliskuvista, joilla varmasti oli vastakaikua entisissä punakaartilaisissa. Kevään 1918 tapahtumia verrattiin nykytilanteeseen, ja tällä kertaa onnistuvaa ”kapinaa” olisivat luomassa nuo samaiset tappion kärsineet punaiset sotilaat ja työläiset.

Sotilasjärjestön lentolehtisistä nousevat jälleen esiin vastakkaiset tavoitteet. Vallankumousta haluttiin edistää agitoimalla suomalaisten sotilaiden keskuudessa, vaikka toisaalta rauhansopimuksen tärkeyttä korostettiin monimuotoisen toiminnan kautta. Rauhan puolesta agitoimisessa kaikuivat bolševikkien tavoitteet sisällissodan voittamiseksi, vaikka se ei estänytäkään sotilasjärjestöä ajamasta omia intressejään. Jalo Kohonen oli ehdottanut vallankumouksen edistämiseksi suomalaisten joukko-osastojen yhdistämistä, mutta tämän lisäksi hän katsoi tärkeäksi lisätä keskuskomitean ja sotilasjärjestön agitaatiota Suomessa, luoda uusia reittejä Suomeen ja tukikohtia Karjalan kannakselle ja Aunukseen sekä suunnata agitaatiota ”vain parhaimpiin aineksiin”.³⁰² Neuvosto-Suomen luomiseen tarvittiin myös puna-armeijan suomalaisia joukkoja, mutta niiden varsinaisesta hyökkäyksestä Suomeen puhuttiin lähinnä odottelevaan sävyyn. Oikeastaan vallankumouksen haluttiin tapahtuvan niin, että Suomen armeijan sotilaat kääntyisivät upseereitaan vastaan ja loisivat oman puna-armeijansa, minkä jälkeen järjestäytyneet Neuvosto-Venäjän suomalaiset joukot uskaltaisivat ylittää Suomen rajan.

5.3. Poliittisen vaikuttamisen ongelmat

Missä määrin sotilasjärjestö pystyi agitaatiollaan vaikuttamaan Suomen armeijaan sekä puna-armeijan suomalaisiin joukko-osastoihin? Suomen varuskunnat eivät nousseet kapinaan upseeristoaan tai Suomen hallitusta vastaan, kun taas pakkomobilisoitujen Pietarin ja Inkerin suomalaisten puna-armeijalaisten parissa vallitsi osittain bolševikkivastainen mieliala, jota ei ollut helppo muuttaa propagandan keinoin.³⁰³ SKP:n sotilasjärjestö lähetti rykmentteihin poliittisia työntekijöitään ja toimitti niiden käyttöön suomenkielistä lukemistoa ja materiaalia,

---

³⁰²Jalo Kohosen kirje keskuskomitealle ja sotilasjärjestölle, 9.12.1919. f. 516, op. 2, d. 154, RGASPI, KA, 137.

³⁰³Salomaa, 74.

mutta sen toimia häiritsi se, että rykmentit olivat alituisen liikkeellä. Sisällissodan olosuhteet eivät olleet mitenkään otolliset järjestäytyneelle toiminnalle, eivätkä materiaalin levittämisen ongelmat tietenkään rajoittuneet pelkästään sotilasjärjestön toimintaan.

Materiaalin salainen kuljettaminen Suomeen kärsi erinäisistä ongelmista. Materiaalia oli vaikea säilyttää, matkalupien hankkiminen ja liikkuminen Suomessa oli hankalaa, ja Venäjältä saapuneet tulleet lähetit saattoivat hävitä rahalähetyksen kanssa tai jäädä kiinni. Venäjältä tulleen materiaalin saanti rajoittui lähinnä Suomen itäosiin. Kirjallisuuden ja lehtien jakamista ja kirjeiden toimittamista varten tarvittiin postipaikkoja sekä kahvila- ja ruokalaliikkeitä toiminnan taloudelliseksi tukemiseksi. Salaisen organisoitumisen ajatus ei Suomessa edes viehättänyt kaikkia kommunistista valistustyötä harjoittavia, sillä monet olivat mukana elvyttämässä myös julkista työväenliikettä. Maailmanvallankumouksen tekeminen ei konkreettisena ohjeena puhutellut työväenliikkeen jäseniä. Kesällä 1918 oli rajalle myös pystytetty karanteerisulku, jonka tarkoitus oli suojella Suomea kulkutauti- ja poliittiselta tartunnalta. Kaiken kaikkiaan karanteeniin kirjattiin vuoden 1919 aikana 6511 henkeä. Etappitoiminta ja propagandan levitys ei ollut vaaratonta, ja kesän 1919 mittaan puolenkymmentä SKP:n kuriiria kuoli Suomen rajavartioston väliintuloissa Karjalan kannaksella. Vielä helmikuun 1920 ja huhtikuun 1921 välisenä aikana Suomen rajavartiosto pidatti yhteensä 715 laitonta rajanylittäjää.³⁰⁴

Toisaalta myös Suomen rajavartioiden oli suuria ongelmia materiaalien salakuljetusten kanssa. Viranomaisten ja paikallisväestön välillä vallitsi kannaksella syvä epäluulo, ja entiset valkoisen terrorin uhrin osoittivat avoimesti vihamielisyyttään avustamalla kuriireja ja katkaisemalla puhelinlinjoja. Rajan vartioiden ei koskaan tullut täysin tehokasta, ja sekä kuriirit että pakolaiset onnistuivat eri aikoina pääsemään rajan yli ilman suurempia vaikeuksia. Jotkut pakolaiset jopa väittivät, että heillä oli ollut vaikeuksia löytää rajavartijoita halutessaan ilmoittautua Suomen puolella. Tullivartiointi oli täysin riittämätöntä salakuljettamisen estämiseksi, vaikka viranomaiset ottivatkin kiinni vuosina 1919–1922 keskimäärin yhden salakuljettajan päivässä. Suomen rajavartijat olivat ajoittain myös itse mukana salakuljetuksissa. Salakuljettajat kehittivät menettelytapojaan sitä mukaan, kun valvonta kiristyi. Etsivä keskuspoliisikin oli joulukuussa 1919 todennut, että Kannaksen salakuljetus oli laajamittaista ja ammattimaisesti järjestäytyntä. Vuonna 1920 rajaviranomaiset saivat pakolaisliikenteen jotenkuten kuriin, kun maahan ei päästetty ketään ilman ulkoasiainministeriön lupaa.³⁰⁵

Salomaan päätelmien mukaan sotilaallisen toiminnan merkitys suomalaisten pakolaisten

---

³⁰⁴Saarela, 115–8, 140. Rajaliikenteestä ks. Engman, 276, 287; Harjula 2006, 134; Lähteenmäki, 151–2.

³⁰⁵Engman, 139, 221–2, 264–7; Lähteenmäki, 170.

vetämisessä neuvostovallan puolustajiksi oli suurempi kuin SKP:n harjoittaman poliittisen propagandan. Suomalaisia pakolaisia ei ollut helppo saada identifioitumaan neuvostovaltaan, ja suomalaisten yhteisö säilyi pitkään hajanaisena.³⁰⁶ Koko puna-armeija kärsi vastaavista ongelmista propagandistisessa työssään, vaikka realiteetit kuitenkin tiedostettiin. Seitsemännen armeijan klubitoimijoiden konferenssissa todettiin valistustyön olleen surkeassa asemassa. Klubien määrä oli laskenut kahdesta sadasta 150:een, ja suurista rahakuluista huolimatta tuloksia ei näyttänyt syntyvän. Kirjoja ei luettu tarpeeksi, ja parhaimmillaankin klubeissa esitettiin muutamia näytelmiä, joita käytiin katsomassa vain harvoin. Pietarissa valiteltiin joulukuussa 1919, että alueen kommunistiset järjestöt olivat pieniä ja heikkoja.³⁰⁷ Vallankumouksellisen ”veljeyden” luominen suomalaisten sotilaiden välille ei onnistunut Suomessakaan, jossa levitetty materiaali oli usein huonosti tuotettua. Propagandan osalta ei ole näyttöä siitä, että sillä olisi pystytty joukko-osastoissa heikentämään armeijan sisäistä moraalialia tai järjestämään lakkoja.³⁰⁸

Aineistosta nousseet havainnot poliittisen vaikuttamisen ongelmista keskittyvät pitkälti puna-armeijan suomalaisiin joukko-osastoihin. Suomalaisten venäjän kielen osaaminen oli hyvin vähäistä, joten valistustyö rajoittui lähinnä suomenkieliseen materiaaliin. Sotilaiden keskuudessa myös lukutaidottomuus oli korkea, mikä vaikeutti agitaatiota entisestään. Tätä kompensoivat sotilasjärjestön lähettämät puhujat ja rykmenteissä pidetyt luennot, vaikka toisaalta politrukeista olikin jatkuvasti pulaa. Suomenkielisestä materiaalista riippuvaiset joukko-osastot kärsivät sotilasjärjestön ongelmista tuottaen tarpeeksi agitaatiokirjallisuutta ja -lehtiä. *Punasotilas*-lehdestä ja sotilasjärjestön lentolehtisistä vastuussa ollut Jalo Kohonen nosti kirjeessään esiin sotilasjärjestön ongelmat materiaalihankintojen suhteen. Kirjapainossa, jossa suoritettiin sotilasjärjestön kiireellisimmät tehtävät kirjojen ja lehtisten julkaisemisen suhteen, ei Kohosen mukaan saatu mitään valmiiksi. Kirjapaino oli päiviä toimeentona ilman puita, kaasua ja sähköä, joilla koneita käytettäisiin. Tämä ei edistänyt Suomessa valmisteltavaa ”vallankumouksellista maa-alaa”. Kohonen ehdotti, että sotilasjärjestö toimeenpanisi puolueettoman tutkimuksen mahdollisen sabotaasirytyksen tai tahallisen viivästyttämisen selvittämiseksi. Hän vertasi lehtiä hyvin ilmestyviin venäjänkielisiin julkaisuihin, kuten *Pravdaan* ja *Krasnaja Gazetaan*. SKP:n kirjoitukset jäivät vähäisiksi bolševikkien teksteihin verrattuna.³⁰⁹

---

³⁰⁶Salomaa, 37, 79.

³⁰⁷7:n armeijan klubitoimijain konferenssi. f. 516, op. 2, d. 207, RGASPI, KA; Saarela, 66.

³⁰⁸Salomaa, 240.

³⁰⁹Jalo Kohosen kirje sotilasjärjestölle, 19.3.1919. f. 516, op. 2, d. 210, RGASPI, KA, 53; Salomaa, 69; Saarela, 65.

Edellä mainituista ongelmista kertoi huhtikuussa 1919 myös 164. rykmentin Juho Vatanen. Hän ilmoitti neljännen komppanian lähteneen Suomen rajalle reipasti täynnä kirjoja. Miehet olivat luvanneet toimittaa kirjallisuutta Suomen puolelle luettuaan ne ensin itse. Hän toivoi sotilasjärjestön lähettävän uusia kirjoja, mutta totesi samalla sanomalehtien usein myöhästyvän junaliikenteen ongelmien takia. Vatasta hirvitti ”se henkinen tietämättömyys, mikä osassa joukkoamme vallitsee, kun on sellaisiakin joukossa, jotka eivät tiedä minkä tähde sitä sotaa käydään...vointimme mukaan valistus työtä tehdä, mutta niin kuin tiedät huonostihan se minulta käy, kun on hidas puhe ja kankia kieli, eikä se kommunismi vielä niin saakelin selvänä ole itselläkään.” Muutama viikko myöhemmin Vatanen ilmoitti rykmentin kollektiivin jakaneen 24 400 kappaletta *Vapaus*-lehteä sekä muutamia tuhansia kirjoja. Hän kuitenkin totesi joukkojen alituinen liikkumisen aiheuttavan ongelmia agitaatiotyölle. Lisäharmia koitui venäjän kielen taitamattomuudesta, minkä takia piti pyytää apua ulkopuolisilta.³¹⁰ Kielitaidon puute, huonot kulkuyhteydet sekä rykmenttien pysyminen liikkeessä olivat sotatilassa konkreettisia ongelmia poliittisessa valistustyössä, eikä sitä myöskään edistänyt se tosiasia, että aatteellinen tietämättömyys oli varsin suurta myös agitaatiosta vastuussa olleiden henkilöiden keskuudessa.

Vaikka joukko-osastot pyysivät jatkuvasti lisää propagandistista materiaalia sekä sanomalehtiä taistelumotivaation ja yleisen tiedonkulun parantamiseksi, taisteli sotilasjärjestö agitoinnin mahdollistavien resurssien riittävyyden kanssa varsinkin toimintansa alkuvaiheilla. Kaarlo Lukka kertoi vuoden 1918 lopulla, että joukon agitaatiotyö ei edennyt mihinkään, kirjallisuudesta oli puutetta, päivän tapahtumista ei saatu mitään tietoja, ja ”hengellinen työ” oli täysin seisoksissa. Hän pyysi sotilasjärjestöä lähettämään suomenkielistä kirjallisuutta kommunistisen klubin sekä kirjaston perustamiseksi ja valitteli lehtien puutteen lisäksi sitä, että sotilasjärjestö ei lähettänyt mitään tietoja omasta toiminnastaan tai vastannut sille osoitettuihin kirjeisiin tai lennätinviesteihin. Hän myös totesi agitaatiotyön olleen vielä toissijainen intressi rykmentin sotilaallisen kurin ja järjestyksen puutteen takia.³¹¹

Valkoisten toimet estivät usein propagandamateriaalin lähettämisen rintamalle asti. Joukko-osastot pyysivät erityisesti vuosien 1918–1919 vaihteessa sotilasjärjestöltä enemmän sotilaallista kirjallisuusmateriaalia, jolloin siitä oli suurin puute valkoisten ollessa sodassa vielä vahvoilla. Myöhemmin postiyhteydet kuitenkin paranivat punaisten sotilaallisen aseman vahvistuttua. Jo maaliskuussa 1919 480. rykmentin *Vapaus*-lehtien postilähetyksiä tihennettiin Arkangelin ja Pietarin välisen postiliikenteen järjestäytyttyä kunnolla. Sotilasjärjestö ei

---

³¹⁰Vatosen kirje Mannerille, 1.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA; J. Vatasten kertomus, 27.4.1919. f. 516, op. 2, d. 268, RGASPI, KA, 3.

³¹¹Lukan kirje E. Rahjalle, Sisrani, 9.11.1918. f. 516, op. 2, d. 19, RGASPI, KA.

kuitenkaan halunnut myöntää sotilasagitaatioon liittyviä ongelmiaan. Jukka Rahja syytti vielä tammikuussa 1920 6. rykmentin agitaatiokirjallisuuden puutteesta rykmentin kollektiivia sekä erityisesti sen komissaaria, joka oli hänen mukaansa laiminlyönyt tehtävänsä. Rahja totesi postin kulkevan hyvin ja huomautti, että oikea syy materiaalin heikkoon liikkuvuuteen oli rykmentin toimivien järjestelyjen puute. Lopuksi hän kuitenkin kertoi sotilasjärjestön auttavan rykmenttiä, kunhan se itse keksisi paremman kuljetuskeinon.³¹²

Venäjän sisällissodassa vallinneet huonot yhteydet sekä yleiset materiaaliset puutteet varsinkin toiminnan alkuvaiheilla vaikuttivat suoraan sotilasjärjestön agitaatiotyöhön, eikä käytäntö usein kohdannut propagandassa levitetyn sanoman kanssa. Sabotaasilla oli helpompi selittää sisällissodan materiaalien puutteita, joita sotilasjärjestöllä ei haluttu myöntää olevan. Monella tapaa Suomesta pakolaisina tulleet pyrkivät selviämään vuoden 1918 tapahtumista, eikä intoa välttämättä riittänyt aatteellisen armeijan luomiseen huonojen olosuhteiden jatkuessa. Suomalaisten sotilaiden käännäyttämisen puna-armeijan kommunisteiksi kärsi sotilaiden huonosti motivoituneista lähtökohdista taistella bolsevikkien puolella. Vuoden 1919 jatkuvien taistelujen takia ei luultavasti ollut aikaakaan keskittyä kommunistiseen agitaatioon, ja päällimmäiset viestit määriteltiinkin rintamatilanteiden ehdoilla. Aineistosta sotilaiden oma ääni ei nouse kunnolla esiin, mutta propagandistinen vaikutus näyttäisi olleen varsin yksisuuntaista. Sotilasjärjestö luuli agitaatiotyöllään olevan todellista merkittävämpää vaikutusta suomalaisiin sotilaisiin. Toisaalta ainakin lentolehtisiä painettiin runsaasti ja rykmenttien kirjallisuuskin vaikutti olleen kovassa käytössä, tosin ei tarpeeksi kommunististen klubien mielestä. Suomalaiset joukko-osastot toimivat puna-armeijan alaisuudessa, mutta sotilasjärjestö pyrki kuitenkin vaikuttamaan joukkoihin suomenkielisellä materiaalilla ja poliittisella valvonnalla puna-armeijan luvalla. Bolsevikkien kannalta olikin melkein mahdotonta antaa muiden kuin sotilasjärjestön hoitaa suomalaisten sotilaiden poliittista valvontaa ja agitaatiota kielikysymyksen takia. Sotilasjärjestön resurssit huomioon ottaen se luultavasti priorisoi toimintaansa muihin materiaalihankintoihin. Lentolehtisten ja kirjallisuuden jakamisen lisäksi Suomeen ja sen rajalle kohdistettiin sotilasjärjestön monimuotoista tiedustelutoimintaa.

---

³¹²480. rykmentin kollektiivin suomalaisen jaoston kirje sotilasjärjestölle, 30.3.1919. f. 516, op. 2, d. 448, RGASPI, KA, 158; J. Rahjan kirje 6. rykmentin komissaarille, 14.1.1920. f. 516, op. 2, d. 448, RGASPI, KA, 28.

6. Tiedustelu- ja muu toiminta

SKP:n maanalaisen sotilasstrategian alkamisen ajoittaminen on Salomaan mukaan tulkinnanvarainen kysymys, ja ensimmäisiä sotilasjärjestön toimintaohjeita välitettiin Suomessa vuonna 1919.³¹³ Tiedustelutoiminta puolestaan alkoi tutkimusaineiston mukaan jo syksyllä 1918, ja sitä harjoitettiin sotilasjärjestön valvonnan alla varsinkin Suomen rajan tuntumassa. Sotilasjärjestö kokosi tietoja suomalaisista lehdistä ja lähetti niitä käännettyinä ulkoasiainkomissariaattiin Moskovaan. ”Venäläiset toverit” pyysivät sotilasjärjestöltä poliittista ja taloudellista tietoa koskien Suomea, ja myös sotilasjärjestön henkilökuntaa lisättiin jatkuvasti tiedustelutoiminnan kasvattamiseksi. Sotilasjärjestön ”informaatioilaitos”, joka myöhemmin sijoitettiin ulkoasiainkomissariaatin alaiseksi, välitti venäläisille joskus arvokkaitakin tietoja.³¹⁴ Sotilasjärjestöä informoitiin myös henkilöistä, joita epäiltiin vakoilusta tai karkaussuunnitelmista. Rahjan veljeksillä oli 1918–1920 hallitseva asema Karjalankannaksen ja Suomen välisissä yhteyksissä, ja Suomessa Eino Rahjaa pidettiin idän uhan henkilöitymänä. Eino Rahja käytti kannaksen tilannetta hyväkseen pyörittäen etappibisnestä, joka vei Venäjältä Suomeen propagandaa ja vakoilijoita ja toi sieltä ylellisyystarvikkeita. Punapakolaisia kuljetettiin myös Ruotsista Neuvosto-Karjalaan Pohjois-Suomen kautta.³¹⁵ Bolsevikit ja puna-armeija hyötyivät siitä, että sotilasjärjestö harjoitti tiedustelua ja valvontaa Suomessa ja suomenkielisillä alueilla, joissa toiminta oli helpointa toteuttaa sotilasjärjestön kautta.

Vuoden 1919 lopulla SKP halusi taloudellisista syistä eroon suomalaisiin pakolaisiin liittyvistä tehtävistä. Keskuskomitean sihteeri K. M. Evä arvioi heinäkuussa, että puolueen varat riittäisivät ilman toiminnan supistamista vain vuoden loppuun. Sotilasjärjestön ja tiedusteluosaston tehtävät kuuluivat Evän mielestä Neuvosto-Venäjälle, ja varoilla tuli hoitaa vain Suomeen kohdistunutta toimintaa. Evä sekä sotilasjärjestön aktiivisesta toiminnasta pois siirtynyt Kullervo Manner esittivätkin, että osia sotilasjärjestön toiminnasta, kuten esimerkiksi päällikkökurssit, sekä keskuskomitean hallussa olleet varat tuli luovuttaa suomalaisten järjestöjen keskustoimistolle. Sotilasjärjestön senhetkinen sihteeri Jalo Kohonen halusi puolestaan ennen muuta SKP:n suojatuvan VKP:n suomalaisilta järjestöiltä. Rahjan veljesten tukijana esiintynyt

---

³¹³Salomaa, 229; Hyvönen, 59. Tammikuussa julkaistiin kirjanen ”Kiireellisiä toimintaohjeita Suomen vallankumoukselliselle työväestölle ja sotaväelle”.

³¹⁴Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72.

³¹⁵Engman, 214; Harjula 2006, 143; Lackman 1991, 57.

Jalo Kohonen oli kuitenkin myös valmis syöksemään koko SKP:n suoraan maan alle ja keskittymään vain toimiin Suomessa.³¹⁶

Suomen ja Venäjän välisiä rajoja etsittiin 1918–1920. Käytännön tasolla rajalla harjoitettiin vartiointia, salakuljetusta ja vankien siirtämistä, vaikka virallisesti suhteita maiden välillä ei sotatilan vallitessa ollut olemassa. Koska rajaliikennettä ei pystytty pitämään kurissa, Tšekä (Neuvosto-Venäjän salainen poliisi) tarvitsi sotilasjärjestön apua. Pietarissa tiedettiin olevan valkoisen Suomen vakoojia, ja Inkerin suomalaisväestön mielialoista oli saatava tietoja. Tšekää kiinnostivat myös Suomen väestön mieliala sekä sotilaalliset, Pietarin puolustukseen ja Suomeen hyökkäämiseen vaikuttavat seikat. Tiedustelunsa avulla sotilasjärjestö sai tietoa paikallisista suomalaisista yhteisöistä sekä niiden toiminnasta. Näitä tietoja sekä sotilastiedustelusta saatua informaatiota sotilasjärjestö välitti eteenpäin VKP:n elimille. VKP:n varsinainen sotilastiedustelu kuului puna-armeijan tiedusteluhallinnolle (RU), jonka asiamiehiä SKP:n sotilasjärjestön erikoisosasto³¹⁷ avusti. Varsinaiset vakoilu- ja salakuljetusasemat perustettiin Karjalan kannakselle rajan pinnan Mainilaan, Valkeasaarelle ja Lempaalaan. Lempaalan pistettä johti turkulainen peltiseppä Uno Peltola, jolla oli hyvät yhteydet sotilasjärjestöön.³¹⁸

6.1. Rajatiedustelu ja vastavakoilu

Karjalan kannaksesta tuli keskeinen väylä lännen ja Neuvosto-Venäjän välillä, sillä vaihtoehtoiset reitit kulkivat Arkangelin, Odessan ja Vladivostokin kautta. Rajalla suoritettiin usein vanginvaihtoja, ja esimerkiksi joulukuuhun 1920 mennessä Neuvosto-Venäjälle palasi lähes 30 000 venäläistä, kun taas länteen siirtyi noin 15 000 keskusvaltojen kansalaista.³¹⁹ Rajatiedustelu oli sotilasjärjestölle hyödyllistä vilkkaan rajaliikenteen valvonnan sekä erinäisen informaation keräämisen kannalta. Sotilasjärjestölle osoitetuissa tiedusteluraporteissa annettiin tietoa valkoisten sotilaallisesta toiminnasta ja hyökkäyksistä rajan tuntumassa sekä muista paikallisista sotilaallisista tapahtumista. Esimerkiksi huhtikuussa 1919 valkoisten kerrottiin keräävän joukkojaan ja suunnittelevan Inkerin liittämistä Suomeen. Raportin mukaan aseistettuja joukkoja oli saatava kiireellisesti lisää. Asiasta oli ilmoitettu tuloksetta venäläisille toimijoille, joten Miikkulaisten kommunistinen klubi kääntyi tiedustelija Tietäväisen kautta

---

³¹⁶Saarela, 81, 93.

³¹⁷ks. luku 2.5. sivu 23.

³¹⁸Salomaa, 220, 246; Harjula 2006, 99, 139; Engman, 35.

³¹⁹Nevalainen 2002, 156; Engman, 36.

sotilasjärjestön puoleen saadakseen tarvittavia asetarvikkeita paikallisille järjestöille. Sotilastiedustelu oli tärkeä osa sotilasjärjestön toimintaa, ja sen merkittävyys korostui tärkeiden Karjalan taistelujen yhteydessä kevätkesällä 1919, jolloin tiedusteluraportteja lähetettiin kaikkein eniten. Tiedustelun nähtiin hyödyttävän myös puna-armeijaa, sillä armeijan johdolla oli vaikeuksia ymmärtää pienistä joukoista koostuvien rintamien kokonaiskuvaa. Eino Rahjakin oli puolustellut puna-armeijalle Valkeasaaren joukkojen pitämistä paikallaan tiedustelutoimien vahvistamiseksi.³²⁰ Tiedustelijat raportoivat paikallisten punaisten joukkojen toimista rajan tuntumassa, ja sotilasjärjestö sai tiedustelun kautta myös erilaisia karttoja taistelualueilta.³²¹

Suomalaisten harjoittaman sotilastiedustelun tarkoituksia avaa parhaiten sotilasjärjestön syksyllä 1918 kustantama 15 sivun pituinen *Kenttäkirja*, jossa annettiin yksityiskohtaisia ohjeita ja tietoja tiedustelupäälliköille. Tehtäviin lähdettäessä tiedustelijoille oli selvitettävä, 1) mitä tehtävä sisältää, 2) mihin on lähdettävä, 3) tehtävän suorittamiseen annettu aika sekä tiedot omista sotajoukoista ja niiden liikkeistä, 4) kenelle ja mihin ilmoitukset tuli lähettää, 5) tiedot naapuritiedustelijoista sekä 6) mitä on tehtävä tiedustelun päätyttyä. Yleisenä sääntönä raportoinnissa oli selkeästi erotettava henkilökohtaisesti havaitut huomiot huhupuheista. Sotilastiedustelussa annettiin hyvin tarkat ohjeet siitä, mistä kaikesta tiedustelijoiden tuli ottaa selvää. Tietoja haluttiin esimerkiksi vihollisen käyttämistä teistä, sotilaiden lakkien reunusten väreistä, olkalapuista ja numeroista sekä vartioiden ja kulkuvahtien vaihtoajoista. Valkoisten joukko-osastojen kokojen lisäksi tiedustelijan tuli määrittää, kuinka suuri osa joukoista sijoittui teltoihin, missä sijaitsivat yöllä tapahtuvaan rynnäkköön parhaiten sopivat paikat sekä joukkojen etummaisat tukikohdat, sekä mihin tykistö, reservi, hevoset ja kuormat oli sijoitettu. Tietojen hankinta ulottui jopa paikallisympäristön yksityiskohtien määrittelyyn. Näihin kuuluivat tiet, mäet, teiden varsien kylät ja metsät, jokien virtojen suunta ja nopeus, sillat, padot, suot ja niiden ylittämismahdollisuudet, siltojen pituus, leveys ja kunto sekä rotkot, ylängöt ja metsät. Asutuksen suhteen vaadittiin tietoja kylien käyttämisestä hyökkäämistä, puolustamista ja majailua varten sekä siitä, kuinka asutus oli rakennettu, paljonko siellä asui paikallisia ja oliko vettä, polttoainetta tai ruokavarastoja saatavilla. Tiedustelussa oli myös tärkeä selvittää, mitä paikalliset asukkaat puhuivat vihollisesta. Tiedustelun merkinannot puna-armeijalle suoritettiin

---

³²⁰Ks. luku 4.5. sivu 71.

³²¹Pekka K. Tietäväisen raportti sotilasjärjestölle, 4.4.1919. f. 516, op. 2, d. 211, RGASPI, KA, 38; Hugo Karin ja Kaarlo Vuorion raportti sotilasjärjestölle, 4.7.1919. f. 516, op. 2, d. 214, RGASPI, KA, 65; J. S.:n kirje J. Rahjalle, 25.7.1919. f. 516, op. 2, d. 214, RGASPI, KA, 79; Antikainen, 74–6. Puna-armeijasta ks. Murphy, 76–80; Mawdsley, 76–7.

morsettamalla kahdella lipulla ja lyhdyllä.³²² Nämä tiedot tulivat varmasti tarpeeseen kevään 1919 taisteluissa.

Tilanne rajalla oli alkuvuodesta 1919 erittäin herkkä, sillä rajalla käytettiin hyväksi Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisen sotatilan jatkumista puolin ja toisin. Suomalaiset partiot kävivät Aunuksessa vieden mukanaan Neuvosto-Venäjän rajavartijoita ja punaiset joukot tekivät vastavierailuja. Suomen heimoaktivistit olivat heränneet erityisesti vuoden 1918 epäonnistuneen Vienan retken³²³ jälkeen, ja heidän esteenään olivat vain Suomen hallitus sekä erityisesti sotaministeri Walden, joka ei halunnut ulkopoliittista riitaa ympärysvaltiojen kanssa. Valtiovalta, ainakin jossain määrin, pakotettiin mukaan heimosodista merkittävimpiin kevään 1919 Aunuksen retkeen.³²⁴ Valkoisten joukkojen liikkeitä ja aikomuksia kuvailtiin rajaseudun tiedusteluraporteissa tarkasti. Esimerkiksi Hugo Kari ja Uuno Peltola raportoivat sotilasjärjestölle huhuista koskien Suomen puolelta tapahtuvaa hyökkäystä. Hyökkäys tapahtuisi sekä Raudusta että Valkeasaaresta viimeistään kesäkuun aikana, ja jopa 6000:n inkeriläisen uskottiin ottavan osaa tähän ”ryöstöretkeen”. Muiden tiedustelijoiden tapaan Mikko Kokko oli varma siitä, että Suomen armeija oli kokoomassa vapaaehtoisia joukkoja Raudun seudulle, sillä hänenkin joukoistaan oli yritetty värvätä lähtijöitä. Kokko epäili hyökkäyksen tapahtuvan toukokuun 16.–20. välillä.³²⁵

Rajalla tapahtuvia hyökkäyksiä sattui useaan otteeseen puolin ja toisin, ja myös Eino Rahja oli laatinut keväällä suunnitelman Suomen puolelle tehtävää iskuja varten. Rahja antoi rajatoimitsija A. Meriläiselle luvan hyökätä rajalla sijainneen suojeluskunnan tiedustelujoukon kimppuun oman ryhmänsä kanssa, ja Kotirannan tuli avustaa häntä aseistamisen ja miehistön suhteen. Iskuun osallistuvien tuli pukeutua siviilivaatteisiin, jotta siitä ei kehittyisi ”kansainvälistä selkkausta”. Hyökkäys oli myös järjestettävä niin, että miehet esittäisivät perääntyvänsä Neuvosto-Venäjän puolelle, jolloin hyökkäys tulkittaisiin tehdyksi Suomen puolelta.³²⁶ Rajaselkkaukset rauhoittuivat hetkeksi kesän 1919 jälkeen, mutta loppuvuodesta iskuja tehtiin jälleen. Virolais-inkeriläinen hyökkäys käynnistyi 11.10.1919 Inkerin rannikolla. Venäjän sisällissodan taistelut kääntyivät kuitenkin puna-armeijan eduksi loka-marraskuussa 1919,

---

³²²Kenttäkirja, kustantajana SKP:n sotilasjärjestö, Pietari 1918 (hinta 50 kop.), f. 516, op. 2, d. 630, RGASPI, KA, 232. Kirjan lopussa listataan morseaakkoset. Merkinantoja olivat esimerkiksi: eteenpäin (H), seis (S), vihollinen (N), pommit – ylilento (T.H.), hevosten pitäjät kutsutaan (K.P.) jne.

³²³Vienan retki kesti maaliskuusta syksyyn 1918, ja sen tarkoituksena oli liittää Itä-Karjala Suomeen. Niinistö, 52–3.

³²⁴Harjula 2006, 127, 147; Niinistö, 152–3; Ahti, 113, 126; Harjula 2007, 132.

³²⁵Hugo Karin ja Uuno Peltolan raportti, 15.6.1919. f. 516, op. 2, d. 236, RGASPI, KA, 57; Kokon kirje J. Rahjalle, 11.5.1919. f. 516, op. 2, d. 212, RGASPI, KA, 58.

³²⁶E. Rahjan kirje Kotirannalle, 20.3.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 226.

minkä johdosta Kokon rajavartiopataljoona alkoi tehdä entistä väkivaltaisempia iskuja Suomen puolelle. Haapalan kenttävartiota hyökkäsi joulukuussa Kokon satamiehinen joukko, joka ampui rajavartioita ja vei neljä miestä mukanaan. Suomen puolella ei vuoden 1919 edetessä tiedetty, miten ristiriitaisiin toimintatapoihin tuli suhtautua. Suomalaiset punaiset toimivat aggressiivisesti rajalla ja aiheuttivat vaikeuksia vankienvaihoissa, vaikka bolševikkihallitus viesti Suomeen sovinnollisemmin. Kokko uhkaili revolverillaan useiden vanginvaihtojen aikana, ja Suomen lehdissä välikohtausten oletettiin johtuvan provosoivista suomalaisista punaisista.³²⁷

Sotilasasioiden ja valkoisten joukkojen liikkeiden lisäksi tiedustelijat raportoivat sotilasjärjestölle paikallisväestön, inkeriläisten ja nk. vihreiden eli talonpoikaisjoukkojen aseellisesta toiminnasta rajaseudulla. Vihreät joukot olivat yleisestikin ottaen suuri vaiva puna-armeijalle. Marraskuun 1918 lopussa neuvostohallitus asetti Aunukselle mobilisaatiomääräyksen ja miljoonien ruplien sotaveron. Tämä sekä mautilojen ja muun omaisuuden pakko-otot aiheuttivat Aunuksessa levottomuuksia neuvostovaltaa vastaan. Inkeriläiset vangitsivat salakuljettajia ja hoitivat käytännössä Suomen rajavartiointia.³²⁸ Kesällä 1919 inkeriläiset kapinoivat jatkuvasti, ja verisiä kahakoita tapahtui esimerkiksi Kuivaisissa ja Miikkulaisissa. Tällöin myös SKP pyrki neutralisoimaan Inkerin talonpoikia Neuvosto-Venäjän puolustamiseksi, ja kesäkuussa perustettiin Adolf Taimin johdolla ”Karjalan kaistan vallankumouksellisen puolustuksen erityisvaliokunta”.³²⁹ Hugo Kari raportoi sotilasjärjestölle Wuoljärvellä sijainneesta metsävartiopaikasta, jonne inkeriläisille tuotiin elintarvikkeita useasta kylästä. Noin 10–15 inkeriläismiehen ryhmä oli hänen mukaansa ”vakoilumatkalla” Neuvosto-Venäjällä aikeissaan tappaa sotilasjärjestön tiedustelijoita, ja miehet olivatkin keränneet tietoja heidän asuinpaikoistaan. Jalmari Kotiranta totesikin rajatyöskentelyn muodostuneen hyvin raskaaksi sen takia, että vihreät, suojeluskuntalaiset ja paikallisväestön avustamat ”rosvosakit” vierailivat useaan otteeseen Neuvosto-Venäjän puoleisella raja-alueella.³³⁰ Pohjois-Inkeristä oli tullut bolševikeille merkityksellinen rajamaakunta Pietarin puolustamisen kannalta. Rajatiedustelua harjoitettiin myös yhteistyössä venäläisten tiedusteluosastojen kanssa, tosin suomalaisille joukoille tutulla varauksella. Kokko ilmoitti Eino Rahjalle Valkeasaaren venäläisen vakoiluosaston päällikön Ollikaisen pyytäneen hänen joukoistaan kuusi luotettavaa, mieluiten sekä venäjää että suomea osaavaa miestä tulliin, junien passintarkastukseen sekä rajavakoiluun. Myös Vienan Kemiin pyydettiin lähettämään kesällä 1920 lisää tiedustelumiehistöä. Täydellinen

---

³²⁷Harjula 2006, 188–9; Engman, 438–9; Nevalainen 1996, 119.

³²⁸Harjula 2007, 125; Engman, 209; Murphy, 97–8; Rahja, 49.

³²⁹Nevalainen 1996, 68–71; Harjula 2006, 142; Saarela, 134.

³³⁰Hugo Karin raportti, 6.10.1919. f. 516, op. 2, d. 236, RGASPI, KA, 26; J. Kotirannan kirje sotilasjärjestölle. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 154.

venäjän kielen osaaminen ei ollut välttämätöntä, ja komissaari Walldén totesi, ettei hän halunnut ”tuntemattomien kanssa liikoja riskeerata”.³³¹

Uuno Peltola johti Lempaalan vakoilupistettä. Hän lähetti sotilasjärjestölle vuoden 1919 aikana useita raportteja rajavartioston toiminnasta sekä esitti kritiikkiä sen puutteista ja ongelmista. Peltolan suorittamassa tarkistuksessa ilmeni suomalaisten sotilaiden harjoittamaa trokaamista ja paikallisväestön ryöstämistä. Sotilaat hakivat tavaraa Suomen puolelta ilman rajavartioston puuttumista asiaan. Peltola kehotti lisäämään miehistöä ja ampumatarvikkeita rajalle, sillä häntä ei viiden päivän kierroksensa aikana kertaakaan vaadittu näyttämään henkilötodistuksiaan, vaikka olikin puhutellut sotilaita ja rajapäälliköitä. Hän raportoi myös Rasdelnajan kylässä sijaitsevasta kulkupaikasta, josta upseerikoululaisia oli mennyt Suomeen ilman mitään kulkulupia. Uuno Peltola pyysi sotilasjärjestöä lisäämään suomalaisten osuutta rajavartiostossa useaan otteeseen, sillä hän uskoi heidän tulevan paremmin toimeen suomea puhuvan paikallisväestön kanssa. Kierreltyään Kuivaisten, Lempaalan ja Korkeamaan alueilla hän totesi vartioitavan alueen olevan liian laaja, minkä takia valkoiset pystyivät rauhassa käyskentelemään rajan läheisyydessä. Matkustaja- ja tavaraliikenteen raportointi sekä vakoilun kehittäminen kaipasivat lisää suomalaisten sotilaallista apua.³³² Miehistön ja resurssien puute vaivasi koko puna-armeijaa, joten rajavalvonnan kannalta ongelma ei ollut mitenkään erityinen. Rajavalvonnan korostamista kuitenkin tuki se tosiasia, että Neuvosto-Venäjä oli vuoden 1920 loppuun saakka sotatilassa Suomen kanssa. Tässäkin suhteessa painotettiin suomalaisten itsenäistä toimijuutta Neuvosto-Venäjän sisäisissä asioissa.

Rajaliikenne oli erittäin vilkasta.³³³ Sotilasjärjestöllä oli toimipisteitä Valkeasaarella, Mainilassa ja Lempaalassa, joista vakoojia, kuriireita ja muuta maanalaisväkeä toimitettiin Suomeen. Näissä pisteissä kuulusteltiin myös pintapuolisesti Suomesta tulleita, joilta kerättiin yksityiskohtaisia tietoja heidän historiastaan ja jopa rikoksistaan Suomessa. OPIS 3 -mikrofilmikokoelma on täynnä yksittäisten henkilöiden salaisia henkilökortteja ja kyselykaavakkeita, joissa listattiin henkilötietojen lisäksi tietoja työpaikoista, osoitteista, ulkonäöstä, perhesuhteista ja kielitaidosta sekä siitä, mitkä paikkakunnat he tunsivat parhaiten Suomessa, olivatko he olleet mukana vakoilutoiminnassa, missä he toimivat vuoden 1918 alussa toimessa ja sen jälkeen, ja olivatko he toimineet armeijassa tai suojeluskunnissa. Suomesta tulleilla oli mukanaan myös

---

³³¹Kokon kirje E. Rahjalle, 15.12.1918. f. 516, op. 2, d. 20, RGASPI, KA; Arthur Walldénin kirje J. Rahjalle, 6.8.1920. f. 516, op. 2, d. 450, RGASPI, KA, 99; Niinistö, 192.

³³²Uuno Peltolan kirje sotilasjärjestölle, 15.9.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 34; Uuno Peltolan kirje E. Rahjalle, 26.12.1919. f. 516, op. 2, d. 217, RGASPI, KA, 120; Uuno Peltolan kirje E. Rahjalle, 27.3.1919. f. 516, op. 2, d. 210, RGASPI, KA, 61.

³³³Ks. luku 2.2. sivut 14–15.

erilaisia todistuksia. Saapuneet lähetettiin eteenpäin SKP:n jatkokuulusteluihin sotilasjärjestölle Pietariin. Helmikuuhun 1919 mennessä sotilasjärjestön tilojen kellariin perustettiin pidätystilat ja tutkijatoimisto, joita johti pietarinsuomalainen Edward Huhtala. Toimisto piti kirjaa saapuneista ja tunnisti heitä luotettavilla, aikaisemmin Suomesta saapuneilla henkilöillä. Tutkittavat kertoivat elämäntarinoitaan sekä syitä Neuvosto-Venäjälle lähtemiseen hyvin yksityiskohtaisesti, ja heistä kaivettiin esiin jopa Suomessa julkaistuja lehtijuttuja ja -ilmoituksia. Myös rajalla toimineet tiedustelijat loivat yhteyksiä Suomen puolelle ja selvittivät, ketkä olivat tunnustamiseen käytettyjä luotettavia yhteyshenkilöitä. Jukka Rahja saattoi henkilökohtaisesti määrätä tutkijatoimistoa pidätyttämään yksittäisiä henkilöitä, ja myös Suomen puolelle luvatta pyrkinä kiinniotettuja lähetettiin sotilasjärjestön tutkittaviksi. Tutkinnasta suoriutuneet lähetettiin sotilasjärjestön kautta joko puna-armeijan suomalaisiin joukkoihin tai komentajakursseille, ja ongelmalliset tapaukset toimitettiin Pietarin Tšekaan. Pietarin ja Suomen rajan välisellä alueella toimi kaksi Tšekan haaraa, joissa palveli runsaasti suomalaisia myös johtotehtävissä. Pietarin Suomen aseman Tšekaan perustettiin myös SKP:n sotilasjärjestön pidätystilat, ja myös Valkeasaaren Tšeka toimi läheisessä yhteistyössä sotilasjärjestön kanssa.³³⁴

Tiedonhankinnalla ja taustoittamisella sotilasjärjestö pyrki laajasti kartoittamaan kaikki Neuvosto-Venäjälle tulleet sekä saamaan mahdollisesti selville, voitaisiinko heitä potentiaalisesti käyttää Suomen tiedustelutehtävissä. Tiedustelijat lähettivät tietoja yksittäisistä henkilöistä arvioiden heidän luotettavuuttaan, jotta sotilasjärjestö pystyi sijoittamaan heidät ja käyttämään heidän taitojaan parhaalla mahdollisella tavalla. Tutkintopöytäkirjoista käy ilmi, että sotilasjärjestö pyrki saamaan Suomesta tulleilta haltuunsa myös tärkeää sotilasinformaatiota. Pidätetty Matti Nuutinen oli ensin jäänyt kiinni Suomen puolella, ja häntä oli kuulusteltu muun muassa rajalla olleiden punaisten miesvahvuuksista. Hänet kuitenkin lähetettiin takaisin Neuvosto-Venäjän puolelle, ja sotilasjärjestön kuulustelussa Nuutinen antoi tietoa Suomen puolella sijainneen Hartosen kylän sotilasvahvuuksista ja -sijoituksista sekä asevarastosta. Paavo Manner, joka oli työskennellyt Inon tykistö patterissa, kertoi puolestaan saaneensa tietoja EK:n palveluksessa toimineelta Juho Ikoselta. Tämän mukaan useat kirjallisuutta ja postia Suomeen kuljettavat henkilöt toimivat myös EK:n asiamiehinä, ja Venäjälle oli myös lähetetty henkilöitä ottamaan selvää SKP:n Suomeen kohdistuneesta toiminnasta.³³⁵

---

³³⁴passim f. 516, op. 3, RGASPI, KA; Harjula 2006, 139–142; Sotilasjärjestön viesti E. Huhtalalle ja Huhtalan vastaus, 16.6.1919. f. 516, op. 3, d. 15, RGASPI, KA, 203. Tšeka oli punaisen terrorin toimeenpanija, jonka toimenkuvaan kuuluivat erinäiset murhatoimet koko sisällissodan ajan.

³³⁵Matti Nuutisen tutkintopöytäkirja, 15.2.1919. f. 516, op. 2, d. 209, RGASPI, KA, 117; Paavo Mannerin kuulustelupöytäkirja, 20.1.1920. f. 516, op. 3, d. 24, RGASPI, KA, 82.

Yksittäisistä tiedoista rajaseudun vahvuuksista oli hyötyä sotilasjärjestön oman toiminnan sekä laajemman kokonaiskuvan kartoittamiseksi. Kuulustelut ja rajavalvonnan tiukka kontrolli olivat osa sotilasjärjestön vastavakoilutoimia, joilla pyrittiin vaikuttamaan Suomesta lähetettyjen tiedustelijoiden toimintaan. Yksi tärkeimmistä syistä tietojen hankkimiselle ja kuulusteluille olikin saada kiinni epäilyttäviä henkilöitä. Sotilasjärjestölle ilmiannettiin henkilöitä, joiden uskottiin olevan vastapuolen vakoilijoita – tai kuten Kokko tutkittavaksi lähettämästään Ozerkovista totesi: ”susi lammasten vaatteissa”.³³⁶ Suomen maantieteellinen sijainti vaikutti paljolti siihen, että siitä tuli antobolsevistisen sodan tukialue, jossa myös valkoiset venäläiset pitivät majaansa. Pietarissa tapahtui keväällä 1919 useita iskuja, joiden takana toimi Suomesta käsin rahoitettu ”Järjestö”. Vakoilua ja sabotaasioperaatioita johdettiin Helsingistä ja Viipurista lähettämällä asiamiehiä Neuvosto-Venäjälle, ja myös Suomen armeijan yleisesikunnan ”Section Politikin” tavoitteena oli suorittaa erinäisiä sabotaasitoimia ”vihollisen alueella”. Suomen sotilastiedustelu toimi aktiivisesti Pietarissa, jossa sillä oli kaksi salaista ala-toimistoa. Salmassa sijainnut Suomen armeijan vakoiluosasto kartoitti Aunuksen punajoukkojen tilannetta ja värväsi kaksoisagentteja. Bolsevikkien toimet kiinnostivat myös ympärysvalltoja. Moskovassa ja Pietarissa toimi muutamia Euroopan suurvaltojen salaisia agentteja jo vuonna 1918, ja kesäkuussa 1919 Britannian Secret Service otti tukikohdakseen Terijoen, jossa toimi myös Etsivän keskuspoliisin alajaosto. Englantilaisten salainen palvelu piti yhteyttä Pietarissa maan alla toimiviin vastavallankumouksellisiin järjestöihin.³³⁷

Tanskan Punaisen Ristin edustajia sekä erinäisiä suomalaisia pidätettiin Pietarissa huhtikuun lopulla 1919 yhteensä 15. Pidätyksissä oli mukana Ida Jääskeläinen SKP:n sotilasjärjestön tutkintatoimistosta. Tutkintatoimistolaiset pidättivät lopulta 2.6.1919 kaikki Tanskan Punaisen Ristin toimijat. Vakoilusta epäily meni välillä hyvin pitkälle. Samana päivänä muuan Yrjö Paussua epäiltiin Venäjältä Suomeen lähetettyjen toimijoiden ilmiantajaksi, sillä juuri Paussin avustamat suomalaiset olivat jääneet kiinni. Engmanin mukaan suomalaiset tekivät parhaansa häiritäkseen Suomen ja neuvostohallituksen välisiä suhteita kevätkesällä 1919. He olivat mukana Pietarin suomalaisten pidätyksissä ja pystyivät rajavalvonnan avulla myös sabotoimaan vankienvaihtoja.³³⁸ Pietarin tšekan yhteistyö SKP:n sotilasjärjestön kanssa kehittyi kevään 1919 mittaan niin läheiseksi, että Tšeka käytännössä otti tutkijatoimiston omaan käyttöönsä. Toimisto sai kuulustella Tšekan itsensä pidättämät suomalaiset ja tehdä syyllisiksi havaituille mitä tahtoi.

---

³³⁶Kokon viesti E. Rahjalle, 22.8.1920. f. 516, op. 3, d. 32, RGASPI, KA, 48.

³³⁷Mainio, Aleks: *Näkymätön sota. Suomi vastavallankumouksellisen terrorismin ja vakoilun tukialueena 1918–1939*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2015, 58–65, 69–70, 75–6; Ahti, 113–5; Lackman 1994, 19; Polvinen, 230–1; Lähteenmäki, 148; Harjula 2006, 147.

³³⁸Engman, 436–8, 461. Paussusta ks. Hugo Karin raportti Miikkulaisista, 2.6.1919. f. 516, op. 3, d. 33, RGASPI, KA, 128.

Myös SKP:n sotilasjärjestölle päätyneet Suomesta tulleet vakoojat ja muut pidätetyt venäläiset ja ulkomaalaiset toimitettiin Tšekalle, joka tarvittaessa lainasi tutkijatoimiston suomalaisia. Lopulta syyskuussa 1919 tutkijatoimisto lakkautettiin, kun kävi ilmi, että sen henkilökunta takavarikoi tutkittavien omaisuutta ja myi sitä omaan laskuunsa.³³⁹

Sotilasjärjestön oma vastavakoilutoiminta vahvistui vuodenvaihteessa 1919–1920 tutkijatoimiston lakkauttamisen jälkeen. Vuoden 1920 lopulla sotilasjärjestön pidätystoimet olivat täydessä vauhdissa Kuusisen klubin murhien jälkeen, joista tutkielmassa kerrottiin jo aikaisemmin. Väkivaltaiset toimet sotilasjärjestöä kohtaan nousivat kuteinkin esiin jo joulukuussa 1919. Sotilasjärjestölle annettiin tietoa Matti Laihosta, joka oli luvannut maksaa 10 000 ruplaa Rahjan veljesten sekä muiden Keskuskomitean jäsenten tappamisesta. Ilmoittajista toinen oli sotilasjärjestön Topias Harju. Ilmoittajat antoivat tiedot Laihon kotiosoitteesta sekä hänen aikaisemmista varastamistaan tavaroista ja rahoista, jotka hän ilmeisesti oli piilottanut. He antoivat myös osoitetietoja asekatkōistä, jotka liittyivät Laihoon.³⁴⁰ Sotilasjärjestö puolestaan varoitti ”kaikkia rehellisiä työläistovereita” muuan Väinö Penttisestä, sillä hän toimi sotilasjärjestön mukaan todistetusti ”Ohranan” eli EK:n palveluksessa ”urkkijana”. Uuno Peltola kirjoitti heinäkuussa 1920 rajan yli suomalaisten toimijoiden mukana tulleesta Wiljami Kuorttisesta. Tämä entinen punakaartilainen oli tullut Neuvosto-Venäjälle vapaahetöisesti, ja Peltola kehotti sotilasjärjestöä tutkimaan hänet. Hän mainitsi, että Kuorttisen mukana tulleita epäiltiin yhteydestä EK:n agenttina toimineeseen Kirjavaiseen.³⁴¹ Sotilasjärjestön ja SKP:n tietoja haluttiin pitää vahvasti salassa Suomen tiedustelulta, jotta sen oma toiminta Suomessa ei paljastuisi.

Vuoden 1920 aikana sotilasjärjestö sai vastavakoilun kautta paljon tietoa Suomen puolelle karanneista henkilöistä, jotka olivat ryhtyneet auttamaan Etsivää keskuspoliisia SKP:n maanalaisten toimijoiden kiinnioitoissa. Sotilasjärjestölle ilmoitettiin muun muassa ”lahtarin kätyrinä” toimineesta Pekka Kuuselasta, joka karkasi Pietarista Suomeen, ilmianto muutamia suomalaisia puna-agentteja ja todisti heitä vastaan oikeudessa. Hugo Kari ja Uuno Peltola olivat tutkineet Kuivaisissa muuan Simo Paukkua, joka oli toiminut sekä Karin että valkoisten palveluksessa kaksoisagenttina. Hänet oli määrätty ottamaan selvää puna-armeijan sotilassijoituksista ja muista sotilaallisista tehtävistä, keskuskomitean ja sotilasjärjestön jäsenistä sekä itse Karin ja Peltolan tiedustelutoimista rajalla. Murmanskissa toimiessaan Jalmari

---

³³⁹Harjula 2006, 140.

³⁴⁰P. Karjalaisen ja T. Harjun kirje, 17.12.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 245.

³⁴¹Sotilasjärjestön viesti Suomen sosialidemokratian toimitukselle, 11.12.1919. f. 516, op. 2, d. 217, RGASPI, KA, 239; Uuno Peltolan kirje sotilasjärjestölle Gruusinasta, 29.7.1920. f. 516, op. 2, d. 450, RGASPI, KA, 67.

Kotiranta lähetti Eino Rahjalle valokuvan Ruotsissa liikuskelevan suomalaisesta etsivästä, jonka oli määrä siirtyä Venäjälle. Kotiranta ohjeisti sotilasjärjestöä pitämään häntä silmällä.³⁴² Vuoden 1920 alussa perustettu sotilasjärjestön Suomen byroo toimitti sotilasjärjestölle nimilistoja, joissa annettiin yksittäisten henkilöiden tietoja heidän toimikuvistaan (esim. *etsivä, poliisiagentti, urkkija, kätyri*) ja -paikoistaan Suomessa. Suomen byroon toimintaan palataan tarkemmin seuraavassa luvussa. Vielä tammikuun 30. päivänä 1921 Suomeen lähetetty livari Kuusisto kertoi sotilasjärjestölle tavanneensa SKP:n armeijaorganisaattori Arvid Enrothin, mutta he olivat joutuneet kiinni ja kuulusteltaviksi Fabianinkadun putkaan. EK oli kuulustelussa tivannut heiltä karttaa ”Suomen Armeijan uudesta järjestyksestä”.³⁴³ Sotilasjärjestö sai vastavakoilun ja muiden toimien kautta tietoa siis myös Suomen poliittisista ja sotilaallisista tiedustelutoimista.

Ehkä paras esimerkki sotilasjärjestön vastavakoilusta oli Einar ”Melkko” Merikosken tapaus. Hän asui puolitoista kuukautta SKP:n tiloissa. Muut talon asukkaat alkoivat epäillä Melkon käytöstä ja toimintaa, sillä hän ei näyttäytynyt päiväsaikaan ja karttoi kaikkia suomalaisia sotilasjärjestöä lukuun ottamatta. Hän kulki usein sotilasjärjestön tiloissa ja oli hyvin perillä sen henkilökunnan nimistä ja tiedoista. Myös Melkon yksinäinen käyskentely teatterissa tulkittiin epäilyttäväksi. Häntä oli kuulusteltu, mutta todisteiden puutteessa hänelle asetettiin pelkästään kielto toimia minkäänlaisissa SKP:n vastuutehtävissä. Lopulta suoritettiin huonetarkastus, minkä yhteydessä löydettiin Melkon tavaroiden lisäksi revittyjä venäjänkielisiä kirjeitä ja osoitteita, käsin piirretty linnoituskartta, salakirjoitusavain sekä muuta materiaalia. Melkko oli kuitenkin päässyt karkaamaan, ja hänen epäiltiin olleen ”joko sotilastiedustelija tahi ohranan urkkija”. Melkon tapauksen yhteydessä raportoitiinkin olevan hyvin todennäköistä, että Suomen tiedusteluelimet lähettivät toimijoitaan Neuvosto-Venäjälle seuraamaan sekä bolševikkien sotilaallisia toimia että SKP:n kehitystä ja hankkeita.³⁴⁴

Sotilasjärjestön tiedustelu ei rajoittunut pelkästään sotilaallisiin toimijoihin, sillä se tarkkaili paikallisväestön ja rajan yli tulleiden liikehdintää hyvin tarkasti. Tiedustelun avulla sotilasjärjestö sai Suomen raja-alueen tapahtumista sekä sen paikallisväestön toimista tärkeää ja yksityiskohtaista tietoa, jota se pystyi vastaavasti välittämään eteenpäin. Sotilaallinen toiminta

---

³⁴²Antti Hutun ja H. Mannosen kirje sotilasjärjestölle Valkeasaaresta, 26.10.1920. f. 516, op. 3, d. 19, RGASPI, KA, 43; Simo Paukun tutkintapöytäkirja, 30.1.1920. f. 516, op. 3, d. 33, RGASPI, KA, 113; Vasténin kirje E. Rahjalle, 29.5.1920. f. 516, op. 2, d. 449, RGASPI, KA, 135.

³⁴³livari Kuusiston raportti E. Rahjalle, 28.2.1921. f. 516, op. 3, d. 19, RGASPI, KA, 97. Suomen byroosta passim f. 516, op. 2, d. 481, RGASPI, KA.

³⁴⁴Raportti, 20.10.1920. f. 516, op. 3, d. 26, RGASPI, KA, 33; T. Laapotin ja J. Henrikssonin raportti sotilasjärjestölle, 10.11.1920. f. 516, op. 3, d. 26, RGASPI, KA, 9. Sekä EK että Suomen armeijan yleiskunta harjoittivat tiedustelua. Yleisesikunnan vastuulle jäi sotilastiedustelu, kun poliittisesta tiedustelusta vastannut EK perustettiin elokuussa 1919. Lackman 1994, 12.

rajalla ja Suomen puolelle tehdyt retket loivat jälleen uhkakuvaan suomalaisten puna-armeijalaisten sotilaallisesta voimasta, millä kenties toivottiin olevan vaikutusta vallankumouksen syttymiseen Suomessa. Vastavakoilulla pyrittiin tekemään Suomen vakoilutoiminnasta hankalaa sekä samalla suojelemaan omia toimijoita Suomessa. SKP:n sotilasjärjestön tiedustelutoiminta ei palvellut vain puolueen omia valtapyrkimyksiä, ja jossain määrin itsenäistä tiedustelua tehtiin myös yhteistyössä puna-armeijan kanssa. Yhteistä toimintaa harjoitettiin myös Suomen suuntaan, jonne molemmilla osapuolilla oli haluja levittää maailmanvallankumousta.

6.2. Suomeen kohdistunut tiedustelu ja maanalainen toiminta

SKP ei kansallista intressiään ajaakseen rajoittanut toimintaansa pelkästään Venäjän sisällissotaan ja suomalaisiin pakolaisiin, vaan aloitti myös maanalaisen työskentelyn entisessä kotimaassaan. SKP:lla ja sotilasjärjestöllä oli osittain omat tavoitteensa Suomen suhteen Venäjän sisällissodan aikana. Salomaan ja Hyvösen mukaan tiedustelutyölle saatiin ammattimaiset ja ohjatut puitteet Kominternin johdolla vasta vuonna 1921.³⁴⁵ Sotilasjärjestön Suomeen kohdistunut toiminta alkoi kuitenkin aikaisemmin ja itsenäisemmin, tosin ei kovin järjestäytyneesti tai suurella mittakaavalla. Suomessa ei välttämättä oltu kaikesta sotilasjärjestön tiedustelusta täysin perillä, vaikka moni sen toimijoista jäikin kiinni. Emil Hålmström kertoi marraskuussa 1918 salaisessa raportissaan sotilasjärjestölle saksalaisten joukkojen vakoilusta, vakoilun rahoittamisesta sekä ongelmista liittyen SKP:n toimijoihin Suomessa. Hålmström oli saanut täydet valtuudet valita toimitsijoita ilmoittamatta heidän nimiään tai vakoilua varten myönnettyjä varoja, jotta tieto vakoilutoiminnasta ei leviäisi kiinniottojen, eli ”palojen” yhteydessä. Hålmströmille annettiin käyttöön aina tietty rahasumma kerrallaan. Hän oli ilmeisesti suunnitellut maanalaista toimintaa ja ”vastaterroria porvaristolle” omalla vastuullaan, mutta kääntyi Eino Rahjan puoleen varojen kasvattamiseksi. Hålmström raportoi käyttämistään suomalaisista toimijoista, jotka olivat hänen mukaan juopotelleet, ampuneet erään ”lahtarin” ja varastaneet hänen rahansa, sekä rahat hukattuaan epäilleet itse Hålmströmiä rahojen kanssa karkaamisesta. Hän suositteli yksittäisiä kelpollisia toimijoita vakoilutoimintaan, terroriin tai muihin tärkeisiin tehtäviin.³⁴⁶

---

³⁴⁵Salomaa, 230–1; Hyvönen, 166.

³⁴⁶Emil Hålmströmin selostus vakoilutoiminnasta, 1.11.1918. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 112.

VKP:n puoluekokouksessa maaliskuussa 1919 päätettiin, että Venäjällä toimisi vain yksi kommunistinen puolue, minkä seurauksena VKP yrittäisi saada SKP:n järjestämään maanalaista toimintaa aktiivisemmin itse Suomessa. Bolševikit työnsivät SKP:ta Suomeen, vaikka Venäjällä oli vielä tekemistä suomalaisten pakolaisten asioiden järjestämisessä. SKP:n keskuskomitea alkoi harjoittaa poliittista toimintaa Suomessa ja lähetti Suomeen kevättalven 1919 aikana useita henkilöitä. Näihin lukeutui muun muassa O. W. Kuusinen, joka oli tammikuussa esittänyt vaatimuksen salaisten, viiden-kuuden hengen järjestöjen perustamisesta Suomen keskeisimpiin kaupunkeihin. Näiden päätehtävänä oli agitaation harjoittamisen lisäksi hankkia tietoa Suomen armeijan asevarastoista ja joukkojen siirroista. Salaisten järjestöjen perustamisessa ei kuitenkaan onnistuttu, sillä niihin ei löytynyt kiinnostuneita jäseniä.³⁴⁷

Sotilasjärjestö sai kuitenkin jotain tietoa Suomen armeijan asekuljetuksista ja -varastoista, ainakin vuoteen 1920 mennessä. Eino Rahjan saamien tietojen mukaan Kajaanista lähetettiin kesällä 1920 aseita ja ampumatarpeita Karjalaan, ja 20 tonnin lähetyksestä kiväärejä oli yhteensä 1 250 kappaletta. Tiedon lähettäjä koki velvollisuudekseen ilmoittaa asiasta ennen rauhanneuvottelujen loppumista ja kertoi myös ”lahtareiden” varaavan aseita joka paikkaan. Lähettäjä lisäsi myös tietävänsä Kajaanin piirin asevarastojen sijainnit.³⁴⁸ Suomen puolella oli puolestaan liikkeellä paljon huhuja kommunistien aseatköistä ja aseiden salakuljetuksesta, vaikka etsinnöistä huolimatta aseita ei juurikaan löytynyt. Vuodenvaihteessa 1918-1919 liikkui myös huhuja Ruotsista salaa tuoduista aseista. SKP:n etapilla Karjalan Pitkässärannassa toiminut solu toi marraskuusta 1918 alkaen käsikranaatteja ja propagandaa Venäjän puolelta. Helmikuussa 1919 kranaattikuljetusten johtajaksi tuli sotilasjärjestön Jalo Märssylä.³⁴⁹

Myöhemmin 1920-luvulla sotilasjärjestö harjoitti Suomen varuskunnissa sotilassolujen avulla ”systemaattista” tiedustelua, jota kutsuttiin alemman asteen vakoiluksi. Tällä kerättiin taktisesti kiinnostavia yksityiskohtia, joista voitiin muodostaa strategisesti merkittäviä kokonaiskuvia. Salomaan mukaan ensimmäinen tieto kyseisistä vakoilutehtävistä on vuoden 1921 heinäkuulta.³⁵⁰ Suomen varuskuntien sotilastiedusteluun keskittyneitä raportteja lähetettiin sotilasjärjestöön kuitenkin jo vuonna 1919 koskien esimerkiksi Oulun jääkäriprikaatin miehistövahvuuksia sekä asevarastoja ja -kuljetuksia. Prikaatin 4. pataljoonassa kerrottiin olevan yhteensä 1 132 miestä, joista tiedustelun mukaan joka kymmenes oli ”valkoisen vaikutuksen puolella”, kuudesosa lähtisi kotiin sodan syttyessä, ja kolmasosa siirtyisi punaisten puolelle.³⁵¹

---

³⁴⁷Saarela, 108, 131–3; Harjula 2006, 136.

³⁴⁸Nimimerkki *R.W.R.*:n kirje E. Rahjalle, 24.6.1920. f. 516, op. 2, d. 449, RGASPI, KA, 202.

³⁴⁹Harjula 2006, 133–4; Salomaa, 230; Lackman 1991, 21.

³⁵⁰Salomaa, 246. Tieto pohjautuu U. K. Kekkonen laatimiin asiakirjoihin (EK).

³⁵¹Kotirannan kirje tiedusteluosastolle, 27.10.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 232.

Oulu toimi kommunistisen toiminnan keskuksena Pohjois-Suomessa, ja sieltä pidettiin yhteyksiä sekä Ruotsiin että Neuvosto-Venäjälle. ”Oulun sotilaskomitean” miehet olivat vuonna 1919 yhteydessä sotilasjärjestöön sekä mahdollisesti vastuussa Tornionlaakson itärannan tiedustelusta. Edellä mainitun Oulun raportin lähettänyt Jalmari Kotiranta sekä lentäjät Verner Lehtimäki ja Ville Ahola olivat saaneet tehtäväkseen vakoilla Suomen suurkaupunkien suojeluskuntia. He värväsivät muun muassa loka-marraskuussa 1919 Pietarin suomalaispakolaisten keskuudesta ryhmän, joka lähetettiin Helsinkiin.³⁵²

Sotilasjärjestö antoi vuoden 1919 lopulla myös tehtävän Lappeenrannan raskaan tykistörykmentin sotilastiedustelusta. Tiedustelussa tuli selvittää miehistön vahvuuden lisäksi jokaisen yhdeksän patterin tykistön laatu ja varikko, miehistön harjoitukset ja ikäluokat, tykkien vetämiseen tarvittavien hevosten määrä, miehistön suhde johtajiin sekä monia muita yksityiskohtia. Lisäksi tiedustelussa tuli saada selville, oliko Lappeenrannassa asepaja, Suomen Saimaan laivaston tukikohta, muita joukko-osastoja tai tykistöaliupseerikoulu. Mahdollisesta upseerikoulusta tuli selvittää sen oppilasmäärä, opettajat, työjärjestys, oppiaineet, ohjelma ja harjoitukset. Jokaisen joukko-osaston kohdalla oli myös arvioitava ”punaisiin kallistuvain” sotilaiden määrä.³⁵³ Myös puna-armeija käytti suomalaisia vakoilijoita tammikuusta 1919 alkaen ja sai käsiinsä esimerkiksi Turun linnoituskartan joltakin jääkäriupseerilta. Paastelan mukaan venäläiset tiesivät hyvin Suomen armeijan varuskuntien sijainneista ja varusteista vuoteen 1920 mennessä.³⁵⁴ On kuitenkin todennäköistä, että erinäisten yksittäisten tietojen hankkiminen ei ollut suoranaisesti osoitus kovin aktiivisesta sotilasjärjestön Suomeen kohdistuneesta sotilastiedustelusta.

Punaupseereita lähetettiin Suomeen myös ”korkeamman asteen” vakoilua varten, jota organisoitiin Suomessa tosin vasta 1920-luvulla sen jälkeen, kun Suomen ja Neuvosto-Venäjän viralliset valtiosuhteet luotiin.³⁵⁵ Vakoilutoiminta, tai ainakin alemman asteen vakoilu saattoi kuitenkin olla häikäilemättömämpää vielä vuosina 1918–1920 Neuvosto-Venäjän ja Suomen valtiosuhteiden takia, sillä virallisen sotatilan vallitessa bolševikit ja SKP olivat kenties rohkeampia antaessaan tiedustelukäskyjä suomalaisille. Etsivä keskuspoliisikin perustettiin

---

³⁵²Harjula 2006, 188. Oulusta ks. Lackman 1991, 38, 42, 46. Oulun tiedustelijat saivat tietoa myös Ruotsin armeijasta.

³⁵³Tehtävät Lappeenrannassa, ”Aaltonen” (Ivar Pelkonen), 3.11.1919. f. 516, op. 2, d. 217, RGASPI, KA, 362.

³⁵⁴Paastela, 170; Harjula 2006, 147. Paastelan mukaan puna-armeijan tietolähteistä ei ole varmuutta. Näiden tietojen perusteella Suomen armeijan tiedot saatettiin koota kasaan yhdistelemällä sotilasjärjestön ja puna-armeijan oman tiedustelun havaintoja. Puna-armeija saattoi myös olettaa varuskuntien sijainnit vanhojen tsaarinaikaisten tietojen perusteella.

³⁵⁵Salomaa, 248–9.

armeijan yleisesikunnan tehtävien jatkajaksi vasta elokuussa 1919, mikä varmasti helpotti sotilasjärjestön toimintaa ensimmäisen vuoden aikana. Yleisesikunta perustettiin jo alkuvuodesta 1918, mutta vaikka sen tehtäväksi tulivatkin vastavakoilutoimet sekä SKP:n ja punapakolaisten valvominen, yleisesikunta kärsi rahoituksen ja osaavan henkilökunnan puutteesta sekä tehtävien hajautuksesta. Myös Pohjois-Ruotsin ja -Suomen kommunistien toimista saatiin kokonaiskuva kartoitetuksi vasta 1921. Alkuvuosinaan bolsevikit eivät Engmanin mukaan piittäneet diplomaattisista menettelytavoista, koska maailmanvallankumous tulisi muuttamaan kansainvälisten suhteiden luonnetta.³⁵⁶

Tiedustelutyötä harjoitettiin yhteistyössä venäläisten toimijoiden kanssa. Sotilasjärjestö antoi rajanylityslupia agenteilleen, jotka tarvitsivat kyseisiä lupia asioidessaan rajan tuntumassa puna-armeijan kanssa. Kuten aikaisemmin mainittiin, sotilasjärjestö välitti tiedustelutietojaan eteenpäin venäläisille, ja Suomesta saaduilla tiedoilla haluttiinkin kenties myötävaikuttaa bolsevikien kiinnostukseen Suomen tilannetta kohtaan. Eino Rahja lähetti Neuvosto-Venäjän tiedustelupalvelulle esimerkiksi marraskuussa 1919 tietoja Suomen armeijan järjestäytymisestä, taisteluohjelmista ja ”radiosiffereistä”.³⁵⁷ Sotilasjärjestö ja puna-armeija ylläpitivät etappipisteiden toimintaa yhteistyön voimin, ja sotilasjärjestön tiedustelu ja koko maanalainen toiminta sai tukea neuvostoelimiltä. Lempaalan ja Valkeasaaren etappikeskusten johdossa toimivat esimerkiksi Jalmari Kotiranta ja Uuno Peltola. Murmanskiin perustettiin Vasténin johtama Kominternin ja SKP:n etappi. Pietarin Rekisteröintihallinto-nimistä virastoa johti muiden tehtäviensä ohella Jukka Rahja. Puna-armeijan johto ei ollut täysin unohtanut Suomen tilannetta syksyllä 1919, jolloin Moskovassa Tšekan vakoilukoulun kursseilla opiskeli kahdeksan Eino Rahjan valitsemaa suomalaista. Näihin lukeutuivat sotilasjärjestön palkkalistoilla olleet Edvard Vastén, Jalo Märssylä, Anna Pelkonen, Anna Maria ”Maikki” Ruotsalainen sekä Olga Repo.³⁵⁸

Suomeen kohdistuneesta terrorista vakavimpana tapauksena voidaan pitää Eino Rahjan aloitteesta valmisteltua kenraali Mannerheimin murhaa vuoden 1920 alussa. Salomaan mukaan suunnitelman motiivina SKP:lle saattoi olla rauhan estäminen ja ”kansalaissodan” jatkaminen aseleponeuvottelujen alettua huhtikuussa. Suunnitelma luotiin SKP:n sotilasjärjestössä, ja hankkeessa oli mukana myös Pietarin sotilaskomissariaatti, joka varusti tarvittavat etapit ja tarvikkeet. Sotilasjärjestö puolestaan valitsi suomalaisista punaupseereista koostuvan

---

³⁵⁶Lackman 1994, 12, 20-4; Lackman 1991, 24; Engman, 34. Sotilastiedustelu jäi yleisesikunnan tehtäväksi.

³⁵⁷E. Rahjan viesti Registrup RVSR:lle [Neuvosto-Venäjän tiedustelupalvelu], 26.11.1919. f. 516, op. 2, d. 216, RGASPI, KA, 437. Eino Rahjalla oli hyvät yhteydet erinäisiin neuvostoelimiin, mutta tätä kirjeenvaihtoa ei tässä tutkielmassa ole tarkasteltu muutamia esimerkkejä pidemmälle.

³⁵⁸Harjula 2006, 187, 191; Salomaa, 251.

iskuryhmän. Ensimmäisenä liikkeelle lähetettiin punaupseeri August Enroth, joka komennettiin Suomeen tammikuussa 1920 ”ensimmäiseksi SKP:n maanalaiseksi armeijanorganisaattoriksi” eli käytännössä SKP:n sotilasjärjestön ylimmäksi paikalliseksi asiamieheksi. Huhtikuun 4. päivä 1920 punaupseeri Salo ei kuitenkaan uskaltanut ampua Mannerheimiä Tampereella pidettävillä suojeluskuntajuhlilla, ja lopulta koko yritys hukkui suureen yleisömäärään. Kaksi päivää myöhemmin ryhmä yritti toista iskuja, mutta epäonnistui jälleen. Ryhmän jäseniä pidätettiin, ja muutama jäi Suomeen piileskelemään. Punaupseeri Sädevirta todisti muita ryhmäläisiä vastaan ja vapautettiin syytteistä, mutta Enroth ja hänen avustajansa murhasivat Sädevirran elokuussa. Murha oli tietävästi ensimmäinen sotilasjärjestön tekemistä puoluemurhista, joiden motiivina oli päästä eroon EK:n yhteysmiehiksi epäillyistä henkilöistä.³⁵⁹

Jo heinäkuussa 1918 Eino Rahja ja Evert Eloranta olivat lähettäneet salaa Pietarista Suomeen Otto Kalvitsan ja kolme muuta nostattamaan kapinaa armeijassa, kun punaiset hyökkäisivät Venäjältä. Ryhmä jäi kuitenkin nopeasti kiinni. Punaupseerit järjestivät sotilaskoulutusta eri paikkakunnilla Pohjois-Suomessa vuosina 1919–1921. Näihin lukeutuivat muun muassa Kajaani, Kemijärvi, Oulu ja Sodankylä.³⁶⁰ Sotilasjärjestö oli aloittanut sotilaallisen järjestämistyön Suomessa ensimmäisen vuotensa aikana. Suomen armeijan ”työläisaineiksia” pyrittiin järjestämään vallankumouksellisiksi ryhmiksi, ja myös työläisten keskuudessa koitettiin perustaa ”taisteluryhmiä”. Toimintakertomuksen mukaan työ ei jäänyt tuloksettomaksi, vaikka sotilasjärjestö kohtasikin Suomessa suuria vaikeuksia: ”Olemme vakuutetut, että Suomessa jo on vallankumouksellisen punasen armeijan kantajoukko olemassa, osittain järjestyneenä.”³⁶¹

Tukholmassakin suunniteltiin Suomen armeijan kapinaa vuoden 1919 alussa.³⁶² Kun punaisten hyökkäys Baltian maissa, Valko-Venäjällä ja Ukrainassa eteni tammikuussa 1919, Grigori Zinovjev esitti Jukka Rahjalle, Mauno Heimolle ja Lauri Letonmäelle, että helmikuuhun mennessä Suomessa tuli järjestää maanalainen puna-armeija, joka olisi valmiina punaisten hyökkäystä varten Neuvosto-Venäjältä käsin. Rahja sai toiminnan johtotehtävän ja Heimo ja Letonmäki lähtivät Ruotsiin kokoamaan joukkoja suomalaisista punapakolaisista. Ruotsista saapui Suomeen jääkäri Viljo Syväjärvi edistämään laadittua suunnitelmaa, ja hänestä tuli Suomen vallankumousarmeijan yliasiamies. Syväjärven tarkoituksena oli luoda sekä vallankumousarmeijan että punakaartin ydin, mutta houkuttelu rajoittui vain muutamaaan yksittäiseen henkilöön ja koko suunnitelma romahti. Ruotsissa kuitenkin jatkettiin

---

³⁵⁹Salomaa, 146–9, 245.

³⁶⁰Harjula 2006, 129, 135; Lackman 1991, 17.

³⁶¹Kertomus SKP:n sotilasjärjestön toiminnasta, 30.8.1919. f. 516, op. 2, d. 215, RGASPI, KA, 72.

³⁶²Ks. luku 4.6. sivu 77.

sotilaskoulutusta, ja koottuja joukkoja pidettiin valmiina, vaikka helsinkiläiset halusivatkin noudattaa vain Pietarista tulleita neuvoja. Suomen rajojen ulkopuolella annettuja ohjeita ei voitukaan helposti viedä käytännön tasolle Suomessa. Myös Pohjois-Ruotsissa tehtiin vuonna 1919 suunnitelmia hyökkäyksestä Suomen rajan yli.³⁶³

Maanalainen toiminta sekä tiedustelu Suomessa kasvoivat osana sotilasjärjestön toimintaa Venäjän sisällissodan loppua kohden. Rajan tarkka valvonta tosin vaikeutti yhteyksien luomista puolin ja toisin. Erityisesti keväällä 1920, kun SKP:n toiminnan keskipiste oli muutenkin alkanut siirtyä enemmän Suomea kohti, sotilasjärjestölle lähetettiin pyyntöjä päästä Suomeen salaisen toiminnan harjoittamista varten. Anomuksissa vedottiin muun muassa terveydellisiin ongelmiin tai Suomessa asuvaan perheeseen. Punaupseerit Vepsä ja Härmä totesivat pyynnössään, että ”vallankumous-soturia kannustaa voimakas vallankumouksen eteenpäin viemisen halu ja usko, että meidän kommunistinen oppimme on ainoa ja oikea.”³⁶⁴ Pohjoisen suunnan maanalaistoiminta helpottui, kun punaiset saivat Pohjois-Venäjän haltuunsa helmikuussa 1920. Alkukevästä 1920 lähtien Suomeen lähetettiin lähteestä riippuen noin 20–30 sotakoulusta valmistunutta punaupseeria maanalaiseen työhön Eino Rahjan aloitteesta. Rahja alkoi soluttaa miehiä ja aseita Lappiin Knäsöstä käsin. Maaliskuussa kiinni jäivät ainakin sotilasjärjestön Maikki Ruotsalainen sekä Anna Pelkonen. EK pääsi nopeasti monien jäljille, ja suurin osa lähetetyistä jäikin joko kiinni tai karkasi pois Suomesta. Yksi Suomeen komennetuista oli Vilho Honkanen, joka piti kesällä 1920 Kuhmoniemen pitäjässä ase- ja taisteluharjoituksia. EK:n Kajaanin alaosaston kanslisti Urho Kekkonen lähetettiin hänen peräänsä. Vuonna 1920 SKP:n talousarvioon oli merkitty 100 000 markkaa Pohjois-Suomen kapinanvalmisteluihin.³⁶⁵ Varisalananimellä toiminut Malinen lähetettiin 31.12.1920 Knäsön kautta Kemijoelle mukanaan 4000 markkaa ja tunnussanat rajan ylistystä varten.³⁶⁶

Kuten Suomeen levitetyistä lentolehtisistäkin kävi ilmi, toivo Suomen armeijan sisäisestä kapinasta eli hyvin vahvana, vaikka sotilasjärjestöllä ei ollutkaan tarjota varsinaista näyttöä asian etenemisen suhteen. Ensimmäiset varsinaiset taisteluohjeet sisältyivät sotilasjärjestön huhtikuussa 1920 ilmestyneeseen ohjekirjaseen keinoista ”suojeluskuntalahtarien pelotushommia vastaan”. Samaan aikaan alkoivat myös rauhantunnustelut Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä sekä SSTP:n julkisen toiminnan perustaminen. Sotilasjärjestö valmisteli Salomaan mukaan bolševikkien menettelyjä mukailevaa valloitusta. Vaikka asiasta ei ole annettu

---

³⁶³Saarela, 113–5; Harjula 2006, 132; Lackman 1991, 46–8.

³⁶⁴Armas Vepsän ja Toivo Härmän kirje E. Rahjalle, 27.4.1920, f. 516, op. 2, d. 449, RGASPI, KA, 50.

³⁶⁵Vrt. Harjula 2006, 188–93, 231; Salomaa, 230; Hakalehto, 86.

³⁶⁶Malisen toimintaohjeet. f. 516. op. 3, d. 4, RGASPI, KA, 30. Rajalla tunnus oli ”Revityt lehdet katosi”, ja vastaus ”Ei niitä tarvittukaan”.

varsinaista näyttöä, väitetään sotilasjärjestön laatineen yksityiskohtaisen sotasuunnitelman yhdessä puna-armeijan sotilastiedustelun kanssa. Valmistelut kuitenkin epäonnistuivat, koska Kominternin antamat ohjeet järjestösolujen perustamisesta eivät toimineet Suomen oloissa.³⁶⁷ Salomaan mukaan Jalmari Kotiranta oli laatinut ensimmäiset sotilastyön ohjeet, tosin vasta elokuussa 1921. Kotirannan malli sisälsi ajatuksen komppanioitten, pataljoonien, rykmenttien ja divisioonien maanalaisista ”taistelukunnista”.³⁶⁸ Samantapaisia suunnitelmia ja ohjeita oli esitetty myös agitaatio-ohjeiden³⁶⁹ myötä, ja mainittiinhan sotilasjärjestön elokuun 1919 toimintakertomuksessakin ”vallankumouksellisten ryhmien” organisoitumisen jo alkaneen. Suomeen kesällä 1919 lähetetyissä sotilasjärjestön lentolehtisissäkin toivottiin varuskuntien työläissotilaiden järjestäytyvän omiksi neuvostoiksi. Myös Hakalehto mainitsee SKP:n johdon tehneen konkreettisen suunnitelman hyökkäyksestä Suomeen jo syksyllä 1918.³⁷⁰ Ehdotuksia Suomeen kohdistuneen toiminnan kasvattamiseksi ja Suomen armeijan haltuun ottamiseksi tehtiin sotilasjärjestön sisällä Venäjän sisällissodan aikana, mutta mitään konkreettista hyökkäyssuunnitelmaa Neuvosto-Venäjän puolelta ei uhkailevien puheiden sekä aiemmin mainittujen joukkojen kokoamissuunnitelmien lisäksi esiintynyt vielä tässä vaiheessa.

Rahjan veljekset yrittivät valmistella aseellista vallankumousta, vaikka Kuusinen yrittikin heitä kieltää. Petroskoissa oli kesällä 1919 perustettu salainen etappireitti, jota pitkin asiamiehiä lähti perustamaan maanalaista toimintaa Sodankylään, Kuolajärvelle, Kemijärvelle, Rovaniemelle, Kuhmoon ja Kajaaniin. Kaarteihin ei kuitenkaan liittynyt muutamaa kymmentä miestä enempää.³⁷¹ Kuusinen oli Suomessa ollessaan havainnut salaisten ryhmien merkityksettömyyden. Tästä Tukholmaan siirtyneiden ja Pietarin keskuskomitean välille syntynyt kiista vahvisti keskuskomitean halua järjestellä salaista organisaatiota Suomeen mahdollisimman nopeasti, ja se olikin syyskesällä 1920 ryhtynyt toimiin lähettämällä henkilöitä Joensuuun, Viipuriin, Kotkaan, Kymenlaaksoon, Kuopioon ja Turkuun toimimaan vaalipiirien järjestäjinä. Heidän ensimmäisenä tehtävänä oli perustaa ns. vaalipiirikolmikkoja ja sen jälkeen pyrkiä lisäämään kolmikoiden ja puoluejäsenten määrää. Keskuskomitean antamien ohjeiden mukaan jokaisessa vaalipiirissä piti postin vastaanottajia, joista toiset ottivat vastaan Suomen byroolta tulevan postin ja toiset puolestaan Pietarista tulevat ohjeet. Postin vastaanottajilla ei

---

³⁶⁷Salomaa, 214–5, 229. Väitteet perustuvat pitkälti luuloihin, eikä sotasuunnitelmasta ole annettu virallisia lähteitä.

³⁶⁸Salomaa, 233–5. Lähteinä EK:n tiedonannot ja kuulustelupöytäkirjat.

³⁶⁹Ohjeita järjestö- ja agitatsioonityölle sotaväen keskuudessa. f. 516, op. 2, d. 477, RGASPI, KA, 93. Ks. luku 5.2. sivu 99.

³⁷⁰Hakalehto, 88. Päähyökkäyksen piti tapahtua Kannakselta käsin.

³⁷¹Harjula 2006, 188; Hakalehto, 87.

saanut olla tietoa toisistaan. Helmikuuhun 1921 mennessä Suomessa toimi yksitoista vaalipiirikolmikkoa, joiden ohjaaminen oli keskitetty Pietariin.³⁷²

Etsivän keskuspoliisin lähteisiin vedoten sotilasjärjestöllä oli Salomaan mukaan ajatuksena perustaa jokaiseen Suomen armeijan komppaniaan yksi tai useampia soluja. Pataljoonan organisaattori välittäisi solujen johtajille yhdysmiehen antamat määräykset sekä agitaatiomateriaalit. Paikallisiin sotilaskomiteoihin tuli valita kolme asevelvollisuutensa suorittanutta, luotettavaa kommunistia, jotka pitivät yhteyttä joukko-osastoihin, hoitivat tiedustelua sotilasmateriaalia valmistavissa teollisuuslaitoksissa ja värväsivät työläisnuorista tulevia solujen jäseniä. Armeijanorganisaattori oli Suomen sotilaallisen toiminnan komentohierarkian huipulla, ja ensimmäisenä armeijanorganisaattorina toimi vuosina 1920–1921 August Arvid Enroth.³⁷³ Poliittinen ”vaalipiirikolmikoiden” maanalainen toiminta saattoikin alkaa keskuskomitean alaisuudessa, mutta sotilasjärjestön sotilaallisen toiminnan organisointi konkretisoitui kuitenkin vasta myöhemmin 1920-luvulla. Käytännössä varuskuntiin kohdistunut toiminta rajoittui alkuvuosina propagandan levittämiseen, eikä varsinaisia puolue-elimisiä perustettu joukko-osastoihin, vaikka suunnitelmat sitä varten olikin laadittu.³⁷⁴ EK oli tiedustellut Enrothilta karttaa ”Suomen armeijan uudesta järjestyksestä”³⁷⁵, ja Suomessa ehkä oletettiin SKP:n olleen todellista järjestäytyneempi.

Tutkimusaineistosta käy ilmi, että sotilasjärjestö perusti alkuvuodesta 1920 ”Suomen byroon” vahvistamaan sen Suomeen kohdistunutta toimintaa. Saarelan mukaan keskuskomitean Suomen byroo perustettiin vuoden 1920 lopulla, ja sen tehtävänä oli johtaa, ohjeistaa ja valvoa julkista kumouksellista toimintaa keskuskomitean ohjeiden mukaan sekä avustaa taloudellisesti muun muassa SSTP:ta.³⁷⁶ Sotilasjärjestön perustama Suomen byroo olikin luultavasti erillinen toimija tästä poliittisen puolen Suomen byroosta.³⁷⁷ Sotilasjärjestön Suomen byroon tehtäväksi tuli raportoida Suomen tapahtumista sekä seurata paikallista mediaa, ja sotilasjärjestö antoi sille muun muassa ohjeita kirjojen salaisesta lainaamisesta kirjastoissa sekä talonpoikien keskuudessa tehtävästä agitaatiotyöstä. Suomen byroon tammikuun 1920 tiliselvityksen mukaan sen toiminnan mahdollistivat Neuvosto-Venäjän sotilastiedustelulta sekä SKP:n keskuskomitealta saadut varat. Menoista merkittävin oli ”passiivinen tiedustelu”, johon

---

³⁷²Saarela, 203–206, 221.

³⁷³Salomaa, 235–7.

³⁷⁴Hakalehto, 84, 105.

³⁷⁵Ks. luku 6.1. sivu 114.

³⁷⁶Saarela, 195–6, 318.

³⁷⁷Ainakin vuonna 1927 Suomen byroolla oli oma sotilasjaostonsa muiden jaostojen joukossa. Myös Harjulan mukaan Helsingissä perustettu SKP:n keskuskomitean Suomen toimisto jakautui muun muassa sotilaslinjaan, joka pyrki valmistelemaan kumousta Suomen armeijassa. Hakalehto, 19; Harjula 2006, 182.

käytettiin yhteensä lähes 200 000 ruplaa. Muita menoja olivat ”aktiivinen tiedustelu”, erinäiset materiaalikulut hevosineen sekä byroon ja rajatoimitsijoiden vakituiset kuukausipalkat. Byroon toimintaa rahoittivat sadoilla tuhansilla ruplilla myös sotilasjärjestö, teollisuuskomitea sekä Eino ja Jukka Rahja. Helmikuussa byroon kuluihin merkittiin myös erinäisten avustusten ja lähettien kulujen lisäksi ”terrori”, johon varattiin 10 000 ruplaa. Lähettien kulut, jotka luultavasti kuuluivat passiivisen tiedustelun alaisuuteen, olivat vastaavasti yhteensä 193 228 ruplaa, joten terroriin tarkoitetut varat olivat määrältään melko mitättömät. Myös sanomalehtien hankintaan kului lähes 300 000 ruplaa. Byroon toimintaan lisättiin varoja kuukausittain vuoden loppuun saakka, ja erikoisena menekkinä toukokuussa oli 13 000 ruplan lasku ”porvareille erinäisiä tiedoista”.³⁷⁸ Sotilasjärjestön Suomen byroo vaikuttikin olevan lähinnä tiedustelua varten perustettu elin.

Tarton rauhan seurauksena halukkaat suomalaiset saivat palata kotimaahansa, mistä SKP sai uuden keinon asiamiestensä lähettämiseen Suomen rajan yli. Tarton rauhansopimus herättikin huolia Etsivän keskuspoliisin piirissä. Sotilasjärjestö perusti Pietariin marraskuussa 1920 *Vakoilijakoti*-nimisen toimiston uudeksi vakoilutoiminnan päämajaksi, jossa olivat mukana Eino Rahja, Kokko, K. M. Evä sekä Manner. Sotilasjärjestön toimipiste siirtyi samalla Valkeasaaresta Konnunkylän maanviljelyskommuniin Mainilan lähelle. Eino Rahja piti SKP:n keskuskomiteassa vakoilukursseja marraskuusta 1920 lähtien ja lähetti Suomeen esimerkiksi punakomentaja livari Kuusiston³⁷⁹, joka teki vuosina 1920–1921 vähintään kolme salaista matkaa Suomen puolelle ja toimitti tietoa sotilasjärjestölle. Marraskuussa 1920 perustettiin Karjalan Tšeka, jonka alajaostojen toimintaa suomalaiset pyörittivät muun muassa Vienan Kemissä, Knäsössä ja Uhtualla. Nämä valvoivat Suomessa oleskelevien ja sieltä salaa tulevien pakolaiskarjalaisten toimintaa sekä huolehtivat vakoilusta Suomeen päin.³⁸⁰

Suomen Sosialistisesta Työväenpuolueesta tuli suomalaisen kommunismin keskeinen organisaatio Suomessa. Puolueena SSTP syntyi SDP:n kriitikkojen, Suomessa olleiden SKP:n jäsenten panostuksista, mutta SKP:n keskuskomitea otti kuitenkin kunnian puolueen perustamisesta puoluekokouksessaan elokuussa 1920. Keskuskomitea pyrki vahvistamaan SKP:n vaikutusvaltaa SSTP:ssä tukemalla rahallisesti sen toimintaa ja puoluelehtiä. Suurin osa SKP:n varoista oli kuitenkin mennyt yhteyksien ylläpitoon. Suomen ulkoministeriö epäili, että Suomeen salakuljetettiin suuria määriä ruplia, jotka vaihdettiin markoiksi ja käytettiin kyseenalaisiin tarkoituksiin. Kulut nousivat erityisesti marras-joulukuussa 1920, kun SKP ryhtyi

---

³⁷⁸Toiminnasta ja rahoituksesta esim. Suomen Byron tilinselvitys tammikuun ajalta 1920. f. 516, op. 2, d. 470, RGASPI, KA, 5; Suomen Byron tasaustili helmikuulta 1920. f. 516, op. 2, d. 470, RGASPI, KA, 10. Terroriin tarkoitetut varat saattoivat kuulua aiemmin mainittuihin Mannerheimin murhavalmisteluihin.

³⁷⁹Kuusistosta ks. luku 6.1. sivu 114.

³⁸⁰Harjula 2006, 211–2, 224–5; Nevalainen 2002, 150, 160.

luomaan salaisia vaalipiirikolmikoitaan. Yhteydenpito Pietarista Suomeen helpottui, kun rauha Suomen ja Neuvosto-Venäjän välille solmittiin Tarton rauhansopimusneuvotteluissa. Toisaalta periaatteiden ja käytännön toiminnan välille syntyi kuilu, kun suomalainen kommunismi piti majapaikkaansa sekä Suomessa että Neuvosto-Venäjällä.³⁸¹

Suomeen kohdistuneessa toiminnassa käytettiin paljon salaisia ja koodattuja viestejä sekä peitenimiä. Piileskelyyn ja salaiseen toimintaan liittyi yleisesti ottaen jännitystä tuottavia piirteitä. Helsingin kaupoissa asioidessa yritettiin näyttää luonnollisilta asiakkailta ja käytettiin salasanoja. Etappitoimijoiden, salakuljettajien ja rajavartioiden välille kehittyi monimutkainen peli, eikä raja muodostanut estettä kummankaan puolen agenteille. Suuren osan maanalaisten ajasta vei kuitenkin yhteyksien ylläpito Neuvosto-Venäjälle sekä ”sifferoitujen” kirjeiden laatiminen ja avaaminen, mikä ei aina edes onnistunut. Salaisen organisaation oli pystyttävä huolehtimaan myös erinäisten asiakirjojen hankkimisesta tai väärentämisestä.³⁸² Joillekin henkilöille Suomeen kohdistuneesta toiminnasta muodostui kokonainen ura. Eino Nieminen kertoi työskennelleensä ensin syksyllä 1918 kirjallisuuden levittäjänä sekä helmikuussa 1919 sotilasvakoilijana Suomen armeijassa. Lokakuussa hän sai viiden kuukauden tuomion, mutta pääsi kuitenkin karkaamaan takaisin Venäjälle. Marraskuussa Eino Rahja ja Kalske komensivat Niemisen takaisin Suomeen sotilasvakoilua varten, mutta hän jäi paluumatkallaan kiinni hankkimiansa tietojen kanssa. Tarton rauhansopimuksen avulla Nieminen pääsi vapaaksi maaliskuussa 1921, ja toukokuussa hänet komennettiin jälleen Suomeen, tosin sotilasvakoilun lisäksi myös julkisen työn toteuttamista varten.³⁸³

EK:n tilastojen mukaan vuosina 1920–24 pidätettiin 88 punaupseeria. O. W. Kuusinen myönsi SKP:n edustajakokoukselle kesällä 1921, että sotilaallisten järjestöjen muodostaminen Suomessa oli osoittautunut mahdottomaksi. Eino Rahjan lähettämien punaupseerien toimista ei välittynyt tietoa SKP:n keskuskomitealle, ja Rahja saattoikin puolustautua sillä, että toiminnassa oli kyse SKP:lle kuulumattomista sotilas- ja vakoilutehtävistä. Kullervo Mannerkin oli myöntänyt, että puolue ja sotajoukko olivat erilaisia.³⁸⁴ Kaiken kaikkiaan tiedustelutoiminta alkoi luultua varhaisemmin, ja sotilasjärjestö oli tärkeä, itsenäinen tekijä Suomeen kohdistuneessa toiminnassa. Sotilastiedustelu oli merkittävä osa sotilasjärjestön toimintaa varsinkin rajaseudulla. Kommunisteja vei Suomeen myös halu ehkäistä suomalaisten hyökkäyksiä Neuvosto-Venäjälle, ja sotilasjärjestön tiedustelu- ja vastavakoilutoimilla puolustettiin

---

³⁸¹Saarela, 158–62, 195–197, 228–9, 236–8; Engman, 375.

³⁸²Saarela, 141; Engman, 217–8; Salomaa, 117.

³⁸³Eino Niemisen kertomus SKP:n keskuskomitealle, 3.9.1924. f. 516, op. 3, d. 29, RGASPI, KA, 168.

³⁸⁴Salomaa, 230, 245; Saarela, 240.

samalla Neuvosto-Venäjää ja maailmanvallankumousta. Maanalainen toiminta oli kuitenkin luultua heikompaa, sillä aikaisemmissa tutkimuksissa esiintuodut huomautukset salaisesta toiminnasta ovat pohjautuneet lähinnä EK:n tietoihin. Ainakaan sotilasjärjestön omasta aineistosta ei löydy viittauksia laajan sotilaallisen verkoston kehittämistä Suomessa vielä Venäjän sisällissodan aikana, ja maanalainen toiminta keskittyikin lähinnä tiedusteluun, suomalaisen median seuraamiseen sekä agitaatiomateriaalien levittämiseen. Sotilasjärjestö toimi Suomeen kohdistetussa toiminnassaan yhteistyössä bolševikkien ja puna-armeijan kanssa, sillä molemmat osapuolet hyötyivät saaduista tiedoista, eikä Suomen kanssa vallinnut sotatila toisaalta jarruttanut härskeintäkään toimintaa. Suomalaisia toimi vakoilutehtävissä puna-armeijassa, joten sotilasjärjestöllä ei ollut monopolia Suomen armeijan vakoilun suhteen. Kokonaisuudessaan tiedustelutoiminta oli aktiivisinta Neuvosto-Venäjän puolella Suomen rajan tuntumassa. Vastavakoilukin tuntui sotavuosina olevan kattavampaa kuin Suomen varuskunnissa harjoitettu toiminta, ja Venäjän sisällissodan tilanne painoikin luultavasti enemmän sotilasjärjestön resursseja jaettaessa.

7. Loppupäätelmät

Sotilasjärjestön toiminta voidaan jakaa neljään keskeisimpään alueeseen: a) sotilaallinen koulutus, b) suomalaisten joukko-osastojen toiminnan tukeminen ja valvonta, c) poliittisen agitoinnin harjoittaminen sotilaiden keskuudessa Neuvosto-Venäjällä ja Suomessa sekä d) moniulotteinen tiedustelutoiminta. Näistä kaikista nousevat vahvasti esiin sotilasjärjestön kaksi päätavoitetta; bolsevikkien ja neuvostovallan tukeminen Venäjän sisällissodassa sekä sotilaallisen toiminnan ja vallankumouksen edistäminen Suomessa. Esimerkiksi tiedustelun nähtiin hyödyttävän sekä suomalaisia että bolsevikkeja, sillä sotilaallinen tiedustelu sai omat merkityksensä sekä sisällissodan kannalta että tiedonsaannissa koskien Suomen armeijan vallankumouksellista potentiaalia.

Sotilasjärjestön toiminnan itsenäisyys myötäili pitkälti SKP:n yleistä kehitystä: alkuvaiheilla puolue sai toimia itsenäisemmin, mutta sisällissodan edetessä sen erinäiset laitokset ja toimijat siirtyivät bolsevikkien alaisuuteen ”likvidaation” merkeissä. Salomaan mukaan SKP:n sotilasjärjestön Suomeen suuntautunut toiminnallisuus oli suurimmillaan vuonna 1922 sen ollessa mukana ”läskikapinan” ja muiden operaatioiden suunnittelussa.³⁸⁵ Tutkielmassa on kuitenkin pyritty osoittamaan, että sotilasjärjestön toiminnallisuus oli moniulotteisempaa ja itsenäisempää sisällissodan sekä varsinkin sen alun aikana. Sotilasjärjestön toiminnan merkitykset korostuivat sisällissodan kontekstissa, ja toisaalta sen toiminta muotoutui koko kahden vuoden ajan, sillä tarkempia suunnitelmia ei ehditty valmistella sen perustamisvaiheessa. Sotilasjärjestön toiminta alkoi nopeasti syksyllä 1918. Maailmanvallankumous näytti etenevän Euroopassa, mikä edisti vahvojen tavoitteiden asettamista sotilasjärjestölle Suomen suhteen. Saksan romahdus kiihdytti pakolaisten mobilisaatiota puna-armeijaan sekä suomalaisten joukko-osastojen keskittämistä lähemmäs Suomen rajaa. Punaupseereja koulutettiin ”Neuvosto-Suomea” varten, suomalaisten joukkojen sotilas- ja agitaatiomateriaalihankintoja järjesteltiin, ja myös ensimmäiset tiedusteluoperaatiot lähtivät käyntiin jo vuoden 1918 puolella.

Vuosi 1919 oli sotilasjärjestölle aktiivisinta ja hedelmällisintä aikaa Venäjän sisällissodan aikana, ja se palkkasikin jatkuvasti lisää henkilökuntaa vuoden loppuun asti. Sisällissota eteni loppuvuodesta valkoisten tappiota kohti, eikä toisaalta rauhaakaan Suomen ja Neuvosto-Venäjän välille oltu vielä tosissaan luomassa. Samana vuonna käytiin sodan tärkeimpiä

---

³⁸⁵Salomaa, 254.

ratkaisutaisteluja, joissa suomalaisia joukko-osastoja oli mukana eri rintamilla sotilasjärjestön avustamana. Kullervo Manner ja Eino Rahja olivat mukana rintamalla kevätkesällä 1919, jolloin sotilasjärjestö koulutti myös SKP:n sisäistä reservipataljoonaa, koulutti lennätin- ja lääkintähenkilöstöä sekä lähetti ensimmäisiä punaupseereja kiireellisesti Aunukseen. Kevät 1919 oli kokonaisuudessaan suomalaisten levottominta aikaa Neuvosto-Venäjällä, jolloin sotilasjärjestön johtamiskyvyt ja kurinpito mitattiin kaikilla mittareilla. Poliittinen agitaatiotoiminta vahvistui joukkojen keskuudessa, ja suomalaisia sotilaita sekä puolueen muita alajaostoja tuettiin erinäisten materiaalihankintojen avulla suurimman pulan ja tärkeimpien taistelujen aikana alkukevästä loppusyksyyn 1919. Myös sotilasjärjestön perustama Pietarin suomalainen lentosotakoulu osoitti sotilasjärjestön omatoimisuutta ja aktiivisuutta sotilasasioissa. Valmistautuminen uuteen vallankumoukseen Suomessa oli vahvimmillaan suomalaisten joukkojen kokoamissuunnitelmissa, ja sotilasjärjestön toiminta oli kokonaisuudessaan itsenäistä ennen toiminnan siirtämistä neuvostohallinnolle.

Sotilasjärjestön Suomen byroon perustaminen tammikuussa 1920 oli merkki sotilasjärjestön toiminnan suunnanmuutoksesta, ja se alkoi valmistella sille asetettuja tavoitteita Suomen vallankumouksen edistämisen suhteen. Rahjan veljekset olivat saaneet salakuljetuksistaan niinkin paljon varoja, että pystyivät itse tukemaan Suomen byroon toimintaa. Sotilasjärjestön toiminta oli alkanut siirtyä koko SKP:n tavalla vahvemmin kohti Suomea, kun osia toiminnasta alettiin karsia vuoden 1919 lopulla ja puna-armeijan asema vahvistui. Sotilasjärjestö riitaantui entistä enemmän keskuskomitean kanssa, kun se siirtyi Rahjan veljesten alaisuuteen Mannerin poistuttua. Lentolehtisiä ja muuta materiaalia lähetettiin lähinnä Suomeen, ja myös alustavia maanalaisen toiminnan ja vallankumousvalmistelujen muotoja esiintyi sotilasjärjestön toiminnassa. Sotilasjärjestön harjoittama vastavakoilu toimi aktiivisemmin, samalla kun joukko-osastojen avustamisen tarve rintamilla väheni voittojen myötä. Neuvosto-Venäjän sisäiset asiat eivät kuitenkaan siirtyneet täysin pois vielä vuoden 1920 loppuun mennessäkään, vaikka sotilasjärjestön toimia ja varoja siirrettiinkin myös keskuskomitealle suurissa määrin.

7.1. Sotilasjärjestö osana sisällissotaa

SKP:n sotilasjärjestö perustettiin keskellä Venäjän sisällissodan taisteluja sitomaan suomalaisia punapakolaisia maailmanvallankumouksen puolustamiseen. Sodan luomat puitteet ja ilmapiiri vaikuttivat vahvasti sotilasjärjestön ja koko puolueen luonteeseen, toimintaan ja toiminnallisiin

ongelmiin. Sotilasjärjestö vaikutti toiminnallaan koko SKP:n militaristiseen luonteeseen, ja sisällissodan sekä pakolaisongelman asettamat vaatimukset puolestaan määrittivät koko sotilasjärjestön olemusta. Keskuskomitea sai sotilasjärjestön kautta olennaista tietoa puolueen ja suomalaisten joukko-osastojen sotilasasioista sekä sotilaspalveluksessa olevista henkilöistä. Toisaalta poliittisen ja sotilaallisen toiminnan jakautuminen loi itsessään myös puolueen sisäisiä ristiriitoja. Keskuskomitea ei aina ollut perillä sotilasjärjestön toimista, eikä sotilasjärjestöllä näyttänyt olevan haluakaan määrittää toimintaansa ulkopuolisten toimijoiden tai varsinkaan puolueen muiden alajaostojen mukaan. Sotilasjärjestö pyrki estämään keskuskomiteaa sekaantumasta suomalaisten joukko-osastojen asioihin, ja Suomeen kohdistunutta toimintaakin haluttiin edistää mieluummin puna-armeijan kanssa. SKP:n sisällä sotilasjärjestö sekä erityisesti Rahjan veljekset ajautuivat usein erimielisyyksiin keskuskomitean kanssa varsinkin suomalaisia joukko-osastoja koskevissa keskusteluissa. Tutkielmassa on tuotu esiin paljon uusia havaintoja sotilasjärjestön toiminnasta. Sotilasjärjestön suhde suomalaisiin joukko-osastoihin oli aikaisempaa luultua läheisempi, ja sen harjoittamalla sotilaallisella kurinpidolla, tiedustelulla sekä agitaatiotyöllä on näyttänyt olevan merkitystä bolsevikkien valta-aseman lujittamiseksi sisällissodan kokonaisuuden kannalta. Sotilasjärjestö tuki suomalaisia puna-armeijan joukkoja esimerkiksi Aunuksessa taistelussa Suomen motiiveja vastaan, ja myös vastavakoilulla pyrittiin suojelemaan Pietarin lähiympäristöä. Suomalaiset upseerikoululaiset, joukko-osastot sekä tiedustelijat antoivat merkittävää tukea puna-armeijan toiminnalle neuvostovallan puolustamiseksi suhteessa sotilasjärjestön myöhempiin vuosiin.

Vaikka Salomaan mukaan suomalainen punaupseeristo oli konkreettisin muoto SKP:n ja puna-armeijan yhteistoimintaa, ei upseerikoulu jäänyt ainoaksi yhteistyömuodoksi, eikä välttämättä edes konkreettisimmaksi ainakaan sisällissodan aikana. Sotilasjärjestö puolusteli puna-armeijan toimia ja teki yhteistyötä sen kanssa niin lentäjien kouluttamisessa ja joukko-osastojen asioiden hoitamisessa kuin tiedustelutyössäkin. Joissain tapauksissa puna-armeijan yhteinen kuri ja tiedottaminen jäivät suomalaisten rykmenttien itsenäisyyttä tärkeämmiksi. Eino Rahja oli itsessään konkreettinen yhteistyön muoto; olihan hän sotilasjärjestön puheenjohtajana ja bolsevikkina mukana myös rykmenttien sekä upseerikoulun johtamisessa. Sotilasjärjestön toiminta ei kuitenkaan rajoittunut yhteistyöhön puna-armeijan kanssa, ja se sai jossain määrin toimia myös itsenäisesti Venäjän sisällissodan aikana. Sotilasjärjestö halusi suomalaisten joukkojen ja tiedustelijoiden toimivan samanaikaisesti itsenäisinä toimijoina sekä puna-armeijan alaisuudessa sotilaallisen tuen saamiseksi. Sotilasjärjestö vastusti sotilaallisten toimien siirtämistä venäläisille. Venäjän kielen taitamattomuus vaikutti tältä osin kaikkeen sotilasjärjestön toimintaan agitaatiomateriaalista ja suomalaisten joukko-osastojen

avustamisesta tiedustelutoimintaan sekä sotilassairaalan perustamiseen. Sotilasjärjestö oli kielitaidottomille pakolaisillekin hyödyllinen organisaatio, sillä se tarjosi heti perustamisvaiheessaan työpaikan lisäksi tukea uudessa maassa selviämiseen. Kommunismin selittäminen sotilaille oli monilta osin vaikeaa, koska venäjää taitamattomat suomalaiset sosialistit eivät saaneet kunnollista käsitystä uudesta ideologiasta, joten välittäjiksi tarvittiin Rahjojen kaltaisia ammattilaisia. Sisällissodan aikana suomalaisten valkoisten viholliskuvien luominen olikin helpompaa agitaation yhteydessä, ja nämä yhdistettiin usein imperialismin vastaiseen taisteluun. Puna-armeijalla oli korkein päätävävalta suomalaisten joukkojen toimiin, ja SKP:n sotilasjärjestön määräysvalta oli tässä suhteessa hyvin vaihtelevaa jo mobilisaatiosta lähtien. Tämä ei kuitenkaan estänyt sotilasjärjestöä hankkimasta varusteita ja tavaraa suomalaisille joukko-osastoille sekä muille keskuskomitean alajaostoille. Sotilasjärjestöllä oli hyvät yhteydet suomalaisiin komissaareihin, jotka olivat tärkeitä joukko-osastojen sotilasjohtamisen kannalta. Määräysvalta joukkoihin katosi lopulta sisällissodan rauhoituttua ja suomalaisten joukko-osastojen demobilisoinnin myötä.

Pakolaiset ja sotilaat jäivät monilta osin omaksi sodanajan yhteisökseen, vaikka yhteistyötä tapahtuikin sotilasjärjestön ja bolsevikkien välillä. Suomalaisten Neuvosto-Venäjällä muodostamaan yhteisöön kuuluivat niin pakolaiset kuin jo kauemmin Venäjällä asuneet suomalaiset, ja sotilasjärjestö pyrki pitämään huolta yhteisön sosiaalista ongelmista agitoiden samalla suomalaisia joukkoja kommunismin aatteen alaisuuteen. Se valvoi joukko-osastojen taistelukuntoa ja -moraalia sekä välitti tietoa puna-armeijalle. Sotilasjärjestö ei kuitenkaan ollut pelkkä bolsevistista ideologiaa levittävä poliittinen vallankumousorganisaatio, sillä se järjesteli sotilaiden perheiden asioita, tuotti byrokraattisia ja sosiaalisia palveluja sekä ylläpiti huoltosuhteita suomalaisiin joukkoihin. SKP ja sen sotilasjärjestö olivat pakolaisongelmaa ratkaistakseen luoneet bolsevikkien Neuvosto-Venäjän sisällä omanlaisensa valtion, joka pyrki vaalimaan oman kannattajakuntansa, eli suomalaisten pakolaisten etuja puolisolitaallisen organisaation tavoin. Se oli vastuussa kaikkien yksittäisten suomalaisten liikkumisesta neuvostovallan alueella. Sotilasjärjestö pyrki ylläpitämään tiukkaa kuria sisällissodan kaoottisessa ilmapiirissä, ja sille ilmoitettiin yksittäisistä kurittomista ja vakoilusta tai rikoksesta epäillyistä henkilöistä sekä joukko-osastojen että muiden SKP:n alajaostojen toimesta. Kurittomuus ja kapinointi oli helppo kääntää aseeksi perustelemalla vallan keskittämisen ja kurin jatkuvaa tärkeyttä, ja Neuvosto-Venäjän suomalaiset olivat myös riippuvaisia sotilasjärjestöstä ja bolsevikeista. Sotilasjärjestö toimikin kaikin tavoin puolueen, sotilaiden sekä koko suomalaisyhteisön sisäisenä poliisina ja kurinpitoelimenä, ja taistelutilanteissa sotilaskurilla oli

varmasti suurempi merkitys kuin joukkojen keskuudessa harjoitetulla bolsevistisella valistustyöllä.

Sotilasjärjestön merkittävät kurinpito-ongelmat kaikilla suomalaisyhteisön tasoilla kulminoituivat Jukka Rahjan murhaan. Rahjat antoivat kasvot sotilasjärjestön tiukalle kurinpidolle, jossa osittain mielivaltaiset vastavakoilutoimetkin nähtiin epäilyttävän diktatuurin välineenä. Vaikka sotilasjärjestön suosio ei ollut kovin valtaisa joukko-osastojen tai punaupseereiden keskuudessa, ja merkittävät ongelmat vaikuttivat muutenkin sen toimintaan kaikin puolin, oli sotilaskurinpito esimerkki siitä toiminnasta, joka hyödytti puna-armeijan sotilaallista voimankäyttöä edistään samalla suomalaisen kommunistisen, puna-armeijan kaltaisen sotajoukon luomista tulevaa Neuvosto-Suomea varten. Toisaalta sotilasjärjestö ei monesti halunnut tunnustaa omia toiminnallisia ongelmiaan ja suomalaisten pakolaisten tyytymättömyyttä. Sotilasjärjestöllä oli vahvasti omia tavoitteitaan Venäjän sisällissodan aikana, vaikka sen toiminta tapahtuikin bolsevikkien ehdoilla. Näin ollen sen toiminta myötäili paljolti SKP:ta ja sen keskuskomiteaa toimiessaan itsenäisesti suomenkielisten parissa, kun esikuvaksi otetut bolsevikit ratkaisivat maailmanvallankumouksellisen toiminnan yleisen suunnan ja luonteen. Sotilasjärjestö käytti Neuvosto-Venäjällä asuvia suomalaisia pakolaisia oman valtansa välineinä, mutta ei pelkästään bolsevikkien ja puna-armeijan intresseihin nojautuen.

7.2. Aseellinen vallankumous Suomessa?

Sotilasjärjestö toimi sisällissodan aikana Suomen ja Venäjän välissä, ja sen tasapainottelevaan toimintaan vaikuttivat monet ulkopuoliset tekijät valtionjohdoista rintamatilanteisiin ja SKP:n yleiseen toimintaan. SKP pyrki vallankumouskehotuksillaan puuttumaan Suomen tilanteeseen, ja tutkielmassa on pyritty tekemään havaintoja koskien sotilasjärjestön vallankumoussuunnitelmia niin sotilaallisen kuin propagandistisen vaikuttamisen kautta. Sotilasjärjestön tavoitteeksi syksyllä 1918 muovautui myötävaikuttaminen ”kansainvälisen vallankumouksen edistämiseksi ja kansainvälisen imperialismiin kaatamiseksi”. SKP:n ja sen sotilasjärjestön tapauksessa maailmanvallankumousta tuli kuitenkin käytännössä edistää nimenomaan Suomen suhteen. Sotilasjärjestö perusteli olemassaoloaan sillä, että vallankumous todellakin syttyisi Suomessa, joten se pyrki samanaikaisesti puhumaan bolseveikeille, suomalaisille pakolaisille sekä Suomen sotilaille ja työläisille. Suunnitelmia tehtiin suomalaisten joukko-osastojen yhdistämiseksi, Suomeen lähetetyissä lentolehtisissä vaadittiin sotilaiden ryhtymistä uuteen kapinaan kevättä 1918 muistellen, ja myös tiedustelutoiminta oli kiivasta

sotatilan vallitessa maiden välillä. Vallankumousvalmistelut antoivat sotilasjärjestölle oman nationalistisen kehyksensä, jonka tavoitteet suuntautuivat osittain erilleen bolsevikkien suunnitelmista. Rajalla suomalaiset kommunistit harjoittivat uhkailua ja erinäisiä iskuja Suomen puolelle bolsevikkien yleisestä linjauksesta huolimatta, ja suomalaisten joukko-osastojen haluttiin pysyvän valmiustilassa Suomen vallankumousta odotellen. Bolsevikit hyväksyivät sotilasjärjestön Suomeen kohdistuneen toiminnan ainakin osittain, sillä kansalliset pyrkimykset palvelivat myös Neuvosto-Venäjän ja maailmanvallankumouksen intressejä; Suomen valtion pelottelulla puolustettiin samalla Neuvosto-Venäjää.

Jos bolsevikit eivät halunneet vallankumouksen tapahtuvan Suomessa venäläisten pistimien avulla, niin jotkut sotilasjärjestön suunnitelmat kuitenkin puolsivat tätä ajatusta. Sotilasjärjestön toiminta pyöri monella tapaa Eino Rahjan ympärillä. Olihan Rahja henkilökohtaisesti muun muassa halunnut muodostaa suomalaisen lentosotakoulun. Eino Rahjan johtama sotilasjärjestö halusi mahdollisesti uusintakerroksen tammikuun 1918 hyökkäyksestä Suomeen, jolloin Rahjan veljekset olivat mukana junailemassa punakaartien taisteluvahvuuden kasvattamista. Tuolloin, kuten sotilasjärjestön suunnitelmissa, tarvittiin tilanteen kärjistymistä ja vallankumouksellista voimaa myös Suomen sisällä. Sotilasjärjestön toimijat uskottelivat itselleen ja muille, että Suomen sisällissodasta oli opittu paljon tulevaa vallankumousta varten, vaikka se ehkä haluttiinkin toistaa saman kaavan mukaan, tällä kertaa vain järjestäytyneemmällä armeijalla. Kevään 1918 tapahtumille haluttiin esittää kansainvälisempi vaihtoehto laajentamalla bolsevikkien vallankumousta sekä osoittamalla selviytymistä oman hävityn vallankumouksen aiheuttamista ongelmista. Sotilasjärjestön vallankumoustoiveet liitettiin maailmanvallankumouksen laajempaan kontekstiin, sillä Suomen sotilaallisen taistelukyvyyn lamauttaminen olisi edistänyt myös neuvostovallan luomista Suomessa. Arvioita Suomen armeijan vallankumouksellisten määräästä tehtiin jatkuvasti, ja maanalaisella toiminnalla sotilasjärjestö pyrki valtiokoneiston muuttamiseen Neuvosto-Venäjän kaltaiseksi. Maanalainen toiminta sekä tiedot suomalaisten poliittisesta motivoituneisuudesta edistivät sotilasjärjestön intressejä Suomen vallankumouksen kannalta. Kohonenkin oli joulukuussa 1919 varma, että Suomessa odoteltiin kärsimättöminä puna-armeijan hyökkäystä.

Mitä sotilasjärjestö sekä sen edustajat ja kannattajat tarkoittivat puhuessaan vallankumouksesta Suomessa? Saarelan mukaan jotkut SKP:n jäsenet näkivät vallankumouksen Suomessa syntyvän työväenjoukkojen kapinan ja puna-armeijan yhteisvoimin, kun taas toiset korostivat ulkoisten tapahtumien vaikutusta Suomen valtaapitäviin.³⁸⁶ Sotilasjärjestö asettui

---

³⁸⁶Saarela, 362.

vahvemmin ensimmäisen vaihtoehdon puolelle. Monen SKP:n jäsenen, kuten O. W. Kuusisen, kannanottoihin vaikutti vahvasti heidän maantieteellinen sijaintinsa. Suunnitelmat Suomen suhteen muuttuivat aina sen mukaan, missä SKP:n jäsenet työskentelivät, oli sitten kyse Kuusisesta, tukholmalaisista, Mannerista tai muista. Sotilasjärjestön ja bolsevikkimielisten Rahjan veljesten suunnitelmat saattoivatkin olla SKP:n sisällä radikaalimpia, sillä he olivat Neuvosto-Venäjällä oleskelunsa lisäksi monesti yhteydessä suomalaisiin joukko-osastoihin rintamalla. Vallankumouspuheissa korostuivat sekä toivo Suomessa elävästä kapinasta että epätoivo konkreettisten mahdollisuuksien puutteista. Sotilasjärjestön johtohahmojenkin mieli muuttui useaan otteeseen joukkojen kokoamisen suhteen, ja kiivaimmin yhdistämistä ajoivat itse suomalaiset joukko-osastot, jotka varmasti halusivatkin kaikista eniten tehdä yhteistyötä muiden suomalaisten kanssa. Toiveita laajempien taistelujen puhkeamisesta Suomen kanssa eläteltiin innokkaimpien punaupseerien ja sotilaiden parissa, jotka olivat päätyvässä siviiliin taistelujen päättyessä. Rauhasta puhuminen ja sen puolesta agitoiminen riiteli ajatuksen kanssa Suomeen hyökkäämisestä. Toisaalta ristiriitaa ei tarvinnut tulkita näin sotilasjärjestön kannalta, sillä oikea rauha Neuvosto-Venäjän ja Suomen välillä saavutettaisiin Neuvosto-Suomen luomisella ja valkoisen valtiovallan kaatamisella.

Retorisessa mielessä Neuvosto-Suomen muodostaminen olisi siis luonut rauhan valtioiden välille, mutta puheet hyökkäyksestä Suomeen saattoivat olla pelkkää bluffia. Yleisen maailmanvallankumouksellisen puheen vastapainona joukkojen kokoamisen, agitoinnin, uhittelun ja rajan tuntumassa tapahtuneen toiminnan tuli todellisuudessa johtaa Suomen sisällä tapahtuvaan vallankumoukseen, minkä jälkeen suomalaiset puna-armeijan joukot olisivat lupaustensa mukaan tulleet apuun. Tämä oli myös Suomen kanssa rauhaan pyrkivien bolsevikkien näkökulmasta katsottuna parempi tavoite, vaikka Suomen ”pakottaminen” rauhaan olikin keinona ristiriitainen diplomatian kanssa. Bolsevikkien puoleen nojautunut sotilasjärjestön johto asetti puheissaan maailmanvallankumouksen kansallisten intressien edelle. Suomen punaisia heräteltiin muistamaan kevään 1918 tappiota, taistelemaan imperialismia vastaan sekä luomaan omaa puna-armeijaansa, ja sotilasjärjestö halusi perustamisestaan lähtien näyttää, että Venäjän sisällissodan voitto olisi korjausliikkeiden avulla mahdollista myös Suomessa. Kansakunnan eheyttäminen, kompromissit ja anteeksianto eivät olleet vaihtoehtoja – bolsevikit näyttivät, että sotilaallisen voiman avulla saavutetun kommunistisen maailmanvallankumouksen tuli olla täysin ehdoton. Kahden peräkkäisen sisällissodan taistelut oli nyt tulkittava osana kansainvälistä työväenluokan kamppailua. Suomen vallankumousvalmistelut ja neuvostovallan puolustaminen nivoutuivat yhteen maailmanvallankumouksen edistämiseksi sulkematta toisiaan pois, ja suomalaiset itse edustivat

vallankumouksen kansainvälisyyttä. Vallankumouspuheiden ja -tekojen suhde jäi kuitenkin yksipuoliseksi, sillä ”kapinan punaiset liput” eivät nousseet Suomessa. Toiminnallisia ongelmia ja rajoitteita ei usein haluttu myöntää, ja Suomeen kohdistunut toimintakin rajoittui lähinnä tiedusteluun ja agitaatiomateriaalien levittämiseen. Militaristinen sotilasjärjestö oli kenties sokaistunut sisällissodan taisteluissa näkemään vallankumoukselle muita kuin sotilaallisia edellytyksiä. Toiveikkuus Suomessa tapahtuvaa vallankumousta kohtaan ei kuitenkaan määrittänyt sotilasjärjestön toiminnan keskittymistä sen edistämiseen. Sotilasjärjestön arki rakentui pääasiallisesti Neuvosto-Venäjän tapahtumien ja yhteyksien ylläpitämisen ympärille, mutta usko vallankumoukseen antoi varmasti voimaa suomalaisyhteisön asioiden hoitamiseen ja taistelukyvyyn parantamiseen.

SKP:n sotilasjärjestön tarkastelu ei ole pelkästään häviäjien historiaa, sillä sen toiminta, joka sisällissodan aikana painottui Neuvosto-Venäjälle, oli myös osa sodan voittaneiden bolsevikkien menestystarinaa. Tutkielmassa on pystytty kartoittamaan sotilasjärjestön toiminnan kokonaiskuvaa vuosina 1918–1920 sekä sen eri merkityksiä ja vaiheita Venäjän sisällissodan ja Suomen tilanteen kannalta. Uutta tietoa tutkielmassa on tuotu esiin erityisesti sotilasjärjestön ja suomalaisten joukko-osastojen välisen suhteen, suomalaisen lentosotakoulun sekä tiedustelutoiminnan tarkastelussa. Tutkielmassa on nostettu esiin sotilasjärjestön toiminnan itsenäisyyttä, monimuotoisuutta ja syvyyttä suhteessa aikaisempiin tulkintoihin. Sotilasjärjestön suhde puna-armeijaan ja bolsevikkihallintoon jäi tarkastelun osalta kuitenkin vähäisemmäksi riittävän kielitaidon puutteen takia. Myös pitkälti kirjeenvaihtoon ja yksittäisten henkilöiden kirjoituksiin pohjautuva aineisto asetti tiettyjä rajoitteita toiminnan kokonaiskuvan hahmottamisessa, ja toiminnan kohteiden, eli suomalaisten sotilaiden ja muiden pakolaisten tulkinnat sotilasjärjestöstä toimijana jäivät vähäisiksi. Tutkielman tulokset ovat merkittäviä SKP:n Venäjän sisällissodan aikaisen toiminnan ja sisäisten ristiriitojen ymmärtämiseksi, ja tutkielma avaa myös yleisempää keskustelua pakolaisten ja sotilaallisten järjestöjen toiminnasta sisällissodan kontekstissa. Pohdinnat aseellisesta vallankumouksesta Suomessa sekä kevään 1918 tapahtumien muistamisesta tuovat esiin myös uusia näkökulmia keskusteluihin Suomen itsenäisyyden alkuvuosista.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkiston (KA) mikrofilmit, Helsinki

Alkuperäiset: Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkisto (RGASPI)

Suomen Kommunistisen Puolueen arkisto

Fond (f.) 516, Opis (op.) 2

Delo (d.) 16: Keskuskomitean osastojen kirjeitä; suomalaisten pakolaisten kirjeitä SKP:n teollisuusosastolle 1918.

d. 18: Sotilasjärjestön kirjeenvaihtoa 3.10.–31.12.1918.

d. 19: Sotilasjärjestön kirjeenvaihtoa 4.–10.1918.

d. 20: Sotilasjärjestön kirjeenvaihtoa suomalaisen rykmentin komentajan ja neuvoston kanssa 12.1918.

d. 34: Pietarin kolmansien jalkaväen komentajakurssien aineistoa 11.1918, 12.1920.

d. 75: Suomalaisten puna-armeijalaisten klubin jäsenkokouksia Uralilla; kirjeenvaihtoa keskuskomitean kanssa 20.9.–19.11.1918.

d. 152: Keskuskomitean kirjeenvaihtoa keskuskomitean osastojen ja muiden suomalaisten organisaatioiden kanssa 1.1.–31.5.1919.

d. 153: Keskuskomitean kirjeenvaihtoa keskuskomitean osastojen ja muiden suomalaisten organisaatioiden kanssa 1.6.–31.8.1919.

d. 154: Keskuskomitean kirjeenvaihtoa keskuskomitean osastojen ja muiden suomalaisten organisaatioiden kanssa 1.9.–31.12.1919.

d. 163: SKP:n kanslian kirjeenvaihtoa talkoista, sotilasharjoituksista, likvidoinnista 11.8–26.12.1919.

d. 166: Sotilasjärjestön ja keskuskomitean vetoomuksia, lentolehtisiä.

d. 204: Sotilasjärjestön päiväkäsky 6.1.1919.

d. 205: Ohjeita sivistys- ja valistustyöstä puna-armeijassa.

d. 207: 7. armeijan työntekijäin klubin kokouksia.

d. 208: Sotilasjärjestön kirjeenvaihto keskuskomitean, teollisuuskomitean ja armeijan kanssa 2.–30.1.1919.

d. 209: Sotilasjärjestön kirjeenvaihto keskuskomitean, teollisuuskomitean ja armeijan kanssa 2.1919.

d. 210: Sotilasjärjestön kirjeenvaihto keskuskomitean, teollisuuskomitean ja armeijan kanssa 3.1919.

d. 211: Sotilasjärjestön kirjeenvaihto keskuskomitean, teollisuuskomitean ja armeijan kanssa 4.1919.

d. 212: Sotilasjärjestön kirjeenvaihto keskuskomitean, teollisuuskomitean ja armeijan kanssa 5.1919.

d. 213: Sotilasjärjestön kirjeenvaihto keskuskomitean, teollisuuskomitean ja armeijan kanssa 6.1919.

- d. 214: Sotilasjärjestön kirjeenvaihto keskuskomitean, teollisuuskomitean ja armeijan kanssa 7.1919.
- d. 215: Sotilasjärjestön kirjeenvaihto keskuskomitean, teollisuuskomitean ja armeijan kanssa 8.1919.
- d. 216: Sotilasjärjestön kirjeenvaihto keskuskomitean, teollisuuskomitean ja armeijan kanssa 1.9.–31.11.1919.
- d. 217: Sotilasjärjestön kirjeenvaihto keskuskomitean, teollisuuskomitean ja armeijan kanssa 1.–31.12.1919.
- d. 221: Tiedonantoja taloudesta 1.–9.1919.
- d. 222: Tiedonantoja taloudesta 10.–12.1919.
- d. 223: Sotilasjärjestön todistuksia.
- d. 225: Sotilasjärjestön todistuksia.
- d. 226: Sotilasjärjestön lentolehtisiä 8.7.–20.11.1919.
- d. 227: Sotilasjärjestön vastaanottokomitean Suomen kansalaisille myöntämiä salaisia kortteja.
- d. 236: Rajavartioiden raportteja vihreiden joukkojen toimista Inkerissä; puna-armeijan toimista Suomen valkokaartilaisia vastaan.
- d. 249: Suomalaisen ilmoitusosaston papereita ja henkilöluetteloita 21.5.–18.8.1919.
- d. 250: Suomalaisen ilmoitusosaston käskyjä 1.5.–27.6.1919.
- d. 254: 1. kommunistisen suomalaisen jalkaväkirykmentin käskyjä 2.2.–20.6.1920.
- d. 256: 3. kommunistisen suomalaisen jalkaväkirykmentin kirjeenvaihtoa 4.1.–14.5.1919.
- d. 257: 6. jalkaväkirykmentin kokouspöytäkirjoja 26.2.–21.10.1919.
- d. 268: 164. suomalaisen jalkaväkirykmentin kollektiivin pöytäkirjoja 6.3.–5.9.1919.
- d. 270: 164. suomalaisen jalkaväkirykmentin komissaarin Vasténin kirjeenvaihtoa 1919.
- d. 272: 164. suomalaisen jalkaväkirykmentin kirjeenvaihtoa Skp:n keskuskomitean ja sotilasjärjestön kanssa ranskalaisten, amerikkalaisten ja englantilaisten joukkojen miehittämistä alueista 17.2.–30.9.1919.
- d. 297: 3. suomalaisen jalkaväkipäällikkökurssien kirjeenvaihtoa 28.7.–3.12.1919.
- d. 301: 3. suomalaisen jalkaväkipäällikkökurssien poliittisia kokouksia 3.2.–30.12.1919.
- d. 448: Sotilasjärjestön kirjeenvaihtoa 2.1.–31.3.1920.
- d. 449: Sotilasjärjestön kirjeenvaihtoa 21.3.–30.6.1920.
- d. 450: Sotilasjärjestön kirjeenvaihtoa 1.7.–28.9.1920.
- d. 451: Sotilasjärjestön kirjeenvaihtoa 1.10.–31.12.1920.
- d. 466: Sotilasjärjestön työntekijöiden luettelo.
- d. 469: Sotilasjärjestön vetoouksia Suomen kansalle 4.–5.1920.
- d. 470: Sotilasjärjestön Suomen byroon talouskertomus 1920.
- d. 477: Sotilasjärjestön Suomen Byroon todistuksia.
- d. 481: Sotilasjärjestön Suomen byroon operatiivinen osasto: ohranaluetteloita ja vakoilijoita 1920.
- d. 485: 6. suomalaisen jalkaväkirykmentin komentajan kirjeenvaihtoa 3.1.–31.12.1920.
- d. 488: 6. suomalaisen jalkaväkirykmentin sotapäiväkirja 1920.
- d. 517: Pietarin suomalaiset komentajakurssit: pöytäkirjoja, ym. 9.2.–16.12.1920.
- d. 519: Punatähti-lehti 20.5.–1.9.1920.

- d. 630: Puna-armeija: käskyjä jalkaväkipataljoonan suomalaiselle osastolle 6.1.–16.4.1921 ja komentajan kirjeenvaihtoa 2.2.–17.4.1921.
- d. 631: Suomalaisen erikoisjalkaväkipataljoonan asiakirjoja, karkurien luetteloita 1.1.–14.4.1921.

Fond (f.) 516, Opis (op.) 3

Delo (d.) 4: Suomalaisten mobilisomisesta puna-armeijaan, keskuskomitean materiaaleja.

- d. 11: Sotilasjärjestön materiaalia, todistuksia, irtisanomismääräyksiä.
- d. 15: Keskuskomitean materiaaleja 7.1919.–12.1921.
- d. 16: Kertomuksia mobilisaatiosta, agenttien tiedonantoja.
- d. 19: Salaisia asioita ja henkilökortteja Suomesta tulleille, kyselykaavakkeita, kirjeitä, raportteja.
- d. 24: Sotilasjärjestön materiaaleja.
- d. 25: Sotilasjärjestön aineistoa puna-armeijan mobilisaatiosta, raportteja, agenteista rajaseudulla.
- d. 26: Sotilasjärjestön aineistoa, tiedustelua Suomesta ja rajalta.
- d. 29: Sotilasjärjestön materiaaleja mobilisaatiosta ja tiedustelusta.
- d. 32: Kirjeenvaihtoa neuvostoelimien kanssa, tiedustelua Suomesta.
- d. 33: Sotilasjärjestön materiaaleja mobilisaatiosta ja tiedustelusta.

Julkaistut lähteet

Muistelmat

Antikainen, Toivo: *Neuvosto-Karjalan puolesta. Taistelukuvauksia Pohjoiselta rintamalta*. Kustannusosuuskunta Kirja, Leningrad 1927.

Rahja, Eino: *Punaisten sotapolulta. Muistelmia Aunuksen retkeltä. Punikin Pääsiäinen* - lehdessä, ss. 49-51, 1929.

Muut lähteet

Julkaistut lähteet

Kirjallisuus

Aatsinki, Ulla: *Tukkiliikkeestä kommunismiin. Lapin työväenliikkeen radikalisoituminen ennen ja jälkeen 1918*. Tampere University Press, Tampere 2008.

Ahti, Martti: *Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918–1919*. Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta, 1987.

Benvenuti, Francesco: *The Bolsheviks and the Red Army, 1918–1922*. Translated by Christopher Woodall. Cambridge University Press, New York & Cambridge 1988.

Engman, Max: *Raja. Karjalankannas 1918–1920*. WSOY, Helsinki 2007.

Hakalehto, Ilkka: *Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928*. WSOY, Porvoo & Helsinki, 1966.

- Harjula, Mirko: *Suomalaiset Venäjän sisällissodassa 1917–1922*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.
- Harjula, Mirko: *Venäjän Karjala ja Muurmanni 1914–1922. Maailmansota, vallankumous, ulkomaiden interventio ja sisällissota*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2007.
- Hyvönen, Antti: *Suomen kommunistinen puolue 1918–1924*. Kansankulttuuri, Helsinki 1968.
- Kangaspuro, Markku: *Russian Patriots and Red Fennomans*. Teoksessa Laine, Antti – Ylikangas, Mikko (toim.): *Rise and Fall of Soviet Karelia. People and Power*. Kikumora, Helsinki 2002.
- Katainen, Elina: *Vapaus, tasa-arvo, toverillinen rakkaus. Perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointi suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2013.
- Lackman, Matti: *Kommunistien salainen toiminta Tornionlaaksossa 1918–1939*. Pohjoinen, Oulu 1991.
- Lackman, Matti: *Etsivä keskuspoliisi 1919–1937*. Teoksessa Simola, Matti – Salovaara, Jukka (toim.): *Turvallisuuspoliisi 75 vuotta 1919–1994*. Sisäasianministeriö, poliisiosasto, Helsinki 1994.
- Lappalainen, Jussi: *Punakaartin sota 1*. Opetusministeriö, Punakaartin historiakomitea, Helsinki 1981.
- Lehtimäki, Kimmo: *Verner Lehtimäki. Punapäällikkö*. Revontuli, Jyväskylä 2005.
- Lähteenmäki, Maria: *Maailmojen rajalla. Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtumat 1911–1944*. Historiallisia Tutkimuksia 243, Helsinki 2009.
- Mainio, Aleks: *Näkymätön sota. Suomi vastavallankumouksellisen terrorismin ja vakoilun tukialueena 1918–1939*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2015.
- Manninen, Pentti: *Vilho Jyränkö. Punainen sotilaslentäjä*. Suomen Ilmailuhistoriallinen lehti, ss. 14-17, 4/2015.
- Mawdsley, Evan: *The Russian Civil War*. Pegasus Books, New York 2007.
- Murphy, A. B.: *The Russian Civil War. Primary Sources*. Macmillan, London & New York 2000.
- Nevalainen, Pekka: *Punaisen myrskyn suomalaiset. Suomalaisten paot ja paluumuutot idästä 1917–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2002.
- Nevalainen, Pekka: *Rautaa Inkerin rajoilla. Inkerin kansalliset kamppailut ja Suomi 1918–1920*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996.
- Niinistö, Jussi: *Heimosotien historia 1918–1922*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2005.
- Paastela, Jukka: *Finnish Communism under Soviet Totalitarianism*. Kikumora, Helsinki 2003.
- Polvinen, Tuomo: *Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920. II: Toukokuu 1918 – Joulukuu 1920*. WSOY, Porvoo 1971.
- Saarela, Tauno: *Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923*. Kansan Sivistystyön Liitto, Helsinki 1996.
- Salomaa, Markku: *Punaupseerit. SKP:n ja puna-armeijan sotilaallinen yhteistoiminta kansalaissodasta talvisotaan 1918–1940*. WSOY, Porvoo & Helsinki 1992.
- Vihavainen, Timo: *Itäraja häviää. Venäjän ja Suomen kaksi vuosisataa*. Otava, Helsinki 2010.
- Wade, Rex A.: *The Bolshevik Revolution and Russian Civil War*. Greenwood Press, Westport, CT & London 2001.